

Miloslava Sokolová – Květoslava Musilová – Daniela Slančová

Slovenčina a čeština
(Synchronne porovnanie s cvičeniami)

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Hlavná redakcia

Miloslava Sokolová

Daniela Slančová

Autorky

Miloslava Sokolová

Kvĕtoslava Musilová

Daniela Slančová

1. vydanie

Miloslava Sokolová – Květoslava Musilová – Daniela Slančová

Slovenčina a čeština
(Synchronne porovnanie s cvičeniami)

Bratislava 2005

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

Recenzenti

PhDr. Mira Nábělková, CSc.

PhDr. Jana Pekarovičová, PhD.

PhDr. Jiří Zeman, PhD.

Autorky

Doc. PhDr. Miloslava Sokolová, CSc.

PhDr. Květoslava Musilová, PhD.

Prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc.

1. vydanie

© Doc. PhDr. Miloslava Sokolová, CSc., PhDr. Květoslava Musilová, PhD., prof. PhDr. Daniela Slančová, CSc. 2005

ISBN

OBSAH

ÚVOD

1. HLÁSKOSLOVNÉ ZHODY A ROZDIELY SLOVENČINY A ČEŠTINY

1.1. ZÁKLADNÁ HLÁSKOSLOVNÁ CHARAKTERISTIKA SLOVENČINY A ČEŠTINY AKO ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKOV

1. 2. SYNCHRÓNNE POROVNANIE FONOLOGICKÝCH SYSTÉMOV

ÚLOHY K 1. LEKCII

2. ORTOEPICKÉ A ORTOGRAFICKÉ ROZDIELY

2.1. ZÁKLADNÉ ORTOEPICKÉ ROZDIELY

2.2. ZÁKLADNÉ ORTOGRAFICKÉ ROZDIELY

ÚLOHY K 2. LEKCII

3. MORFONOLOGICKÉ ROZDIELY

3.1. ALTERNÁCIE

3.2. ODLIŠNÉ ALTERNÁCIE

3.3. PREHĽAD TVAROV S ALTERNÁCIAMI

ÚLOHY K 3. LEKCII

4. VERBÁ

4.1. PREHĽAD KONJUGAČNÝCH TYPOV

4.2. KONJUGAČNÝ SYSTÉM SLOVENČINY

4.3. INDIKATÍV

4.4. IMPERATÍV

4.5. KONDICIONÁL

4.6. TRANSGRESÍV

4.7. PARTICÍPIÁ A VERBÁLNE ADJEKTÍVA

4.8. PASÍVUM

4.9. ČASOVANIE NAJFREKVENTOVANEJŠÍCH SLOVIES

4.10. SLOVESNÝ VID

ÚLOHY K 4. LEKCII

5. SUBSTANTÍVA

5.1. ROZDIELY V DEKLINÁCII SUBSTANTÍV

5.2. DEKLINAČNÝ SYSTÉM SLOVENČINY

5.3. DEKLINAČNÝ SYSTÉM ČEŠTINY

ÚLOHY K 5. LEKCII

6. ADJEKTÍVA

6.1. POROVNANIE DEKLINAČNÉHO SYSTÉMU ADJEKTÍV

6.2. GRADÁCIA

ÚLOHY K 6. LEKCII

7. PRONOMINÁ A NUMERÁLIÁ

7.1. PRONOMINÁ

7.2. NUMERÁLIÁ

ÚLOHY K 7. LEKCII

8. NEOHYBNÉ SLOVNÉ DRUHY

8.1. ADVERBIÁ

8.2. PREPOZÍCIE

8.3. KONJUNKCIE

8.4. PARTIKULY

8.5. INTERJEKCIE

ÚLOHY K 8. LEKCII

9. SYNTAX

- 9.1. OSLOVENIE A VYKANIE
- 9.2. PREDIKÁT
- 9.3. VÄZBY SLOVIES
- 9.4. NEGÁCIA
- 9.5. PASÍVNE KONŠTRUKCIE
- 9.6. POSESÍVNOSŤ
- 9.7. KVANTIFIKÁTORY
- 9.8. BEZSUBJEKTOVÉ ŠTRUKTÚRY
- 9.9. FUNKCIA NIEKTORÝCH ZÁMEN V STAVBE VETY
- 9.10. SLOVOSLED
- 9.11 HYPOTAXA
- 9.12 ELIPSA

ÚLOHY K 9. LEKCII

10. SLOVOTVORBA A ROZDIELNA LEXIKA

- 10. 1. ZHODNÉ AFIXY
- 10.2. ODLIŠNÉ AFIXY
- 10.3. KOMPOZÍCIA
- 10.4. SKRACOVANIE
- 10.5. SLOVNÍČEK NAJČASTEJŠÍCH SLOVENSKO-ČESKÝCH A ČESKO-SLOVENSKÝCH ROZDIELNYCH VÝRAZOV

ÚLOHY K 10. LEKCII

11. ŠTÝLOVÁ DIFERENCIÁCIA SLOVENČINY A ČEŠTINY

RIEŠENIE VYBRANÝCH ÚLOH ⇄

LITERATÚRA

JAZYKOVÉ PRÍRUČKY, SLOVNÍKY A ĎALŠIE ZDROJE NA ŠTÚDIUM
SLOVENSKO-ČESKÝ ZOZNAM TERMÍNOV A SKRATIEK

Úvod

Obe v súčasnosti odlišené etnické skupiny – český a slovenský národ – pôvodne patrili do praslovanského etnika s predpokladaným spoločným praslovanským jazykom. Po príchode do stredoeurópskeho priestoru sa historickým vývinom začlenili do jedného spoločenského a politického útvaru s jednotným kultúrnym jazykom, avšak dlhé obdobie ich existencie v odlišných štátnych celkoch sa pokladá za jednu z historických príčin vzniku dvoch samostatných spisovných jazykov – českého a slovenského jazyka. K zblížovaniu týchto geneticky veľmi blízkych jazykov dochádzalo počas spoločného štátu Čechov a Slovákov (1918 – 1993). Aktívne kontakty obidvoch jazykov sa prehlbovali v spoločných sociálnych a ekonomických podmienkach vzhľadom na komunikačné potreby občanov spoločnej republiky. V tomto období je jazyková komunikácia Čechov a Slovákov ovplyvnená pasívnym bilingvizmom (lingválna konvergencia), okrem extrémnej blízkosti jazykov podporovaným aj celoštátnymi dvojazyčnými médiami, v ktorých bol pomer vysielania 60 % : 40 % v prospech češtiny, a rozsiahlymi spoločenskými, pracovnými a kultúrnymi kontaktmi. Podľa výskumov F. Uhera (1990) existuje medzi češtinou a slovenčinou formálna a významová zhoda v textoch v rozsahu 38%, čiastočná zhoda v rozsahu 46%, komunikačne problémové lexémy predstavujú 16%. Napríklad z 500 najfrekvencovanejších lexém je 230 úplne zhodných (t. j. 46%), 154 (30, 8%) lexém čiastočne zhodných a 116 (23, 2%) lexém celkom odlišných, porov. Sokolová (1991). Paralelne sa rozvíjala hlavne slovná zásoba slovenčiny a češtiny. V obidvoch jazykoch vznikali kontaktné javy s rozličným stupňom funkčnosti (Budovičová, 1985; Zeman, 1988; Uher, 1990; Sokolová, 1991, 1996; Dolník 1992; Buzássyová, 1998; Nábělková, 1996; 1999; Musilová, 2000; Musilová, Sokolová, 2004).

Po rozdelení federácie v r. 1993 sa situácia zmenila. Hoci vzťahy Čechov a Slovákov (ako ukazujú najnovšie sociolingvistické výskumy, porov. Stich, 1995) sa obojstranne hodnotia výrazne pozitívne, redukovali sa spoločenské, pracovné aj kultúrne kontakty, zmenila sa situácia v médiách, a preto možno očakávať postupné oddiaľovanie jazykov. Napriek tomu niektoré kontakty pretrvávajú: v obmedzenej miere sú vydávané česko-slovenské periodiká, aj naďalej sa organizujú česko-slovenské odborné a kultúrne projekty, bežné sú vstupy českých publicistov do slovenského rozhlasového a televízneho spravodajstva a naopak, rozšírený je český dabing v televíznom vysielaní aj na videokazetách. Ďalším zdrojom kontaktov oboch jazykov sú paralelné česko-slovenské texty v obchodnej sfére (porov. Nábělková, 1996; Rangelova, 1997). Koncom 90. rokov sa začínajú opäť rozvíjať nadštandardné vzťahy v oblasti kultúry a vzdelávania. V r. 1997 bola podpísaná dohoda o vzájomnej spolupráci medzi českým a slovenským rozhlasom, začiatkom r. 1999 bola uzavretá takáto zmluva aj medzi verejnoprávnymi televíziami v oboch republikách. Na úrovni ministerstiev školstva boli dohodnuté nové podmienky vysokoškolského štúdia Čechov na Slovensku a Slovákov v Čechách: študenti môžu používať počas celého štúdia vrátane prijímacích skúšok svoj rodný jazyk. Na výskum vzťahov češtiny a slovenčiny v nových podmienkach bol zameraný česko-slovenský projekt, ktorý sa zaoberá vývinom česko-slovenského pasívneho bilingvizmu (porov. Musilová, 1997, 2000). Jeho výsledky potvrdzujú, že podľa očakávania úroveň pasívneho bilingvizmu mierne klesá, pričom vo väčšej miere v Čechách než na Slovensku.

Pred rokom 1993 vychádzala výučba češtiny na slovenských a slovenčiny na českých pedagogicky zameraných vysokých školách práve z existencie pasívneho perceptívneho bilingvizmu. Cieľom výučby bolo v súlade s osnovami základných a stredných škôl, ktoré obsahovali v rámci vyučovania literatúry ukážky textov v origináli, pripraviť absolventov

tak, aby boli schopní čítať a interpretovať české a slovenské texty. Študenti slovakistiky a bohemistiky získavali informácie o češtine či slovenčine a o českej či slovenskej literatúre v rámci povinných disciplín. Po r. 1993 sa z češtiny a slovenčiny postupne stali „cudzie“ jazyky s osobitným štatútom. Prejavilo sa to napríklad v tom, že z pôvodne povinných disciplín sa stali disciplíny nepovinné, povinne voliteľné, výberové, prípadne sa daný jazyk nevyučuje vôbec. Z anketového prieskumu, uskutočneného koncom roka 1998 na bohemistických a slovakistických pracoviskách vysokých škôl v Čechách aj na Slovensku, vyplynulo, že väčšine spomínaných pracovísk daný stav nevyhovuje. Existujúca literatúra (Pauliny et al., 1972; Bělič et al., 1964; Uher, 1990; Sokolová, 1991) už nezodpovedá zmenenej spoločenskej a jazykovej situácii; navyše, v kodifikácii oboch jazykov prebehli viaceré úpravy (1991, 1993, 1998, 2000), ktoré sa v predloženej publikácii *Slovenčina a čeština. Synchronne porovnanie s cvičeniami* už zohľadňujú.

Koncom deväťdesiatych rokov 20. storočia sa v rámci projektu Súčasné česko-slovenské a slovensko-české jazykové kontakty, ktorý prebiehal vďaka podpore nadácie Research Support Scheme Open Society Foundation (č. 118/1998), vytvorili študijné materiály *Renovovaný kurz českého jazyka pre Slovákov* a *Renovovaný kurz slovenského jazyka pre Čechov* (K. Musilová, M. Sokolová, D. Slančová, J. Dršatová)¹. Predkladaný učebný materiál *Slovenčina a čeština. Synchronne porovnanie s cvičeniami* nadväzuje jednak na učebnicu M. Sokolovej *Český jazyk* (1991) a jednak na spomínaný výskum a jeho výsledky. Je určený hlavne bohemistom a slovakistom zaujímavým sa o druhý jazyk, vrátane účastníkov Letnej školy slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca, preto sa v ňom vychádza zo synchronného porovnávania s posilnením všeobecnolingvistického aspektu, pričom sa pamätá aj na slavistické hľadisko. V cvičeniach sú okrem porovnávacích úloh pre obidva jazyky (O) často aj paralelné úlohy určené primárne bohemistom (S) a slovakistom (Č) na precvičovanie javov v druhom jazyku. Možno ich však využiť aj na porovnanie jazykov.

1. LEKCIA

HLÁSKOSLOVNÉ ZHODY A ROZDIELY SLOVENČINY A ČEŠTINY

1.1. ZÁKLADNÁ HLÁSKOSLOVNÁ CHARAKTERISTIKA SLOVENČINY A ČEŠTINY AKO ZÁPADOSLOVANSKÝCH JAZYKOV

Slovanské jazyky sa rozdeľujú do troch základných skupín: **východoslovanské jazyky** – ruský, bieloruský, ukrajinský, **západoslovanské jazyky** – český, slovenský, poľský, hornolužická a dolnolužická srbčina, **južnoslovanské jazyky** – srbský, chorvátsky, bulharský, slovinský a macedónsky jazyk (porov. aj Běličová, 1998).

SLOVANSKÉ SPISOVNÉ JAZYKY

**VÝCHODOSLOVANSKÁ
SKUPINA**
BIELORUŠTINA
RUŠTINA
UKRAJINČINA

**JUŽNOSLOVANSKÁ
SKUPINA**
BULHARČINA
MACEDÓNČINA
CHORVÁTČINA
SLOVINČINA
SRBČINA

**ZÁPADOSLOVANSKÁ
SKUPINA**
ČEŠTINA
POĽŠTINA
SLOVENČINA
DOLNOLUŽICKÁ SRBČINA
HORNOLUŽICKÁ SRBČINA

Z pohľadu diachronie sa pre západoslovanské jazyky uvádzajú tieto spoločné znaky:

- striednica *c* za skupinu *tj* (*tj* → *c*: slovenčina: *svieca* – čeština: *svíce* – poľština: *świeca* – horná lužická srbčina: *swěca*);
- striednica *dz* (*z*) za skupinu **dj* (*dj* → *dz* (*z*): s. *medza* – č. *mez* – p. *międza* – hls. *mjeza*);
- zachovanie skupiny **kv* (s. *květ* – č. *květ* – p. *kwiat* – hls. *kwět*);
- skupina **gv* (*hv*), napr. s. *hvězda* – č. *hvězda* – p. *gwiazda* – hls. *hwězda*;
- metatéza likvid **TerT* → *TreT* (→s. *breh* – č. *břeh* – p. *brzeg* – hls. *břeh*), **TorT* → *TroT*, *TraT* (s. *krava* – č. *kráva* – p. *krowa* – hls. *kruwa*), *orT*, *olT* → *roT*, *loT*, v slovenčine → *raT*, *laT* (s. *laket* – č. *loket* – p. *lokiet* – hls. *lochc*, – s. *rastlina* – č. *rostlina* – p. *roślina* – hls. *roślina*);
- spoluhlásková skupina *dl* (s. *radlo*, *radlica* – č. *rádlo*, *radlice* – p. *radlo*, *radlica* – hls. *radlo*, *radlica*);
- v **zsl** jazykoch prebehla kontrakcia (*-aja* → *-á* (*-a*): s. *dobrá* – č. *dobrá* – p. *dobra* – hls. *dobra*);
- spoločná je aj tzv. tretia palatalizácia *ch* → *š*: s. *všetko* – č. *všechno* – p. *wszystko* – hls. *wšitko*.

Čeština spolu s poľštinou majú isté spoločné znaky, ktoré ich odlišujú od slovenčiny, napr. početnejšie hláskové alternácie; bohatšiu deklináciu (sedem pádov), skloňovanie maskulín typu *kolega*, *poeta* čiastočne podľa ženského vzoru; častejšie používanie prídavných a prechodníkov; prítomnosť minulého prechodníka; rozlišovanie rodov aj v pluráli minulého času sloviac; častejšie použitie pasíva; početné zložené súvetia, najmä v písanej podobe textov; bohato zastúpené archaické javy v hláskosloví, morfológii. Špecifickými znakmi sú v slovenčine neutralizácia kvantity; dlhé *ř*, *ĺ*; stúpavé diftongy *ia*, *ie*, *iu*, *ô* a výslovnosť spoluhláskových skupín *šp*, *št*, *šk* v prevzatých slovách; v češtine sú to hláska *ř*; klesavé diftongy *ou*, *eu*, *au* atď.

1.1.1. ZÁKLADNÁ HLÁSKOSLOVNÁ CHARAKTERISTIKA SLOVENČINY

- najvyšší počet vokálov a diftongov (19) a druhý najnižší počet konsonantov (27) v rámci západoslovanských jazykov;
- korelácia kvantity vokálov, ktorá má fonologickú platnosť (*latka – látka, sud – súd*), a to 7 párov krátkych a dlhých vokalických hlások (*a – á, e – é, i – í, o – ó, u – ú; l – l̄, r – r̄*);
- slabikotvorné hlásky r, f, l, l̄ (*srna – päť s̄rn, s̄rňa, vlna, vln, stlp*);
- progresívna neutralizácia kvantity (*ku kráskam, k hrádzam, kráčam, piaty, o vr̄bach, o piesňach, krásny, mr̄tvy, chválim, dúfam*), ktorá je špecifickým znakom slovenčiny;
- stúpavé diftongy: tri i-ové diftongy *ia, ie, iu* a diftong *ô* [ü], ktoré pokladáme za monofonematické jednotky (porov. Sabol, 1989);
- čiastočná komplementárna distribúcia dlhých vokálov a i-ových diftongov (*o ženách – uliciach, vrán – žiab, pekné – cudzie*); o komplementárnu distribúciu nejde vždy pri dvojici *ú – iu*, porov. *peknú – cudziu*, ale *rúk* aj *žúp*, nie **žiup*;
- fakultatívna hláska *ä* ako striednica po perniciach za prednú nosovku (*mäso, päť, žriebä*), ktorá pri výslovnosti [ä] alternuje s diftongom *ia* (*päť – piaty*); v prípade druhej kodifikovanej výslovnosti *ä* ako [e], podstatne frekventovanejšej, treba rátať v slovenčine s alternáciou *e / ia*;
- slovenčina má nízku frekvenciu vokálov *ä, ó, iu, é*, podobne je to pri konsonantoch *g, f, dz, dž*, ktoré sú tiež na periférii hláskového systému (Sabol, 1989);
- štyri korelačné páry konsonantov podľa príznakov kompaktnosť – difúznosť *t:t', d:d', n:n̄, l:l'*, posledný pár je vo výslovnosti, ale aj pri alternáciách najviac oslabený, porov. *niť – nitka, žrd' – žrdka, kuchyňa – kuchynka*, ale *homol'a – homól'ka*;
- v slovenčine je desať párov konsonantov podľa príznakov znelosť – neznelosť [b:p, d:t, d':t', →:c, →':č, g:k, z:s, ž:š, v:w:f, x:γ:h], v dvojiciach [v – f] a [x – h] sa pri neutralizácii vyskytujú pozičné varianty [w], [ũ] a [γ];
- slovenčina má regresívnu znelostnú neutralizáciu [hátka, ľepka, pot sedlo, otopčivať, ftejto, dup, zup, suset, hviesť, gľborovici, zľhadom], vrátane pred vokálmi a sonórnymi konsonantmi [čazľuťeká, nážľjazik];
- pre slovenčinu je charakteristická splývajúca výslovnosť, tzn. neexistencia rázu vnútri výpovede [zľautom, vľaut'e];
- v slovenčine neexistujú systémové protetické hlásky v takej miere ako v češtine (*aký, akosť, oči, ešte*);
- slovenčina má tendenciu k zachovávaní stúpajúcej sonority spoluhlások na začiatku slov; rozdielne od češtiny je v slovenčine len málo slov proti tejto tendencii a aj tie sú výpožičkami z češtiny (*ľstivý, ľpieť, ľkat*), porov. rozdiely č. *rtuť – s. ortuť*, č. *mše – s. omša*, č. *jméno – s. meno*, č. *lvi – s. levy*, č. *lhát – s. luhat'*, č. *ržát – s. erdžat'*;
- slovenčina má zmenu skupiny *šč* na *št'* (*ešte*);
- spoluhláskové skupiny *st, sp, sk* sa v internacionalizmoch vyslovujú a píšú ako *šp, št, šk* (porov. *štát, šport, škandál*);
- intenzívny prízvuk je v slovenčine fixovaný na prvú slabiku: *POčasie BOlo ĽAŽko PREDvídať., TVRdil, že mu Oznámi NIEčo DÔležité.*
- Celkovo je v slovenčine najmenej hláskových alternácií zo západoslovanských jazykov, pretože v nej sú oslabené pozície pred gramatickými morfami, kde je výrazná tendencia po jednotnom tvarotvornom základe; pokiaľ však ide o počet alternantov, slovenčina sa od češtiny mimoriadne neodlišuje, pretože pred derivačnou morférou sa aj v slovenčine realizujú alternácie systémovo. Slovenčina má najvyšší počet vokalických alternácií spomedzi západoslovanských jazykov. Na odlišenie češtiny a slovenčiny mala vplyv aj kodifikácia spisovného jazyka: skorá kodifikácia českého jazyka súvisí so zložitejším pravopisom, pôvodnými gramatickými tvarmi, zložitejšou syntaxou; neskoršia kodifikácia

slovenčiny súvisí s jednoduchším pravopisom, s kodifikáciou pravidelnejšieho a jednoduchšieho flektívneho systému, jednoduchšou skladbou v textoch.

1.1.2. ZÁKLADNÁ HLÁSKOSLOVNÁ CHARAKTERISTIKA ČEŠTINY

- druhý najvyšší počet vokálov a diftongov (13) a najnižší počet konsonantov (25) v rámci západoslovanských jazykov;
- korelácia kvantity vokálov s fonologickou platnosťou, a to 5 párov vokálov, na rozdiel od slovenčiny bez slabikotvorných *r, l*;
- neexistencia neutralizácie kvantity (*zpívání, krátký, doufám, o písniích, ptákům*);
- vyššia frekvencia *e, i* než v slovenčine (porov. výsledok prehlásky *a* na *e, u* na *i* v okolí mäkkých spoluhlások), napr. v češtine: *led, čich* – v slovenčine *ľad, čuch*;
- zánik stúpavých diftongov (porov. monoftongizácie *ie* na *í*, v češtine *bílý* – v slovenčine *biely, uo* na *ú* [ú], *stůl* – *stól*);
- klesavý diftong *ou* (vznikol diftongizáciou dlhého *ú*, porov. *louka* – *ľúka*); analogicky v cudzích slovách sa v češtine vyčleňujú klesavé diftongy *au, eu* (*auto, pneumatika*);
- slabikotvorné *r, l* sú v menšom rozsahu než v slovenčine, porov. v češtine *dlouhý, slunce* – v slovenčine *slnko / slnce, dlhý*, avšak čeština má slabikotvorné *r, l* navyše aj v iných pozíciách než slovenčina, a to na konci slova (*vítr; vedl*), sekundárne je v češtine slabikotvorné *m* (*osm, sedm*);
- v češtine aj slovenčine sú tri korelačné páry protikladu kompaktnosť – difúznosť: *t:t', d:d', n:ň* (v češtine splynulo *l* a *l'* na *l*);
- špecifický pre češtinu je pár *r:ř*, ktorý sa realizuje pri alternáciách (*sestra – k sestře*); pri znelostnej neutralizácii sa vyskytuje aj neznelý pozičný variant [ř#] pred pauzou a pred neznelým konsonantom (*zář, hospodářský*);
- čeština má osem párov konsonantov podľa príznaku znelosť – neznelosť – [b:p, d:t, d':t', g:k, z:s, ž:š, v:f, x:χ :h], pri dvojici *x – h* je pozičný variant *χ*, ale na rozdiel od slovenčiny je dvojica [v – f] bez pozičného variantu [w] a hlásky [→, →'] a neznelé [ř#] sú iba variantmi hlások *c, č, ř*. Zánik fonémy [→] v češtine je dôsledkom systémovej zmeny [→] na [z] – *házet, mezi*;
- v češtine je regresívna znelostná neutralizácia (rozdielne od slovenčiny okrem vokálov a zvučných – sonórnych konsonantov), rozdiel medzi oboma jazykmi zreteľne vidíme, ak porovnáme tie isté slová v slovenčine a češtine: [bez' obáů – bes~obaf, bez' opsahu – bes~opsahu, g' ňebu – k' nebi];
- pred samohláskou na začiatku slova sa v češtine vždy realizuje ráz [~]; s tým súvisí existencia protetickej hlásky *j* v češtine pred *a, e, i* (*jaký, jehla, jistý*), ktorá pozície s rázom náročným na výslovnosť redukuje;
- obmedzená, v kombinácii dvoch konsonantov takmer nulová je stúpajúca sonorita na začiatku slov – *lze, lze, lvi, rtuť, jméno, mše, msta*. Mluvnice češtiny (1987) označuje tieto prípady termínom pobočné slabiky. V kombinácii troch konsonantov sa však aj v češtine realizuje princíp stúpajúcej sonority (*sklo, stlát, ztlumit, strom, strava, struna, střecha, skřípot, zdraví*). Západoslovanské jazyky možno usporiadať podľa princípu stúpajúcej sonority takto: najviac je zastúpený v hornolužickej srbčine a slovenčine, menej v poľštine a najmenej v češtine;
- v češtine je zmena skupiny *šč* na *št'* ako v slovenčine (*ještě – ešte*);
- výslovnosť spoluhláskových skupín *st, sp, sk* v internacionalizmoch je *sp, st, sk* (porov. *stát, sport, skandál*);

- intenzívny prízvuk je fixovaný na prvú slabiku: *POčasí BYlo TĚŽko PŘEDvídat., TVRdil, že mu Oznámi NĚco DŮležitého.*
- v češtine existuje veľký počet hláskových alternácií, ktoré na rozdiel od slovenčiny vznikajú pravidelne v derivácii aj pod vplyvom gramatických morférov v morfológickom systéme.

1.2. SYNCHRÓNNE POROVNANIE FONOLOGICKÝCH SYSTÉMOV

1.2.1. SYSTÉM KRÁTKYCH SAMOHLÁSOK V SLOVENČINE A ČEŠTINE

Slovenčina				Čeština			
i		u		i		u	
e		o		e		o	
	ä	a			a		

1.2.1.1. Tam, kde je v slovenčine graféma *ä* (ako výsledok za bývalú nosovú hlásku [a] po perniciach *p, b, m, v*), je v češtine *a*, ak po *ä* v slovenskom slove nasleduje tvrdá spoluhláska okrem *k* (ak nie je uvedené inak, pri príkladoch je vždy prvý slovenský variant): *mäso – maso, žriebä – hřibě, mäta – máta, pamätať – pamatovat, zmätok – zmatek, päta – pata, vädnúť – vadnout, zväz – svaz, svätý – svatý*. Ak je v slovenskom slove po *ä* mäkká spoluhláska alebo *k*, je v češtine *ě*, ktoré sa číta ako [je], po *m* ako [ňe]: *pamäť – paměť, päť – pět, väčší – větší, deväť – devět, mäkký – měkký*. Výnimky z uvedeného pravidla mu niekedy len zdanlivo nevyhovujú: *úpäť – úpatí* (odvodené od *päta – pata*), *väzeň – vězeň, zmätený – zmatený* (ale *zmätok – zmatek*), *päsť – pěst*.

1.2.1.2. Slovenskému [a] zodpovedá v češtine [a] po tvrdej spoluhláske, resp. na začiatku slova: *a, Alena, na, dva, matka, žena, noha, ruka*. Slovenské [a] korešponduje aj s českým dlhým [a:]: *zdať sa – zdát se, vojak – voják, brat’ – brát, spat’ – spát, hrať – hrát*. Po mäkkej spoluhláske zodpovedá slovenskému [a] české [e] (po [d’], [t’], [ň] sa píše ako *ě*):

a) v Nsg. a v Ipl. vzoru *ulica*: *ulica – ulice, duša – duše, práca – práce, lavicami – lavicemi, chvíľami – chvíľemi*;

b) v Gsg. vzorov *chlap, stroj, srdce*, ak sa podstatné mená končia na mäkkú samohlásku: *učiteľ’a – učitele, muž’a – muže, srdca – srdce, mora – moře, tel’aťa – telete*;

c) pri zámenách po mäkkej spoluhláske: *naša – naše, vaša – vaše, moja – moje, tvoja – tvoje*;

d) v tematickej submorfe slovíet typu *vracať*: *obracať – obracet, kričať – křičet, ležať – ležet, držať – držet, bežať – běžet, hádzať – házet, naháňať – nahánět*;

e) vnútri slov: *žart – žert, ťažký – těžký, vedľa – vedle, podľa – podle, pohľad – pohled, šťastie – štěstí, čakať – čekat, ďakovať – děkovat, predsa – přece, objaviť sa – objevit se, zjazd – sjezd, zjav – zjev*.

1.2.1.3. Podobne ako je to pri [a], aj slovenskej krátkej samohláske [u] zodpovedá v češtine [u] len po tvrdých spoluhláskach: *ruka, zub, dub, už, tu, skupina, ucho, muž, vzduch, republika*. Pri mäkkých spoluhláskach je v češtine [i], v slovenčine je [u]:

a) v koreni slov: *ľud – lid, kľúč – klíč, sľub – slib, cudzinec – cizinec, kožuch – kožich, ľudský – lidský*;

b) v Dsg. vzorov *stroj, srdce, vysvedčenie* (čiastočne *chlap, hrdina*): *stroju – stroji, srdcu – srdci, teľaťu – teleti, moru – moři*;

c) v 3. os. pl. zodpovedá slovenskej koncovke *ú* po *j* a inej mäkkej spoluhláske české *í*: *majú – mají, volajú – volají, kupujú – kupují, píšu – píší*.

1.2.1.4. Krátkemu [i] (grafémam *i* a *y*) v slovenských slovách zodpovedá väčšinou [i] (*i* a *y*) v českých slovách: *my, vy, ryba, chytám, jazyk*. Niekedy je medzi slovenčinou a češtinou rozdiel v dĺžke samohlások (*byť – být, lipa – lípa, misa – mísa, síla – síla, krásny – krásný*) a niekedy v pravopise (*tiger – tygr, partizán – partyzán, ženy spali – ženy spalý, stoly stáli – stoly stály*).

1.2.1.5. Slovenské krátke [e] korešponduje často s českým krátkym [e]: *žena, český, slovenský, srdce, sen, chlapec, počet, ten, sem, jeho, že*. Po *d, t, n* sa označuje ako *e* alebo *ě*: *teplo, otec, nemocnice, děti, tělo, Němec*; po *b, p, m, v* sa označuje aj ako *ě*: *pěna, běžet, svět, směr*. Slovenskému [e] môže niekedy zodpovedať aj české [e:] (*rychle – rychlé, krásne – krásné, leto – léto, lepší – lépe*), zriedkavo *í* (*breza – bříza*).

1.2.1.6. Slovenskému krátkemu [o] zodpovedá české [o]: *nos, nový, noc, mnoho, o, od, pod, do, on, trochu*. Slovenskému krátkemu [o] môže zodpovedať aj české dlhé [u:] (bývalé *ó*, graficky sa realizuje ako *ů*): *voz – vůz, dvor – dvůr, boh – bůh, sol' – sůl, svoj – svůj, tvoj – tvůj*. V historicky vysvetliteľných prípadoch (často ako striednica za tvrdý jer alebo vkladná hláska) korešponduje slovenské [o] s českým [e]: *Pavol – Pavel, orol – orel, posol – posel*, slovenská prípona *-ok* s českou príponou *-ek* (*lístok – listek*) a koncovka *-om* v Isg. pri maskulínach s českou koncovkou *-em* (*s pánom – pánem, zubom – zubem*).

1.2.2. SYSTÉM DLHÝCH SAMOHLÁSOK V SLOVENČINE A ČEŠTINE

Slovenčina			Čeština		
í		ú	í		ú
é	ó		é	ó	
	á			á	

Obidva jazyky majú zhodne päť dlhých samohlások *á, ó, ú, é, í*. Samohláska *ó* a čiastočne aj *é* sú na periférii systému v slovenčine aj v češtine. V češtine je frekventovanejšia samohláska *í*, ktorej často zodpovedá slovenská dvojhláska *ie, iu, ia*, v obmedzenej miere to môžeme tvrdiť aj o českej samohláske *á*, ktorej zodpovedá slovenská dvojhláska *ia*.

Naopak, slovenskému *ú* môže zodpovedať česká dvojhláska *ou*. V oboch jazykoch je protiklad krátkeho vokálu proti dlhému vokálu alebo dvojhláske, dlhej nositeľke slabičnosti. Proti krátkemu *a* v slovenčine stojí dlhé *á* alebo dvojhláska *ia* (často po mäkkých spoluhláskach), v češtine stojí proti krátkemu *a* len dlhé *á* (*žába – deset žab*).

Proti slovenskému krátkemu *u* je dlhé *ú*, ale zriedkavo, prevažne po mäkkých spoluhláskach, aj dvojhláska *iu*.

V češtine sa dlhé *ú* graficky označuje trojakým spôsobom: na začiatku slova, po predpone a v cudzích slovách ako dlhé *ú* (*ústa*, *neúnavný*, *túra*), vnútri a na konci slov ako *ů* (*stůl*, *domů*) a v cudzích slovách v prípone *-ura* a *-una* s krátkym *u* (*kultura* – číta sa ako *kultúra*). Okrem dlhého *ú* je v českom vokalickom systéme protiklad diftong *ou* – *u* pri alternácii (*moucha* – hodne *much*).

Proti krátkemu *i*, *y* je v oboch jazykoch dlhé *í*, *ý*. Proti krátkemu *e* je v slovenčine častejšie dvojhláska *ie* a len zriedkavo v koncovkách adjektív dlhé *é*. V češtine stojí proti krátkemu *e* iba jeden pendant *é*. Proti krátkemu *o* je v slovenčine diftong *ô* (*noha* – *nôh*) a len zriedkavo v cudzích slovách a citoslovciach *ó* (*balón*, *betón*, *škandalózný*, *haló*). Pendantom krátkeho *o* je v češtine tiež dlhé *ó*, rovnako silne obmedzené na cudzie slová. Častejší je však protiklad *ů* – *o* (*sůl* – *solí*, *stůl* – *stolu*).

1.2.2.1. Slovenskému dlhému *á* zodpovedá spravidla české dlhé *á*: *vláda*, *láska*, *zákon*, *plán*, *právo*, *základ*, *náš*, *váš*, *sám*, ale aj krátke *a* (morféma Npl. neutier – *pravidla*, *slova*, *děvčata*, derivačné prípony *-ace*, *-izace*, porov. *nadace*, *demokratizace*). České dlhé *á* korešponduje po mäkkých spoluhláskach často so slovenským diftongom *ia* (*žák* – *žiak*, *dálka* – *dialka*, *čára* – *čiará*), ale aj s krátkym *a* (*máslo* – *maslo*, *pláč* – *plač*, *kráva* – *krava*, *rána* – *rana*, *dát* – *dat'*).

1.2.2.2. Slovenská samohláska *ú* korešponduje rovnako s českou hláskou (graficky ako *ú*, *ů*, *u*) v začiatkovej pozícii v domácich slovách, ich predponových odvodeninách a v prevzatých slovách: *útecha* – *útěcha*, *bezútešný*, *úspěch* – *úspěch*, *úsmev* – *úsměv*, *kúra* – *kúra*, *blůza* – *blůza*, *literatúra* – *literatura*, zriedkavejšie s krátkym *u* (derivačný sufix *-uce*, *revoluce*).

V domácich slovách častejšie korešponduje slovenské dlhé *ú* s českou dvojhláskou *ou*, ktorá vznikla diftongizáciou z dlhého *ú*:

a) vnútri slov: *súd* – *soud*, *sústava* – *soustava*, *súhlas* – *souhlas*, *kúpeľňa* – *koupelna*, *kúpiť* – *koupit*, *túžiť* – *toužit*;

b) v Asg. adjektív ženského rodu: *dobrú noc* – *dobrou noc*, *šťastnú cestu* – *šťastnou cestu*, *dobrú chuť* – *dobrou chuť*;

c) v 3. osobe pl. prezenta po nemäkkej spoluhláske zodpovedá slovenskej koncovke *-ú* česká koncovka *-ou*: *vezú* – *vezou*, *nesú* – *nesou*, *berú* – *berou*, *vedú* – *vedou*, *lezú* – *lezou*, *sú* – *jsou*, *budú* – *budou*.

Po mäkkej spoluhláske korešponduje často slovenská koncovka *-ú* s českou koncovkou *-í*: *majú* – *mají*, *kupujú* – *kupují*.

1.2.2.3. Slovenské dlhé [i:] (graficky ako *í*, *ý*) korešponduje s českým dlhým *í*: *číslo*, *pýcha*, *starý*, *celý*, *plný*, *vývoj*, *pomník*, *význam*. Slovenské dlhé *í* korešponduje aj s českým krátkym *i* (systémovo: *knih* – *knih*, *ulíc* – *ulic*, *Košíc* – *Košic*, *pozícia* – *pozice*, sporadicky *hríb* – *hřib*, *rýchly* – *rychlý*, *liška* – *liška*) a opačne, české dlhé *í* korešponduje so slovenským *i* (sporadicky: *síla* – *silá*, *sýr* – *syr*, *mýdlo* – *mydlo*).

1.2.2.4. Slovenské dlhé *é* korešponduje s českým dlhým *é*: *malé*, *politické*, *mnohé*, *problém*. V oboch jazykoch je to hláska na periférii systému a vyskytuje sa prevažne v koncovkách prídavných mien a v cudzích slovách, pri obmedzení neutralizáciou kvantity v slovenčine ide o rozdiel *é* – *e* (*krásné* – *krásne* [krásne]), sporadicky iné rozdiely (*léto* – *leto*).

1.2.2.5. Dlhé *ó* je v obidvoch jazykoch obmedzené na slová cudzieho pôvodu a na citoslovčia: *sója, sólo, fórum, ó, haló*.

1.2.3. DVOJHLÁSKY V SLOVENČINE A V ČEŠTINE

Slovenčina		Čeština
	iu	(eu)
ie	uo	ou
	ia	(au)

V češtine aj v slovenčine majú dvojhlásky platnosť dlhej hlásky. Slovenčina má štyri stúpacé dvojhlásky *ia, ie, iu, ô*, ktoré majú polovokál *i* alebo *u* na začiatku. Čeština má klesavé diftongy, a to v domácich slovách diftong *ou* (*se ženou*) a v cudzích slovách diftongy *eu, au* (*auto, neurochirurgie, pneumatika*). V slovenčine ide vždy v týchto slovách o spojenie dvoch hlások, nie o diftong, hoci ich fonetická podoba je rovnaká ako v češtine (*auto, neurochirurgia, pneumatika, so ženou*).

Korešpondencia samohlások a dvojhlások:

Č [á] → S [á, ia, a]	Č [é] → S [ie, é, e]	Č [ú] → S [ú, iu, ů]
		Č [oŭ] → S [ú]
S [á] → Č [á, a]	S [é] → Č [é]	S [ú] → Č [ú, u, oŭ]
S [ia] → Č [á, í]	S [ie] → Č [í, e, (é)]	S [ŭo] → Č [ú, o]

1.2.3.1. Slovenská dvojhláska *ie* korešponduje s českými samohláskami *í, e, é*. S dlhým *í* korešponduje v Nsg. vzoru *vysvedčenie* (*vysvědčení, psaní, čtení*) a v koncovkách adjektív vzoru *cudzí / jarní* (*dalšího, cizímu, cizí dítě, další děti a ženy*) a vnútri slov (*miesto – místo, biely – bílý, dielo – dílo, pieseň – píseň, podmienka – podmínka, mier – mír, cieľ – cíl*). S českým krátkym *e* korešponduje dvojhláska *ie* predovšetkým vnútri slov: *konec – konec, myšlienka – myšlenka, nie – ne, čierny – černý, rieka – řeka*; po *d, t, n* sa *e* zapisuje ako *ě*: *niekde – někde, hľadieť – hledět, vidieť – vidět, vedieť – vědět*. Po *b, p, m, v, f* sa graféma *ě* číta ako *je* (po *m* ako *ňe*): *hviezda – hvězda, rozumieť – rozumět, sovietsky – sovětský*. Zriedkavo korešponduje diftong *ie* s českým dlhým *é*: *viest' – vést, doviezť – dovézt, mlieko – mléko, polievka – polévka*.

1.2.3.2. Slovenský diftong *ia* korešponduje najčastejšie s dlhým *á*: *žiadny – žádný, žiak – žák, žiarovka – žárovka, diaľka – dálka, čiara – čára, piaty – pátý, piatok – pátek*. S českým dlhým *í* korešponduje dvojhláska *ia*:

a) v koncovkách Dpl. a Lpl. vzoru *ulica* a *dlaň* (*uliciam – ulicím, uliciach – ulicích, dlaniam – dlaním, dlaniach – dlaních*); v koncovkách adjektívneho vzoru *cudzí*: *cudzia – cizí*;

b) v slovotvorných príponách *-iar, -iareň*: *maliar – malíř, mraziareň – mrazírna, uhliar – uhliř, kupliar – kuplíř, baliareň – balírna*;

c) vnútri slov: *viac – víc, vziať – vzít, peniaze – peníze*.

1.2.3.3. Zriedkavý slovenský diftong *iu* korešponduje s dlhým *í* (prehláska *ú* na *í*) v koncovkách mäkkých vzorov *vysvedčenie, cudzí*: *znameniu – znamení, umeniu – umění, cudziu – cizí*.

1.2.3.4. Diftong *ô* [ů] korešponduje s českým dlhým *ů* [u:]: *môj – můj, pôda – půda, dôležitý – důležitý, rôzny – různý, kôň – kuň, stôl – stůl, spôsob – způsob, vôbec – vůbec*, okrem toho môže dvojhláska *ô* korešpondovať v češtine s *o*: *ôsmy – osmý, môcť – moct, pomôcť – pomoct*.

1.2.3.5. Český diftong *ou*, ktorý vznikol z dlhého *ú*, korešponduje väčšinou so slovenským dlhým *ú*: *lúka – louka, súd – soud, Francúz – Francouz, kúpať sa – koupat se*, pri neutralizácii kvantity v slovenčine korešponduje aj *ou* a *u* (*vládnou – vládnou*).

1.2.4. SLABIKOTVORNÉ HLÁSKY V SLOVENČINE A ČEŠTINE

Slovenčina	r	l	–	ř	í
Čeština	r	l	m	–	–

V slovenčine sa na tvorbe slabík zúčastňujú okrem samohlások a dvojhlások aj hlásky *r, l* a ich dlhé pendanty *ř, í*; v češtine sú iba krátke slabikotvorné hlásky *r, l, m*.

1.2.4.1. Dlhému slovenskému *ř, í* zodpovedá:

a) české krátke *r, l*: *hrstka – hrstka, mrtvy – mrtvý, vlčá – vlče, vrba – vrba, do vln – do vln, brzd – brzd*;

b) spojenie *r, l* a sprievodnej hlásky *ou*: *prehĺbiť – prohloubit, tlct' – tlouct, hĺbka – hloubka, kĺzať sa – klouzat se, dlhý – dlouhý*.

Niekedy aj slovenskému *r, l* zodpovedá česká spoluhláska *r, l* a sprievodné hlásky *e, u*: *krv – krev, slnce – slunce*.

1.2.4.2. V slovenčine sa slabikotvorné *r, l* nikdy nemôže vyskytovať v pozícii na konci slova. Na rozdiel od slovenčiny sa v češtine v tejto pozícii môžu vyskytovať slabikotvorné hlásky *r, l, m*: *viator – vítr, Peter – Petr, brat – bratr, niesol – nesl, padol – padl, zmysel – smysl, osem – osm, sedem – sedm*. Pri niektorých tvaroch sloviess však aj v češtine tvary typu *blbl, vrhl, zvrtil* ustupujú tvarom *blbnul, vrhnul, zvrtnul*.

1.2.5. SYSTÉM SPOLUHLÁSOK V SLOVENČINE A ČEŠTINE

Porovnanie konsonantického systému:

S	[b	c	č	d	dʰ	→	→ʸ	f	g	h	x	j	k	l	ʎ	m	n	ň	p	r	–	s	š	t	tʰ	v	z	ž]
Č	[b	c	č	d	dʰ	–	–	f	g	h	x	j	k	l	–	m	n	ň	p	r	ř	s	š	t	tʰ	v	z	ž]

Najnápadnejší rozdiel v spoluhláskových systémoch češtiny a slovenčiny je ten, že slovenčina nemá spoluhlásku *ř* a čeština nemá spoluhlásky *l'*, [→] a [→'] (okrem prevzatých slov typu *džudo*, *džem*).

1.2.5.1. Slovenskému *r* v okolí predných samohlások *e*, *i* a *i*-ových dvojhlások *ia*, *ie*, *iu* zodpovedá v českých domácich slovách hláska *ř*, ktorá vznikla z pôvodného mäkkého *r'*: *reč* – *řeč*, *remeslo* – *řemeslo*, *rezať* – *řezat*, *potreba* – *potřeba*, *predmet* – *předmět*, *dobře* – *dobře*, *říša* – *říše*, *tri* – *tři*, *případ* – *případ*, *tvoriť* – *tvůřit*, *poriadok* – *pořádek*, *priateľ* – *přítel*, *rieka* – *řeka*. Niekedy je korešpondencia *r* – *ř* na konci slova, a to v príponách: *maliar* – *malíř*, *hospodár* – *hospodář*.

Spoluhláska *ř* sa od *r* odlišuje väčším počtom kmitov jazyka a sprievodným trecím šumom. Pri jej nacvičovaní sa dá vychádzať od spoluhlásky *ž*, ale konček jazyka sa musí výrazne nadvihnúť hore. Najlepšie je nacvičovať hlásku *ř* v spojení so spoluhláskami *t*, *d*, *p*, *b*, *k*, *g*: *třeba*, *střecha*, *dřevo*, *přítel*, *bříza*, *křída*, v *Gagře*. Výslovnosť hlásky *ř* sa môže overiť v protiklade k spoluhláske *ž*: *žádný* – *řádny*, *požádat* – *pořádat*, *kreslíš* – *kreslíř*.

1.2.5.2. Slovenská spoluhláska *dz* zodpovedá českej spoluhláske *z*, pretože v češtine sa pôvodné *dz* zmenilo na *z*: *schôdza* – *schůze*, *medzera* – *mezera*, *cudziniec* – *cizinec*, *medzinárodný* – *mezinárodní*, *hovädzí* – *hovězí*, *prebúdzat'* – *probouzet*, *hádzať* – *házet*; slovenské *dž* zodpovedá v alternačných pozíciách českému *z*: *hádžu* – *házi*.

1.2.5.3. Slovenské *l'* korešponduje s českou spoluhláskou *l*, pretože v češtine *l'* splynulo s *l*: *velký* – *velký*, *maľovať* – *malovat*, *voľný* – *volný*, *kráľ* – *král*, *postel'* – *postel*, *učiteľ* – *učitel*, *hľadať* – *hledat*, *vedľa* – *vedle*, *ľavý* – *levý*, *ľútosť* – *lítost*, *ľud* – *lid*.

1.2.5.4. Časti slovenských domácich slov, ktoré sa začínajú na samohlásku (okrem *o*, *u*, *i*) zodpovedá v češtine ekvivalent so spoluhláskou *j* pred samohláskou. Ide o tzv. protetické a hiátové *j*: *ako* – *jak*, *aký* – *jaký*, *akosť* – *jakost*, *ešte* – *ještě*. Domáce slová, ktoré sa začínajú na *i*, majú protetické *j* len v češtine: *ihla* – *jehla*, *inak* – *jinak*, *iný* – *jiný*, *iskra* – *jiskra*, *istota* – *jistota*. Českému *j* môže zodpovedať aj slovenské *i* v pozícii na začiatku slova: *jde* – *ide*, *jdou* – *idú*, *jmeli* – *imelo*; *jméno* – *meno* (v slovenčine pôvodné *i* zaniklo). V niektorých dvojiciach nie je *i* v češtine: *ihrisko* – *hřiště*, *ihneď* – *hned*.

V tejto súvislosti je zaujímavé, že v stredočeských nárečiach a v obecnej češtine je v slovách s vokálom *o* na začiatku slova protetické *v*: *okno* – *vokno*, *obdiv* – *vobdiv*, *ono* – *vono*; v niektorých nárečiach je pred *u* protetické *h*: *huž*, *hu stoky*, *hutíkat*.

1.2.5.5. Aj slovenské spoluhlásky *d'*, *t'*, *ň* majú často v češtine tvrdé ekvivalenty *d*, *t*, *n*, najmä v pozícii na konci slova: v infinitíve: *lietať* – *létat*, *milovať* – *milovat*, *spať* – *spát*; v číslovkách: *päť* – *pět*, *šesť* – *šest*, *deväť* – *devět*, *desať* – *deset*, *dvadsať* – *dvacet*; v prípone *-osť*: *radosť* – *radost*, *vlastnosť* – *vlastnost*, *možnosť* – *možnost*; v prípone: *-áreň* – *cukráreň* – *cukárna*, *poslucháreň* – *posluchárna* a v jednotlivých slovách: *smrť* – *smrt*, *hneď* – *hned*, *deň* – *den*, *snáď* – *snad*, *časť* – *část*, *opäť* – *opět*. Len zriedkavo je protiklad mäkkej a tvrdej spoluhlásky v iných pozíciách: *táh* – *tah*, *d'aleko* – *daleko*. Spoluhlásky *d'*, *t'*, *ň* sú častejšie v slovenských domácich slovách aj po *e*, *i* a *i*-ových dvojhláskach. V češtine sa spoluhlásky *d*, *t*, *n* pred grafémou *e* nevyslovujú ako *d'*, *t'*, *ň*: *teplo* [teplo], *teta* [teta], *tenký* [tenkí], *nemocnice* [nemocnice], *otec* [otec], *nechat* [nechat], *konečný* [koneční], *kde* [gde], *dnes* [dnes].

1.2.5.6. Slovenskej spoluhláske *g* zodpovedá niekedy v češtine *k* tam, kde je v pôvodnom cudzom slove spoluhláska *k*: *gaštan* – *kaštan*, *gavalier* – *kavalír*, *guľa* – *koule*, *guľať* – *kulatý*. Uvedený rozdiel *g* – *k* len zriedkavo nájdeme v domácich slovách (*mozog* – *mozek*) a priradiť k nemu môžeme aj rozdiel v pôvodne anglických príponách *-ing* a *-ink* (*puding* – *pudink* / *puding*, *tréning* – *trénink* / *tréning*, *mítting* – *mítink*, *kemping* – *kempink* / *kemping*;

poradie v dvojtvaroch naznačuje vyššiu frekvenciu *-ink*), resp. v iných slovách *Hamburg – Hamburk, bulldog – buldok*.

1.2.5.7. Pri preberaní cudzích slov so spoluhláskovými skupinami *sp, st, sk* sa v slovenčine ustálila výslovnosť [šp, št, šk] a v češtine výslovnosť [sp, st, sk]: *šport – sport, špecialista – specialista, rešpekt – respekt, šprint – sprint, špirála – spirála, študent – student, štruktúra – struktura, štadión – stadion, štatistika – statistika, Škandinávia – Skandinávie*.

ÚLOHY K 1. LEKCII

O

1. Na základe analýzy paralelného českého, poľského a slovenského textu a na kontrétnych príkladoch sa pokúste určiť charakteristické znaky týchto troch západoslovanských jazykov:

Tri razy naj o českých a slovenských vrchoch

Najvyšším vrcholom Vysokých Tatier a súčasne najvyšším vrchom Slovenska je Gerlachovský štít. Nielen to, je súčasne najvyšším vrcholom Karpát v celej ich dĺžke tisíc päťsto kilometrov. Je vysoký dvetisíc šesťsto päťdesiat metrov. Za najkrajší vrch je zhodne označovaný Veľký Rozsutec (1600 m) v chránenej krajinej oblasti Malá Fatra, východne od Žiliny. Je pozoruhodný nielen divoko rozbrázdneným povrchom s rozoklanými vrcholovými vápencovými útesmi, ale aj tým, že pri pohľade z rozličných strán má celkom iný tvar daný nepravidelnosťou jeho masívu. Je jedným z najfotografovanejších vrchov Slovenska. „Strechou Európy“ možno nazvať vrch Klepáč (1138 m) v skupine Králického Snežníka na česko-poľských hraniciach na severnej Morave. Na jeho južnom úpätí je rozvodie troch morí: Nysa Klodzka vteká do Odry a tá do Baltického mora, Tichá Orlica do Labe, to potom do Severného mora, Morava je prítokom Dunaja, ktorý sa vlieva do Čierneho mora.

Trikrát nej o českých a slovenských horách

Nejvyšším vrchom Vysokých Tater a súčasne nejvyšší horou Slovenska je Gerlachovský štít. Nejen to, je súčasne nejvyšším vrchom Karpat v celej jejich délce tisíc pět set kilometrů. Je vysoký dva tisíce šest set pětadesát metrů. Za nejkrásnější horu je shodně označován Velký Rozsutec (1600 m) v chráněné krajinné oblasti Malá Fatra, východně od Žiliny. Je pozoruhodný nejen divoce rozbrázděným povrchem s rozeklanými vrcholovými vápencovými útesy, ale i tím, že při pohledu z různých stran má zcela jiný tvar daný nepravidelností jeho masívu. Je jednou z nejfotografovanějších hor Slovenska. „Střechou Evropy“ lze nazvat vrch Klepáč (1138 m) ve skupině Králického Sněžníku na česko-polských hranicích na severní Moravě. Na jeho jižním úpatí je rozvodí tří moří: Nysa Klodzka vtéká do Odry a ta do Baltského moře, Tichá Orlice do Labe, to pak do moře Severního, Morava je prítokem Dunaje, který se vlévá do Černého moře.

Trzy razy naj o czeskich i słowackich szczytach

Najwyższym szczytem Wysokich Tatr a jednocześnie najwyższym szczytem Słowacji jest Gerlach. Jest on także najwyższym wierzchołkiem Karpat na całej ich długości tysiąca pięćuset kilometrów. Ma wysokość dwa tysiące sześćset pięćdziesiąt pięć metrów. Za najpiękniejszy szczyt został zgodnie uznany Wielki Rozsutec (1600 m) w rezerwacie

pryrodou Mała Fatra, na wschód od Žyliny. Jest godny uwagi nie tylko ze względu na dziko pobrużdżoną powierzchnię ze szczytowymi skałami ze spękanego wapnia, ale też dlatego, że oglądany z różnych stron ma inny kształt spowodowany nieprawidłowością jego masywu. „Dachem Europy“ można nazwać szczyt Klepacz (1138 m) w masywie Karlickiego Śnieżnika na granicy czesko-polskiej w północnych Morawach. U jego południowego podnóża znajduje się dział wodny trzech mórz: Nysa Kłodzka wpada do Odry, a ta do Morza Bałtyckiego, Cicha Orlica do Łaby, ta potem do Morza Północnego, Morawa jest dopływem Dunaju, który wpada do Morza Czarnego.

Preklad do polštiny: Wirginia Mirosławska

2. Doplňte hlásky a vysvetlite rozdiel medzi slovenčinou a češtinou:

S

a) je p..ť hodin, uv..dnutý kv..t, sv..tý obrázok, dev..ť príkladov, zv..zok kl'..čov, m..tový čaj, r..žové púp..tko, podp..tok, hov..dzie m..so, d..razný zákaz, dva m..siace, nebezpečná poľ..dovica, farebný d..ždňik, drev..ná d..ska, liečivá r..stlina, ťažký p..rod, ostrý n..ž, príjemná v..ňa, rýchla ch..dza, na ..smom mieste, jedáľenský st..l

b) pevná v..ľa, jasný d..kaz, bezd..vodný strach, d..verný rozhovor, d..ležitý okamih, m..žeš prísť, k..š jablk, prevarené ml..ko, b..le sv..čky, chladný v..tor, č..lý dedko, na r..zcestí, tenisový l..keť, kurča na r..žni, oprávnená sť..žnosť

c) 1. Bol dlho v..nku. 2. Zdal sa mi krásny s..n. 3. Naš.. ulic.. je veľmi frekventovaná. 4. Sedel v m..chovom poraste. 5. Mám rada m..čne jedlá. 6. Nad m..stom ž..rili sv..tlá. 7. Bež..l rýchlo domov. 8. Má dobr.. pam..ť. 9. Pokosil celú l..ku. 10. Nebolo mu do sp..vu. 11. V..riš im? 12. Stalo sa to vl..ni. 13. Cesn..k mi nechutí. 14. P..stuje okrem iného aj ľ..n.

Č

a) p..t hodin, uv..dlá kv..tina, sv..tý obrázek, dev..t příkladů, sv..zek kl..čů, m..tový čaj, r..žové poup.., podp..tek, hov..zí m..so, d..razný zákaz, m..síce, nová l..dovka, barevný d..štník, dřev..ná d..ska, r..stlina, těžký p..rod, ostrý n..ž, příjemná v..ně, rychlá ch..ze, na ..smém m..stě, jídelní st..l

b) pevná v..le, jasný d..kaz, bezd..vodný strach, d..věrný rozhovor, d..ležitý okamžik, m..žeš přijít, k..š jablek, vařené ml..ko, b..lé sv..čky, chladný v..tr, č..lý dědeček, na r..zcestí, tenisový l..ket, kuře na r..žni, oprávněná st..žnost

c) Byl dlouho v..nku. 2. Zdál se mi krásný s..n. 3. Naš.. ulic.. je velmi frekventovaná. 4. Seděl v m..chovém porostu. 5. Mám ráda m..čná jídla. 6. Nad m..stem z..řila sv..tla. 7. Běž..l rychle domů. 8. Má dobr.. pam..ť. 9. Pokosil celou l..ku. 10. Nebylo mu do zp..vu. 11. V..říš jim? 12. Stalo se to vl..ni. 13. Česn..k mi nechutná. 14. P..stuje mimo jiné také l..n.

3. Tvorte názvy mláďat od nasledujúcich substantív:

S

holub, kôň, hus, kačka, ovca, slon, pes, mačka

Č

holub, kůň, husa, kachna, ovce, slon, pes, kočka

O

4. Preložte do slovenčiny:

pohádkový obr, žlutá barva, hloubka, dlouhá cesta, nafukovací člun, těžký průmysl, mrtvý člověk, stará vrba, dva sloupy, vršek, trní, tlouci, krev

5. Utvorte datív a lokál plurálu a všimajte si neutralizáciu kvantity v slovenčine (porovnajte s češtinou): ➔

S

známa fráza, krásna pláž, tlaková výš; prázdne hniezdo, čínske jedlo, veľké číslo, biele miesto (na mape)

Č

známá fráze, krásná pláž, tlaková výše, prázdné hnízdo, čínské jídlo, známé číslo, bílé místo

6. Utvorte od infinitívu tvar 3. osoby sg. a všimajte si existenciu neutralizácie kvantity v slovenčine (porovnajte s češtinou): ➔

S

dávať, usmievat' sa, prekladať, dúfať, chváliť, ostávať, skladať, mávať

Č

dávat, usmívat se, překládat, doufat, chválit, zůstávat, vstávat, brávat, čítávat, snídat

7. Utvorte verbálne substantíva a porovnajte ich navzájom: ➔

S

lietať, privítať, spievať, mávať, strihať

Č

létat, svítat, hvízzat, přivítat, zpívat, zívat, mávat, stříhat

8. Utvorte adjektívne tvary od substantív a použite ich v krátkych spojeniach: ➔

S

krása, zrada, rieka, bieda, vláda, trieda

Č

krása, zrada, řeka, bída, vláda, třída

O

9. Porovnajte hláskový systém slovenčiny a češtiny a osobitne vymenujte hlásky, ktoré nemá slovenčina a ktoré nemá čeština. Rozdiely zdôvodnite hláskoslovnými zmenami.

Č

10. Pozorujte, v ktorých pozíciách sa vyskytuje spoluhláska ř v češtine:

řemen, ořech, řeka, Řím, vepř, pepř, hořký, příprava, řeč, přiměřený, přelom, přirozený, předmět, přesnost, přednost, střelba, řemeslo, nepříjemný, vařit, sestřička, křídlo, předem, kufřík, řasy, křičet, řád, hřada, chřadnout

11. Na uvedených príkladoch objasnite, kedy (a prečo) slovenskej samohláske ä zodpovedá český vokál a, ě (porov. 1.2.1.1.):

S

mäta, vädnúť, väzba, zváz, hovädo, mäso, obväz, zmätok, podpätok, svätý, pamätať si, päta, zmätený, žriebä, hovädzie, päť, deväť, väčšie, pamäť, mäkký, väzeň, napätie, späť

Č

máta, vadnout, vazba, svaz, hovado, maso, obvaz, zmatek, podpatek, svatý, pamatovat si, pata, zmatený, hříbě, hovězí, pět, devět, větší, paměť, měkký, vězeň, napětí, zpět

12. Na nasledujúcich príkladoch vysvetlite, ako vznikli rozdiely medzi češtinou a slovenčinou (porov. 1.2.1.2.; 1.2.1.3.):

S

držať, záležať, kričať, obracať, jačať, premýšľať, ťažký, ulica, naše dieťa, najviac, najmenší, jav, prejav, jahňa, čakareň, obyčajne, pohľad, ľud, čuch, ľúbiť sa, vidím cudziu ženu, objavujú sa, ľútosť, čelust', v nedelu, sľúbiť, kľuk, o chvíľu, cestujúci, rozčúliť sa, šťuka, pre ňu, brucho, kľud, kľúč

Č

držet, záležet, křičet, obracet, ječet, přemýšlet, těžký, ulice, naše dítě, nejvíce, nejmenší, jev, projev, jehně, čekárna, obyčejně, pohled, lid, čich, líbit se, vidím cizí paní, objevují se, lítost, čelist, v neděli, sľubit', klik, za chvíli, cestující, rozčilit se, štika, pro ni, břicho, klid, klíč

O

13. Vysvetlite rozdiely medzi slovanskými jazykmi, ktoré poznáte, v slovách:

zbytočne, statočne, von, voš, so mnou, vo dne, sviatok, piatok, piesok, kúsok, odpočinok, s pánom, s hradom, doska, odovzdať, odosielateľ, lož, mach, orol, posol

14. Ktorou historickou zmenou v češtine sa dajú vysvetliť rozdiely medzi slovenčinou a češtinou v týchto slovách:

S

kôň, vôľa, pôvod, vôbec, rôznych, pôsobiť, dôsledok, zdôrazniť, pôvab, dôležitý, hrôza, lôžko, nedôvera, môj, kvôli, (orná) pôda, nôž, kôrka, chôdza

Č

kůň, vůle, původ, vůbec, různých, působit, důsledek, zdůraznit, půvab, důležitý, hrůza, lůžko, nedůvěra, můj, kvůli, (orná) půda, nůž, kůrka, chůze

S

15. Hláskoslovne vysvetlite existenciu slovenských diftongov *ie, ia, iu*:

krvácenie, rozdiel, miera, dospievanie, zdravie, miesto, cieľ, krieda, viečka, diera, biely, cudzie šťastie, dievča, smiech, sviati, chodievať, ďalšie úlohy, maliar, viac, cudzia žena, priateľ, rozhliadať sa, priazeň, priadza, tešiť sa dobrému zdraviu, vidím cudziu ženu

16. Vysvetlite existenciu vokálu *ú* v slovenských slovách a porovnajte ich s češtinou:

S

súd, búda, lúka, kúpeľňa, skúmať, vezú sa, húževnatosť, nafúkaný, brúsiť, lúčenie, kvitnúci, prúd, kút, púšť, dúšok, ľudožrút, zúfalstvo, dobrú noc, rozhodnúť sa, sú

Č

soud, bouda, louka, koupelna, zkoumat, vezou, houževnatost, nafoukaný, brousit, loučení, kvetoucí, proud, kout, poušť, doušek, lidožrout, zoufalství, dobrou noc, rozhodnou se, jsou

O

17. Aký fonologický rozdiel je medzi morféomou *-ou* v Isg. v češtine a slovenčine?

Petrík sa rád hral s malou Mirkou, dievčinou od susedov. Oženil sa s tou mladou cudzinkou. Nad Tatrou sa blýska. Pred malou chvíľou odišiel.

O

18. Akú fonologickú hodnotu majú spojenia *au, eu* v slovenčine a češtine?

aula, sauna, automat, euro, pauza, trauma, fauna, flauta, eunuch, Eufkrat, kaucia – kauce, leukémia – leukémie, pneumatika, neurochirurgia – neurochirurgie, neurológia – neurologie; reuma – revma, Európa – Evropa, Euroázia – Euroasie,

19. Vysvetlite rozdiely medzi češtinou a slovenčinou v slovách:

S

žiak, žiarovka, žiarliť, žiadosť, začiatok, čiarka, čiastka, čiastočne, železničiar, diaľka, diabolský, tiahnuť, dosiahnuť, smiať sa, prasiatko, piaty, deviaty, sviatok, pamiatka, križiak, čierny, rieka, žerie, perie, berie, koniec, hrniec, mlieko, polievka, rozumieť, svetský

Č

žák, žárovka, žárlit, žádost, začátek, čárka, částka, částečně, železničář, dálka, ďábelský, táhnout, dosáhnout, smát se, prasátko, pátý, devátý, svátek, památka, křížák, černý, řeka, žere, pere, bere, konec, hrnec, mléko, polévka, rozumět, světský

20. Koľko foném je v tvaroch *s tou ženou, hvězda, pneumatika* a v ich slovenských ekvivalentoch *s tou ženou, hviezda, pneumatika*? Rozdiely zdôvodnite.

21. Vysvetlite rozdiely medzi češtinou a slovenčinou:

S

hrádza, medzi, hádzať, dochádzka, usudzovať, cudzinec, obmedzenie, vymedzenie, medzinárodný, medzera, urodzený, prirodzenosť, prebúdať sa, prisudzovať, mosadz, hovädzí, hrdzavý, povzbudzovanie

Č

hráz, mezi, házet, docházka, usuzovat, cizinec, omezení, vymezení, mezinárodní, mezera, urozený, přirozenost, probouzet se, přisuzovat, mosaz, hovězí, rezavý, povzbuzování

22. Poukážte na rozdiely medzi češtinou a slovenčinou a zdôvodnite ich:

S

ľakať sa, ľudský, veľký, oceľ, vedľa, koľko, spoľahlivý, učiteľ, topol, mozoľ, ľavý, viditeľný, voľno, kráľovná, posteľ, maľovať, maľba, paľba, lipa, sľub, les, člen

Č

lekat se, lidský, velký, ocel, vedle, kolik, spolehlivý, učitel, topol, mozol, levý, viditelný, volno, královna, postel, malovat, malba, palba, lípa, slib, les, člen

23. Podľa znalostí cudzích jazykov porovnajte nasledujúce príklady s latinčinou, francúzštinou, angličtinou, nemčinou atď.

S

guľa, gitara, guráž, glej, gamaše, cigán, mozog, gebuľa, gáfor, puding, tréning, kemping, lízing, buldog, doga, Hamburg, Regensburg, garáž, galantéria, gotika, gól, demagógia, program

Č

koule, kytara, kuráž, kliš, kamaše, cikán, mozek, kebul, kafr, pudink, trénink, kempink, lízink, buldok, doga, Hamburk, Regensburg (Řezno), garáž, galanterie, gotika, gól, demagogie, program

24. V slovách si všimnite, pred ktorými hláskami sa nevyskytuje v slovenčine protetické a hiátové j:

S

iste, iný, inak, inovat', íl, inam, inde, inonárodný, inokedy, iskra, iskrilo sa, ešte, ihla, ako, akosť, aký, idú, meno, menovať sa, imelo, som, si, sú, súcno, ihličie, akostný, ihlan

Č

jistě, jiný, jinak, jinovatka, jíl, jinam, jinde, jinonárodní, jindy, jiskra, jiskřilo se, ještě, jehla, jak, jakost, jaký, jdou, jméno, jmenovat se, jmelí, jsem, jsi, jsou, jsoucno, jehličí, jakostní, jehlan

25. Zovšeobecnite zásady na adaptáciu cudzích slov so spoluhláskami *sp, st, sk* v slovenčine a češtine. Príklady preložte do vám známých jazykov:

S

škandál, Škandinávia, špecialista, špecifický, špirála, špiritizmus, šport, špurt, šprint, štadión, štandard, štát, štatút, štruktúra, štúdium, študent, štýl

Č

skandál, Skandinávie, specialista, specifický, spirála, spiritizmus, sport, spurt, sprint, stadion, standard, stát, **KM** statut, struktura, studium, student, styl

26. V slovách určite počet slabík a vysvetlite príčiny rozdielov medzi slovenčinou a češtinou:

S

sedem, osem, padol, niesol, zvrtoľ, viedol, Peter, brat, zmysel, mŕtvy, vrba, priemysel, myseľ, masaker, kufor, liter, meter, filter

Č

sedm, osm, padl, nesl, zvrtil, vedl, Petr, bratr, smysl, mrtvý, vrba, průmysl, mysl, masakr, kufr, litr, metr, filtr

27. Vysvetlite existenciu a výslovnosť skupín *be, pe, me, ve, fe* v slovenčine v porovnaní s češtinou:

S

zemeguľa, zverolekár, pekná, rozbeh, tebe, päšť, pamäť, veta, jazykoveda, obed, svet, kvet, veriť, národ sebe, zmena, umenie, mesto Mělník, rozumieť, napätie, o Štefe, k Jozefe

Č

zeměkoule, zvěrolékař, pěkná, rozběh, tobě, pěst, paměť, věta, jazykověda, oběd, svět, květ, věřit, národ sobě, směna, umění, město Mělník, rozumět, napětí, o Štefě, k Jozefě

2. LEKCIA

ORTOEPICKÉ A ORTOGRAFICKÉ ROZDIELY

2.1. ZÁKLADNÉ ORTOEPICKÉ ROZDIELY

Čítanie slovenského a českého textu má podobné zákonitosti. V obidvoch jazykoch sú diakritické znamienka na označenie mäkkých spoluhlások *ž, č, š, dž*, ale aj *d', t', ň* pred *a, u, o* a na konci slov. Zhodne sa graficky neoznačuje *d', t', ň* v domácich slovách pred *i* [ňitra, ti, divadlo; nič – nič] a zhodne sa čítajú spoluhlásky *t, d, n*, pred *i* v cudzích slovách [diplomat, turistika, nikotín]. Takmer rovnaké pravidlá v obidvoch jazykoch platia aj pre spodobovanie (asimiláciu) konsonantov:

Konsonanty:	neznelé:	<i>p, f, t, t', s, š, c, č, k, ch</i> [x]
	znelé:	<i>b, v, d, d', z, ž, dz, dž, g, h</i>
	sonórne znelé:	<i>m, n, ň, l, l', r, j</i>

Rovnako sa asimilujú znelé spoluhlásky pred neznelými spoluhláskami (*hádk*a [hátk], *lebka* [lɛpka], *pod sedlo* [pɔtʃsedlo], *odpočívať* [otpočívətʃ] – *odpočívať* [otpočívət], *v tejto* [fʃtejto] – *v této* [fʃtéto]), znelé spoluhlásky na neznelé pred pauzou (*dub* [dup], *zub* [zup], *sed* [set], *hviezd* [hvjest] – *hvězd* [hvjest]) a neznelé spoluhlásky na znelé pred párovými znelými spoluhláskami (*k borovici* [gʲborovici], *s hadom* [zʲhadom] – *s hadem* [zʲhadem], *päť bláznov* [pɛdʲbláznɔv] – *pět bláznů* [pɛdʲbláznɔ]).

Neznelé konsonanty:	Znelé konsonanty:
[p] – <i>p</i> <i>Peter</i> [pɛtɛr] – <i>b</i> <i>rob</i> [rɔp]	[b] – <i>b</i> <i>brat</i> [brat] – <i>p</i> <i>kúp mi to</i> [kúbp mi to]
[t] – <i>t</i> <i>tiger</i> [tɪgɛr] – <i>d</i> <i>had</i> [hat]	[d] – <i>d</i> <i>dom</i> [dom] – <i>t</i> <i>brat môj</i> [bradt mɔj]
[tʰ] – <i>t'</i> <i>päť</i> [pɛtʰ] – <i>d'</i> <i>pod'</i> [pɔtʰ]	[dʰ] – <i>d'</i> <i>d'aleko</i> [dʰalɛko] – <i>t'</i> <i>späť mi dá tri</i> [spɛdʰ mi da: tri]
[s] – <i>s</i> <i>situácia</i> [sitúcia] – <i>z</i> <i>bez</i> [bɛsʲ] <i>teba</i>	[z] – <i>z</i> <i>zem</i> [zɛm] – <i>s</i> <i>pes má kosť</i> [pɛsz má kɔstʲ]
[š] – <i>š</i> <i>študent</i> [študent] – <i>ž</i> <i>už</i> [uʃ]	[ž] – <i>ž</i> <i>žena</i> [žɛna] – <i>š</i> <i>myš je to</i> [mižʲ je to]
[c] – <i>c</i> <i>cyklus</i> [ciklus] – <i>dz</i> <i>prechádzka</i> [prɛxácka]	[→] – <i>dz</i> <i>medzi</i> [mɛ→i] – <i>c</i> <i>pec je v rohu</i> [pɛ→jɛ vʲ rohu]
[č] – <i>č</i> <i>Čech</i> [čɛx] – <i>dž</i> <i>hádz</i> [háč]	[→ʲ] – <i>dž</i> <i>Džingischán</i> [→ʲingisxán] – <i>č</i> <i>Choč je vedľa</i> [xɔ→ʲjɛ vɛdʲlʲa]
[k] – <i>k</i> <i>Karol</i> [karol] – <i>g</i> <i>smog</i> [smok]	[g] – <i>g</i> <i>gejša</i> [gejʃa] – <i>k</i> <i>košík je vpravo</i> [košígʲjɛ fpravo]
[x] – <i>ch</i> <i>chémia</i> [xémia] – <i>h</i> <i>roh</i> [rox]	[h] – <i>h</i> <i>Himaláje</i> [himaláje] – <i>x</i> <i>prach je tu</i> [praxʲjɛ tu]
[v] – <i>v</i> <i>Vlado</i> [vlado] – <i>f</i> <i>šéf opery</i> [šɛwʲɔpɛri] – [ů] <i>krv</i> [krů]	[f] – <i>f</i> <i>František</i> [frantʲiʃɛk] – <i>v</i> <i>včera</i> [fčɛra]

V ďalšej časti si vysvetlíme najdôležitejšie výslovnostné rozdiely medzi slovenčinou a češtinou.

2.1.1. V slovenčine sa v domácich slovách vyslovujú skupiny *de, te, ne* ako [d'e, t'e, nɛ], ale v češtine sa tieto skupiny vyslovujú tvrdo: *nechat'* [něchatʲ] – *nechat* [nechat], *teplota*

[t'ɛplota] – *teplota* [teplota], *tepna* [t'ɛpna] – *tepna* [tepna], *nehoda* [ňehoda] – *nehoda* [nehoda], *hned'* [hňet'] – *hned* [hnet], *kdeko* [gd'ekto] – *kdekdo* [gdegdo], *Štefan* [št'efan] – *Štefan* [štefan]. Ako *d'*, *t'*, *ň* sa v českých slovách čítajú spoluhlásky len pred grafémou *ě*: *děti*, *dělat*, *nějaký*, *vážně* [d'et'i, d'elat, ňejakí, vážně]. V slovenčine sa realizuje aj protiklad *l – l'* (*lavica – l'avica*). Ide napr. aj o opozíciu dvoch morfonologických súborov substantív (*stól – mozol'*, *hala – gul'a*) a adjektív (*malý – molí*) analogicky ako pri dvojiciach slov daných protikladom *n – ň*, *t – t'*, *d – d'*, resp. o rozlíšenie sústav tvarov z dvoch slovných druhov: *včelou* (subst.) – *včel'ou* (adj.). Výnimočné prípady tvrdej výslovnosti tvrdých spoluhlások *d*, *t*, *n*, *l* pred *e*, *i*, *í*, *ie* v slovenčine sú: a) v tvaroch adjektív vzorov *pekný* a *matkin*: *zaviateho*, *piatemu*, *krásnej*, *stáli* (napr. *stáli pracovníci*), *biele*, *matkinej*, *jednej*, *jedni*; b) v tvaroch zámen *ten*, *tento*, *onen*: *ten*, *tej*, *tí*, *tie*; *onen*, *onej oní*; c) v tvaroch s predponami *odist'*, *predist'*, *nadist'*, *podist'*; *odinakial'*; *nadeň*, *podeň*, *predeň*); d) v slovách *jeden*, *jedenást'*, *hoden*, *žiaden*, *vinen*, *temer*, *teraz*, *teda*, *vtedy*, *pijatika*, *vínečko*, *terč*; e) v slovách cudzieho pôvodu (*komunizmus*, *termín*, *idea*, *lignit*); f) v onomatopoických slovách (*tik-tak*, *tikať*, *tikot*).

2.1.2. V slovenčine graféma *ě* neexistuje, česká graféma *ě* v spojení s pernými spoluhláskami *p*, *b*, *m*, *v*, *f* sa číta ako [pje, bje, mňe / mje, vje, fje], pričom výslovnosť [mje] sa vyskytuje len sporadicky ako starší a nárečový variant: [mjesíc, mjesto, zmjena]. V slovenčine je len výslovnosť [pe, be, me, ve, fe]: *pěkný* [pjeknɨ] – *pekný*; *zpěv* [spjɛf] – *spev*, *pětka* [pjɛtka] – *päťka*, *pětorka*; *oběd* [objɛt] – *obed*; *tobě* [tojbe] – *tebe*; *rozběh* [rozbjɛx] – *rozbeh*; *město* [mňesto] – *mesto*; *mě* [mňe] – *ma*; *změna* [zmňena] – *zmena*; *směr* [smňer] – *smer*; *člověk* [človjek] – *človek*; *věc* [vjɛc] – *vec*; *věda* [vjɛda] – *veda*; *o Jozefě* [oʃjɔzɛfjɛ] – *o Jozefe*; *o Štefě* [štefjɛ] – *o Štefe*; *fěrtoch* [fjɛrtɔx] – *fertuška* (nár.). Tzv. široké *ä* sa v bežnej slovenskej výslovnosti vyslovuje ako [e]. Táto samohláska sa vyskytuje iba po perných spoluhláskach *p*, *b*, *v*, *m* (*päta*, *holúbä*, *väčší*, *mäso*); frekvenčne, kombinačne, a teda aj funkčne (porov. napr. dvojice *mäsový – masový*, *pästička – pastička*, *mäty – maty*, *zmätený – zmetený*) je veľmi málo vyťažaná. V niektorých prípadoch je možná až trojaká výslovnosť grafémy *ä*, porov. *püpätko*, *devät'* [püpätko – püpetko – püpátko], [d'evät' – d'evet' – d'evať (nárečová výslovnosť)].

2.1.3. V slovenčine sa spoluhláska *v* na začiatku slabiky vyslovuje ako v češtine (*voda*, *včela* [fčela]), na konci slabiky, a to uprostred alebo na konci slova, sa vyslovuje vždy ako bilabiálne *u*; v češtine sa *v* v tejto pozícii pred pauzou alebo neznelou spoluhláskou vždy vyslovuje ako *f*: *div* [d'iũ – d'if], *postavte* [postaũte – postafte], *Václav* [václau – václaf], *stav* [stau – staf]. Koncovka *-ou* v Isg. feminín sa vyslovuje rovnako ako koncovka *-ov* v Gpl. substantív mužského rodu a privlastňovacích adjektív: *so ženou* [zoʃženou], *od chlapov* [otʃxlapoũ], *susedov dom* [susedoũʃdom]. Pred sonórnymi spoluhláskami *n*, *ň*, *l*, *l'*, *r* je v spisovnej výslovnosti dvojaká realizácia spoluhlásky *v*: *rovný* [rovní/rovní], *pevne* [pevne/peũne], *pavlač* [pavlač/paũlač], *hnevlivý* [hňevl'iví/hňevũl'iví], *škovránok* [škovránok/škoũránok], *sálv* [sálv/sálũ]. Asimilácia *f* na *v* nastáva v pozícii na konci poslednej slabiky slova pred znelou hláskou: *šéf ústavu* [šévʃústavu], *šéfredaktor* [šévʃredaktor].

Popri opozícii *f – v* v sústave šumových (párových) spoluhlások zviazaných vlastnosťou znelosti osobitné miesto patrí aj protikladu *ch – h*. Spoluhláska *ch* sa v neutralizačnom postavení pred znelou hláskou vyslovuje nielen ako [h], ale poväčšine ako mäkkopodnebná znelá, úžinová spoluhláska – [ɣ], teda ako znelé [x]. Spojenia slov *hrach na poli*, *hroch vo vode* vyslovujeme teda zväčša [hraɣnaʃpol'i], [hroɣvoʃvod'e], resp. aj [hrahnaʃpol'i], [hrohvoʃvod'e].

2.1.4. Rozdielna je výslovnosť neznelých spoluhlások pred znelou nepárovou spoluhláskou *m, n, ň, l, l', r, ř, j* a spoluhláskou *v*. V slovenčine sa pred týmito spoluhláskami asimiluje neznelá spoluhláska na znelú (okrem spojenia predložiek a osobných zámen [k nám, k vám, s nami, s vami, s ňím, k ňemu]); v češtine sa pred nimi neznelá spoluhláska neasimiluje: *koniec mesta* [koňie→mesta] – *konec města* [konec+mňesta], *tak napríklad* [tag napríklat] – *tak například* [tak napříklat], *tak nejako* [tag nejako] – *tak nějak* [tak ňejak]; *s láskou* [z láskoŭ] – *s láskou* [s láskou], *k ľadu* [g ľadu], *k ledu* [k ľedu], *s radosťou* [z radoš'ou] – *s radostí* [s radoš'ti], *tak řekni* [tak řekni], *takrečeno* [tagrečeno], *chyt' ju* [xid'ju] – *chyt' ji* [xit'ji], *s Waldemarom* [z valdemarom] – *s Waldemarem* [s valdemarem]. V niektorých prípadoch je však možná variantná asimilovaná výslovnosť, ktorá je typická pre moravských používateľov češtiny.

Pred gramatickou morféomou rozkazovacieho spôsobu v 1. os. pl., ktorá sa začína na sonórnu spoluhlásku *m*, sa vyslovuje v slovenčine znelý šumový konsonant (*píšme* [pížme], *vláçme* [vlá→me], *prosme* [prozme], *kúpme* [kúbme], *pustme* [puzd'me], *platme* [plad'me]), podobne je to v Dsg. mužského a stredného rodu privlastňovacích zámen *nášmu, vášmu* [nážmu], [vážmu] aj pri tvare *sme* [zme]. Pribeh znelostnej asimilácie je signálom posilneného aglutinačného procesu v slovenčine.

2.1.5. Výrazný rozdiel je aj vo výslovnosti spoluhlások pred slovom začínajúcim sa na samohlásku. V slovenčine sa znelá spoluhláska pred samohláskou nemení *z okna* [z okna] a neznelá spoluhláska sa mení na znelú *z okom, k oknu* [z okom, g oknu]. V češtine sa pred slovom, ktoré sa začína na samohlásku, vyskytuje vždy, bez ohľadu na postavenie vo výpovedi, ráz [~] s vlastnosťami neznejšej spoluhlásky, preto sa neznelá spoluhláska nemení na znelú [k~oknu, s ~okem], ale naopak, znelá spoluhláska sa musí zmeniť pred neznelým rázom na neznelú [f~ ulici, f~okne, s~okna, pot~okem]. Tento rozdiel zreteľne vidíme, ak porovnáme tie isté slová v češtine a slovenčine: [bez'obáŭ – bes~obaf, bez'opsahu – bes~opsahu, čas'ut'eká – čas~ut'íká, ped'áut – pjet~aŭt]. Aj tu existuje variantná výslovnosť v moravskej podobe češtiny [z'áŭta, pod'oknem, bez'obaf].

2.1.6. V slovenčine sa pôvodná skupina *sh* pravopisne a výslovnostne zjednotila na *zh*: *zhoda, zhoriet', zhrnúť*. V češtine sa táto skupina v pravopise zachovala ako *sh*. Vo výslovnosti sa ustálili dva varianty, a to moravský variant *zh* [zhoda, zhořet, zhrnoŭt] a častejší český variant [sx] [sxoda, sxořet, sxrnoŭt, na sxledanoŭ].

2.1.7. V slovenčine sa skupiny *ds, dc, tc, dš, tš* vyslovujú vo vyššom štýle ako *cc* alebo *čč*: *predsa, sudca, otca, mladší, kratší* [precca, succa, occa, mlačči, kračči]. V češtine sa vo výslovnosti spoluhláskové skupiny nezjednodušujú na morfematickej hranici: *odsypat, soudce, otce* [otsipat, soŭtce, otce]; v skupinách *tš, dš* (*mladší, kratší*) je ortoepické [mlačši, kratši] i [mlači, krači].

2.1.8. V cudzích slovách sa v spisovnej slovenčine vyslovujú samohláskové skupiny *i + vokál* bez hiátovej hlásky *j*, v češtine sa tieto samohláskové skupiny vyslovujú s výraznou hiátovou spoluhláskou *j*: [fi-alka – fijalka, ázi-a – ázije, idi-ot – idijot].

2.1.9. V kvantite samohlások sú najvýraznejšie rozdiely medzi obidvoma jazykmi v tom, že v slovenčine platí pravidlo o rytmickom krátení, to značí, že po sebe nemôžu nasledovať dve dlhé slabiky, preto sa nasledujúca slabika kráti (*posielam, kráčam, hlásim, skáčuci, žiaduci, bývam, môžu, skáču*); v češtine takéto obmedzenie nie je: *krásny – krásný, o krásach – o krásách, dáva – dává, spievanie – zpívání*. Rytmický zákon sa pod tlakom iných rovín v niektorých prípadoch narúša (*páví, lístie, námietka, zásielka, niečí*).

Okrem toho sú rozdiely krátkych a dlhých vokálov v slovných základoch: *byť – být, piť – pít, spať – spát, hrať – hrát, starnúť – stárnout, obhajca – obhájce, obranca –*

obránce, ja – já, vojak – voják, hlina – hlína, svoj – svůj, liška – liška, áno – ano. Slovenčina má aj dlhé slabičné spoluhlásky *ř, í*.

Častejšie je dlhá samohláska v češtine a krátka samohláska v slovenčine. Existujú však aj opačné prípady, a to v Npl. pri neutrách je v slovenčine koncovka *-á*, v češtine koncovka *-a*: *slová – slova, divadlá – divadla, heslá – hesla, mestá – města, pravidlá – pravidla*. Podobne v Gpl. pri feminínach sa v slovenčine krátka samohláska predlžuje (*žena – žien*) a dlhá samohláska zostáva nezmenená (*krása – krás*), kým v češtine sa krátka samohláska nemení a dlhá samohláska sa skrakuje (*kráva – krav*). Tak vznikajú rozdiely: *líp – lip, síl – sil, žiab – žab*.

2.1.10. V slovenčine existujú dvojhlásky *ia (viac), ie (vie), iu (tretiu), ô (kôň)*. Tieto dvojhlásky sa skladajú vždy z polovokálu [i], [ü] a z plnej samohlásky (a, e, u, o); polovokál a plná samohláska sa musia vysloviť ako jedna slabika. Od i-ových dvojhlások treba odlišiť spojenie dvoch plných samohlások, ktoré sa vyslovujú dvojslabične (*demokracia, demokracie, demokraciu*) a spojenia j + vokál (ja, je, ju) s konsonantom j, nie polovokálom. Dvojhlásky patria k najcharakteristickejším znakom slovenského zvukového systému; počúvajúcí pri ich nesprávnej artikulácii postrehnú aj malý odklon od ich ustálených charakteristík. V nesprávnej výslovnosti slovenských dvojhlások možno pozorovať výkyv v dvoch smeroch: jednak sa potláča výslovnosť i-ového prvku (pri dvojhláskach *ia, ie, iu*), najmä v koncových slabikách a po palatálach („mäkkých“ spoluhláskach), jednak sa polovokál [i] „zosilňuje“ (je tu dvojaký „pohyb“: i-ový prvok sa nahrádza spoluhláskou [j]; prvý segment sa vyslovuje ako plná samohláska, čím sa dvojhláska rozkladá do dvoch slabík). Najčastejšie chyby vo výslovnosti dvojhlásky *ô* [ü] sú: realizácia tohto diftongu bez polovokálu [ü], pričom druhá časť dvojhlásky je krátka alebo dlhá [*možem, môžeš, dôverník*], výslovnosť tejto dvojhlásky s pernozubným [mvožem, kvoň].

2.2. ZÁKLADNÉ ORTOGRAFICKÉ ROZDIELY

Obidva jazyky používajú latinské jednoduché grafémy (*a, b, c, d* ap.), zložky (*ch, dz, dž, ia, ie, iu, ou*) a grafémy s diakritickými znakmi (*á, é, í, ý, ó, ú, d', t', č, š, ž*; len v slovenčine sú *ľ, ľ, ř, ä, ô*; len v češtine *ě, ř, ů*).

Pravopis, ustálený konvenčný spôsob zachycovania zvukovej reči písmom, je v každom jazyku založený na pozadí istých princípov. Ich súhrn tvorí pravopisný systém. Slovenský pravopis bol pri Štúrovej kodifikácii založený na fonematickom pravopisnom princípe, ale po úpravách M. Hattalu sa priblížil českému pravopisu, preto sú dnes obidva jazyky pravopisne veľmi podobné, napr. v slovenčine aj češtine je ypsilon: *byt, byť – být, aby, bývať – bydlet, bydlisko, obyčej – obyčej, býk, nábytok – nábytek, my, umyť – мыть, hmyz, pýcha, sa, ryt' – рýt, ryba, ryža – рýже, rýpať – рýпат, bryndza, strýko – стрýц, rýchly – рыхлý, syn, sychravý, sýkorka, syčať – сычет, sypať – сыпат, syr – сыр, sýty – сытý, vy, zvyk, vydra, výr, výber – výběр, vysoký, nazývať – называт, jazyk. Sú založené na dominantnom fonematickom princípe (*medzi, džavot, chaos; džem, chroust*) a na vedľajších princípoch: morfematickom (*dub, chlap, chlapovi*), etymologickom (*jazyk, zvyk*) a gramatickom princípe (*pravý muž – прави muži*). V češtine je však posilnený gramatický a etymologický princíp (*muži spali, ženy nespaly; kdo s koho*). Zhodujú sa aj v písaní i, y vo väčšine internacionalizmov: s., č. *matematika, fyzika, cyklus, citrón, titul, diktát, chirurg, kino, film; filozofia – filozofie, kynológia – kynologie*.*

Súhrnné porovnanie grafickej sústavy

S	a	á	ä	b	c	č	d	ď	dz	dž	e	é	–	f	g	h	ch	i	ia	ie	iu	í	j	k	l	í
Č	a	á	–	b	c	č	d	ď	–	–	e	é	ě	f	g	h	ch	i	–	–	–	í	j	k	l	–
S	ř	m	n	ň	o	ó	ô	p	r	ř	–	s	š	t	ť	u	ú	–	v	(w)	y	ý	z	ž	–	x
Č	–	m	n	ň	o	ó	–	p	r	–	ř	s	š	t	ť	u	ú	ů	v	w	y	ý	z	ž	ou	x

2.2.1. V slovenčine bol pravopis podstatne viac zjednodušený než v češtine a zachycujú ho *Pravidlá slovenského pravopisu* (1953, 1968, 1991, 1998, 2000). V r. 1953 prebehla úprava písania predložiek *s*, *so*, *z*, *zo* a predpôn *s-* / *z-* na základe fonemického princípu (*spomínať*, *zložiť*, *zhodiť*, *zoskočiť*), jednotné písanie tvaru *l*-ového prídavia v pluráli pre všetky rody (*písali*). V r. 1968 sa dokončila úprava písania predpôn *s-*, *z-*, *zo-* okrem výnimky *smena – zmena*, ktorá sa upravila v r. 1991 (porov. 2.2.2.2). V období 1991 – 1998 prebehla redukcia výnimiek z neutralizácie kvantity, hlavne v sufixoch *-uci*, *-ar*, *-areň* (*píšuci*, *prevádzkar*, *mliekar*, *miekareň*).

2.2.2.1. Odlišnosti pri písaní *y* a *i*:

a) v písaní *i* – *y* v *l*-ovom prídaví na tvorenie minulého času. V slovenčine je jednotný tvar *s i*, v češtine je pri životných maskulínach *i*, pre ženský rod a výraz *děti* a neživotné maskulína *y*: *muži stáli – muži stáli*, *ženy stáli – ženy stály*, *deti sa smiali – děti se smály*, *stoly stáli – stoly stály*;

b) zriedkavejšie sú rozdiely v jednotlivých slovách: *blondín – blondýn*, *tiger – tygr*, *nit – nýt*, *richtár – rychtář*, *partizán – partyzán*, *rozmарín – rozmarýn*, *terpentín – terpentýn*.

2.2.2.2. Rozdiely sú aj v písaní predložiek *s*, *z* a predpôn *s-*, *z-*:

V slovenčine platí jednoduché pravidlo, že predložka *s* sa viaže s inštrumentálom a predložka *z* s genitívom. V češtine platia sémantické pravidlá a v genitíve sa môžu vyskytovať obidve predložky. Progresívne je používanie predložky *z*, *ze* s genitívom, ktoré môžeme napísať vždy; pôvodný pravopis použijeme, ak chceme výrazne odlíšiť význam „pohyb zhora nadol“ alebo „preč z povrchu“ (*shodiť se skříně*, *sejmout s prstu*) a „pohyb z vnútra von“ (*vyndat ze skříně*, *z oka*, *krev teče z prstu*).

Sémanticky je ovplyvnené aj písanie českých predpôn *s-*, *z-*. Predpona *z-*, *ze-* sa používa predovšetkým na tvorenie dokonavých slovies: *zblednout*, *zkomponovat*, *zestárnout*, *zvolat hurá*, *změnit výpověď*, *zbít někoho*, predpony *s-*, *se-* sa v češtine píšu, ak ide o pohyb do vnútra, spolu (*sbíhat se*, *sdužit se*, *slétat se*), alebo ak ide o význam spojiť niečo dohromady (*slepit*, *sčítat*, *svolat štáb*, *sbít budku pro ptáky*). V slovenčine sa tieto predpony píšu podľa výslovnosti (*zblednúť*, *skomponovať*, *zbiehať sa*, *združiť sa*, *sčítať*).

2.2.2.3. Pri preberaní cudzích slov pôsobí tendencia, že v slovenčine sa pravopis prispôsobuje výslovnosti a v češtine sa ponecháva pôvodný pravopis:

a) týka sa to prípony *-úra*, *-úna* (v slovenčine), *-ura*, *-una* (v češtine): *kultúra – kultura*, *literatúra – literatura*, *faktúra – faktura*; *tribúna – tribuna*, *fortúna – fortuna*;

b) podobná situácia je aj v cudzích slovách so skupinami *di, ti, ni*, ktoré sa v češtine píšu krátko: *recidíva – recidiva, serpentina – serpentina, Arktída – Arktida, kolektív – kolektiv, Níl – Nil, Ázia – Asie*;

c) slovenskej prípone *-izmus* zodpovedá v češtine variantné písanie *-izmus / -ismus*: *absolutizmus – absolutismus / absolutizmus, humanizmus – humanismus / humanizmus, alkoholizmus – alkoholismus / alkoholizmus*;

d) okrem písania sufixov sa variantný pravopis v češtine vyskytuje v jednotlivých slovách: *milión / milion, citrón / citron, amplión / amplion*; okrem skôr kodifikovaných podôb *filozofie / filosofie, univerzita / universita* sa tieto dublety rozšírili na slová *dizertace / disertace, kurz / kurs, pulz / puls* a ďalšie;

e) v slovenčine i v češtine sa presadzuje zásada písania frekventovaných anglicizmov podľa výslovnosti v príslušnom preberajúcom jazyku: *vikend – vikend, díler – díler, míting – mítink*.

2.2.2.4. O grafickom zachycovaní hlásky *ú* v češtine sme sa už čiastočne zmienili v 1. lekcii. Pre domáce slová platí v zásade pravidlo, že vnútri a na konci slov sa píše graféma *ů* (*stůl, kůlna, mužů, kolegům, dolů*), na začiatku slov a v ich prefigovaných derivátoch graféma *ú* (*úspěch, úroda, néuroda*).

Graféma *ä* sa píše po perniciach v niektorých historicky podmienených prípadoch a vyslovuje sa ako [ä] (príznačovo) aj ako [e] (štandardne): *devät', devätnást', devät'desiat, päť, pätnást', päťdesiat, hovädzina, mäso, smäd, pamät', väčší, mäkký, najmä, spät', väzba, napätie, päta, päst', svätý, väzenie, väčšinou*.

2.2.2.5. Na rozdiel od slovenčiny má čeština grafému *ě*, ktorá označuje vlastne hlásky *t', d', ň* v skupinách [t'e, d'e, ňe] ako *t, d, n + ě*: *tělo, dělat, děkan, někdo*. Po perných spoluhláskach označuje graféma *ě* spojenie *j + e* (po spoluhláske *m ň + e*): *běžet, pěna, věnec, o Štefě, měsíc, mě* (pozri aj 3.1.2.). Na morfeomatickej hranici, pri koreňovej morféme, ktorá sa začína na *je* a predchádzajúca morféma sa končí na pernicu *b, v*, sa spojenie *j + e* zachytáva dvoma grafémami podľa výslovnosti ako v slovenčine, napr. v cudzích slovách *ob-jekt, sub-jekt*; rovnako je to v domácich slovách, v ktorých je aj v slovenčine spoluhláska *j*: *ob-jevit se, v-jezd*.

Pre písanie v domácich slovách *ja, je, ju / ia, ie, iu* platia tieto pravidlá: po vokáli a na začiatku slova sa píše vždy *ja, je, ju*: *šija, šijací, žijúci, strojár, pijem, volajúci, hrajúc, zajac, moja, tvoja, svoju, stroje, vojaci, jeseň, juh; jama, ja; můj, tvój, stroj, boj, lej, koľaj; fajka, čajka*; po konsonantoch sa píše vždy *ia, ie, iu*: *viac, viem, veniec, robia, nosia, cudziu paniu, poriadok, miera, viera, niesol, nie som, tiež, piaty, deviaty, riadia*. Príklady *zjazd a zjest'* sú deriváty, pre ktoré platí prvé pravidlo: *z-jazd* je utvorené od *jazdit'*, *z-jest'* od *jest'*.

2.2.2.6. Pre písanie veľkých písmen platia v obidvoch jazykoch podobné pravidlá.

V slovenčine sa píše s veľkým počiatočným písmenom vlastné mená (*Alexander Dubček, Bratislava, Slovenská republika*), etnonymá (*Slovák, Nemec, Rus, Čech*), skratky (*EÚ, SR, ČR, NATO, USA*); formy zámen *ty, tvój, vy, váš* v listoch (*Ty, Vy, Vám, Tebe, Váš, Tvoj*).

ÚLOHY K 2. LEKCII

S

1. Rozlíšte výslovnosť I – Ľ:

bol oveľa ľudskejší, dlhý, veľmi, kráľ Ladislav, toľko labutí!, malý ľudoop, poľadovica, ľahostajný lump, prekliata londýnska hmla

S

2. Všimnite si rozdiely vo výslovnosti a sémantike nasledujúcich výrazov:

lavica – ľavica, rad – riad, uhol’ – uhol, mol’ – mol, ľan – laň, ľak – lak, ľakat’ – lákat’, roľa – rola, hľadí – hladí, ľanár – lanár, ľaľa – lala

3. Správne vyslovujte slovenské a české slabiky *di, ti, ni, li, de, te, ne, le, dě, tě, ně* a ich výslovnosť zdôvodnite:

S

nikto, titul, diktatúra, nihilizmus, diviak, divák, ničomník, zničiť, nízko, ticho, tíško, telo, tiger, tisíčka, stisnúť, dedina, dedko, desať, deväť, tehla, teľa, Trenčianske Teplice, teplo, teraz, terajší, tesár, demagóg, ten, tento, tentoraz, televízia, dekanát, nebohý, nebodaj, nemá, nech, neskoro, dôverne, rozhodne, Tisa, tikať, rutina, teória, Štefánik, Martin, Martinko, Martina, Martinka, literatúra, list, letargia, leto, zle, stále, pekne, sloní, včelí, hadí, oslí, kohútí, orlí, zaťatejší, rýchlejší, najstálejší

Č

tisk, tis, Tisovec, Tisa, tikať, tikot, Martin, Martina, s tím, stín, těm, těstem, dívka, dítě, děd, nikdo, někdo, mně, mě, měsíc, titul, diktatura, pudink, teorie, nihilismus, oddělení, sestřini kluci, ženatí, tito, Štefane, Štefánik, teřev, panenka, nehty, deptat, Chetiti, sanitka, dereš, nit, děkan, vidět, otec, okamžitě, tělo, den, kdekdo, rozpletený, neděle, nemám, rutina, prestiž, politika, nemá – nemá, oni – ony, mladí – mladý, zlatí – zlatý, páni – pány, ti – ty

4. Správne vyslovujte konsonant *v* v slovenských a českých slovách a jeho výslovnosť porovnajte a zovšeobecnite:

S

spev, krv, malinovka, dievča, pravda, rovný, tetrov, rozprávka, včera, žeriav, názov, dávame, obrovský, polievka, vdova, postavte sa, achilovka, prvky, dav ľudí, niekoľko lovcov, návšteva, otcov, slávny, prestávka, lekvár, obdiv, včela

Č

bábovka, stovka, malinovka, děvče, zpěv, ovce, polévka, div, cívka, v Austrálii, v Ústí, v Evropě, lávka, revma, krev, dívka, postavte se, achilovka, tisícovka, prvky, všechno, v okně, v autě, dav, lovci, návštěva, lov

S

5. Vyslovujte správne hlásky *ř, í, ä, ô* v slovenských slovách a porovnajte s českými ekvivalentmi:

a) trnie, vřšok, vřkat’, řřkat’, třstie, třpnut’ strachom, přřhľava, pohřdavo, zřvřtala sa, spřřška, dovřřřit’, mřřtvy, vřřtačka, křřčovito

b) vřľa, vřbľkol, vřkľznuť, chľpok, přřhľbit’, zdľhavo, pozdľž, stľp, kľb, napľňat’, kľzat’ sa

c) zävázok, bábätko, najmä, devätnásť, pamät’, mäsožravec, mäkcceň, smädny, zmätok, najväčší, väzenie, väčšina, deväťdesiat deväť, päťsto päťdesiat päť

d) dôvera, môj kôň, spôsob, vôbec, pomôžte, pôžička, neskôr, hrôza, šesť osôb, pol ôsmej, môže, stôl

S

6. Dodržiavajte výslovnostný pomer r – ř, l – ľ v uvedených dvojiciach slov:

hrb – hřba	krmník – křmnik	vyhrnúť – vyhřnať
o hrbe – o hřbe	hlboký – hľbka	pršať – přška
dlhý – dlžka	smrt' – mřtvy	predlžovanie – predĺženie
chlp – chľpok	krčiť' – křč	srkot – sřkat'
vrch – vřšok	krčný – křčový	prehlbovať' – prehľbit'
vlk – vlčá	krm – křmit'	klzký – sklžnúť'
srna – sřňa	žltý – žřtok	dľžit' – zadľžit' sa
trpký – trřpka	krkavec – křkat'	vrbina – vřba

S

7. Nacvičujte výslovnosť dvojhlásky ô v protiklade k hláskovej skupine v + o, resp. iný konsonant + ó.

stôl – stvol	môj – tvoj – svoj	tôniť – tvoríť – tón
skôr – skvost	potôčik – potvora	nôta – nota – nóta
vôbec – v obci	tôňa – tvoja	dôkaz – dvojka – dóza
dôraz – dvor	vôkol – v okne	sôch – svoj – sóda
dôstojník – dvoran	ôsmak – v osobe	chôdza – chvoja – chór
dôležitý – dvojtvar	osôb (Gpl) – svojet'	hôrny – horný
kôpor – kvočka	kôš – k vode	nevôľa – nevoľa
kôra – kvocient	lôžko – Silvo	bôr – bór

S

8. Rozlišujte slová s i-ovým diftongom a s monoftongom.

cielíť – celíť	prieklep – preklep	zbierať' – zberať'
cieňa – cena	prieliv – preliv	priechod – prechod
dielo – delo	priepad – prepap	vzdialíť' – vzdľaľovať'
diviak – divák	pieta – päta	priať' – prať'
hriať' – hrať'	prievoz – prevoz	vysiať' – vysať'
lienka – Lenka	riad – rad	prekľiať' – prekľať'
miechy – mechy	riadiť' – radiť'	zo šiat – šat
miesto – mesto	riasa – rasa	smieť' – smeť'

S

9. Precvičujte i-ové difongy.

a) v dvojiciach:

viať' – v januári	vie – v jeho	páviu – v južnej
viac – v jame	viem – v jedle	koziu – z jurty
rybia – objasniť'	bieda – subjekt	mrožiu – už ju kúpil
maria – Mária	biely – objem	rybiu – urob ju
priať' – prijať'	vie – vije	soviu – v jurte

b) v trojiciach:

kopia sa – kopija – kópia	piad' – pijatika – piano
---------------------------	--------------------------

O

10. Vyslovujte správne slová cudzieho pôvodu (a porovnajte ich s výslovnosťou v češtine):

automobil, auto, aula, sauna, kaucia, eunuch, Eufrat, leukémia, pneumatika, neurochirurgia, neurológia, Euroázia, reuma, Európa, euro

S

11. Precvičujte slovenskú výslovnosť na texte piesne skupiny IMT SMILE (CD 2000):

Púpava

Prišlo obdobie kvetov,
podobná si púpave.
Máš šaty farby trávy,
žltý klobúk na hlave.

Nad tebou čosi bzučí –
– celý úľ je zvedavý,
že koľko bude medu
z takej veľkej púpavy.

Lietajú nad tebou včely
sladký med by z teba chceli.

V zelenom nebi trávy
ako slnko žiaríš.
Túžim byť botanikom,
mať ťa v svojom herbári.

Som tebou omámený,
iných kvetov zrazu niet
a tak spolu so včelami
obletujem krásny kvet.

Lietajú nad tebou včely ...

Úprimnú sústrasť

Máš mokro v očiach a sucho v ústach,
už som ti umrel, úprimnú sústrasť.

Pozri sa na mňa, aký som mŕtvy,
nemám už krídla, chvost ani plutvy.

Odchádza ďalší vlak z tvojho depa,
umrel som náhle, tak mi to prepáč.

Ak by si chcela, ďalej by som žil,
musel by som sa však ukrývať do lži.

Uspi si srdce, hlavu si zobuď,
nechaj ma odísť do môjho hrobu.

Máš mokro v očiach a sucho v ústach,
už som ti umrel, úprimnú sústrasť.

S

12. Pri čítaní a hovorení venujte zvýšenú pozornosť výslovnosti neznelej spoluhlásky ako znelej pred sonórnymi spoluhláskami *m, n, ň, l, ľ, r, j, v* v slovenčine: ➔

k názoru, s minulosťou, súvislosť jazyka s myslením, k výrobe, k nášmu, k vášmu, vôbec nemám strach, mysliac na to, sme, takmer, takrečeno, k nebu, kosme, nosme, prosme, trafme, plaťme, vlak mešká, viac menej, otec Jolany, kúsok ľadu, nič nedám, kvet rastie, denník SME, šéfredaktor, k jeho postoju, s lopatou, k vode, k vedomiu, náš národ, ak náhodou nepríde, s mojím bratom, kvôli tebe, s maličkosťou, k jeho výkonu, s vašou, s vami

13. Pozorne vyslovujte, transkribujte a porovnajte časti A a B: ➔

S

a) kto, všetkých, odpočívať, hádka, lebka, vstup, náš jazyk, nerobiť vôbec nič, kvôli nemu, tak napríklad, len cez moju mŕtvolu!, chlieb s maslom, liečba, hocikde, vták letí, zaplať mi, kúpme to, zľutovať sa, chrbát a boky, večierok absolventov, šéf agentúry, reč umelcov, vznik akciovej spoločnosti, napíš adresu, stop alkoholu, bozk opätoval, pes od susedov,

Wolfgang Amadeus Mozart; krik žiakov, moc zimy, plášť do dažďa, tabak škodí, päst' zovrel, radosť zo života, ukáž prst, trh s ropou, dážd' so snehom; nájsť riešenie, činnosť mesta, pec je horúca, prísť nemusíš

b) k mestu, k moru, v aute, bez úspechu, z okolia mesta, v Európe, k Viere, s radosťou, s vodou, s matkou, s nebom, s nosom, s lakt'om, s rukou, bez teba, k babke, s hadom, s nami, v obchode, v ekonomike, k stanici, k vodičovi, k Jane, ku Kvetě, ku mne, bez otca, pod útesom, s Romanom, s Ondrejom, k ľudom

c) Dana a Alena išli k Aničke. S Oľgou je to ťažké. Sťahujeme sa z Opavy do Ostravy. Páči sa mi spev operných umelcov. Teraz už viem všetko. Udržiava spojenie s vonkajším svetom. Pôjdem s vami k vašim rodičom. Chyť ju! Vráť jej tie peniaze. Máš veľa priateľov?

Č

a) kdo, všech, hvězd, odpočívát, hádka, lebka, lávka, vstup, náš jazyk, nedělat vůbec nic, kvůli, tak například, jen přes mou mrtvolu, chléb, léčba, leckdo, zas jindy, otec a máma, pták letí, zaplaťme, kupme, povězme, snažme se, smažme, hledme, svěst, sníst, snosit, slitovat se, Ať mi dá pokoj!, Chyť ji!, Vrať mi to!, Máš mnoho přátel?, Čert ví!, Nesnáším to!

b) k městu, k moři, v autobuse, bez úspěchu, z ovsy, z úvozu, v Evropě, k večeru, s radostí, s vodou, s matkou, s nebem, s nosem, s loktem, s rukou, bez tebe, k borovici, s hadem, s autem, s maminkou, s námi, v obchodě, v ekonomice, k nádraží, k řidiči, k Jiřině, bez otce, pod útesem, s Romanem, s Olgou, s vámi, s Věrou, k lidem

14. Skúste prečítať v rýchlom tempe:

S

1. Šiel pštros s pštrosicou na pštrosie preteky a za nimi cez Pštrosiu ulicu šli malé pštrosičatá. 2. Štrbské pleso je pri Štrbe. 3. Sova poletovala v sobotu okolo topoľov. 4. Pred potokom päť kôpok konopí, za potokom päť kôpok konopí. 5. Olemujeme to alebo neolemujeme to? 6. Ak naolejujem linoleum, nenaolejujem lampu; ak naolejujem lampu, nenaolejujem linoleum. 7. Kaplán plakal v kaplnke. 8. Mäsiar, mäsiar, daj mi loja, toho najlojovatejšieho. 9. Havrany sa zhromaždili hore na hraboch. 10. Juro sa ruje s Jurom. Juro, neruj sa s Jurom. Juro fujaruje. 11. Klobučníčka, klobučník kládli klobúk na ručník. 12. A tie vrabce z toho tŕnia štrng, brnk do druhého tŕnia.

Č

1. Šel pštros s pštrosicí a pštrosaty na pštrosí závody. 2. Sova poletovala v sobotu okolo topolu. 3. Před potokem pět kopek konopí, za potokem pět kopek konopí. 4. Všeci ševci v seči šili. 5. Bratře Petře, nepřepepřete mi toho vepře. Jestli mi, bratře Petře toho vepře přepepříte, tak si, bratře Petře, toho přepepřeného vepře sníte. 6. Olemujeme-li to nebo neolemujeme-li to? 7. Rozprostovlasatila-li se dcera Nabuchodonozorova nebo nerozprostovlasatila-li se dcera Nabuchodonozorova? 8. Strč prst skrz krk.

15. Uved'te možnosti, ako sa v češtine vyslovuje konsonantická skupina sh, a porovnaj'te českú výslovnosť so slovenčinou: KM **so slovenskou?**

S

zháňat', zhon, zhoriet', zhluk, zhora, zhodiť, zhnit', zhrabnúť, zhrnúť, zhoda, zhodovat' sa, zhromaždenie; nášho, vášho, zhrozený, zhmotniť, s hrôzou, s haluškami, s hovorením

Č

shánět, shon, shořet, shoda, shromáždění, shluk, shora, shodit, sháňka, shnít, shlédnout, **ale** zhlédnout, zhlížet, zhasnout, zhoršit se, zhroutit se

S

16. Vysvetlite správnu výslovnosť konsonantov *v, f*:

1. Mal by sa stať zástupcom šéfredaktora Nového času. 2. Jozef Gregor-Tajovský pôsobil ako bankový úradník v Trnave, v Martine, v Nadlaku a v Prešove. 3. Graf znázorňuje priebeh antikadencie zisťovacej otázky. 4. V novinách sa píše o nepokojoch na afgansko-pakistanských hraniciach. 5. Predavačka povedala, že taft je už nemoderný. 6. Dodávky malinok, minerálky a iných nealkoholických nápojov boli v tejto sezóne dostatočné a pravidelné. 7. Na uliciach nás prekvapil huf ľudí. 8. Jazykové prvky sú vo vzájomných zložitých vzťahoch. 9. Sústreďme sa a trafme priamo do terča. 10. Včerajšia polievka mu nechutila.

17. Všímajte si zhody a rozdiely medzi slovenčinou a češtinou vo výslovnosti, pravopise, sémantike a tvorte podobné príklady:

S

a) Chlapec sedí v lavici. Je tma. Sestra pije kávu. Prší. Je mi smutno. Máme nové knihy. Prosí o trochu vody. Chceš kávu? Vezmeme ho do školy.

b) Jeho román nás o tom poučil. Kniha leží na stole. Nevyšlo to? Nevidím. Je teplo. Máte pravdu. Nedokážete to! Nestojí o to. Poskytovali nám dobré rady.

c) 1. Sestra vodí deti do parku. 2. Myslí to vážne. 3. Určitý čas žila v Tešíne. 4. Je tam krásne. 5. Určite to videl. 6. Ochotne tam stál hodinu. 7. Je to zlodej.

Č

a) Chlapec sedí v lavici. Je tma. Sestra pije kávu. Prší. Je mi smutno. Máme nové knihy. Prosí o trochu vody. Chceš kávu? Vezmeme ho do školy.

b) Jeho román nás o tom poučil. Kniha leží na stole. Nevyšlo to? Nevidím. Je teplo. Máte pravdu. Nedokážete to! Nestojí o to. Poskytovali nám dobré rady.

c) 1. Sestra vodí děti do parku. 2. Myslí to vážně. 3. Určitý čas žila v Těšíně. 4. Je tam krásně. 5. Určitě to viděl. 6. Ochotně tam stál hodinu. 7. Je to zloděj.

d) Nebohá Martina – dostala zápal plic a teď se léčí. Zelí nemám rád, ale kapustu zbožňuji. Je to horké. Je chudý. Je tam stále to vedro? Je špatná. Dnes je tam kázeň.

18. Porovnajzte nasledujúce slovensko-české paralelné texty z obalov spotrebných výrobkov. Zistíte zastúpenie úplných zhôd, čiastočných zhôd a nezhôd (potenciálne nezrozumiteľných lexém). Hľadajte príklady možných aktívnych jazykových kontaktov v hláskosloví, výslovnosti, pravopise.

S

a) **Ovocný čaj s príchuťou lesných plodov**
Ovocný čaj aromatizovaný v záparových vreckách

Príprava: Vrečko zalejeme ¼ l vriacej vody a necháme vylúhovať 10 minút. Môžeme prisladiť a dochutiť sirupom alebo medom. V horúcich dňoch je čaj vynikajúci i vychladnutý.

Zloženie: šípky, kvet ibišteka, plod ríbezle čiernej, pomarančová kôra, aróma.

b) Majorán drvený

Pri svojom ťažení Európou starí Rímanovia rozšírili túto okrasnú rastlinu zo severnej Afriky do všetkých kútov Európy. Dobro sa jej darí i v našich klimatických podmienkach. Labužníci veľmi rýchlo spoznali nenahraditeľnú chuť majoránu pri príprave mäsitých pochúťok, jaterníc, sekanej, karbonátok, salám, zemiakových placiek, polievok a omáčok.

Č

a) Ovocný čaj s príchuťou lesných plodů

Ovocný čaj aromatizovaný v nálevových sáččích

Příprava: 1 nálevový sáček zalijeme ¼ l vařící vody a necháme 10 minut vyluhovat. Můžeme osladit a dochutit sirupem nebo medem. V horkých dnech je čaj výtečný i vychlazený.

Složení: šípek, květ ibišku, plod černého rybízu, pomerančová kůra, aroma.

b) Majoránka drhnutá

Při svém tažení Evropou starí Římané rozšířili tuto okrasnou rostlinu ze severní Afriky do všech koutů Evropy. Dobře se jí daří i v našich klimatických podmínkách. Velmi brzy labužníci poznali její nenahraditelnou chuť při přípravě masných pochoutek, jitrnic, sekané, karbanátků, salámů, bramboráků, polévek a omáček.

O

19. Sledujte možnosti prelinania sa blízkyh jazykov v piesňovom texte:

Vánoce v Bratislavě

J. Nohavica

Na Račianskom mýte
v adventní době
zasmála ses neurčitě
já se tiskl k tobě
A Vlado Merta hrál nám blues
Měsíc plaval
okrajem tvých víček
zasněžená Bratislava
bola plná električiek
A Vlado Merta hrál nám blues
Na mokré dlažbě
jinovatka bílá
To tak vravíš každej?
Hlavu jsi zaklonila
A Vlado Merta hrál nám blues
Z prázdné láhve
ještě pár kapek jsem dolil
tvůj bůh měl jméno Jahve
a nic mi nedovolil
A Vlado Merta hrál nám blues
A byla zima
sníh od Dunaje fučel
A čo za ženu vezmeš si ma?
Já mlčel

A Vlado Merta hrál nám blues
Je mi to líto
navždy je to tak
žádná moc nevrátí to
pak mi jel vlak
domů
A Vlado Merta hrál nám blues

Tatabojs – Virtuálny duet (2004)

90-60-90:

hľadám ťa icq po celej sieti
miestnosť po miestnosti monitor svieti

iTom:

mých mailů jsi častý adresát
devadesát šedesát devadesát
v noci kvůli tobě nemůžu spát
devadesát šedesát devadesát
mám takovej nápad, takovej plán
budem se na sebe koukat on line
svou webovou kameru zahltíš něhou
já si Tě budu moct prohlížet nahou

90-60-90:

hľadám ťa icq po celej sieti
miestnosť po miestnosti sme ako děti

čsfr ref (obaja):

je tohle vztah moderní G doby?
možno by sme toto nemali robiť
ale jsme tak šťastní jen ty a já
tenká pavučina nás len spája

90-60-90:

můj milý iTom zdá sa že si ozaj hravý
nepopieram hoci táto hra ma baví
počkaj ja chvíľu porozmýšľam – zatiaľ
klud
čo z môjho servera Ti dovoľím stiahnuť
sme drôtkami spojení to sa mi páči
komputer miesto Teba – to mi nestačí
chýba mi pocit že ma niekto stíska
vonku je hml'a a nad Tatrou sa blýska

iTom:

hľadám ťe icq po celé síti
miestnosť po miestnosti kde môžeš býti?

90-60-90:

tiež by som robila toto do rána

iTom:

sľub mi že bude to jen mezi náma
obaja: mezi náma..., medzi nami...
čsfr ref (obaja): je tohle vztah...

20. V uvedených príkladoch doplňte chýbajúce grafémy a vysvetlite rozdiely medzi češtinou a slovenčinou:

S

v..decký, ob..kt, jablká sčerviv..li, matkino ob..tie, b..žná udalosť, ob..dnávka, sýty ob..d, v..zd zakázaný, ob..ktivny posudok, hlboké záv..je, vyb..hli von, nedorozum..nie, z..zd abiturientov, ob..viť sa, uv..dom..lý, v..zenie (sa) – v..zenie

Č

v..decký, ob..kt, jablka zčerviv..la, matčino ob..tí, b..žná událost, ob..dnávka zboží, sýty ob..d, v..zd zakázan, ob..ktivní posudek, hluboké záv..je, vyb..hly ven, nedorozum..ní, v..zení

S

21. Doplňte:

1. Ani ma ve..mi neprekvapilo, že ich deti už nevedel.. za..pievať slovensk.. p..sničku. 2. Obj..v takejto látky pom..že ľ..dstvu. 3. Príliš chud.. ľudia nebývajú temperamentn... 4. Žili spolu v ideálnej ..hode dev..ť roko... 5. ..klamal ju, bohuž..ľ. 6. Obidv.. č..rn.. žrieb..tká bol.. zo všetkých n..jdivo..ejšie. 7. Ob..tavo sa o n..ho starala. 8. Na vaš..m m..ste by som to nerob..l. 9. Prin..ste si ..ošity. 10. V decembr.. podpísali ..mluvu. 11. Kat..in.. priateľky jej poslal.. pohľ..dnicu z Part..zánsk..ho.

S

22. Všímajte si zmenu v kvantite lexém podľa novej úpravy pravidiel slovenského pravopisu z r. 1991, 1998:

bábkar, prevádzkar, frézar, výškar, výškarka, prevádzkarka, prevádzkareň, frézareň, mliekar, škôlkar, diaľkar, lahôdkareň, mliekareň, prezliakareň, vládnuci, kázuci, trpnuci, skáčuci,

píšuci, lížuci, kváčuci, sádzuci, klžuci, kníšuci sa, kmášuci, plžnuci, rýpuci, viažuci, škriabuci, žiaduci, striehnuci, liahnuci sa

S

23. Precvičujte výnimky z neutralizácie kvantity:

pár básní, kázní, teplární; viacero lekární, čakární; z obrazární, manéží, montáží, z púští, z tváří; s ústím, prútím, tñním, listím; vtáčí, páví, kohútí, býčí, kamzíčí, liščí, krokodíli, motýli, pavúčí, papagájí, muflóní, kapúni; hlásiaci, chváliaci; v prítmí, o bezpráví, v Porýní, v Porúří; jedinýkrát, tretíkrát, tisíckrát, miliónkrát; súčiastka, zálievka.

S

24. Výslovnosť zdvojených spoluhlások sa realizuje bez prerušenia tak, že sa gemináta akusticky vníma ako dlhá hláska. Napr. v spojení *pred tebou* sa zadrží jazyk v momente, keď sa artikuluje *t'* v predložke *pred*; chrbát končeka jazyka sa dotýka horného d'asna, z tejto pozície počas dotyku jazyka s d'asnom prejdeme k ďalšej artikulácii: *pret > tebou*.

raný – ranný	pretlačiť – predtlačiť	trasa – tras sa
cenný – ceny	vedci – veci	vyší! – vyšší
podaný – poddaný	zajaca – zajatca	odnes! – oddnes
otlačiť – odtlačiť	biča – Bytča	podat' sa – poddat' sa
sudca – súca	pred teba – pre teba	zákonník – zákoník
vie šit' – vieš šit'	máme tér – mám meter	nížiny – nížinný

S

25. Sledujte písanie *ä* po perniciach:

1. Topánky mi omäli nohu. 2. Vonku bol odmäk. 3. Pred praním sa odporúča zmäkčiť vodu zmäkčovacím prostriedkom. 4. Jeden zmätkár môže spôsobiť zmätok na celom pracovisku. 5. Sestričku nájdete asi v preväzovni. 6. Páčili sa mi najmä nevädze. 7. Opätovala jeho pohľad. 8. Spí ako bábä. 9. Obdivujem pästičky a pätičky novorodenca. 10. Učili sme sa o mäkkýšoch.

26. Všimnite si fonologickú platnosť kvantity v slovenčine a češtine a uvedené dvojice tvarov a slov použite v krátkych spojeniach, aby vynikli ich významové rozdiely:

S

baba – bába	drahá – dráha	hana – Haná	guľa – gúľa
baby – babí	druhy – druhý	hlasy – hlási	chyba – chýba
babka – bábka	divy – divý	hory – horí	opravy – opraví
badat' – bádat'	dobře – dobré	hra – hrá	kanón – kánon
bal – bál	dom – dóm	hračka – hráčka	sud – súd
baza – báza	dostať – dostát'	husí – husí	uši – uší
byty – bitý	dosypat' – dosýpat'	huta – húta	užit' – úžit'
či – čí	fara – fára	chorý – chóry	pichá – pýcha
ľudsky – ľudský	pristať – pristát'	vinný – vínny	sprava – správa
naznak – náznak	stat' – stát'	zlosti – zlostí	vyzdob – výzdob
mača – máča	robí – róby	vydaj – výdaj	mena – mená

Č

ráda – rada	hlasy – hlási	směle – smělé	z domu – z domů
děla – dělá	bili – bílí	žila – žíla	val – vál
stoupa – stoupá	piji – pijí	sliby – slíbí	klady – klády
řadit – řádit	láska – laská	Dana – dána	naší – naši
jedle – jedlé	radosti – radostí	kosi – kosí	spala – spála
dráha – drahá	muže – může	plave – plavé	buch – Bůh
jim – jím	sval – svál	kosti – kostí	nápoj – napoj

car – cár	sazí – sází	peče – péče	záda – zadá
měřící – měřící	jedli – jedlý	pracuji – pracují	kozy – kozi
lidi – lidi	zastup – zástup	plat – plát	kupuji – kupují
vydal – vídal	zda-li – zdáli	léta – létá	páni – paní

27. Ukázky fonetického prepisu:

S

a) Prvým predpokladom, aby hovorené slovo znelo krásne, ušľachtilo, je, aby bolo správne, t. j. aby sa správne vyslovovalo. Ak sa počúvajúci (prijímateľ zvukového jazykového prejavu) musí veľmi sústredovať na ortofonickú a ortoepickú podobu prejavu (na jeho správnosť), ak musí – dá sa to povedať aj tak – vo svojom jazykovom vedomí robiť „korektúru“ (často veľmi veľkú) toho, čo počuje, aby hovoriacemu dobre rozumel, nemôže vnímať, „vychutnávať“ moduláciu prejavu (melodický pohyb, melodické vlnenie, prízvuk, pauzy, tempo reči a pod.).

J. Sabol

KM [prvi:m} pretpokladom[→] | abi} hovorene:} slovo} zňelo} " kra:sňe[→] | "ušľaxťilo[→] | je[→] |
abi} bolo "spra:ũ/vne[→] | to jest^{I>} abi} sa} spra:ũ/vňe} vislovovalo[⇐] | ak} sa} poču:vaju:ci[⇐]
Ta}

priji:maťel} zvukove:ho} jazikove:ho} prejavu[→] | musi:} veľmi} su:stred'ovad} na} "ortofonicku:
} a} ortoepicku:} podobu} prejavu[→] | Tr(na} jeho} "spra:ũ/vnost')[→] | ag} musi:[→] |
da:} sa} to} povedad} aň} tak[→] | vo} svojom} jazykovom} vedomi:} robit} "korektu:ru[→] |
často} veľmi} veľku:[→] | toho[→] | čo} počuje:} aby} hovoriacemu} dobre} rozumel[→] |
ňemũože} vňi:mať} "'vychutna:vaď} modula:ci-u} prejavu[→] Ta} |melodicki} pohip[→] |
melodicke:} vľňeňe[→] | pri:zvuk[→] | paũzi[→] | tempo} reči} a} podobňe[⇐] |||

Z publikácie Sabol, J. – Bónová, I. – Sokolová, M.: Kultúra hovoreného slova. 2. vyd. Prešov : Náuka, 2005.

b) ... starí muzikanti nepovedia na trúbku ES trúbka, ale kontra. Toto všetko som sa podozvedal hneď na prvej skúške. Stríco Taubert ma zoznámil so všetkými hudobnými nástrojmi, no jedno mi nevedel vysvetliť: aký rozdiel je medzi baskrídlovkou a eufóniom. To sú dve dosť veľké trúby, eufónium je o voľačo väčšie, ale len o toľko, že si toho nezasvätený takmer nevšimne.

V. Šikula: Skúška

[starí muzikanti} ňepovedia} na} trúbku} es} trúbka[→] | aľe} kontra[⇐] || toto} fšetko} som} sa} podozvedal} hňeď} na} prveï} skúške[⇐] || stríco} tauberd} ma} zoznámil} zo} fšetkimi} hudobními} nástroïmi} / no} jedno} mi} ňevedel} visvetliť} / akí} rozďiel} je} me[→]i} baskrídloũkou} a} eufóniom[⇐] ||
to} sú} dve} dozď} veľké} trúbi[→] | eufónium} je} o} voľačo} väč>ie[→] | aľe} len} o} toľko} že} si} toho} ňezasväťení} tagmer} ňefšimňe[⇐] |||

Král, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1988.

Č

Několik slov úvodem

Chceme touto knížkou přispět k pochopení jazykové strategie, rozvrstvení češtiny, o které se v našich školách i v lingvistické literatuře mluví jen málo. Jak je to vlastně s tvary jako bysme, **KM** velkýho, vokno, mlejn, které z nich se komu líbí a komu ne, kdy se které mohou hodit? Mají pravdu ti Moravané i jiní, kteří tvrdí, že se v Čechách mluví nedbale, nekulturně?

Z publikace P. Sgalla a J. Hronka: Čeština bez příkras. 1992, s. 7.

[několik} slof} ~úvodem[⇐]

xceme} toũto} kni}škou} přispjet} k} poxopeňi} jazikove} stratifikace[→] | rozvrstveňi} češťini[→] |
o} které} se} v} našix} školax} ~i} v} lingvistické} literatuře} mluví} jen} málo[⇐] || jak} je} to} vlastně} s} tvari} jako} bizme[→] | velkýho[→] | vokno[→] | mlejn[→] | které} z} ňix} se} komu} líbí} ~a} komu} ne[→] |

gdi¹ se které mohou hod^{it}? [☐] mají pravdu ti moravané ~i jiní¹ kteří¹ tvrdí¹ | že¹ se ti čexáři¹ mluví nedbale¹ | KM nekulturně? [☐]

Č

28. Pozorne vyslovujte s rázom a sledujte vplyv rázu na znelostnú asimiláciu. Napokon český text transkribujte:

Věra a Alena, na Aljašce, v Africe, v autě, od Ondřeje, k Aniče, k Eviče, s Olgou, do Ostravy a Olomouce, v celé Americe, mrkev a okurka, daleko od obce, do obchodu, po operaci, lev a opice, u okna, při osvětlení, větev osiky

Č

29. Hlásku ř precvičujte:

a) v kontraste k hláske ž, resp. š:

řádný – žádný, pořádat – požádat, kuře – kůže, řád – ržát, kreslíř – kreslíš, dokař – dokaž, kuchař – kucháš, vař – važ, vladař – zvládáš, opař – upaž

b) vo vetách:

1. Petřík řve přespříliš. 2. Mařenko, řekni ř! 3. Pekař dříví potřebuje. 4. Řehoř pepří vepře pepřem. 5. Řekl Řek, že je v Řecku mnoho řek. 6. Tři sta třiatřicet stříbrných křepelek přeletělo přes tři sta třiatřicet stříbrných střech. 7. Říkej si se mnou: v říši řech zdejší je jedna řechička nejřechovatější. 8. Nevyšetřená krádež řidičského průkazu nás pořádně překvapila. 9. Utvoř šest vět. 10. Potřebuješ řadu šablon. 11. Přines řepu a křen.

Č

30. Doplňte grafémy:

a) -hrabat listí, -pronevěřit peníze, -krachovat na burze, -plácet dluhy, -pochybnit výpověď svědka, -veřejnit údaje, závod ve -jezdu na lyžích, -jednotit úpravu, pře-koumat -právnost dat, -kusit -hromažďovat informace, -komponovat skladbu, -bořit zídku, -tlouct budku pro ptáky, -kamenět, -komplikovat vyšetřování, -komprimovat soubor, -klamat důvěru, -příjemnit pobyt, -politizovat případ, -kvalitnit přípravu, -peněžit něco, -plynout s prostředím, -panikařit, -bírat známky, -litovat se nad někým, -líbit někomu odměnu, -lenivět, -leva zboží, -levnit výrobky, -prostředkovat seznámení, -patřit něco, -klamat se v někom, -mýt prach

b) -mazat tabuli, -moudřet, -említ kávu, -mrzačit se na kole, -mlouva o -polupráci, -míchat všechno dohromady, -dělovací prostředky, -dokonalit se v něčem, -fouknout svíčku, -fanatizovat dav, -formulovat otázku, -hluk buněk, na-hledanou, -hora dolů, -hánět kolegu, -hasnout světla, -hotovit skříň na zakázku, -hodnotit vklad, -hořet na popel, -chladit čaj, -choulostivět, -chroupat oříšky, -níst oběd, ne-nášet něco, -nášet vejce, -nehybnět, -měnárna, -měnit chování, -mést drobečky se stolu, -pevnit břehy

c) -přístupnit oblast, -blížít se s někým, -bláznit se, -běr lesních plodů, -celit něco, -cedit nudle, -cizit hotovost, -estárnout, -ešedivět, -ešílet, -chudnout, -tísňený pocit, -těhovat se, -volit k něčemu, -volit nový postup, -žiravý pocit, tráva -ežehnutá sluncem, -kreslený dojem, -kontrolovat počet bodů, -kritizovat všechno, -kolaudovat stavbu, -kumavka, -křížit meče, -chátralý dům, -křivit něco, -končit na šikmé ploše, -nížit náklady, vyřizovat -tížnosti, -mířit se s něčím, -věřit se někomu, -vinout se do klubíčka, -přisnit kontrolu

3. LEKCIA

MORFONOLOGICKÉ ROZDIELY

3.1. Alternácie

Alternácie sú morfonologické zmeny hlások pod vplyvom morfému, a to pred gramatickými morfémmi (GM), modifikačnými morfémmi (MM) a derivačnými morfémmi (DM). Výsledkom zmien sú alternanty, ktoré sa delia na vokalicke a konsonantické, v rámci oboch skupín alternanty s nulou (vznikové typy nula/vokál a zánikové typy vokál/nula). Medzi pomerom vokálov a konsonantov a pomerom vokalickeých a konsonantických alternantov je výrazná súvislosť; viac vokálov a vokalickeých alternácií je v slovenčine, viac konsonantov a konsonantických alternácií je v češtine. Súhrnne je v slovenčine najmenej konsonantických alternácií zo západoslovanských jazykov, pretože v slovenčine sú oslabené pozície pred GM a výrazná tendencia po jednotnom tvarotvornom základe (Sokolová, 2000); pokiaľ však ide o počet rozličných druhov alternantov, slovenčina sa od češtiny mimoriadne neodlišuje.

3.1.1. Alternácie v oboch jazykoch možno rozdeliť na:

I. vokalicke alternácie: kvantitatívne alternácie korelovaných vokálov; kvalitatívne alternácie nekorelovaných vokálov; alternácie s nulou (Ø)

4. vokalicke-konsonantické alternácie

II. **konsonantické** alternácie: alternácie korelovaných konsonantov (*hriešny / hriešnik, kôň / kónský*); alternácie nekorelovaných konsonantov (*vojak / vojačik, boh / boží, valach / valašit'*); alternácie konsonantických skupín.

3.1.2. Kvantitatívne vokalicke alternanty pred gramatickými a modifikačnými morfémmi:

a/á	GM	- Gpl. feminín a neutier: <i>vrán, báb, táng, sált, vrážd, pást</i>
	MM	- pri transflexnej imperfektivizácii: <i>dotláčať, odrážať, preplácať, dosádzať</i>
i/í	GM	- Gpl. feminín, neutier: <i>síl, líp, žíl, krívd, skriň, skript, učilišť, dýň, kolegýň</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>využívať, vyvíjať sa, obšívajť, miňajť, rozmyšľajť, vyrývať</i>
u/ú	GM	- Gpl. feminín, neutier: <i>z rúk, veľa múch, gúl, pút, júrt</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>zabúdať, doučať, odpúšťať, prebúdzajť, vypúšťať,</i>
l/ĺ	GM	- Gpl. feminín, neutier: <i>vľh, vľn, blch, slz, jablk, slnc</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>doplňajť, splňajť, prehltať, preglgajť</i>
r/r	GM	- Gpl. feminín, neutier: <i>mrv, srn, zrn, prs, črt, hrč, srdc</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>dodžajť, usrkajť, uskrňajť sa, vytrčajť, prehŕňajť sa, dotvrđzajť</i>
a/ia	GM	- Gpl: <i>žiab, šiat, tiav, fliaš, čiaš; Lipian, Koštian, čias</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>bliakať, vykiadať, okiadať</i>
e/ie	GM	- Gpl. feminín, neutier: <i>žien, miest, ciest, viet, briez, dvier, telies, pliec, vriec</i>
	MM	- tvary pre životné maskulína: <i>šiesti, šiestimi, siedmi</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>presviedčať, zamieňať, vybiehať, predbiehať, priľietať, vbiehať,</i>
o/ô	GM	- Gpl. feminín, neutier: <i>plôch, dobrôt, hôľ, bômb, podôb, kôz, škôl, lôn, kôl</i>
á/a	GM	- všetky tvary okrem Nsg. niektorých maskulín: <i>dažďa, mrazu</i> ; tvary zámen: <i>naším, vaši</i>
	MM	- pri konjugácii v prezente: <i>rásť → rastie, pást, klást, nájsť</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>zvažovať, zabraňovať, prihlasovať, ukazovať, vracať, skracoť</i>
	MM	- pri stupňovaní: <i>kratší, krajší</i>
i/i	GM	- pri konjugácii: <i>íst, hrýzt' (vyhrýzt' → vyhrýzie)</i> , l-ové tvary od <i>príst, zíst'</i>
	MM	- pri imperfektivizácii pred -ov-: <i>opisovať, ubližovať, rozširovať, znižovať, odlišovať</i>
	MM	- pri stupňovaní: <i>nižší, bližší</i>
ú/u	GM	- pri konjugácii: <i>húst' → hudie</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>zužovať, donucovať, prekurovať, vylučovať, vyludzovať, skl'učovať</i>
l/l	GM	- konjugácia: <i>tlct' → tlčie</i> a jeho deriváty <i>vytlct'</i>
	MM	- pri imperfektivizácii pomocou morfémy -ov-: <i>predlžovať</i>
f/r	MM	- pri imperfektivizácii: <i>dovršovať, dokrmovať, zhrkovať sa, vyvršovať sa, prevrtávať</i>
ia/a	GM	- l-ové tvary: <i>vzal</i> od slovesa <i>vziať</i> ; prezent od <i>triasť</i> → <i>trasie, priasť, priať, kliať</i>

ie/e	MM	- pri imperfektivizácii: <i>dosahovať, obsahovať, požadovať, vzdávať, vyťahovať, vťahovať</i>
	GM	- všetky tvary okrem Nsg. maskulín: <i>viator, chlieb</i> - slovesné tvary vzorov <i>niešť, žuť</i> : <i>viešť, viesť, rieť, pliešť, strieť, vlieť; chvieť sa, dospieť</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>zameťáť, vypekáť, vytekať, vypletať, vpletať, vystrekovať</i>
ô/o	GM	- všetky tvary okrem Nsg: <i>stôl, kôň, kôš, kôl, vôl</i> - l-ové tvary: <i>môcť</i> → <i>mohol, dôjsť</i> → <i>došiel</i> ; tvary zámen: <i>môj</i> → <i>moja, moje</i>

3.1.2.1 Spoločné korelované alternácie *a/á* (*záves, závěs*), *ilí* (*lístok, lístek*), *o/ó* (*telefón, telefonek*), *u/ú* (*úloha*) sú obojsmerné, hoci inverzné alternácie *á/a* (*schvalovať*), *ý/y* (*obyvatel*), *ó/o* (*sólo* → *sol*), *ú/u* (*úžiť* → *už!*) sú menej časté. Korelované alternácie sú pravidelne pred GM Gpl. všetkých substantív v slovenčine V/V' (*vrana* → *vrán*) a v češtine V'/V (*vrána* → *vran*). V Gsg. maskulín sú alternácie V'/V (*děšť* → *deště, dážd'* → *dažd'a*); typ V'/V v češtine alebo diftong / vokál je v slovenčine pri časovacom vzore Č *nést* – S *niešť* (Č *nese* – S *nesie*).

3.1.2.2 Korelované alternácie centrálnych vokálov *a, i, u*, sa využívajú v morfológickom systéme (pred GM a MM) aj v derivačnom systéme (pred DM) a sú obojsmerné; alternácie s periférnymi fonémami *é, ó* – *e/é* (iba v češtine), *é/e, o/ó, ó/o* sú len v derivačnom systéme, navyše (*kámen* → *kamének, jméno* → *od jmen, vézt* → *vezu*), pričom sa obmedzujú hlavne na deriváty prevzatých slov (*telefon* → *telefonek, sólo* → *sol*); v domácich jednotkách v slovenčine sú systémové alternácie *e/ie* (*od žien*), *o/ô* (*ôsmy*).

3.1.2.3 Čeština má okrem toho korelované alternanty *u/ou, ou/u* (*dub* → *doubek, louka* → *luk*), z nekorelovaných *o/ou, [ú]/o, é/o, á/i, á/í, é/á* (*černoch* → *černoušek, stůl* → *stolový, kůže* → *kožich, vézt* → *vozit, d'ábel* → *diblík, přát* → *přízeň, usmát se* → *usmívat se, odvézt* → *odvázet*), zo vznikových *-Ø/é* (*okno* → *okénko*).

3.1.3 Disjunktívne alternácie sú (okrem *o/á* pri imperfektivizácii *hodit'* → *házet*) menej pravidelné, a to hlavne v slovenčine.

o/u	GM	- tvary pri vzore <i>pracovať</i> : <i>kupovať, kovať, hotovať</i>
o/a	MM	- pri imperfektivizácii pred <i>-ov-</i> : <i>vylamovať, vyhadzovať, vhadzovať</i>
ô/á	MM	- pri imperfektivizácii: <i>premáhať sa, vymáhať</i>
ie/á	MM	- pri imperfektivizácii: <i>odniesť</i> → <i>odnášať, privádzať, prinášať, dovážať, vláčiť</i>
ia/ie	MM	- pri imperfektivizácii: <i>dolievať, usmievať sa, zasievať, ohrievať, pookrievať</i>

3.1.3.1 V oboch jazykoch sa častejšie vyskytujú len ako jednosmerné alternácie pred GM (MM) alebo pred DM. Jednosmerné nekorelované alternácie s diftongom sú buď len pred DM: *ial/i* (*osivo*), *ie/o* (*tok*), alebo len pred GM: *o/ou* (*černoušek*).

3.1.4 Alternácie s nulou môžeme rozlišovať ako vznikové a zánikové a pokladať ich aj za obojsmerné (*Ø/e* a *e/Ø*).

Ø/e	GM	- Gpl: <i>vojen, čísel, vajec, výher, křídel</i> - konjugácia pri <i>brať</i> : <i>žrať, brať, prať, drať, dohnať, poslať, hnať, mlieť</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>pozrieť</i> → <i>pozeráť, vyberáť</i>
Ø/o	GM	- Gpl: <i>látok, fajok, dvojok, vajíčok, kolónok, pacientok, klientok</i> - konjugácia: <i>klat'</i> → <i>kole</i>
Ø/u	GM	- vokalizácia predložky: <i>k</i> (<i>ku Katke</i>)
Ø/i	MM	- pri imperfektivizácii: <i>zamykať, usychať</i>
Ø/á	GM	- Gpl: <i>jedál, tehál, jutár, slivák</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>prehnať</i> → <i>preháňať, doháňať, vháňať, zakáľať</i>
Ø/í	MM	- pri imperfektivizácii: <i>upnúť</i> → <i>upínať sa, zamkýnať, pohýnať, dotýkať sa, vyzývať</i>
Ø/ie	GM	- Gpl: <i>okien, učiteľiek, hrdiel, skiel, odoziev, prosieb, modlitieb, Michaloviec, kaderníctiev</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>poslať</i> → <i>posielať, zavierať, privierať, podopierať, rozomierať</i>
Ø/ô	GM	- Gpl: <i>kvapôk, jamôk</i>
e/Ø	GM	- všetky tvary okrem Nsg: <i>pes, deň, Peter, sveter, oheň, liaheň, vrúbel', myseľ, česť, jeden</i> - všetky typy so sufixom <i>-áreň, -ec; -er, -el, -el', -ev</i>
o/Ø	GM	- všetky tvary okrem Nsg: <i>posol</i> → <i>posla, bubon, Pavol, faloš, uhol', kapor; vohnať</i> → <i>vženie</i>

		- zakončenia <i>-ok, -or, -ol, -ol', -og</i> : <i>svedok, všetok, vichor, vietor, voš, lož, mozog</i>
a/Ø	GM	- všetky tvary okrem Nsg: <i>Petrovac</i> → <i>Petrovca, Kragujevac</i> ; <i>čakat'</i> → <i>počkat'</i>
i/Ø	GM	- všetky tvary okrem Nsg, často ako variant: <i>vtáčik, letáčik, nováčik</i>
á/Ø	GM	- všetky tvary okrem Nsg: <i>chrbát</i> → <i>chrbta</i>
ie/Ø	GM	- všetky tvary okrem Nsg: <i>veniec, koniec, čepiec, hrniec</i>

Alternácie s nulou sa vyskytujú v morfológickom aj derivačnom systéme. Časté epentetické hlásky sú v slovenčine (až 9 hlások); v češtine sú to vznikové typy *Ø/e* (*jídlo/jídel, cihla/cihel*), *Ø/i* (*poslat/posílat*), zánikové alternácie *e/Ø* (*posell/posla, ptáček/ptáčka, čekat/dočkat se*). Smer alternácie nie je vždy jednoznačný, diachrónne ide napr. pri type *psa* o vznikovú alternáciu (genitív → nominatív), synchronne o zánikovú alternáciu (nominatív → genitív). Tento typ alternácií sprevádza hlavne sonóry (*r, l, n, j, v*), z iných spoluhlások *k, c, č, b, d, t*, zriedkavejšie *š, ž, s, ch*.

3.1.5. Konsonantické alternácie sú častejšie a pravidelnejšie než samohláskové alternácie, realizujú sa pri velárach, labiálach, labiodentálach, sonórah a sykavkách:

n/ň	GM	- tvary Dsg., Lsg., Vsg., Npl.: <i>k žene, o panne, páni, kapitáni, občania, Pane</i> - slovesné tvary: <i>stenat'</i> → <i>stene</i> ; imperatív: <i>vyžeň, vstaň</i> (z 3. os. pl.)
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>minút'</i> → <i>míňať</i> - pri gradácii: <i>nudnejší</i>
l/ľ	GM	- tvary s vokálmi <i>e, i</i> : <i>v škole, generáli, robili, piple sa</i> - imperatív: <i>meľ</i> (z 3. os. pl.)
	MM	- pri gradácii: <i>stálejší, teplejší</i>
t/ť	GM	- tvary Dsg., Lsg., Vsg., Npl.: <i>k tete, o vete, bratia, piloti, desiati, deviati, Kriste</i> - imperatív: <i>neplet'</i> (z 3. os. pl.)
	MM	- pri gradácii: <i>čistejší, hustejší</i>
d/d'	GM	- tvary: <i>k vláde, sóde, lordi, Židia</i> , - imperatív: <i>ved', zaved'</i> (z 3. os. pl.)
ň/n	GM	- tvary substantív so sufixom <i>-ec, -iec</i> : <i>zo zvonca, od konca</i>
	GM	- pred sufixmi <i>-ka, -ský</i> : <i>kuchynka, kónský</i>
l'/l	GM	- tvary substantív so sufixom <i>-ec</i> : <i>z palca</i>
ť/t	GM	- gramatické tvary s pohyblivým vokálom: <i>rytca; tne</i> , - pri imperfektivizácii: <i>priletieť</i> → <i>prilietat', prichytávat'</i> ,
d'/d	GM	- tvary substantív: <i>chodec</i> → <i>chodca; dňa</i>
s/š	GM	- tvary vzoru <i>česať</i> : <i>píše, kníše, knáše, opáše, češe</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>zhášať, prednášať, skúšať, pokúšať, vyhášať, vynášať, zadúšať</i> gradácia: <i>vyšší</i>
z/ž	GM	- tvary vzorov <i>česať, niest'</i> : <i>maže, káže, reže, dokáže, viaže, rež, uviaž; streže</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>zviezť</i> → <i>zvážat', dorážat'</i> - gradácia: <i>nižší, bližší</i>
c/č	GM	- tvary vokatívu: <i>otče, chlapče</i> - vzor <i>niest'</i> : <i>vlečú, oblečú, tečú, pečú, tlčú</i>
dz/dž	GM	- tvary vzoru <i>česať</i> : <i>hádže, sádže</i>
č/c	GM	- unikátne: <i>čest'</i> → <i>cti, ctou</i> (e/0, s/0)
ch/š	GM	- duálové tvary: <i>uši, ušiam</i> - slovesá typu <i>česať</i> : <i>breše, napáše</i>
k/č	GM	- tvary substantív: <i>oči, očami, človeče</i> - slovesá typu <i>česať</i> : <i>plače, skáče</i>
h/ž	GM	- vokatív: <i>Bože</i> - slovesá typu <i>brat'</i> a <i>česať</i> : <i>ženie, vyženie, luže</i>
ch/s	GM	- Npl. maskulín: <i>Česi, divosi, slabosi, mnísi, belosi, černosi, ženisi</i>
k/c	GM	- Npl. maskulín: <i>žiaci, vojaci, pracovníci, všetci</i>
č/k	MM	- pri imperfektivizácii: <i>skočiť</i> → <i>skákat', podskakovat'</i>
ž/h	MM	- pri imperfektivizácii pred <i>-ov-</i> : <i>dosluhovat'</i>
c/k	GM	- tvary préterita vzoru <i>niest'</i> : <i>piecť</i> → <i>piekol, riekol, vliekol, obliekol, tlkol, tiekol, zriekol sa</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>vytiecť</i> → <i>vytekat', pretekat', vypekat', stlkat', obliekat', vyvliekat' sa</i>
z/h	GM	- tvary préterita pri slovese <i>striezť</i> : <i>striehol</i>
c/h	GM	- tvary préterita pri <i>môcť</i> a jeho derivátoch <i>mohol, pomohol, zmohol sa</i>

	MM	- pri imperfektivizácii: <i>pomôcť</i> → <i>pomáhať</i> , <i>vzmáhať sa</i> , <i>vymáhať</i>
sl/šľ	GM	- tvary slovesa <i>poslať</i> a jeho derivátov: <i>pošlem</i> , <i>zašlem</i>
	MM	- pri imperfektivizácii: <i>rozmýšľať</i> , <i>premýšľať</i> ,
st/šť	MM	- pri imperfektivizácii: <i>spúšťať</i> , <i>vypúšťať</i> , <i>vpúšťať</i>

3.1.5.1 Alternanty sú výsledkom zmien spôsobených morfémiami v morfológickom a derivačnom systéme, napr. pred GM *k/c* (*vlk* → *vlci*), pred DM *k/č* (*vlk* → Č *vlče*, S *vlča*). Spoločné alternácie v oboch jazykoch sú v Npl. pri životných maskulínach (*Slováci*, *vlci*, *páni*, *lodivodi*, *asistenti*). V slovenčine alternuje *ch* so spoluhláskou *s* (*černosi*, *Česi*, *belosi*, *divosi*, *mnísi*, *valasi*), ale čeština má typickú západoslovanskú alternáciu *ch/š* (*černoši*, *Češi*, *běloši*, *divoši*, *mniši*, *valaši*). V oboch jazykoch sa však alternácie s *ch* obmedzujú (*šachovia* – *šachové*, *duchovia* – *duchové*).

3.1.6 Zjednodušovanie konsonantických skupín je pri derivácii zastúpené vo všetkých jazykoch, hlavne pri prevzatých lexémach (*k*, *g*). V súlade s očakávaním pri vokalizkých alternáciách dominujú vznikové alternácie, pri konsonantických alternáciách zánikové. Od zánikových alternácií foném odlišujeme trunkáciu (krátenie, zánik) morfémi (porov. Sokolová, 1999), napr. *-ov/-Ø* (*tetrov* → *tetrí*, *mal'ovať* → *mal'ba*), *-ec/-Ø* (*Plešivec* → *plešivský*, *nosorežec* → *nosoroží*), *-úr/-Ø* (*manikúra* → *manikér*), *-ik/Ø* (*kremík* → *kremitý*), *-id/-Ø* (*Antarktída* → *antarktický*), *-ac/-Ø* (*Kragujevac* → *kragujevský*), *-ok/-Ø* (*utorok* → *utorňajší*, *Kežmarok* → *kežmarský*), *-az/-Ø* (*teraz* → *terajší*); v češtine *malba*, *manikér*, *křemitý*, *arktický*, *kežmarský*.

3.1.7 Spoločné alternanty v západoslovanských jazykoch sú: *e/a*, *e/o*, *i/o*, *Ø/e*, *n/ň*, *ň/n*, *ch/š*, *š/ch*, *k/c*, *k/č*, *č/k*, *c/č*, *s/š*, *z/ž*, *j/ň*, *t/c* (*trestať* → *tresci*), *k/Ø*, *g/Ø*, ale aj „európske“ alternácie v internacionalizmoch: *d/z* (*korodovať* → *korózia*, *korodovat* → *koroze*), *t/s* (*emitovat* → *emisja*, *emitovat* → *emise*), *s/t* (*chaos* → *chaotický*), *z/t* (*skleróza* → *sklerotik*), *g/k* (*fungovať* → *funkcia*, *fungovat* → *funkce*), *b/p* (*absorbovať* → *absorpcia*, *absorbovat* → *absorpce*). Hlasy, ktoré sú na periférii systému, sa pri alternácii využívajú zriedkavejšie než centrálné hlasy (porov. *iu*, *é*, *dz*, *ó* – okrem prevzatých slov), centrálné hlasy majú pravidelne obojsmerné alternanty (*a/á*, *á/a*; *i/í*, *í/i*; *u/ú*, *ú/u*; *k/č*, *č/k* atď.). Vznikové vokalizké alternácie sú pravidelnejšie než zánikové alternácie, epentetické hlasy majú fonologickú funkciu, hlavne pri sonórah. Inverzné alternanty sú vo všeobecnosti menej pravidelné.

3.1.7.1 V oboch jazykoch sú zriedkavé alternácie *e/a* (*sedět* → *posadit*), *e/o* (*ležet* → *položit*), *i/e/ě* (*visieť* → *vešať*, *viset* → *pověsit*), *o/a* (*vylomit* → *vylamovat*). Epentetické hlasy majú aj fonologickú funkciu; najčastejšie sa ako vkladné hlasy využívajú vokály *e* (*matek*, *ve*, *ze*, *otázek*; *výber*), *o* (*hrom*, *otázok*, *vo*, *zo*), ale hlavne diftong *ie* (*matiek*); len výnimočne *u*, *a*, *á*, *i*, *í*, *ô*, *é* (*ku*, *vriet* → *var*, *jedál*, *dotyk*, *nápis*, *vysychať*, *kvapôk*, *okienko*).

3.1.7.2 Slovenčina má alternáciu vokál / konsonant *ij* (*ide* → *pôjde*, *nejde*, *vyjst'*), *a/ň*, *ä/ň*, *a/m*, *ia/m* (*žať* → *žne*, *napäť* → *napne*, *zajať* → *zajme*, *vziať* → *vezme*), navyše typ *a/ím* (*najať* → *najímať*, *sňať* → *sníme*), *a/in* (*zajať* → *zачínať*), *ä/in* (*omäť* → *omínať*), *ia/in* (*prekliať* → *preklínať*); v češtine majú tieto typy alternácií podoby *a/m/ím*, *í/m* (*přiját* → *přijímat*, *vzít* → *vezme*).

3.2. ODLIŠNÉ ALTERNÁCIE

Rozdiely sú hlavne:

- v pozíciách pred gramatickou morfémiou na rozdiel od češtiny väčšinou neexistujú v slovenčine alternácie v Lpl. mask. (Č *v kožišách*, *o koležích* – S *v kožuchoch*, *o kolegoch*) v Npl. adjektív (Č *velcí*, *draží* – S *vel'kí*, *drahí*) a v Npl. pri pomenovaniach zvierat (Č *raci* – S *raky*);

- v rozsahu alternantov, lebo v D a Lsg. **fem.** (Č *o matce, na noze* – S *o matke, na nohe*), pred derivačnou morféomou *-in* pri adjektívach (Č *matčin, macešin* – S *matkin, macochin*) a pred morféomou *-e* pri adverbiách (Č *tiše, dlouze* – S *ticho, dlho*) nealternujú v slovenčine spoluhlásky *g, k, h, ch, r*. V Npl. mask. nealternujú v slovenčine spoluhlásky *h, g, r* (Č *vrazi, ministři* – S *vrahovia, ministri*). Pred suffixom *-ský* a *-ka* nealternuje v češtine *ň* na *n* (Č *koňský* – S *konský*);
- v type a kvalite alternantov: v Gpl. **fem. a neutr.** alternuje v slovenčine krátka samohláska s dlhým pendantom (*sila* → *síl*), v češtine dlhá samohláska s krátkou (*síla* → *sil*).

3.2.1. Na rozdiel od češtiny má slovenčina navyše korelované kvantitatívne alternácie *l/l', r/r', alia, e/ie, o/uo* (*ó*) (*vln, chlpok, splňat', srn, hrstka, usrkat', zlab, desiaty, briadka, zien, kvietok, prienik, siedmy, nôh, nôžka, ból', ôsmy*) a ich inverzné podoby (*l/l' typ tlct' → tlčie, sklz, predlžovat', í/r typ završit' → završovat', vrt, vrbový, ia/a typ priat' → praje, mesačný, ie/e typ vietor → vetra, strelec, ô/o typ stól → stola, stolík, drôt → drotovat'*), z disjunktívnych (teda nekorelovaných) typov má slovenčina *ä/ia, alie* (typ *päta → piat, piatka, päť → piaty, lahnút' → doliehat'*), a ich inverzné podoby *ia/ä, ie/a* (typ *zmiast' → zmätie, zmätok, zväzovat', vliect' → vlak, liezt' → prielaz*), z jednosmerných typov *alí* (*líhat'*), *ia/e* (*víat' → veje*), *ia/i* (*osivo*), *ie/o* (*tiect' → tok*), *ô/á* (*pomôct' → pomáhat'*), *ie/á* (*odniest' → odnášať*), *ialie* (*smiat' sa → smiech*), *u/o* (*luhat' → lož*), *ilo* (*napít' sa → nápoj*). Okrem toho má slovenčina vznikové alternácie typu *-Ø/á, ie, ô* (*jedál, tehál poslat' → posielat', učiteliek, kvapôk, čipôčka*), zo zánikových *o/-Ø, a/-Ø, i/-Ø, á/-Ø, ie/-Ø* (*posol → posla, mozgový, dočkať sa, vtáčik → vtáčka, chrbát → chrbta, chrbtový, veniec → venca, koncový*). Bohatosť alternácií s diftongom v slovenčine zodpovedá počtu diftongov (štyri), ktorý je najvyšší medzi západoslovanskými jazykmi, hoci diftong *iu* sa na alternáciách nezúčastňuje. Alternácie *ä/ia, ia/ä* sú pravidelné pred GM aj DM, hoci vzhľadom na nízku frekvenciu hlásky *ä* sú zriedkavé, pri možnej výslovnosti *ä* ako [e] ju spájame s typom *ia/e*.

Slovenčina má korelované alternanty *l/l', l'/l, dz/dž* (*v škole, Chi'an, palec/palca, dostrel, hádže, sádže, Prievidza → Prievidžan*), nekorelované *ch/s, [d']/dz, d/dz, s/t', k/dz, k/dž, s/dz* (*Česi, hádzať, chôdza, vladať → vládu, hovädzí, pliesť → pletiem, naporúdzi, mledzivo, trúnok → potrudžený, uviesť → uvádzať, priadza*).

3.2.2 Špecifickým znakom češtiny sú alternácie vokál / konsonant, vokál *a/[je, ňe], á/[je, ňe], í/[je, ňe], e/[je]* (*svatý → světice, vát → věje, smát se → směje se, vítr → větru, mít → měl, cpete → cpěte, květ → kvítek, měch → míšek, hřmět → hřmít, květ → kvést*).

Čeština má korelované alternácie *r/r', ř/r* (*sestra → sestře, starý → starí, mařit → nezmar, věřit → víra*), nekorelované *h/z, [d']/z* (*vrah → vrazi, noha → k noze, chodit → chůze, vidět → viz*), zánikové *p/Ø* (*topit se → tonout*), alternácie spoluhláskových skupín *z[d']* (*zpozdit → zpožděn, zpoždění, čk/č[t']* (*plačky → plačtivý*), *sk/s[t']* (*deska → destička*).

Pred derivačnou príponou *-in* pri privlastňovacích prídavných menách slovenčina nemá velárne alternácie, čeština má pravidelné alternácie *k/č* (*matkin – matčin*), *r/ř* (*sestrin – sestřin*), *g/ž* (*Ol'gin – Olžin*), *ch/š* (*macochin – macešin*); ale rovnaké alternácie v obidvoch jazykoch pred suffixom *-in* sú *t/t', d/d', n/ň*: [*teřin – teřin, Aleňin – Aleňin, Vandřin – Vandřin, žeňin – žeňin*]. Pred *-í* v druhových privlastňovacích adjektívach je situácia v obidvoch jazykoch podobná (*ptačí, pstruží, kapří, plší, kohoutí, medvědí, sloní*), na rozdiel od češtiny je v slovenčine aj alternácia *g/dž* (*buldodží*), *l/l'* (*včeli*).

V Lpl. pri slovenských maskulínach sa alternácie vôbec nevyskytujú, v češtine pravidelne alternujú velárne spoluhlásky *k/c, h/z, g/z, ch/š*: *o rakoch – racích, vojakoch – vojácích, kolegoch – kolezích, pedagógoch – pedagogích, rybníkoch – rybnících, v rozpakoch*

– v rozpacích, o druhoch – o družích, na parohoch – na parozích, v kožuchoch – v kožiších, o Čechoch – o Češích, o leňochoch – o lenoších.

Slovenčina nemá alternácie v nominatívne plurálu adjektív pred morféomou *-i*, v češtine pred touto relačnou morféomou sú alternácie *t/[tʰ]* (*zlatí – zlatí [zlatíʰ]*, *tlstí – tlustí [tlustíʰ]*), *d/[dʰ]* (*mladí – mladí [mladíʰ]*), *n/[ň]* (*pekni – pěkní [pjekní]*), *k/c* (*vel'ki – velcí*), *k/č* (*matkini – matčini [matčiňi]*), *h/z* (*drahí – draží*), *ch/š* (*suchí – suší*), *r/ř* (*múdri – moudří*), *sk/šť* (*českí – čeští*), *ck/čť* (*anglickí – angličťi*).

Slovenčina nemá okrem tvarov *vtáci*, *vľci*, *býci* alternácie v Npl. pri zvieracích substantívach, pretože tieto slová sa skloňujú podľa neživotných vzorov. V češtine sa zvieracie substantíva skloňujú podľa životných podstatných mien: *raky – raci*, *hady – hadi*, *tchory – tchoři*, *havraný – havrani*, *čmeliaky – čmeláci*, *hrochy – hroši*, *vrabce – vrabci*, *medvede – medvědi*, *tigre – tygři*, *levy – lvi*.

Slovenčina nemá alternáciu *h/z*, a *g/z*; v češtine je uvedená alternácia pri maskulínach v Npl.: *vrahovia – vrazi*, *druhovia – druhové / druzi*, *filologovia – ale len filologové*; podobne *geologové*, *chirurgové*, ale najmä v Lpl. (o *vrazích*, *družích*, *filolozích*).

3.2.3 Pri tvorení prísloviak v slovenčine pred derivačnou morféomou *-e* alternuje *n/ň*, *t/tʰ*, *d/dʰ*, ale nealternujú veláry *k*, *h*, *ch*, ktoré v češtine pri tvorení prísloviak alternujú: *k/c* (*hladko – hladce*), *h/z* (*dlho – dlouze*), *ch/š* (*ticho – tiše*) a okrem toho *r/ř* (*dobře – dobře*). Pri tvorení komparatívu a superlatívu (*tichý – tišší – nejtišší*, *břítký – břitčí – nejběřitčí*) je situácia podobná ako pri príslovkách (*tiše*, *břitce*).

3.2.4 Pred derivačnými sufixmi *-ka* a *-ský* má slovenčina vždy alternácie *ň/n*, čeština tieto alternácie nemá (*konský – koňský*, *lanský – loňský*, *poznanský – poznaňský*, *viedenský – vídeňský*, *kuchynka – kuchyňka*, *domnienka – domněnka*) a len niekedy alternácie *dʰ/d* a *tʰ/t* (*žrd' → žrdka*, ale: *lod' → lod'ka*, *hrst' → hřstka*, *kost' → kůstka*, ale *siet' → siet'ka*). V češtine alternuje *tʰ/t* a *dʰ/d* v Ipl. pri vzore *kost'*: *obět' → obětmi*, *zed' → zdmi*.

3.2.5 V Lsg. sú spoločné alternácie pri maskulínach, feminínach a neutrách, a to *n/ň*, *t/tʰ*, *d/dʰ* (o *ženě*, v *životě*, na *hradě*, ve *městě*, o *tetě*). Čeština nemá z fonologických príčin alternáciu *l/l'*. V slovenčine nealternujú veláry *g*, *k*, *h*, *ch*, v češtine sú väčšinou pravidelné alternácie *k/c*, *g/z*, *h/z*, *ch/š*, *r/ř*: v *roku – v roce*, o *otázce – o otázce*, v *tajge – v tajze*, na *nohe – na noze*, na *bruchu – na bříše*, o *muche – o mouše*, o *sestre – o sestře*, v *puzdre – v pouzdře*. Rovnaká situácia je v Dsg. feminín (*k matke – k matce*, *k ruce – k ruce*, *k nohe – k noze*).

3.2.6 Pri tvorení slovesných tvarov v slovenčine je len zriedkavo alternácia *d/dz* (*vládzem*), *dz/dž* (*hádzem*), *h/ž* (*hnat' → ženie*, *trhat' → tržný*), v češtine je alternácia *h/ž* bežnejšia: *svrhnout → svržen*, *zdvihnout → zdvižen*, *zapřáhnout → zapřážen*, *zasáhnout → zasažen*, okrem toho sú v prídavných aj ďalšie alternácie (*vytisknout → vytištěn*, *nadchnout → nadšen*, *vytknout → vytčen*, *myslet → myšlen*).

3.2.7 Obidva jazyky sa odlišujú vo vokalických alternáciách v Gpl. pri feminínach a neutrách. V slovenčine sú alternácie krátkej samohlásky a jej dlhého pendant *o/ô* (*socha / sôch*), *e/ie* (*žena / žien*), *a/á* (*vrana / vrán*), *a/ia* (*žaba / žiab*), *ä/ia* (*päta / piat*), *u/ú* (*mucha / múch*), *i/í* (*sila/síl*); v češtine je opačná alternácia, dlhá samohláska často alternuje s krátkym vokálom: *á/a* (*vrána / pět vran*), *í/i* (*síla / mnoho sil*), *í/ě* (*díra / několik děr*), *ou/u* (*moucha / much*), zriedkavo *é/e* (*suché léto / několik suchých let*). Čiastočne sa obidva jazyky vo vokalických alternáciách typu Gsg. *stól / stola*, *mráz / mrazu*, *dážď / dažďa*, *chlieb / chleba*; *stůl / stolu*, *mráz / mrazu*, *děšť / deště*, *chléb / chleba* zhodujú, ale viac takýchto alternácií je v češtine: *hrách / hrachu*, *sníh / sněhu*, *dům / domu*. Iba čeština má vokalické alternácie v imperatívne: *chválit / chval*, *koupit / kup*.

3.3. PREHEAD TVAROV S ALTERNÁCIAMI

Vokalicke alternácie v slovenčine	Konsonantické alternácie v slovenčine
<p>(1) Tvary maskulín okrem Nsg. a Asg. (<i>mráz</i> → <i>mrazu</i>, <i>chlieb</i> → <i>chleba</i>, <i>stôl</i> → <i>stola</i> atď.); zánik hlásky <i>e</i>, <i>o</i> je pravidelný v príponách <i>-ok</i>, <i>-ec</i> (<i>-iec</i>), <i>-er</i>, <i>-or</i>, <i>-áreň</i> (<i>svedok</i> → <i>svedka</i>, <i>otec</i> → <i>otca</i>, <i>koniec</i> → <i>konca</i>, <i>sveter</i> → <i>svetra</i>, <i>vietor</i> → <i>vetra</i>, <i>cukráreň</i> → <i>cukrárne</i>).</p> <p>(2) Gpl. feminín a neutier (kvantitatívne alternácie: <i>krava</i> → <i>kráv</i>, <i>ruka</i> → <i>rúk</i>, <i>noha</i> → <i>nôh</i>; vznikové alternácie <i>sestra</i> → <i>sestier</i>, <i>fajka</i> → <i>fajok</i>, <i>jedlo</i> → <i>jedál</i>, <i>lietadlo</i> → <i>lietadiel</i>).</p> <p>(3) Prítomný čas (kvantitatívne alternácie: <i>niešť</i> → <i>nesiem</i>, <i>nesený</i>, <i>rásť</i> → <i>rastiem</i>, <i>triasť</i> → <i>trasiem</i>, <i>tlčiť</i> → <i>tlčiem</i>, <i>miasť</i> → <i>mätie</i>; vznikové alternácie: <i>brať</i> → <i>beriem</i>).</p> <p>(4) Nedokonavé slovesá tvorené od dokonavých, kvantitatívne alternácie: <i>dokázať</i> → <i>dokazovať</i>, <i>zastúpiť</i> → <i>zastupovať</i>, <i>otvoriť</i> → <i>otvárať</i>, <i>vytiecť</i> → <i>vytekať</i>, <i>vrátiť</i> → <i>vracať</i>, vznikové alternácie: <i>vybrať</i> → <i>vyberať</i>, <i>poslať</i> → <i>posielať</i> a kvalitatívne: <i>pomôcť</i> → <i>pomáhať</i>.</p> <p>(5) Adjektívne tvary: adjektívum <i>rád</i> → <i>rada</i> → <i>rado</i>; komparatívne a superlatívne tvary adjektív (<i>krátky</i> → <i>kratší</i>, <i>krásny</i> → <i>krajší</i>, <i>úzky</i> → <i>užší</i>, <i>nízky</i> → <i>nižší</i>).</p> <p>(6) Pronominálne tvary (<i>náš</i> → <i>naša</i> → <i>naše</i>, <i>môj</i> → <i>moja</i> → <i>moje</i> atď.), adjektívum <i>rád</i> → <i>rada</i> → <i>rado</i>.</p> <p>(7) Unikátne: <i>česť</i> → <i>cti</i>, <i>ct'ou</i> (e/0).</p> <p>(8) Zdrobneniny (<i>hlas</i> → <i>hlások</i>, <i>vlak</i> → <i>vláčik</i>, <i>hlava</i> → <i>hlávka</i>, <i>ruka</i> → <i>rúčka</i>, <i>noha</i> → <i>nôžka</i>, <i>znamenie</i> → <i>znamienko</i>, <i>koleno</i> → <i>kolienko</i>).</p> <p>(9) Desubstantívne adjektíva (<i>dážď</i> → <i>dažd'ový</i>, <i>dráma</i> → <i>dramatický</i>, <i>pozícia</i> → <i>pozičný</i>, <i>stĺp</i> → <i>stĺpový</i>, <i>vrba</i> → <i>vrbový</i>, <i>téma</i> → <i>tematický</i>, <i>sóda</i> → <i>sodný</i>, <i>kôň</i> → <i>konský</i>).</p> <p>(10) Slovesá odvodené od substantív (<i>kráľ</i> → <i>kraľovať</i>, <i>stôl</i> → <i>stolovať</i>, <i>drôt</i> → <i>drotovať</i>).</p> <p>(11) Substantíva odvodené od slovík (<i>rásť</i> → <i>rast</i>, <i>piecť</i> → <i>pekár</i>, <i>spievať</i> → <i>spev</i>, <i>vrtáť</i> → <i>vrt</i>, <i>vstupiť</i> → <i>vstup</i>, <i>vplývať</i> → <i>vplyv</i>, <i>opierať sa</i> → <i>operadlo</i>, <i>uviesť</i> → <i>úvod</i>).</p> <p>(12) Predpony substantív odvodených od predponových slovík (<i>naraziť</i> → <i>náraz</i>, <i>dokázať</i> → <i>dôkaz</i>, <i>vystúpiť</i> → <i>výstup</i>).</p> <p>(13) Desubstantívne substantíva okrem deminutív: <i>špión</i> → <i>špiónáž</i>, <i>psychológ</i> → <i>psychologička</i>.</p> <p>(14) Iné deriváty: <i>desať</i> → <i>desiaty</i>, <i>sedem</i> → <i>siedmy</i>, <i>osem</i> → <i>ôsmy</i>; <i>späť</i> → <i>spiatky</i>.</p>	<p>(1) Npl. životných maskulín vzoru <i>chlap</i> (<i>Slovák</i> → <i>Slováci</i>, <i>Čech</i> → <i>Česi</i>, <i>páni</i>, <i>lordi</i>, <i>študenti</i>) a výnimočne starých duálových foriem <i>uši</i>, <i>oči</i>.</p> <p>(2) Dsg. feminín vzoru <i>žena</i> (<i>žena</i> → <i>žene</i>, <i>vláda</i> → <i>vláde</i>, <i>teta</i> → <i>tete</i>) a Lsg. všetkých rodov <i>škola</i> → <i>v škole</i>, <i>stan</i> → <i>v stane</i>, <i>mesto</i> → <i>v meste</i>.</p> <p>(3) Tvary prítomného slovík vzorov <i>česať</i>, <i>brať</i>, <i>niešť</i>: <i>mazať</i> → <i>maže</i>, <i>hádzat'</i> → <i>hádze</i>, <i>plakať</i> → <i>plače</i>, <i>brechať</i> → <i>breše</i>, <i>luhať</i> → <i>luže</i>, <i>vládat'</i> → <i>vládze</i>, <i>buchotať</i> → <i>buchoce</i>, <i>poslať</i> → <i>pošle</i>; <i>hnať</i> → <i>ženie</i>; <i>piecť</i> → <i>pečie</i> → <i>piekol</i> → <i>pečený</i>, <i>hniešť</i> → <i>hnetie</i> → <i>hnetol</i>, <i>uviesť</i> → <i>uvedie</i> → <i>uved'</i> → <i>uviedol</i>, <i>môcť</i> → <i>môže</i> → <i>mohol</i>; imperatív: <i>vedúť</i> → <i>ved'</i>, <i>melúť</i> → <i>meľ</i>, <i>pletúť</i> → <i>plet'</i>, <i>jediať</i> → <i>jedz</i>, <i>vstanúť</i> → <i>vstaň</i>.</p> <p>(4) Nedokonavé slovesá tvorené od dokonavých: <i>minúť</i> → <i>miňať</i>, <i>vyniešť</i> → <i>vynášať</i>, <i>podskočiť</i> → <i>podskakovať</i>; <i>doslúžiť</i> → <i>dosluhovať</i>, <i>vytiecť</i> → <i>vytekať</i>, <i>pomôcť</i> → <i>pomáhať</i>; <i>vrátiť</i> → <i>vracať</i>, <i>vyjesť</i> → <i>vyjedat'</i>, <i>vyhladiť</i> → <i>vyhládzat'</i>, <i>spustiť</i> → <i>spúšťať</i>.</p> <p>(5) Komparatív adjektív s kmeňom zakončeným na <i>t</i>, <i>d</i>, <i>n</i>, <i>l</i>, <i>ch</i>, <i>z</i> (<i>nudný</i> → <i>nudnejší</i>, <i>čistý</i> → <i>čistejší</i>, <i>stály</i> → <i>stálejší</i>, <i>nízky</i> → <i>nižší</i>).</p> <p>(6) Pronominálne tvary: <i>všetci</i> pre Npl. životných maskulín.</p> <p>(7) Unikátne: <i>česť</i> → <i>cti</i>, <i>ct'ou</i> (s/0), archaický Vsg. maskulín <i>pane</i>, <i>otče</i>, <i>Bože</i>, <i>Kriste</i>.</p> <p>(8) Zdrobneniny (<i>chlapec</i> → <i>chlapček</i>, <i>ruka</i> → <i>rúčka</i>, <i>noha</i> → <i>nôžka</i> apod.).</p> <p>(9) Adjektíva odvodené sufixom <i>-í</i> od substantív s kmeňom zakončeným na <i>t</i>, <i>d</i>, <i>n</i>, <i>l</i>, <i>g</i>, <i>h</i>, <i>ch</i> (<i>blcha</i> → <i>blší</i>, <i>buldog</i> → <i>buldodží</i>.) a <i>-ský</i> od substantív zakončených na <i>ň</i> (<i>kôň</i> → <i>konský</i>, <i>Plzeň</i> → <i>plzenský</i>).</p> <p>(10) Slovesá odvodené sufixom <i>-iť/-ieť</i> od adjektív a substantív s kmeňom zakončeným na <i>t</i>, <i>d</i>, <i>n</i>, <i>l</i>, <i>c</i>, <i>ch</i>, <i>k</i>, <i>h</i>: <i>odblaniť</i>, <i>spomaliť</i>, <i>osprostieť</i>, <i>omladiť</i>, <i>kupčiť</i>, <i>leňošiť</i>, <i>ožobračiť</i>, <i>zamúčiť</i>, <i>obnažiť sa</i>, <i>prinožiť</i>, <i>dražieť</i>.</p> <p>(11) Substantíva odvodené od slovík (<i>piecť</i> → <i>pekár</i>, <i>uviesť</i> → <i>úvod</i>, <i>potešiť</i> → <i>potecha</i>).</p> <p>(12) Desubstantívne substantíva okrem deminutív: <i>-an</i>, <i>-ka</i> a inými (<i>Čína</i> → <i>Čiňan</i>, <i>Prievidza</i> → <i>Prievidžan</i>, <i>Chile</i> → <i>Chiľan</i>, <i>Kanada</i> → <i>Kanaďan</i>, <i>Malta</i> → <i>Malt'an</i>, <i>Praha</i> → <i>Pražan</i>, <i>Košice</i> → <i>Košičan</i>, <i>Čech</i> → <i>Češka</i>, <i>žiak</i> → <i>žiačka</i> apod.).</p> <p>(13) Iné deriváty: adverbá odvodené sufixom <i>-e</i> od adjektív s kmeňom zakončeným na <i>t</i>, <i>d</i>, <i>n</i>, <i>l</i>: <i>pekný</i> → <i>pekne</i>, <i>späť</i> → <i>spiatky</i>.</p>

Vokálne alternácie v češtine	Konsonantické alternácie v češtine
<p>(1) Tvary maskulín okrem Nsg. a Asg. (<i>mráz</i> → <i>mrazu</i>, <i>mrazem</i>, <i>mrazy</i>, <i>mrazů</i> atď., <i>sníh</i> → <i>sněhu</i>, <i>sněhem</i>, <i>sněhy</i>, <i>sněhů</i> atď.), <i>chléb</i> → <i>chleba</i>, <i>dům</i> → <i>domy</i>; zánik hlásky <i>e</i>, <i>o</i> je pravidelný v príponách <i>-ek</i>, <i>-ec</i> (<i>svědek</i> → <i>svědka</i>, <i>domek</i> → <i>domku</i>, <i>otec</i> → <i>otce</i>) a iné substantíva <i>lev</i> → <i>lva</i>, <i>pes</i> → <i>psům</i>, <i>lest</i> → <i>lsti</i>.</p> <p>(2) Gpl. feminín a neutier: (<i>kráva</i> → <i>krav</i>, <i>síla</i> → <i>sil</i>, <i>díra</i> → <i>děr</i>, <i>dílo</i> → <i>děl</i>, <i>léto</i> → <i>let</i>, <i>moucha</i> → <i>much</i>, <i>jádro</i> → <i>jader</i>, <i>sestra</i> → <i>sester</i>, <i>letadlo</i> → <i>letadel</i>).</p> <p>(3) Tvary prezenta a imperatívu slovíes (<i>nést</i> → <i>nesu</i>, <i>nes</i>; <i>hníst</i> → <i>hnětu</i>, <i>hnětl</i>, <i>hněť</i>, <i>řít</i> → <i>řeknu</i>, <i>růst</i> → <i>rostu</i>, <i>klást</i> → <i>kladu</i>, <i>pít</i> → <i>pij</i>, <i>chránit</i> → <i>chraň</i>, <i>slibit</i> → <i>slib</i>, <i>mýt</i> → <i>myj</i>, <i>plout</i> → <i>pluj</i>, <i>dát</i> → <i>dej</i>).</p> <p>(4) Nedokonavé slovesá tvorené od dokonavých, kvantitatívne alternácie (<i>dokázat</i> → <i>dokazovat</i>, <i>zastoupit</i> → <i>zastupovat</i>, <i>přiblížit</i> → <i>přibližovat</i>), kvalitatívne alternácie (<i>podniit</i> → <i>podněcovat</i>, <i>pomoci</i> → <i>pomáhat</i>).</p> <p>(5) Adjektívne tvary: (<i>mladý</i> → <i>mlád</i>), komparatívne a superlatívne tvary adjektív (<i>krátký</i> → <i>kratší</i>, <i>nizký</i> → <i>nižší</i>).</p> <p>(6) Pronominálne tvary (<i>náš</i> → <i>naše</i>, <i>můj</i> → <i>moje</i> atď.).</p> <p>(7) Zdrobneniny (<i>dar</i> → <i>dárek</i>, <i>dům</i> → <i>domek</i>, <i>znamení</i> → <i>znaménko</i>, <i>koleno</i> → <i>kolínko</i>; <i>jáma</i> → <i>jamka</i>, <i>moucha</i> → <i>muška</i>, <i>lípa</i> → <i>lipka</i>, <i>jazyk</i> → <i>jazyček</i>, <i>most</i> → <i>můstek</i>, <i>dub</i> → <i>doubek</i>, <i>lev</i> → <i>lvíček</i>).</p> <p>(8) Desubstantívne adjektíva (<i>skála</i> → <i>skalní</i>, <i>louka</i> → <i>luční</i>, <i>léto</i> → <i>letní</i>, <i>lípa</i> → <i>lipový</i>, <i>bříza</i> → <i>březový</i>, <i>stůl</i> → <i>stolový</i>, <i>lev</i> → <i>lví</i>).</p> <p>(9) Slovesá odvodené od substantív (<i>král</i> → <i>kralovat</i>, <i>stůl</i> → <i>stolovat</i>, <i>pouť</i> → <i>putovat</i>).</p> <p>(10) Substantíva odvodené od slovíes (<i>hlásat</i> → <i>hlasatel</i>, <i>opírat se</i> → <i>opěradlo</i>, <i>kouřit</i> → <i>kuřák</i>, <i>vodit</i> → <i>vůdce</i>; <i>obývat</i> → <i>obyvatel</i>, <i>létat</i> → <i>letadlo</i>).</p> <p>(11) Predpony substantív odvodených od predponových slovíes (<i>narazit</i> → <i>náraz</i>, <i>dokázat</i> → <i>důkaz</i>, <i>připravít</i> → <i>příprava</i>,).</p> <p>(12) Iné deriváty (<i>deset</i> → <i>desátý</i>, <i>devět</i> → <i>devátý</i>).</p>	<p>(1) Vsg a Npl. životných maskulín vzoru <i>pán</i> (<i>bratr</i> – <i>bratře</i>, <i>otec</i> → <i>otče</i>, <i>Bůh</i> → <i>Bože</i>, <i>člověk</i> → <i>člověče</i>; <i>pstruh</i> → <i>pstruzi</i>, <i>Čech</i> → <i>Češi</i>, <i>žák</i> → <i>žáci</i>,).</p> <p>(2) Lpl. maskulín (v <i>rybnících</i>, <i>o kožích</i>, <i>o kolezích</i>, <i>o vrazích</i>), Dsg. feminín vzoru <i>žena</i> (<i>žena</i> → <i>ženě</i>, <i>vláda</i> → <i>vládě</i>, <i>teta</i> → <i>tetě</i>, <i>noha</i> → <i>k noze</i>) a Lsg. všetkých rodov (<i>rybník</i> → <i>v rybníce</i>, <i>břícho</i> → <i>na bříše</i>, <i>Praha</i> → <i>o Praze</i>, <i>hrad</i> → <i>na hradě</i>).</p> <p>(3) Tvary substantív a čísloviek vzoru <i>kost</i> so zakončením na <i>-t</i> (<i>kost</i> → <i>kosti</i> Gsg., Dsg., Lsg., N/Apl., <i>kostí</i> Isg.; <i>pět</i> → <i>pěti</i>).</p> <p>(4) Tvary slovíes vzorov <i>nést</i> (<i>vést</i> → <i>vede</i> → <i>ved</i>), typov <i>tisknout</i> → <i>tiskni</i> → <i>tišten</i>, <i>minout</i> → <i>miň</i> → <i>minut</i> a <i>začít</i> → <i>začne</i> → <i>začni</i>, <i>mazat</i> → <i>maže</i> → <i>maž</i>, <i>péct/péci</i>: <i>peče</i> – <i>pekl</i> – <i>peč</i> → <i>pečen</i>; <i>moci</i> → <i>může</i> → <i>mohl</i>; (<i>po</i>)<i>moz</i> – (<i>z</i>)<i>možen</i>, <i>roztrhnout</i> → <i>roztržen</i>, <i>nadchnout</i> → <i>nadšen</i> a vzoru <i>prosit</i> (<i>zkazit</i> → <i>zkažen</i>, <i>pustit</i> → <i>puštěn</i>, <i>platit</i> → <i>placen</i>).</p> <p>(5) Nedokonavé slovesá tvorené od dokonavých: (<i>vyhladit</i> → <i>vyhlazovat</i>, <i>odprosit</i> → <i>odprošovat</i>, <i>ohrozit</i> → <i>ohrožovat</i>, <i>obohatit</i> → <i>obohacovat</i>, <i>očistit</i> → <i>očisťovat</i>).</p> <p>(6) Komparatív (<i>ubohý</i> → <i>ubožejší</i>, <i>suchý</i> → <i>sušší</i>) a Npl. adjektív vzoru <i>mladý</i> (pre životné maskulína) <i>velký</i> → <i>velcí</i> (muži); <i>drahý</i> → <i>drazí</i>, <i>český</i> → <i>čeští</i>, <i>německý</i> → <i>němečtí</i> (občané).</p> <p>(7) Zdrobneniny (<i>čepice</i> → <i>čepička</i>, <i>noha</i> → <i>nožka</i>, <i>kruh</i> → <i>kroužek</i>, <i>ucho</i> → <i>ouško</i>, <i>vlak</i> → <i>vláček</i>, <i>kapr</i> → <i>kapřík</i>).</p> <p>(8) Desubstantívne adjektíva odvodené sufixom <i>-í</i>, <i>-in</i> (<i>blecha</i> → <i>bleší matka</i> → <i>matčin</i>, <i>Olga</i> → <i>Olžin</i>, <i>opice</i> → <i>opičí</i>, <i>teta</i> → <i>tetín</i>).</p> <p>(9) Slovesá odvodené sufixom <i>-it'</i> od adjektív a substantív s kmeňom zakončeným na <i>h</i>, <i>ch</i>, <i>k</i> (<i>lenošit</i>, <i>sušit</i>, <i>udobřit se</i>, <i>opičit se</i>, <i>čistit</i>, <i>zdražit</i>).</p> <p>(10) Substantíva odvodené od slovíes (<i>péct</i> → <i>pekař</i>, <i>uvést</i> → <i>úvod</i>, <i>potěšit</i> → <i>potěcha</i>).</p> <p>(11) Desubstantívne substantíva okrem deminutív (<i>Praha</i> → <i>Pražan</i>, <i>Čech</i> → <i>Češka</i> apod.).</p> <p>(12) Iné deriváty: adverbiá odvodené sufixom <i>-e</i> (<i>lehký</i> → <i>lehce</i>, <i>dobry</i> → <i>dobře</i>, <i>drahý</i> → <i>draze</i>).</p>

ÚLOHY K 3. LEKCII

1. Od uvedených feminín tvorte datív a lokál singuláru. Kde je to možné, aj zdrobneniny a privlastňovacie adjektíva:

S

a) úloha, povaha, snaha, dráha, kniha, nástraha, obloha, obsluha, odvaha, poloha, blcha, mucha, macocha, pančucha, strecha, aktovka, búdka, čítanka, bunka, čiarka, čiastka, klinika, lichôtka, uhorka, Oľga, tajga, muška

b) komora, dcéra, miera, nevera, pedikúra, sféra, diera, éra, cholera, kariéra, karikatúra, chudera, faktúra, hora, katedra, lastúra, fakulta, teta, hmota, chata, lopata, koruna, pena, hodina, bystrina, malina, jahoda, nehoda, balada, metóda, obluda, hruda, Mekka, jama, dáma, fáma, sadzba, chodba, choroba, huba, chalupa, atrapa, strofa, žirafa, harfa, katastrofa, nymfa, vdova, cieva, krava, výstava, únava

Č

a) úloha, povaha, snaha, dráha, kniha, nástraha, obloha, obsluha, odvaha, poloha, blecha, moucha, macecha, **KM** punčocha, střecha, aktovka, budka, čítanka, **KM** bunka, čárka, částka, klinika, lichotka, okurka, Olga, tajga, muška

b) komora, dcera, míra, nevěra, pedikúra, sféra, díra, éra, cholera, kariéra, karikatura, chuděra, faktura, hora, katedra, lastura, fakulta, teta, hmota, chata, lopata, koruna, pěna, hodina, bystřina, malina, jahoda, nehoda, balada, metoda, obluda, **KM** hrouda, Mekka, jáma, dáma, fáma, sazba, chodba, choroba, houba, chalupa, atrapa, strofa, žirafa, harfa, katastrofa, nymfa, vdova, céva, kráva, výstava, únava

2. Nasledujúce spojenia a slová dajte do nominatívu a lokálu plurálu:

S

a) úbohý mladík, anglický lord, arabský žrebec, slovenský politik, hluchý dedko, múdry študent, plachý srnec, starý dôchodca, mladý muž, veľký vedec, bezmocný zajatec, bohatý obchodník, častý hosť, čestný muž, dobrý otecko, dávnoveký jašter, mamkin miláčik, antický boh, sadistický vrah

b) sestrin kamarát, tetin manžel, nevestin brat, hladný žobrák, ťažký pacient, dlhý had, expert, prezident, postrelený bažant, ochotný sused, slon, dekan, Turek, žiak, kamzík

c) plaz, odumierajúci koral, lev, ženích, leňoch, mních, autor, minister, rektor, káčer, kanárik, kalich, Čech, černoch, povzdych, výsluch, neúspech, poťah, postreh, výťah, sluha, zát'ah, svah, katalóg, patológ, článok, mostík, darebák, koňak, členok, lejak, rozpaky, dobrovoľník, kilometer, liter, lakeť, semester, bicykel, kufor, register

Č

a) **KM** ubohý mladík, anglický lord, arabský hřebec, slovenský politik, hluchý dědeček, chytrý student, plachý srnec, starý důchodce, mladý muž, **KM** velký vědec, bezmocný zajatec, bohatý obchodník, častý host, čestný muž, dobrý otec, dávnoveký ješter, maminčin miláček, antický bůh, sadistický vrah

b) sestřin kamarád, tetin manžel, nevěstin bratr, hladový žebrák, těžký pacient, dlouhý had, expert, prezident, postřelený bažant, ochotný soused, slon, děkan, Turek, žák, kamzík

c) plaz, odumírající korál, lev, ženích, lenoch, mních, autor, ministr, rektor, káčer, kanár, kalich, Čech, černoch, povzdych, výslech, neúspěch, potah, postřeh, výťah, sluha, zátah, svah, katalog, patolog, článek, můstek, darebák, koňak, kotník, liják, rozpaky, dobrovoľník, kilometr, litr, loket, semestr, bicykl, kufr, registr

3. Utvorte komparatív a **KM superlatív** od nasledujúcich adjektív a vysvetlite zmeny pri tvorení týchto tvarov a pri tvorení od nich odvodených vlastnostných adverbii:

S

suchý, tichý, vážny, spokojný, ťažký, bledý, hladký, dlhý, sladký, určitý, široký, prudký, strohý, úzky, tmavý, mäkký, hlboký, láskavý, zřejmý, tupý, plachý, múdry, dobrý, mladý, tenký, veľký, pekný, náhly, ostrý, horký, nízky, ľahký, britký, blízky, priateľský, otrocký, krátky, známy; ľahko, lacno, dobre, vysoko, nízko, zdravo, príjemne, málo, mnoho, zle

Č

suchý, tichý, vážný, spokojený, těžký, bledý, hladký, dlouhý, sladký, určitý, široký, prudký, strohý, úzky, tmavý, měkký, hluboký, laskavý, zřejmý, tupý, plachý, moudrý, dobrý, mladý, tenký, velký, pěkný, náhlý, ostrý, hořký, nízký, lehký, břitký, blízky, přátelský, otrocký, krátký, známý; snadno, levně, dobře, vysoko, nízko, zdravě, příjemně, málo, mnoho, špatně

4. Z genitívu utvorte adjektívum a jedno celé spojenie vyskloňujte:

S

zákaz lekárky, správanie ženy, otec tety, výčitky macochy, manžel sestry, kniha Olgy, fotografie Milady, dom babky, zámer autorky, život muchy, dieťa Elišky, auto otca, nohavice brata, deti odsúdenca, výkon herečky, adresa odosielateľky, čin štátnika, varovanie občana, okno priateľa, láska matky, želanie zákazníka, schopnosti vychovávateľky, obrazy Jany, káva z Viedne, futbalisti z Poznane, šija koňa, linka do kuchyne, pivo z Plzne

Č

zákaz lékařky, chování ženy, otec tety, výčitky macechy, manžel sestry, kniha Olgy, fotografie Milady, dům babičky, záměr autorky, život mouchy, dítě Elišky, auto otce, nohavice bratra, děti odsouzence, výkon herečky, adresa odesílatelky, čin státníka, varování občana, okno přítele, láska matky, přání zákazníka, schopnosti vychovatelky, obrazy Jany, káva z Vídně, fotbalisté z Poznaně, šije KM koně, linka do kuchyně, pivo z Plzně

O

5. Utvorte plurálové tvary od výrazov v zátvorke a preložte ich, rozdiely medzi slovenčinou a češtinou zdôvodnite morfonologicky:

1. Najviac sa nám páčili dva (pestrý papagáj). 2. (Čech) vyhrali zápas. 3. Niektorí (minister) odcestovali do USA. 4. Pomohli im (psychológ). 5. O týchto (dobrodruh) nemám dobrú mienku. 6. Na našej fakulte študujú aj (mních). 7. Ostal visieť na (popruh). 8. Budeme hlasovať ešte o týchto dvoch (návrhy)? 9. Už niekoľko rokov sa topíme v (dlh). 10. Na (svah) Tatier bol ešte sneh. 11. Hľadal si aj v týchto (katalóg)? 12. Prednáška o našich význačných (chirurg) sa koná v piatok. 13. Hovorme radšej o vašich (úspech). 14. V dopravných (prostriedok) sa nefajčí. 15. Mal modriny na oboch (členok). 16. V medzinárodných (vlak) býva čisto. 17. (Drahý kolega), sme radi, že vás všetkých môžeme privítať.

6. Od feminín a neutier tvorte genitív plurálu v slovenčine a češtine:

S

žaba, sila, mucha, rúra, vrana, krava, brána, diera, gesto, dielo, mäso, mesto, miesto, váha, miera, žena, žila, opera, chata, obluda, nehoda, karavána, klinika, kniha, divadlo, pravidlo, dievča, leto, meno, búda, čiara, bieda, jama, lípa, plúca

Č

žába, síla, moucha, roura, vrána, kráva, brána, díra, gesto, dílo, maso, město, místo, váha, míra, žena, žíla, opera, chata, obluda, nehoda, karavana, klinika, kniha, divadlo, pravidlo, děvče, léto, jméno, bouda, čára, bída, jáma, lípa, céva, plíce

4. LEKCIA

VERBÁ

Verbá sú pomenovania dynamických príznakov, ktoré majú dominantnú vetotvornú funkciu. Z toho vyplýva aj veľký počet verbálnych tvarov a gramatických kategórií. Znakom flektívnych jazykov je uprednostňovanie určitých slovesných tvarov pred neurčitými slovesnými tvarmi a tvorenie syntetických slovesných tvarov pred analytickými tvarmi.

V češtine sú výraznejšie varianty tvarotvorných základov než v slovenčine, bohatšie alternácie (porov. 3. lekcii), hoci aj v češtine sa niektoré alternácie oslabujú a vznikajú dvojtvary typu *zamčen/zamknut*, *čištěn/čistěn*, *vytištěn/vytisknut*. Ďalej sú to pôvodné gramatické tvary, a to pri slovesách variantný infinitív (*dělat/dělati*), tri tvary prechodníkov (*nesa*, *nesouc*, *nesouce* – prítomný a *nes*, *nesši*, *nesše* – minulý), hoci už tvary infinitívu na *-ti* a *-ci* (*péci*), rovnako ako prechodníky, sú na ústupe. V 1. os. sg. prézenta sa vyskytuje zakončenie *-u* (*nesu*, *beru*), v mnohých prípadoch zachováva pôvodné väzby a má zložitejšiu syntaktickú stavbu.

Slovenčina tvorí infinitívne tvary pomocou jednotnej formovej morfémy *-ť* (*viezt'*, *hrať*, *môct'*, *chytat'*, *niešť*, *obliect'*), čeština má dva štylisticky odlišené dvojtvary, a to neutrálne infinitívne tvary na *-t*, *-ct* (*vést*, *hrát*, *mocť*, *obléct*) a knižné tvary na *-ti*, *-ci* (*vésti*, *hráti*, *moci*, *obléci*).

V slovenčine sa 1. os. sg. prézenta tvorí relačnou morfému *-m*: *nesiem*, *chytám*, *volám*, *kupujem*, *robím*. V slovenčine je variantný tvar 3. os. pl.; okrem rozdielov *-ú* (*oni nesú*), *-ia* (*robia*) má každý variant krátku podobu ako výsledok neutralizácie kvantity (*oni píšú*), resp. výsledok iných fonologických obmedzení (*boja sa*). V češtine majú podľa časovacieho typu slovesá *dělat* a *prosit* relačnú morfému *-m*: *volám*, *prosím*, ostatné časovacie typy majú relačnú morfému *-u*: *nesu*, *dřu*, *vezu*, po mäkkej spoluhláske majú dvojtvár *-u/-i*, *-i/-u*: *mažu/maži*, *kupují/kupuju*, *píšou/píši*. Tieto slovesá majú v 3. os. pl. dvojtvár *-i/-ou*: *kupují/kupujou*, *píšou/píši*, *mažou/maží*. Dvojtvary sú štylisticky odlišené, tvary na *-u*, *-ou* mávajú častejšie príznak hovorovosti, tvary na *-i*, *-í* príznak knižnosti.

Čeština a slovenčina sa v zásade zhodujú v existencii plnovýznamových sloviess (akčných, procesných a statických) a neplnovýznamových sloviess, a to fázových (*Začal silne kašlat'*. – *Začal silně kašlat.*, *Prestal spievať'*. – *Přestal zpívat.*), modálnych (*Musel som odísť'*. – *Musel jsem odejít.*, *Chcem prísť'*. – *Chci přijít.*) a sponových (*Bolo teplo.* – *Bylo teplo.*, *Mal otca lekára.* – *Měl otce lékařem.*). Slovenčina má navyše neplnovýznamové limitné slovesá *ísť* a *mať*: *Išlo ho poraziť'*. – *Málem ho ranila mrtvice.*, *Nejdem sa pre to rozčuľovať'*. – *Nebudu se kvůli tomu rozčilovat.*, *Od zlosti ma malo rozhodíť'*. – *Málem mě z toho trefil šlak.* Inventár českých fázových sloviess: *začít*, *začínat*, *přestat*, *přestávat*, *končit*, modálnych sloviess: *muset*, *umět*, *moci*, *mít*, *chtít*, *smět* a sponových sloviess: *být*, *bývat*, *stát*, *stávat se*.

Inventár slovenských fázových sloviess: *zачаť*, *začínať*, *prestať*, *prestávať*, *končiť*, modálnych sloviess: *musieť*, *vedieť* (*umieť*), *môcť*, *mať*, *chcieť*, *smieť*, sponových sloviess: *byť*, *bývať*, *stať sa*, *stávať sa*, limitných sloviess *mať*, *ísť* (*malo ho poraziť'*, *išlo ho rozpučiť' od hnevu*), pozri aj 9.2.

Rovnako gramatické kategórie sloviess sú obsahovo aj formálne v oboch jazykoch rovnaké: kategória vidu, kategória spôsobu, času, osoby, kategória slovesného rodu, kategória zhody v rode a čísle.

4.1. PREHEAD KONJUGAČNÝCH TYPOV

V prehľade uvádzame gramatické tvary slovíes, pričom rozdielne gramatické morfémy v obidvoch jazykoch a v tvare prézenta aj tematické submorfémy sú zvýraznené polotučným písmom.

trieda	infinitív	1.os.sg. prézenta	3.os.sg. prézenta	3.os.pl. prézenta	l-ové particípium
I.	chyt-a:tʻ	chyt-á:m	chyt-á:∅	chyt-a:j:ú	chyt-a:l-∅
	veš-a:tʻ	veš-ia:m	veš-ia:∅	veš-a:j:ú	veš-a:l-∅
	spiev-a:tʻ	spiev-a:m	spiev-a:∅	spiev-a:j:ú	spiev-a:l-∅
II.	rozum-ie:tʻ	rozum-ie:m	rozum-ie:∅	rozum-e:j:ú	rozum-e:l-∅
III.	nies-tʻ	nes-ie:m	nes-ie:∅	nes-ú	nies-o:l-∅
	tr-ie:tʻ	tr-ie:m	tr-ie:∅	tr-ú	tr-e:l-∅
	hyn-ú:tʻ	hyn-ie:m	hyn-ie:∅	hyn-ú	hyn-u:l-∅
IV.	br-a:tʻ	ber-ie:m	ber-ie:∅	ber-ú	br-a:l-∅
	češ-a:tʻ	češ-e:m	češ-e:∅	češ-ú	češ-a:l-∅
	pís-a:tʻ	píš-e:m	píš-e:∅	píš-u	pís-a:l-∅
	pracov-a:tʻ	pracuj-e:m	pracuj-e:∅	prac-u:j-ú	pracov-a:l-∅
	chud-n-ú:tʻ	chud-n-e:m	chud-n-e:∅	chud-n-ú	chud-o:l-∅
	vlád-n-u:tʻ	vlád-n-e:m	vlád-n-e:∅	vlád-n-u	vlád-o:l-∅
	žu-tʻ	žu-j-e:m	žu-j-e:∅	žu-j-ú	žu-l-∅
ža-tʻ	žn-e:m	žn-e:∅	žn-ú	ža-l-∅	
V.	rob-i:tʻ	rob-í:m	rob-í:∅	rob-ia	rob-i:l-∅
	chvál-i:tʻ	chvál-i:m	chvál-i:∅	chvál-ia	chvál-i:l-∅
	vid-ie:tʻ	vid-í:m	vid-í:∅	vid-ia	vid-e:l-∅
	krič-a:tʻ	krič-í:m	krič-í:∅	krič-ia	krič-a:l-∅

trieda	infinitív	1.os.sg. prézenta	3.os.sg. prézenta	3.os.pl. prézenta	l-ové particípium
I.	chyt-a:t	chyt-á:m	chyt-á:∅	chyt-a:j:í	chyt-a:l-∅
II.	pros-i:t	pros-í:m	pros-í:∅	pros-í	pros-i:l-∅
	rozum-ě:t	rozum-í:m	rozum-í:∅	rozum-í	rozum-ě:l-∅
	vid-ě:t	vid-í:m	vid-í:∅	vid-í	vid-ě:l-∅
III.	sáz-e:t	sáz-í:m	sáz-í:∅	sáz-e:j-í	sáz-e:l-∅
	nés-t	nes-u	nes-e:∅	nes-ou	nes-l-∅
	hnís-t	hnět-u	hnět-e:∅	hnět-ou	hnět-l-∅
	pěci /péc-t	peč-u / peku	peč-e:∅	peč-ou / pekou	pek-l-∅
	br-á:t	ber-u	ber-e:∅	ber-ou	br-a:l-∅
	maz-a:t	maž-í /-u	maž-e:∅	maž-í /-ou	maz-a:l-∅
	tř-í:t	tř-u	tř-e:∅	tř-ou	tř-e:l-∅
IV.	tisk-n-ou:t	tisk-n-u	tisk-n-e:∅	tiskn-ou	tiskn-u:l-∅
	mi-n-ou:t	mi-n-u	mi-n-e:∅	min-ou	min-u:l-∅
	začí-t	zač-n-u	zač-n-e:∅	začn-ou	zača-l-∅
V.	pracov-a:t	pracuj-i /-u	pracu-j-e:∅	prac-u:j-í /-ou	pracov-a:l-∅
	krý-t	kry-j-i /-u	kry-j-e:∅	kry-j-í /-ou	kry-l-∅

4.2. KONJUGAČNÝ SYSTÉM SLOVENČINY

Na vyjadrenie osoby v prézente nedokonavých slovíes a vo futúre dokonavých slovíes v slovenčine slúžia koncovky, ktorých tematické submorfy podliehajú fonologickým

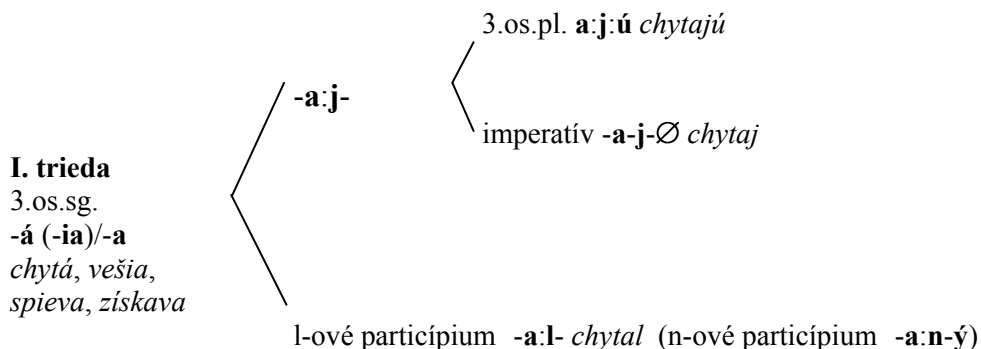
zmenám: po dlhej slabike sa realizuje neutralizácia kvantity a dlhé morfy *á, ia, í* sa menia na krátke pendanty: *kráčam, lieta, cítíme*. Rovnako sa správa gramatická morféma *-ú* (*píšu*). Neutralizácii nepodlieha tematická submorfa *-ie-* vo vzore *rozumieť* (*zmúdrie*).

Prehľad tvorenia prázenta:

Čeština	Slovenčina
1.os.sg. -u / -i, -i, -í:m, -á:m	-ie:m, -e:m, -í:m (-i:m), -á-m (-a:m, -ia-m)
1.os.pl -e:me, (-m), -í:me, -á:me	-ie:me, -e:me, -í:me (-i:me), -á-me (-a:me, -ia-me)
3.os.pl -ou /-í, -í, -ej:í /-í -aj-í	-ú (-u), -ej:ú, -ia (-a)

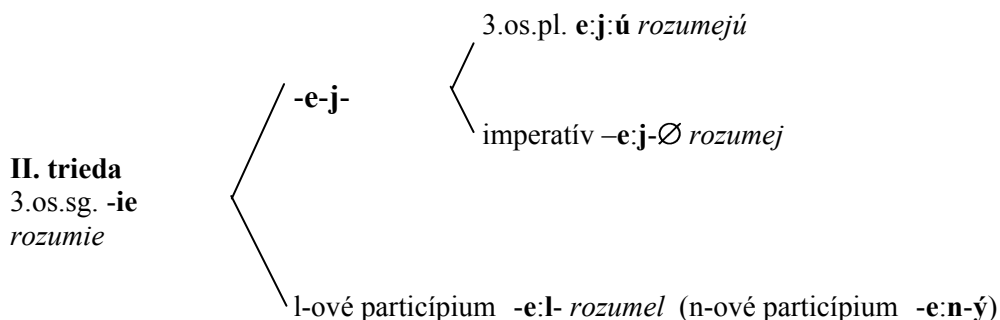
V češtine sú varianty v 1. os. sg. a v 3. os. pl. pri type *psát* spisovné, ale štylisticky odlišené. Primárne varianty sú *píšu, píšou*, tvary *píši, píší* majú príznak knižnosti. Pri type *kupovat, krýt* sú spisovné varianty *kupuji, kryji, kupují, kryjí*; hovorovým variantom sú tvary *kupuju, kryju, kupujou, kryjou*. Varianty 1. os. pl. pri type *nést, brát, psát, tisknout, minout, začít, krýt, kupovat* sú štylisticky odlišené; skrátенý variant *-m* má príznak hovorovosti (*my nesem, my berem*). Tvorenie verbálnych tvarov v slovenčine predstavíme v piatich konjugačných triedach.

4.2.1. V I. triede s jedným produktívnym vzorom *chytat'* má tematická submorfa *á* varianty: v indikatíve (okrem 3. os. pl.) je *á* po tzv. tvrdých konsonantoch po krátkej slabike; diftong *ia* je po tzv. mäkkých konsonantoch *ň, ľ, š, č, c, ě, dz, dž (r, v)* po krátkej slabike. Submorfa *a* je vždy po dlhej slabike, resp. v type *získava* a po konsonante *j*.

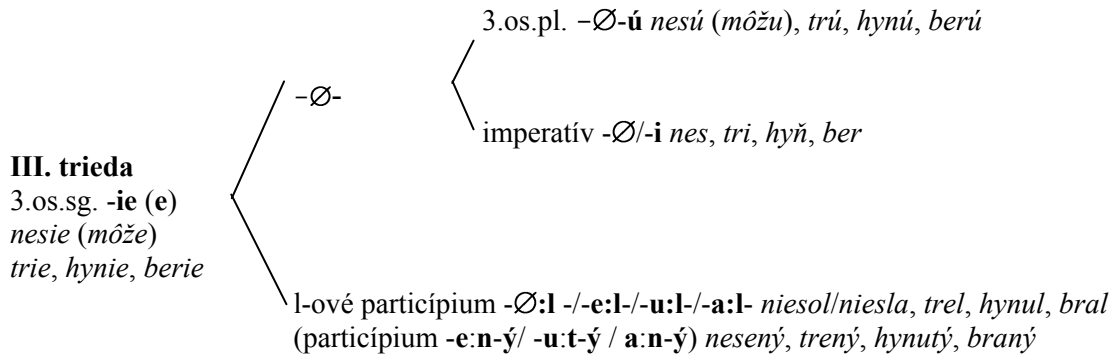
Príklady: *pozerat', umývat', stavat', hltat', hajat', hrať, prečkať, čľapkať sa; bádat', zamrzat', usporadúvat', volávat', vyciciavat' čítat', búrat', miešať, striekať, kajať sa; vešať, voňať, večerať, merat', vracat', požičať, zavadzať, vycičať.*

4.2.2. V II. triede s jedným obmedzene produktívnym vzorom *rozumieť* je v indikatíve prázenta okrem 3. os. pl., kde je morfa *e*, vždy tematická submorfa *ie*, ktorá nepodlieha neutralizácii kvantity: *cnie sa jej, červenie sa, bláznie sa za nimi*.

Príklady: *skviet' sa, bdiet', dospiet', znervózniť, múdriť, zošaliť, osprostieť, zružovieť, zosilniť, omdlieť, tlieť, doznieť, oťažieť, červenieť.*

4.2.3. V neproduktívnej III. triede so vzormi *niešť, minúť, brať, trieť* je v indikatíve prézenta okrem 3. os. pl. tematická submorfa *ie*, ktorá výnimočne podlieha neutralizácii kvantity a mení sa na *e*: *môžem*.

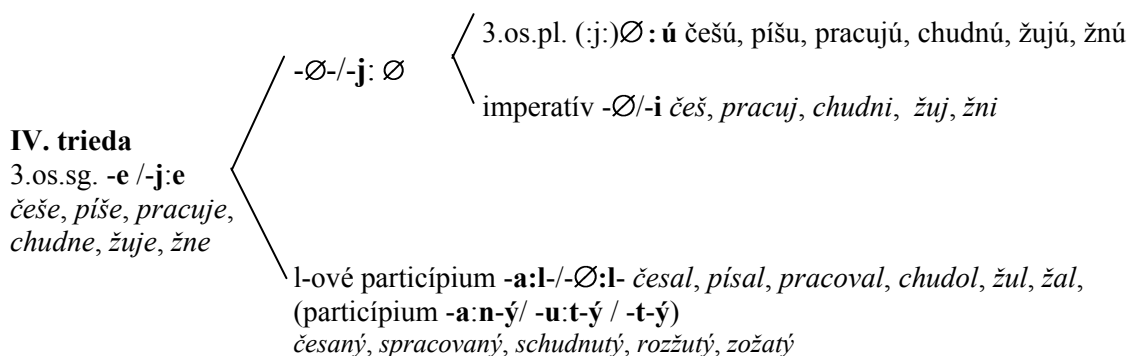
Pri časovacom vzore *niešť* a *brať* sú alternácie (*nesie, vedie, vezie, rastie, pletie, môže; berie, perie, žerie, ženie*). V tvare 3. os. pl. je nulová tematická submorfa; v l-ovom participiu sú morfy *-o:l/-e:l /-u:l/-a:l*; v n-t-ovom participiu sú morfy *-e:n-ý (-e:t-ý /-u:t-ý/-a:n-ý/-a:t-ý)*.

Vzory: *niešť* → *nesený*
trieť → *trený/utretý*
hynúť → *uhynutý*
brať → *braný/vybratý*

Príklady: *viezt', viest', rást', triast', tlct', pliest', priast', vliect', piect', riect', obliect', zamiešť; minúť, napomenúť, spomenúť, privinúť, mriet', mlieť, privriet', načriet', pripriet', smiet', žrať, prať, drať, hnať, orať.*

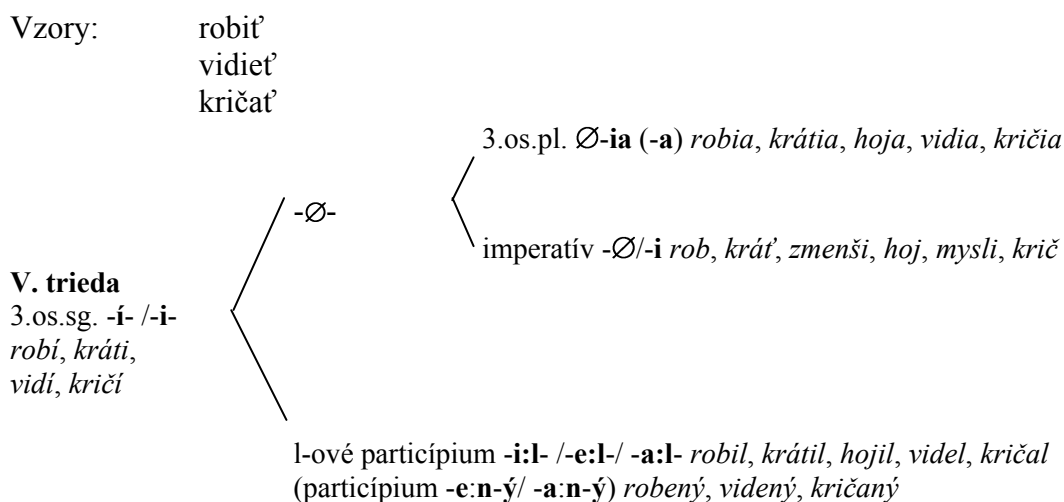
4.2.4. V IV. triede s produktívnym vzorom *pracovať*, obmedzene produktívnymi vzormi *chudnúť, česať* a neproduktívnymi vzormi *žať, žuť* je v indikatíve okrem 3. os. pl., kde je nulová morfa, tematická submorfa *e*. Pri časovacom vzore *česať* alternácie *t/c, d/dz, dz/dž, c/č, k/č, s/š, z/ž, ch/š, sl/šl, l/l'* (*blikoce, trbliece sa, vládze, skáče, sáče, hádže, píše, maže, luže, pošle*). N-/t-ové participium sa tvorí pomocou *-a:n-ý/-u:t-ý/Øt-ý*.

Vzory: *česať* – *ustupujúci*
pracovať – *produktívny*
chudnúť – *obmedzene produktívny*
žuť / žať – *neproduktívny*

Príklady: *blikotať, vládvať, skákať, sácať, hádzať, písať, mazať, luháť, poslať, rozhrabať, kolísať, vyzobať, vyžobrať, odpratať, prisypať, pracovať, kupovať, rozhrabovať, organizovať, gazdovať, rozhadzovať, kuť, oduť sa, diať sa, začať, hniť, žiť, viť, vymyť, biť, kryť, šiť, plúť, čuť, diať sa, hriať, siať, sať, kliať, ryt', viať, pookriať, obuť sa, blednúť, padnúť, bodnúť, buchnúť, d'obnúť, odopnúť, prerieknúť sa, spláchnuť, strpnúť, kývnuť, vyčiarкнуť, uvädnúť, začať, zajať, prijať, vziať, dojať, ťať, napäť, napnúť.*

4.2.5. V V. triede s produktívnym vzorom *robiť* a obmedzene produktívnymi vzormi *vidieť*, *kričať* je v indikative (okrem 3. os. pl., kde je nulová morfa pred gramatickou morféomou *-ia*) tematická submorfa *i* podliehajúca neutralizácii kvantity po dlhej slabike (*i*). V l-ovom participiu je *i*, *e*, *a* (*-i:l/-e:l/-a:l*); n-/t-ové participium sa tvorí pomocou *-e:n-ý/-a:n-ý*.

Príklady: *hnojiť, mieriť, hlásiť, chytiť, ukrátiť, skrášliť, zdobiť, zmenšiť, zväčšiť, znásobiť, lepiť, liečiť, poľudštiť, spať, sedieť, myslieť, trpieť, vravieť, pršať, šatíť, šumieť, kypieť, omrzieť, držať, čušať, mlčať, mečať, bečať, erdžať, zvučať.*

Poradie uvedených časovacích vzorov podľa produktívnosti: *chytať, pracovať, robiť, chudnúť, česať, rozumieť, kričať, žuť, niešť, vidieť, hynúť, trieť, brať, žať*. Vidové dvojice nemusia mať ten istý časovací typ (*umyť – umývať, pozrieť – pozeráť*).

Nepravidelne sa časujú slovesá: *byť, jesť, ísť, vedieť, stať sa, stáť* a ich odvodeniny: *zjesť, dojesť, najesť sa, vyjesť, prejesť sa, pojesť, príjsť, dôjsť, nájsť, ujjsť, vyjsť, zísť sa, vzísť, zájsť, podísť, predísť, odísť, rozísť sa, prejsť sa, prezvedieť sa, dozvedieť sa, prestať, nastať, vstať, dostať*.

4.3. INDIKATÍV

4.3.1 Tvorenie prezenta imperfektív a futúra perfektív predstavíme v piatich konjugačných triedach najfrekvencovanejších a problémových vzorov podľa slovenčiny:

I.	Čeština	Slovenčina		
SG				
1.os.	chyt-á:m	chyt-á:m	požič- ia:m	spiev- a:m
2.os.	chyt-á:š	chyt-á:š	požič- ia:š	spiev- a:š
3.os.	chyt-á:∅	chyt-á:∅	požič- ia:∅	spiev- a:∅

PL				
1.os.	chyt-á:me	chyt-á:me	požič-ia:me	spiev-a:me
2.os.	chyt-á:te	chyt-á:te	požič-ia:te	spiev-a:te
3.os.	chyt-a:j:í	chyt-a:j:ú	požič-a:j:ú	spiev-a:j:ú
II. SG				
1.os.	rozum-í:m	rozum-ie:m		
2.os.	rozum-í:š	rozum-ie:š		
3.os.	rozum-í:Ø	rozum-ie:Ø		
PL				
1.os.	rozum-í:me	rozum-ie:me		
2.os.	rozum-í:te	rozum-ie:te		
3.os.	rozum-ě:j:í	rozum-e:j:ú		
III.	Čeština	Slovenčina		
SG				
1.os.	ber-u	ber-ie:m		
2.os.	ber-e:š	ber-ie:š		
3.os.	ber-e:Ø	ber-ie:Ø		
PL				
1.os.	ber-e:me	ber-ie:me		
2.os.	ber-e:te	ber-ie:te		
3.os.	ber-ou	ber-ú		
IV.				
SG				
1.os.	kupuj-i/-u	kupuj-e:m		
2.os.	kupuj-e:š	kupuj-e:š		
3.os.	kupuj-e:Ø	kupuj-e:Ø		
PL				
1.os.	kupuj-e:me (-e:m)	kupuj-e:me		
2.os.	kupuj-e:te	kupuj-e:te		
3.os.	kupuj-í/-ou	kupuj-ú		
IV.				
SG				
1.os.	padn-u	padn-e:m	vládn-e:m	
2.os.	padn-e:š	padn-e:š	vládn-e:š	
3.os.	padn-e:Ø	padn-e:Ø	vládn-e:Ø	
PL				
1.os.	padn-e:me	padn-e:me	vládn-e:me	
2.os.	padn-e:te	padn-e:te	vládn-e:te	
3.os.	padn-ou	padn-ú	vládn-u (píšu)	
V.				
SG				
1.os.	chvál-í:m	rob-í:m	chvál-i:m	
2.os.	chvál-í:š	rob-í:š	chvál-i:š	
3.os.	chvál-í:Ø	rob-í:Ø	chvál-i:Ø	
PL				
1.os.	chvál-í:me	rob-í:me	chvál-i:me	
2.os.	chvál-í:te	rob-í:te	chvál-i:te	
3.os.	chvál-í	rob-ia	chvál-ia (stoja)	

4.3.2 Präteritné tvary sú v oboch jazykoch analytické – zložené z l-ového participia a súboru samostatných gramatických morféme, v 3. osobe nulových morféme Ø:

INDIKATÍV – PRÉTERITUM

SG	Čeština	Slovenčina
1.os.m/f/n	děl-a:l-Ø /-a/-o jsem	chyt-a:l-Ø/-a/-o som
2.os.	děl-a:l-Ø /-a/-o jsi děl-a:l-Øs /-as/-os	chyt-a:l-Ø/-a/-o si
3.os.	děl-a:l-Ø/-a/-o Ø	chyt-a:l-Ø/-a/-o Ø
PL		
1.os.m/f/n	děl-a:l-i/-y/a jsme	chyt-a:l-i sme
2.os.m.	děl-a:l-i/-y/a jste	chyt-a:l-i ste
3.os.m.	děl-a:l-i/-y/a Ø	chyt-a:l-i Ø

Pripojením skráteného postfixu *-s* najčastejšie k l-ovému prídavnému vzniká fakultatívny tvar *dělals*; postfix možno pripojiť aj k prvému prízvuchnému slovu vety (*Tys to udělal./ Tos udělal ty.*). Pri reflexívnych slovesách je postfix *-s* obligatórny (*Smál ses mi?/ Smál jsi se mi?, Nač sis stěžoval?/ Nač jsi si stěžoval?*). Takého skrátené tvary sú v slovenčine nemožné, v pluráli je v slovenčine len jeden tvar l-ového prídavného.

Slovenčina a čeština sa nezhodujú vo vykaní, pozri aj 10.1. V slovenčine je pri vykaní v pluráli okrem samostatnej morfémy *ste*, prípadne zámena *vy* aj l-ové prídavné (*Urobili ste to.*). V singulári je len prídavné meno (*Urobili ste to rád.*) alebo zámeno (*Spievali ste sama.*). V češtine je v pluráli len relačná morféma *jste*, prípadne zámeno *vy* a l-ové prídavné je v singulári: *Boli by ste taký láskavý a vysvetlili by ste mi to? – Byl byste tak laskav a vysvětlil byste mi to?*

4.3.3 Analytické futúrum sa v oboch jazykoch tvorí podobne – pomocou infinitívu imperfektíva (nedokonavej formy) a súboru samostatných gramatických morfémy (*budu/budem*), slabiky *de, te* sa v nich v slovenčine vyslovujú ako [d'e, t'e]:

INDIKATÍV – FUTÚRUM IMPERFEKTÍV

SG	Čeština	Slovenčina
1.os.	budu děl-a:t	budem chyt-a:t'
2.os.	budeš děl-a:t	budeš chyt-a:t'
3.os.	bude děl-a:t	bude chyt-a:t'
PL		
1.os.	budeme děl-a:t	budeme chyt-a:t'
2.os.	budete děl-a:t	budete chyt-a:t'
3.os.	budou děl-a:t	budú chyt-a:t'

4.4. IMPERATÍV

Imperatívne tvary sa v slovenčine a češtine v zásade zhodujú; tvoria sa od indikatívnych prítomných tvarov 3. os. pl. nulovou imperatívnu morfému (*chytajú → chytaj*) alebo imperatívnu morfému *i* po skupine konsonantov (*trú → tri, rozmliaždia → rozmliaždi*); malé rozdiely sú v tom, že v češtine sú kvantitatívne alternácie *í/i, á/a* a imperatív od sloves, ktorých základ sa končí na *-i/-y*, sa signalizuje interfigovanou submorfou *j*: *píš – piš, chváľ – chval; volaj – volej, daj – dej; vi – vij, ukry – ukryj*, v slovenčine interfix zaniká. V zápore sa v češtine aj slovenčine používa sloveso väčšinou v nedokonavom vide, zriedkavo v dokonavom: *neudeř, nezavři – neudri, nezatvor.*

	Čeština	Slovenčina
2.os.sg.	děl-e:j:Ø	chyt-a:j:Ø
2.os.pl.	děl-e:j:te	chyt-a:j:te
1.os.pl.	děl-e:j:me	chyt-a:j:me

4.4.1 Tvorenie imperatívu v slovenčine a češtine:

Čeština			Slovenčina		
2. os. sg.	1. os. pl.	2. os. pl.	2. os. sg.	1. os. pl.	2. os. pl.
Ø	-me	-te	Ø	-me	-te
pros	prosme	proste	pros	prosme	proste
vzpomeň si	vzpomeňme si	vzpomeňte si	spomeň si	spomeňme si	spomeňte si
rozuměj	rozumějme	rozumějte	rozuměj	rozumějme	rozumějte
kupuj	kupujme	kupujte	kupuj	kupujme	kupujte
umyj	umyjme	umyjte	umy	umyme	umyte
-i	-eme/-ěme	-ete/-ěte	-i	-ime	-ite
přijmi	přijmeme	přijměte	prijmi	prijmimo	prijmite
vezmi	vezmeme	vezměte	vezmi	vezmimo	vezmite
padni	padněme	padněte	padni	padnimo	padnite
zavři	zavřeme	zavřete	zavri	zavrime	zavrite
mysli	mysleme	myslete	mysli	myslime	myslite

4.5. KONDICIONÁL

V kondicionálových tvaroch sa slovenčina a čeština odlišujú v samostatných relačných morfémech, ktoré sa v češtine píše spolu, v slovenčine sa kondicionálová morféma *by* píše samostatne: S *by som* – Č *bych, by si* – *bys, by sme* – *bychom, by ste* – *byste*.

KONDICIONÁL PRÉZENTA

SG	Čeština	SG	Slovenčina
1.os.m/f/n	děl-a:l-Ø /-a/-o bych		chyt-a:l-Ø/-a/-o by som
2.os.	děl-a:l-Ø /-a/-o bys		chyt-a:l-Ø/-a/-o by si
3.os.	děl-a:l-Ø /-a/-o by		chyt-a:l-Ø/-a/-o by

PL	Čeština	PL	Slovenčina
1.os. m/f/n	děl-a:l-i/-y/a bychom		chyt-a:l-i by sme
2.os.	děl-a:l-i/-y/a byste		chyt-a:l-i by ste
3.os.	děl-a:l-i/-y/a by Ø		chyt-a:l-i by Ø

KONDICIONÁL PRÉTERITA

SG	Čeština	SG	Slovenčina
1.os.m/f/n	byl-Ø /-a/-o bych děl-a:l-Ø /-a/-o		bol-Ø /-a/-o by som chyt-a:l-Ø/-a/-o
2.os.	byl-Ø /-a/-o bys děl-a:l-Ø /-a/-o		bol-Ø /-a/-o by si chyt-a:l-Ø/-a/-o
3.os.	byl-Ø /-a/-o by děl-a:l-Ø /-a/-o		bol-Ø /-a/-o by chyt-a:l-Ø/-a/-o
PL	Čeština	PL	Slovenčina
1.os.m/f/n	byl-i/-y/a bychom děl-a:l-i/-y/a		boli by sme chyt-a:l-i
2.os. m.	byl-i/-y/a byste děl-a:l-i/-y/a		boli by ste chyt-a:l-i
3.os. m.	byl-i/-y/a by děl-a:l-i/-y/a Ø		boli by chyt-a:l-i Ø

Používanie kondicionálov

Prítomný kondicionál vyjadruje po splnení podmienok potenciálne reálny dej: *Přišla by som, keby som mala čas* (= *Ak budem mať čas, prídem.* – možná realizácia deja).

Minulý kondicionál sa používa na vyjadrenie ireálneho deja: *Bola by som prišla, keby som bola mala čas.* (= *Nemala som čas, preto som neprišla.* – nemožná realizácia deja). *Keby ma ten človek nebol našiel, do rána by som bol zamrzol.* = *Našiel ma a ja som nezamrzol. Kéž by bol nejel tak rýchle, nemuselo by se mu nic stát.* – *Kiež by nebol šiel tak rýchlo, nemuselo by sa mu nič stát.*) Ak je z kontextu ireálnosť jasná, nahrádza sa prítomným kondicionálom: *Kdybych byl býval nezaspal, přijel jsem včas.* – *Kdybych býval nezaspal, přijel jsem včas.* – *Kdybych byl nezaspal, přijel jsem včas.* – *Kdybych nezaspal, přijel jsem včas.* *Ludia by boli*

časom naisto k tomu prameňu došli i peniaze si z neho vybrali, keby medzitým neprišla suchota. Najradšej by boli dedinu od zlosti zapálili, lenže z toho by nič nemali.

4.6. TRANSGRESÍV

Výrazný rozdiel medzi slovenčinou a češtinou je pri tvorení prechodníkov (transgresívov). Slovenčina má jeden neohybný transgresív, ktorý sa tvorí formovými morfémmami *-úc* alebo *-iac*. V češtine má prechodník tri tvary – jeden pre maskulína, jeden pre feminína a neutrá a jeden pre plurál. Ak má tvar 3. os. pl. prézenta relačnú morfémmu *-ou*, tvorí sa prechodník prítomný pomocou morfémmy *-a* pre maskulína, *-ouc* pre feminína a neutrá a *-ouce* pre plurál; ak má uvedený tvar relačnú morfémmu *-í*, prechodník sa tvorí formovými morfémmami *-e/ě, -íc, -íce*: *oni nesou* → *nesa, nesouc, nesouce, oni kupují* → *kupuje, kupujíc, kupujíce*.

	Čeština		Slovenčina	
m.sg.	děl-a:j:e	jsa	chyt-a:j:úc	súc (rob-iac)
f./n.sg.	děl-a:j:íc	jsouc		
m.f.n./pl.	děl-a:j:íce	jsouce		

Prítomným prechodníkom sa vo vetách vyjadruje, že dej prebieha súčasne s dejom hlavnej vety: *Skákaje do vody, uvědomil si nebezpečí úrazu. Skákajíc do vody, uvědomila si nebezpečí úrazu. Děvče skákajíc do vody, uvědomilo si nebezpečí úrazu. Skákajíce do vody, uvědomili si nebezpečí úrazu.*

4.6.1. Prechodník minulý sa tvorí pri dokonavých slovesách od neurčitku formovými morfémmami *-Ø, -ši, -še; -v, -vši, -vše*: *přines, přinesši, přinesše, dav, davši, davše*. Obidva prechodníky sú prostriedky kondenzácie a knižného štýlu, prechodník minulý je zriedkavejší a výrazne knižný: *Získavše půjčku, mohli si koupit byt. Získav půjčku, mohl si koupit byt. Získavši půjčku, mohla si koupit byt.* V slovenčine mu zodpovedá minulé činné prídavné sloveso dokonavých sloves, ktoré sa tvorí zriedkavo len od niekoľkých sloves: *vybehnuvší, přeživší, vrátivší sa*.

m.sg.	uděl-a:v	by-v
f/n.sg.	uděl-a:vši	by-v:ši
pl.	uděl-a:vše	by-v:še

4.6.2. Prechodník je v slovenčine neflektivným neurčitým tvarom slovesa, ktorý sa tvorí od tvarov 3. os. pl. sloves dokonavého aj nedokonavého vidu.

Od sloves I. – IV. triedy sa tvorí pomocou formového sufixu *-úc (-uc)*:

trieda	infinitív	3. os. pl. prézenta	transgresív
I.	chytat'	chytajú	chytajúc
II.	rozumiet'	rozumejú	rozumejúc
III.	pracovať	pracujú	pracujúc
	žít'	žijú	žijúc
	česať	češú	češúc
	písať	píšu	píšúc
	chudnúť	chudnú	chudnúc
	vládnúť	vládnú	vládnúc
	žať	žnú	žnúc
IV.	nieť	nesú	nesúc
	brať	berú	berúc
	vinúť sa	vinú sa	vinúc sa
	trieť	trú	trúc

Od slovies V. triedy *robiť*, *trpieť*, *kričať* sa pomocou tvorí formového sufixu *-iac* (-ac):

trieda	infinitív	3. os. pl. prézenta	transgresív
V.	robiť	robia	robiac
	trpieť	trpia	trpiac
	kričať	kričia	kričiac
	stáť	stoja	stojac

4.7. PARTICÍPIÁ A VERBÁLNE ADJEKTÍVA

Čeština
děl-a:j:íc-í

Slovenčina
chyt-a:j:úc-i chyt-a:j:úc-a chyt-a:j:úc-e

4.7.1. Prézntné aktívne participiá (činné prítomné prídavné) sú v slovenčine adjektívami a skloňujúce sa podľa vzoru cudzí (vedúci). Tvorja sa od tvarov 3. os. pl. formovými morfémiami len od slovies nedokonavého vidu a vyjadrujú dej prebiehajúci súčasne s dejom vyjadreným vo vete prísudkovým slovesom: *chytajúci*, *červenajúci sa*, *nesúci*, *berúci*, *pracujúci*, *vidiaci*, *robiaci*. Sú to prostriedky kondenzácie textu: *Myšlienkové procesy odohrávajúce sa v mozgových bunkách prebiehajú aj samy – bez ľudskej vôle.*; *Obrovské masy ľadovcov, zasahujúce do vnútra kontinentu, ustupujú do oblasti Kanady.*; *Pri chôdzi „zvučiacim“ pieskom vzniká zvuk pripomínajúci škripanie snehu.*; *Cesty k skutočne existujúcim pokladom Sahary pomohla objaviť iba nová technika.*; *Človek žijúci v modernej spoločnosti je zošňurovaný mnohými predpismi a pravidlami.*

Od slovies I. – IV. triedy sa tvorí pomocou formového sufixu a koncovky *-úci* (-uci):

trieda	infinitív	3.os.pl. prézenta	participium		
I.	chytat'	chytajú	chytajúci	chytajúca	chytajúce
II.	rozumiet'	rozumejú	rozumejúci	rozumejúca	rozumejúce
III.	pracovať'	pracujú	pracujúci	pracujúca	pracujúce
	žiť	žijú	žijúci	žijúca	žijúce
	písať	píšu	píšuaci	píšuca	píšuace
	chudnúť	chudnú	chudnúci	chudnúca	chudnúce
	žať	žnú	žnúci	žnúca	žnúce
IV.	nieť	nesú	nesúci	nesúca	nesúce
	brať	berú	berúci	berúca	berúce
	vinúť sa	vinú sa	vinúci sa	vinúca sa	vinúce sa
	trieť	trú	trúci	trúca	trúce

Od slovies V. triedy *robiť*, *trpieť*, *kričať* sa tvorí pomocou *-iaci* (-aci):

trieda	infinitív	3. os. pl. prézenta	participium		
V.	robiť	robia	robiaci	robiaca	robiace
	trpieť	trpia	trpiaci	trpiaca	trpiace
	kričať	kričia	kričiaci	kričiaca	kričiace
	stáť	stoja	stojaci	stojaca	stojace

V češtine ide o tzv. slovesné prídavné mená, utvorené od prechodníkov, ktoré sa skloňujú podľa adjektívneho vzoru *cizí: bežící, sedící, vystoupivší, příběhnuvší člověk*. Ak je verbálne adjektívum rozvítené, stojí za substantívom: *muž nesoucí těžký kufr*, *vůz kropící silnici*, *kočka skákající přes plot*, *žena zalévající květiny*.

4.7.2. Trpné (n-/t-ové) prídavné. V češtine sa formálne odlišuje n-/t-ové prídavné v prísudkovej pozícii, ktoré sa skloňuje podľa menného vzoru *šťasten* (6.1.3): *Úkol byl napsán tužkou.*, *Citace byla převzata z encyklopedie.*, od tzv. slovesného prídavného mena v atributívnej pozícii, ktoré sa skloňuje podľa adjektívneho vzoru *mladý: napsaný úkol*,

převzatý citát. V slovenčine je v obidvoch prípadoch ten istý tvar *n-/t-ového* prídavia: *napísaný*, napr. *uprataná pracovňa – uklizená pracovňa, Pracovňa bola uprataná. – Pracovňa byla uklizena.; Pracovňu mám upratanú. – Pracovnu mám uklizenu., Mám upratanú pracovňu – Mám uklizenou pracovnu.*

Čeština

Slovenčina

participium

verbálne adjektívum

participium

děl-á:n-Ø převz-a:t-Ø

děl-a:n-ý převz-a:t-ý

chyt-a:n-ý převz-a:t-ý

děl-á:n-a převz-a:t-a

děl-a:n-á převz-a:t-á

chyt-a:n-á převz-a:t-á

děl-á:n-o převz-a:t-o

děl-a:n-é převz-a:t-é

chyt-a:n-é převz-a:t-é

Pasívne participiá v slovenčine sú adjektíviá, ktoré sa tvoria sa od tvarov prídavia formovými morfémi *-n-ý* (*chytaný, vyrozumený, nesený, braný, vypracovaný, videný, robený*), pri vzore *chudnúť, hynúť* formovými morfémi *-t-ý* (*vychudnutý, uhynutý*), ale aj variantne *vybratý / vybraný; trený / utretý*. Sú to prostriedky, ktoré sa využívajú pri tvaroch pasíva (pozri 4. 8.) a na kondenzáciu textu: *Motýl' oslepený silným svetlom bezhlavo poletoval po miestnosti.; Chrobáček zatvorený v tesnej škatuľke škriabal tykadlami o vrchnáček.*

Od *n-/t-ových* participií sa tvoria verbálne substantíva:

Slovenčina

Čeština

n-/t-ové participium

verbálne substantívum

n-/t-ové participium

verbálne substantívum

chytaný -á -é

chyt-a:n-ie

chytán -a -o

chyt-á:n-í

vešaný

veš-a:n-ie

věšen

věš-e:n-í

čítaný

čit-a:n-ie

čten

čt-e:n-í

porozumený

porozum-e:n-ie

porozuměn

porozum-ě:n-í

kupovaný

kupov-a:n-ie

kupován

kupov-á:n-í

žitý

ži-t-ie

žit

ži-t-í

písaný

pís-a:n-ie

psán

ps-a:n-í

zabudnutý

zabudn-u:t-ie

zapomenut

zapomen-u:t-í

(s)chudnutý

chudn-u:t-ie

tisknut/tištěn

tiskn-u:t-í/ tištění

(pri)jatý

prija-t-ie

přijat

při-je-t-í

odňatý (odňať)

odňatý

odňat (odejmout)

odně-t-í

nesený

nes-e:n-ie

nesen

nes-e:n-í

vedený

ved-e:n-ie

veden

ved-e:n-í

pečený

peč-e:n-ie

pečen

peč-e:n-í

zjedený

(z)jed-e:n-ie

jezen / sněžen

jezen-e:n-í /sněžen-e:n-í

pletený

plet-e:n-ie

pleten

plet-e:n-í

braný

br-a:n-ie

brán

br-a:n-í

vinutý

vin-u:t-ie

vinut

vin-u:t-í

tretý/trený

tr-e:n-ie

třen

tř-e:n-í

zovretý/-ený

zovr-e:t-ie

sevřen

sevř-e:n-í

hodený

hod-e:n-ie

hozen

hoz-e:n-í

chladený

chlad-e:n-ie

chlazen

chlaz-e:n-í

vrátený

vrát-e:n-ie

vracen

vrac-e:n-í

platený

plat-e:n-ie

placen

plac-e:n-í

trpený

trp-e:n-ie

trpěn

trp-ě:n-í

kričaný

krič-a:n-ie

kričen

krič-e:n-í

Pri tvorení participií je v češtine alternácia bežnejšia: *svrhnout – svržen, zdvihnout – zdvižen, zapřahnout – zapřažen, zasáhnout – zasažen, vytisknout – vytištěn, nadchnout – nadšen, vytknout – vytčen, myslet – myšlen, vozit – vožen.*

PREHLAD NEURČITÝCH TVAROV V SLOVENČINE

trieda	infinitív	l-ové participium*	n/t-ové participium	verbálne substantívum	transgresív	aktívne participium
I.	<i>chytať</i>	<i>chytal</i>	<i>chytaný</i>	<i>chyťanie</i>	<i>chyťajúć</i>	<i>chyťajúći</i>
II.	<i>rozumieť</i>	<i>rozumel</i>	<i>rozuměný</i>	<i>rozumenie</i>	<i>rozumějúč</i>	<i>rozumějúči</i>
III.	<i>pracovať</i>	<i>pracoval</i>	<i>pracovaný</i>	<i>pracovanie</i>	<i>pracujúći</i>	<i>pracujúći</i>
	<i>žiť</i>	<i>žil</i>	<i>žitý</i>	<i>žitie</i>	<i>živúč</i>	<i>živúči</i>
	<i>písať</i>	<i>písal</i>	<i>písaný</i>	<i>písanie</i>	<i>píšuci</i>	<i>píšuci</i>
	<i>chudnúť</i>	<i>chudol/chudla</i>	<i>(s)chudnutý</i>	<i>chudnutie</i>	<i>chudnúć</i>	<i>chudnúći</i>
	<i>žať</i>	<i>žal</i>	<i>(zo)žatý</i>	<i>žatie</i>	<i>žnúć</i>	<i>žnúći</i>
IV.	<i>niešť</i>	<i>niesol/niesla</i>	<i>nesený</i>	<i>nesenie</i>	<i>nesúć</i>	<i>nesúći</i>
	<i>brať</i>	<i>bral</i>	<i>braný</i>	<i>branie</i>	<i>berúć</i>	<i>berúći</i>
	<i>vinúť sa</i>	<i>vinul sa</i>	<i>vinutý</i>	<i>vinutie</i>	<i>vinúć sa</i>	<i>vinúći sa</i>
	<i>trieť</i>	<i>trel</i>	<i>tretý/trený</i>	<i>trenie</i>	<i>trúć</i>	<i>trúći</i>
V.	<i>robiť</i>	<i>robil</i>	<i>robený</i>	<i>robenie</i>	<i>robiac</i>	<i>robiaci</i>
	<i>trpieť</i>	<i>trpel</i>	<i>trpený</i>	<i>trpenie</i>	<i>trpiac</i>	<i>trpiaci</i>
	<i>kričať</i>	<i>kričal</i>	<i>kričaný</i>	<i>kričanie</i>	<i>kričiac</i>	<i>kričiaci</i>

* L-ové participium sa v oboch jazykoch vyskytuje len ako súčasť analytických gramatických tvarov prétérita alebo kondicionálov.

PREHLAD NEURČITÝCH TVAROV V ČEŠTINE

infinitív	l-ové participium	n/t-ové participium	prítomný transgresív	minulý transgresív	verbálne adjektívum	verbálne substantívum
<i>dělat</i>	<i>dělal</i>	<i>dělán</i>	<i>dělaje</i> <i>dělajíc</i> <i>dělajíce</i>	<i>udělav</i> <i>udělavši</i> <i>udělavše</i>	<i>dělaný</i> <i>dělající</i> <i>udělavší</i>	<i>dělání</i> <i>udělání</i>
<i>prosit</i>	<i>prosil</i>	<i>prošen</i>	<i>prose</i> <i>prosíc</i> <i>prosíce</i>	<i>očistiv</i> <i>očistivši</i> <i>očistivše</i>	<i>prošený</i> <i>prosící</i> <i>nastoupivší</i> <i>zdařilý</i>	<i>očištění</i>
<i>trpět</i>	<i>trpěl</i>	<i>trpěn</i>	<i>trpě</i> <i>trpíc</i> <i>trpíce</i>		<i>trpěný</i> <i>trpící</i>	<i>trpění</i>
<i>sázet</i>	<i>sázel</i>	<i>sázen</i>	<i>sázeje</i> <i>sázejíc</i> <i>sázejíce</i>		<i>sázený</i> <i>sázející</i>	<i>sázení</i>
<i>kupovat</i>	<i>kupoval</i>	<i>kupován</i>	<i>kupuje</i> <i>kupujíc</i> <i>kupujíce</i>	<i>nakoupiv</i> <i>nakoupivši</i> <i>nakoupivše</i>	<i>kupovaný</i> <i>kupující</i> <i>nakoupivší</i>	<i>kupování</i> <i>nakupování</i>
<i>mýt</i>	<i>myl</i>	<i>myt</i>	<i>myje</i> <i>myjíc</i> <i>myjíce</i>	<i>umyv</i> <i>umyvši</i> <i>umyvše</i>	<i>mytý</i> <i>mycí</i> <i>umyvší</i>	<i>mytí</i> <i>umytí</i>
<i>mazat</i>	<i>mazal</i>	<i>mazán</i>	<i>maže</i> <i>mažíc</i> <i>mažíce</i>	<i>namazav</i> <i>namazavši</i> <i>namazavše</i>	<i>mazaný</i> <i>mažící</i>	<i>mazání</i> <i>namazání</i>
<i>tisknout</i>	<i>tisknul</i>	<i>tištěn/tisknut</i>	<i>tiskna</i> <i>tisknouc</i> <i>tisknouce</i>		<i>tištěný</i> <i>tisknoucí</i> <i>zvadlý</i>	<i>tištění</i>
<i>minout</i>	<i>minul</i>	<i>minut</i>	<i>hyna</i> <i>hynouc</i> <i>hynouce</i>	<i>minuv</i> <i>minuvši</i> <i>minuvše</i>	<i>minutý</i> <i>minoucí</i>	<i>minutí</i>
<i>začít</i>	<i>začal</i>	<i>začat</i>	<i>začna</i> <i>začnouc</i> <i>začnouce</i>	<i>začav</i> <i>začavši</i> <i>začavše</i>	<i>začatý</i> <i>začavší</i>	<i>začetí</i>
<i>brát</i>	<i>bral</i>	<i>brán</i>	<i>bera</i> <i>berouc</i>	<i>vybrav</i> <i>vybravši</i>	<i>braný</i> <i>beroucí</i>	<i>brání</i> <i>vybrání</i>

<i>nést</i>	<i>nesl</i>	<i>nesen</i>	<i>berouce</i>	<i>vybravše</i>	<i>vybravší</i>	
			<i>nesa</i>	<i>přines</i>	<i>nesený</i>	<i>nesení</i>
			<i>nesouc</i>	<i>přinesši</i>	<i>nesoucí</i>	
			<i>nesouce</i>	<i>přinesše</i>	<i>přinesší</i>	
					<i>urostlý</i>	

4.8. PASÍVUM

Na odsunutie agensa z pozície nominatívu (deagentizáciu) má slovenčina a čeština rovnaké prostriedky, napr. reflexívnu formu, opisnú pasívnu formu, 3. os. pl. s príznakom neurčitosti, prípadne 1. os. pl. s príznakom všeobecnosti, ale odlišujú sa vo využívaní uvedených prostriedkov. Najmarkantnejší rozdiel je v používaní 3. os. pl., ktorá je v slovenčine najfrekvencovanejším prostriedkom deagentizácie, v češtine je 3. os. pl. obmedzená v zásade len na hovorovú reč: *A zneškodnili ich. – A byli zneškodněni. (kniž.) / Zneškodnili je., Hovorili o tom. – Mluvílo se o tom., Přeložili ju sem na vlastní žádost'. – Byla sem přeložena na vlastní žádost.*

4.8.1. Reflexívne pasívum

	Čeština	Slovenčina
	INDIKATÍV – PRÉZENT	
3. os. sg.	<i>chytá-Ø se</i>	<i>chytá-Ø sa</i>
3. os. pl.	<i>chytají se</i>	<i>chytajú sa</i>
	INDIKATÍV– FUTÚRUM	
3. os. sg.	<i>bude se chytat</i>	<i>bude sa chytat'</i>
3. os. pl.	<i>budou se chytat</i>	<i>budú sa chytat'</i>
	INDIKATÍV– PRÉTERITUM	
3. os. sg.	<i>chytalo se</i>	<i>chytalo sa</i>
3. os. pl.	<i>chytali/ly/la se</i>	<i>chytali sa</i>
	KONDICIONÁL – PRÉZENT	
3. os. sg.	<i>chytalo by se</i>	<i>chytalo by sa</i>
3. os. pl.	<i>chytali/ly/la by se</i>	<i>chytali by sa</i>
	KONDICIONÁL – PRÉTERITUM	
3. os. sg.	<i>bylo by se chytalo</i>	<i>bolo by sa chytalo</i>
3. os. pl.	<i>byli/ly/la by se chytali/ly/la</i>	<i>boli by sa chytali</i>

V obidvoch jazykoch sa reflexívna forma uprednostňuje pred opisnou formou: *Pila sa káva aj čaj. – Pila se káva i čaj.; Čo sa o tom vraví? – Co se o tom říká?* Napriek tomu možno konštatovať, že v slovenčine je opisná forma ešte viac obmedzená než v češtine: *Teraz sa ponúkla spolupráca firmám. – Nyní byla nabídnuta spolupráce firmám., Zavedlo sa povinné vzdelanie. – Bylo zavedeno povinné vzdělání., Čo sa vybojovalo? – Co bylo vybojováno?, Použili sa guľomety. – Bylo použito kulometů / Byly použity kulomety.* V slovenčine sa zväčša obmedzuje opisná forma so špecifikovaným agansom v inštrumentáli. Českej opisnej konštrukcii zodpovedá aj slovenská aktívna konštrukcia: *Č Je hodnocena pedagogy i veřejností rozporně. – S Hodnotia ju rozporne pedagógovia aj verejnosť., Č Byla zpracována ministerstvem školství. – S Spracovalo ju ministerstvo školstva, popri Bola spracovaná ministerstvom školstva.*

4.8.2. Participiálne pasívum

	Čeština	Slovenčina
	INDIKATÍV – PRÉZENT	
SG		
1.os.	<i>jsem vol-á:n-Ø/a/o</i>	<i>som vol-a:n-ý/á/é</i>
2.os.	<i>jsi vol-á:n-Ø/a/o</i>	<i>si vol-a:n-ý/á/é</i>

3.os.	je vol-á:n-Ø/a/o	je vol-a:n-ý/á/é
PL		
1.os.	jsme vol-á:n-i/y/a	sme vol-a:n-í/é
2.os.	jste vol-á:n-i/y/a	ste vol-a:n-í/é
3.os.	jsou vol-á:n-i/y/a	sú vol-a:n-í/é
INDIKATÍV – FUTÚRUM		
SG		
1.os.	budu vol-á:n-Ø/a/o	budem vol-a:n-ý/á/é
2.os.	budeš vol-á:n-Ø/a/o	budeš vol-a:n-ý/á/é
3.os.	bude-Ø vol-á:n-Ø/a/o	bude vol-a:n-ý/á/é
PL		
1.os.	budeme vol-á:n-i/y/a	budeme vol-a:n-í/é
2.os.	budete vol-á:n-i/y/a	budete vol-a:n-í/é
3.os.	budou vol-á:n-i/y/a	budú vol-a:n-í/é
INDIKATÍV – PRÉTERITUM		
SG		
1.os.	byl/a/o jsem vol-á:n-Ø/a/o	bol/a/o som vol-a:n-ý/á/é
2.os.	byl/a/o jsi vol-á:n-Ø/a/o	bol/a/o si vol-a:n-ý/á/é
3.os.	byl/a/o vol-á:n-Ø/a/o Ø	bol/a/o vol-a:n-ý/á/é Ø
PL		
1.os.	byli/ly/la jsme vol-á:n-i/y/a	boli sme vol-a:n-í/é
2.os.	byli/ly/la jste vol-á:n-i/y/a	boli ste vol-a:n-í/é
3.os.	byli/ly/la vol-á:n-i/y/a Ø	boli vol-a:n-í/é Ø
KONDITIONÁL – PRÉZENT		
SG		
1.os.	byl bych vol-á:n-Ø/a/o	bol by som vol-a:n-ý/á/é
2.os.	byl bys vol-á:n-Ø/a/o	bola by si vol-a:n-ý/á/é
3.os.	byl/a/o by vol-á:n-Ø/a/o	bolo by vol-a:n-ý/á/é
PL		
1.os.	byli/ly/la bychom vol-á:n-i/y/a	boli by sme vol-a:n-í/é
2.os.	byli/ly/la byste vol-á:n-i/y/a	boli by ste vol-a:n-í/é
3.os.	byli/ly/la by vol-á:n-i/y/a	boli by vol-a:n-í/é
KONDITIONÁL – PRÉTERITUM		
SG		
1.os.	byl/a/o bych býval/a/o vol-á:n-Ø/a/o	bol/a/o by som býval/a/o vol-a:n-ý/á/é
2.os.	byl/a/o bys býval/a/o vol-á:n-Ø/a/o	bol/a/o by som býval/a/o vol-a:n-ý/á/é
3.os.	byl/a/o by býval/a/o vol-á:n-Ø/a/o	bolo by býval/a/o vol-a:n-ý/á/é
PL		
1.os.	byli/y/a bychom bývali/y/a vol-á:n-i/y/a	boli by sme bývali vol-a:n-í/é
2.os.	byli/y/a byste bývali/y/a vol-á:n-i/y/a	boli by ste bývali vol-a:n-í/é
3.os.	byli/y/a by bývali/y/a vol-á:n-i/y/a	boli by bývali vol-a:n-í/é

4.8.3. Tvary na vyjadrenie výsledného stavu (rezultatívum) sa pokladajú za slovanské perfektum, vyjadrujú výsledok predtým prebiehajúceho procesu. Tvoria sa sponou a n-/t-ovým participióm dokonavých slovies: *Horná stena je vyrobená zo smaltovaného plechu, v strede s otvorom pre dvierka. Na spodnej strane hornej steny sú navarené štyri držiaky, v ktorých sú uložené puzdrá matic s maticami na uchytenie hornej steny k nádrži. Vzadu na spodnej strane je navarený držiak na uchytenie bezpečnostného spínača. Na bokoch hornej steny sú pripevnené skrutkami a pružnými maticami bočné steny. Skontrolujeme tesnenie medzi hornou stenou a nádržou, ak je poškodené, vymeníme ho za nové.*

Tvary na vyjadrenie výsledného stavu môžu vyjadriť aj príznak privlastňovania, ak sa tvoria pomocou spony *Č mít / S mať*: *Byt ešte nemám uprataný*.

Čeština	Slovenčina
je zorán-o	je zoran-é
má zorán-o	má zoran-é

Slovenčina nemá syntaktickú konštrukciu so slovesom *dostať* + -n-/-t-ovým prídajstvom. *Dostal od ředitele (ředitelem) slíben vyšší plat*.

Čeština	Slovenčina
dostal vynadáno	Ø

Takýmto českým konštrukciám zodpovedá väčšinou slovenská aktívna konštrukcia: *Č Student dostal děkanem uloženo, aby udělal zkoušky do konce listopadu. – S Študentovi uložil dekan, aby urobil skúšky do konca novembra., Dostal jsem od lékaře dovoleno pít kávu. Lekár mi dovolil piť kávu.*

Syntaktické použitie rozdielnych slovies medzi slovenčinou a češtinou z hľadiska lexiky a valencie sa uvádza v 9. lekcii.

4.9. ČASOVANIE NAJFREKVENTOVANEJŠÍCH SLOVIES

BYŤ – BÝT

INDIKATÍV – PRÉZENT

SG	Čeština	Slovenčina	MAŤ – MÍT	Čeština	Slovenčina
1.os.	jsem	som	1.os.	mám	mám
2.os.	jsi	si	2.os.	máš	máš
3.os.	je (jest)	je (jesto)	3.os.	máØ	máØ
PL					
1.os.	jsme	sme	1.os.	máme	máme
2.os.	jste	ste	2.os.	máte	máte
3.os.	jsou	sú	3.os.	mají	majú

INDIKATÍV – PRÉTERITUM

SG	Čeština	Slovenčina	MAŤ – MÍT	Čeština	Slovenčina
1.os.m/f/n	byl/a/o jsem	bol/a/o som	1.os.m/f/n	měl/a/o jsem	mal/a/o som
2.os.m/f/n	byl/a/o jsi	bol/a/o si	2.os.m/f/n	měl/a/o jsi	mal/a/o si
3.os.m/f/n	byl/a/o Ø	bol/a/o Ø	3.os.m/f/n	měl/a/o Ø	mal/a/o Ø
PL					
1.os.	byli/y/a jsme	boli sme	1.os.	měli/y/a jsme	mali sme
2.os.	byli/y/a jste	boli ste	2.os.	měli/y/a jste	mali ste
3.os.	byli/y/a	boli Ø	3.os.	měli/y/a	mali Ø

INDIKATÍV – FUTÚRUM

SG	Čeština	Slovenčina	MAŤ – MÍT	Čeština	Slovenčina
1.os.	budu	budem	1.os.	budu mít	budem mať
2.os.	budeš	budeš	2.os.	budeš mít	budeš mať
3.os.	bude	bude	3.os.	bude mít	bude mať
PL					
1.os.	budeme	budeme	1.os.	budeme mít	budeme mať
2.os.	budete	budete	2.os.	budete mít	budete mať
3.os.	budou	budú	3.os.	budou mít	budú mať
IMPERATÍV					
2.os.sg.	buďØ	buďØ	2.os.sg.	mějØ	majØ
2.os.pl.	buďte	buďte	2.os.pl.	mějte	majte
1.os.pl.	buďte	buďte	1.os.pl.	mějme	majme

Osobitosťou češtiny je spájanie l-ového prídavia a relačnej morfémy: *byls, měls mělas/mělos, bylas/bylos; mala som – měla jsem*.

4.10. SLOVESNÝ VID

4. 10.1. Slovesá, ktoré vyjadrujú neohraničený (resp. zvyčajný, opakujúci sa) dej, sú nedokonavé (imperfektívne). Pri ich použití sa neberie zreteľ na ukončenosť alebo zavŕšenosť deja, ale na jeho priebeh:

(*Čo ste robili včera?*) *Kupovali ste si nové knihy?* (neohraničený dej v minulosti)

(*Čo tu robíte?*) *Kupujete si noviny?* (neohraničený dej v prítomnosti)

Kupujete si niekedy noviny? (neohraničený dej; zvyčajný, neaktuálny dej)

Budete si ešte niečo kupovať? (neohraničený dej v budúcnosti)

Imperfektíva sa tvoria v slovenčine sufixálnymi modifikačnými vidotvornými morfémy *-ov-*, *-áv-/-iav-/-av-*, *-iev-*, *-ív-*, *-v-*, pričom tu existuje výrazná homonymia slovotvorných a vidotvorných sufixov. Sufix *-ov-* je približne rovnako využívaný slovotvorne (*pracovať*) aj vidotvorne (*kúpiť* → *kupovať*), sufixy *-áv-/-iav-/-av-* sa viac využívajú vidotvorne (*priznať* → *priznávať*, *predčítať*, *rozmeriavať*) než pri frekventatívach (*volávať*), sufix *-iev-* je častejšie slovotvorný (*robievať*) než vidotvorný (*zvečeriť sa* → *zvečerievať sa*), sufix *-v-* je skôr vidotvorný (*ukryť* → *ukrývať*) a sufix *-ív-* je vidotvorný len výnimočne (*očariť* → *očarívať*). Aj pri tvorení sloves sa už začína uvažovať o konverznom charaktere tvorenia vidu. V tomto význame používame termín vidotvorná transflexia na tvorenie imperfektív bez sufixu zmenou konjugačného typu na vzor *chytať*: *vrátiť* → *vracať*, *umrieť* → *umierať*, *pomôcť* → *pomáhať*, *vyrobiť* → *vyrábať*.

4. 10.2. Slovesá, ktoré vyjadrujú dej ohraničený (ukončený alebo zavŕšený) v minulosti alebo v budúcnosti, sú dokonavé (perfektívne). Ohraničenosť deja znamená predovšetkým jeho komplexnosť:

Kúpila som si nový kabát. (dej ohraničený/komplexný, zavŕšený v minulosti)

Zajtra si kúpime nové topánky. (dej ohraničený/komplexný, zavŕšený v budúcnosti)

Perfektíva sa tvoria hlavne prefixálnymi modifikačnými morfémy *z-/s-/zo-*, *za-*, *na-*, *po-*, *vy-*, *o-*, *u-*, zriedkavo *pre-*, *pri-*, *roz-*, *vz-*, *ob-*, *od-*, *vo-*, napr. *zorganizovať*, *sformalizovať*, *zošedivieť*, *zablokovať*, *naučiť*, *pochváliť*, *vydezinfikovať*, *opýtať sa*, *urobiť*; *prečítať*, *prichystať*, *rozdrviť*, *vzbúriť sa*, *obesiť*, *odvysielat'*, *vopchať*. Rozlišujeme slovotvorné prefixy (*zletieť*, *stočiť*, *zoskočiť*, *zaletieť*, *povymýšľať*, *vyletieť*, *napiecť*, *nadbehnúť*, *oklamať*, *ukryť*, *podkovať*, *preletieť*, *rozotrieť*, *doletieť*, *odletieť*) a vidotvorné prefixy (*zblednúť*, *sformovať*, *zošedivieť*, *zablokovať*, *pochváliť*, *vydezinfikovať*, *naučiť*, *opýtať sa*, *urobiť*), ktoré ďalej delíme na „čisto“ vidotvorné prefixy (*nahnevať sa*, *spáchať*, *zorganizovať*, *poprosiť*, *požiadať*) a subsumpčné vidotvorné prefixy (Poldauf, 1964). Subsumpčné prefixy sa významom prekrývajú so sémou slovesa, stávajú sa tak redundantné a slúžia len ako vidotvorné (*nakresliť*, *skrížiť*, *speniť*, *zlepiť*, *rozštiepiť*, *pocínovať*, *pomädliť*).

4. 10.3. Väčšina slovenských sloves tvorí vidové dvojice, ale existujú aj jednovidové imperfektíva a jednovidové perfektíva, resp. obojvidové slovesá:

a) imperfektíva tantum sú napr. modálne slovesá *musieť*, *chcieť*, *smieť*, *vedieť*; statické slovesá *stáť*, *visieť*, *vyzerať*, procesné slovesá (*pršať*, *snežiť*, *mrznúť*, *svitať*), frekventatíva vyjadrujúce opakovanosť: *mávať*, *patrievať*, *chodievať*, *myslievať*, determinujúce a indeterminujúce slovesá typu *ísť* – *chodiť* ai.

b) perfektíva tantum sú napr. distributívne slovesá (*poodnášať*, *poroznášať*, *povymýľať*, *ponavštevovať*, *povyhrávať*, *pochodiť*), slovesá časovo ohraničujúce jednu fázu priebehu (časť

deja) – *rozosmiať sa, rozplakať sa, zaštekáť, vzplanúť, docestovať, dočkať sa, dodýchať*. Jednorazové semelfaktívne (*zjajknúť, udrieť, seknúť*), početnú skupinu slovies vylučujúcich imperfektívnosť tvoria intenzívne slovesá vyjadrujúce rôznu mieru (*zaplávať si, posedieť si, nasedieť sa*) ai.

c) obojvidové slovesá sú predovšetkým prevzaté lexémy: *delegovať, konfiškovať, stabilizovať, politizovať, univerbizovať, akceptovať, devalvovať, determinovať, demontovať* atď., z domácich *darovať, obetovať, pomstiť sa, mstiť sa* ap.

4. 10.4. Identifikácia vidových foriem je možná pomocou morfémovej štruktúry slovies.

A) **Imperfektíva** sú tie verbá, ktoré majú morfémovú štruktúru:

a) koreň + koncovka, napr. *pís-a:t', čít-a:t'* (126 zo súboru 592 slovies);

Výnimkami sú tieto jednoduché perfektíva: *bozkať, dať, hodiť, chopiť sa, chytiť, kúpiť, lapiť, nechať, pustiť, raniť, rieciť, skočiť, sľúbiť, stať sa, streliť, vrátiť, skúsiť, určiť, získať*.

b) koreň + sufix + koncovka so sufixmi *-ov-, -áv-/-iav-/-av-, -iev-, -úv-, -v-, -k-*: *pís-av-a:t', nos-iev-a:t', prac-ov-a:t', vy-k-a:t'* (62 zo súboru 592 slovies); *bozkávať, dávať, kupovať, nechávať, sľubovať, spolčovať sa, stávať sa, určovať, získať*;

c) slovesá so štruktúrou <prefix + koreň> + sufix + koncovka (*ov-, -áv-/-iav-/-av-, -iev-, -úv-, -v-, -k-*, okrem sufixu *-núť*) sú sekundárne imperfektíva, ak vznikli sufixáciou prefixálnych perfektív: *pri-zn-áv-a:t', do-sah-ov-a:t'* (90 zo súboru 592 slovies);

Výnimkami sú slovesá s tou istou štruktúrou, ak vznikli sekundárnou prefixáciou imperfektív prefix + <koreň + sufix + koncovka>: *nadiktovať*, porov. B.b)

d) <prefix + koreň> + koncovka ako sekundárna imperfektivizácia prefixálnych slovies vidovou transflexiou – zmenou konjugačného typu na vzor *chytať* s predĺžením koreňovej morfémy a s konsonantickými alternáciami (62 zo súboru 592 slovies): *po-môcť* → *po-máh-a:t', na-vrát-i:t' → na-vrac-a:t', vy-mysl-ie:t' → vy-mýšľ-a:t', donášať, dozvedať sa, najímať, nazývať, podnikáť, ponúkať*. Okrem toho imperfektívne sú slovesá s dlhým prefixom: *(ná)sobiť, (nená)vidieť, (pô)sobiť, súvisieť, závisieť, záležať*. Osobitnou skupinou sú tu supletívne imperfektíva s koreňmi *-chádz-, -klad-*: *nachádzať, obchádzať, odchádzať, pokladať, prechádzať, premýšľať, prestierať, prezeráť si, prechádzať, prekladať, prichádzať, rozchádzať sa, schádzať, skladať, vchádzať, vychádzať, zakladať*;

e) koreň + sufix *-n-ú:t'*, ak sú to deadjektívne slovesá (35), napr. *blednúť, bohatnúť, hlúpnúť, hluchnúť, hnednúť, hrubnúť, hustnúť, chladnúť, chudnúť, krehnúť, krotnúť, mladnúť, pustnúť, rednúť, schnúť, slabnúť, sladnúť, slepnúť, starnúť, tichnúť, tlstnúť, trpknúť, tvrdnúť, vlhnúť, žltnúť*, ďalej sú to slovesá (38), procesy: *dochnúť, hasnúť, chradnúť, kysnúť, lipnúť, mrznúť, padnúť* – o šatách, *puchnúť, tiahnuť sa, vädnuť, vládnuť, viaznuť, žasnúť*, resp. majú osobitnú konjugáciu: *hynúť, klenúť sa, planúť, plynúť, vanúť, vinúť sa*.

Výnimkami sú semelfaktívne slovesá, napr. *bodnúť* (porov. B.d).

B) **Perfektíva** sú slovesá s morfémovou štruktúrou:

a) prefix + <koreň + koncovka> (187 zo súboru 592 slovies), ktoré vznikli prefigovaním neodvedených slovies (Aa): *do-pís-a:t', pre-sp-a:t', pri-zn-a:t', po-môc-t'*. Môže ísť aj o sekundárne vidotvorné prefigovanie (často ako subsumpcia): *nalepiť, napísať, naučiť, ostrihať, oženiť sa, počkať, podariť sa, poprosiť, poradiť, porozumieť, postarať sa, pozdraviť, požiadať, prečítať, privítať, rozlúčiť sa, skončiť, spýtať sa, stráviť, urobiť, ušetriť, ušiť, uveriť, uvidieť, užiť, vyriešiť, zapamätať si, zaplatiť, zaspievať, zavolať, zaželať, zjesť, zmeniť, zmerať, zvoliť; dôjsť, nájsť, obísť, prejsť, preložiť, prísť, rozísť sa, vojsť, vynájsť, založiť, zísť sa, zložiť*;

b) prefix + < koreň + sufix + koncovka >, ak vznikli sekundárnou prefixáciou imperfektív: *nadiktovať, namaľovať, napláňovať, natankovať, osprchovať sa, poďakovať sa, poinformovať sa, skomponovať, vybudovať, vyfotografovať, zaparkovať, zatancovať, zatelefonovať, zopakovať, zúčastniť sa* (23 zo súboru 592 slovíes).

Výnimkami sú slovesá so sekundárnou imperfektivizáciou: prefix +<koreň + koncovka> ako sekundárna imperfektivizácia prefixálnych slovíes vidovou transflexiou (porov. A.d).

c) prefix + koreň + sufix *-n-ú:t' / -n-u:t'* (42 zo súboru 592 slovíes): *dosiahnuť, navrhnuť, odmietnuť, odpočinuť si, ovládnuť, počúvnuť, podniknuť, vykriknuť, vytrhnúť, zabudnuť, zamknúť, zdvihnuť, zhodnuť sa, zvyknúť si, schudnuť, zbohatnuť, zoslabnuť, zožltnuť*;

d) koreň + sufix *-n-ú:t'* (zo súboru 302 slovíes so sufixom *-núť* je 229 perfektív, 73 imperfektív). Perfektíva sú jednorazové slovesá (semelfaktíva) vyjadrujúce pohyb a zaujatie polohy (*sadnúť, lahnúť, klaknúť, padnúť, dupnúť, kopnúť, šliapnuť, kmitnúť, dvihnúť, kývnuť, vtrhnúť, vrhnúť, siahnúť*), jednorazové procesy (*zívnuť, kýchnuť, smrknúť*), jednorazové expresívne, často deinterjekčné slovesá (*bacnúť, pípnuť, hačnúť, d'obnúť, žblknúť, č'apnúť, ťapnúť, plasknúť*). Zriedkavo tu nejde o jednorazovosť: *stihnúť, padnúť, všimnúť si, minúť*.

Výnimkami sú deadjektívne slovesá, napr. *blednúť, bohatnúť* (porov. A.e).

ÚLOHY K 4. LEKCII

1. Utvorte od tvarov 3. os. sg.:

S

1. os. sg., 1. os. pl. a 3. os. pl. prezenta aktíva, 2. os. sg. imperatívu,
- infinitív, verbálne substantívum

píše, môže, nesie, kvitne, pletie, lezie, tľchie, vlečie, trasie sa, vedie, vezie, berie, perie, vezme, ženie sa, orie, kľže sa, kúpe, češe, umrie, vraví, pečie, tečie, tisne, vypne, napne, začne, kryje, žartuje, prosí, ohlási, odprosí, trpí, hojí sa, stojí, triedi, visí, leží, naloží, sadí, súvisí, vypláca, púšť'a, vešia, ochorie, rozumie, hádže, chytá, bije, ide, vonia, sedí, má, umyje, žije, vraví, vidí, vie, počuje, žne (trávu), najme (niekoho), drží

Č

1. os. sg., 1. os. pl. a 3. os. pl. prezenta aktíva
- infinitív, 2. os. sg. imperatívu, verbálne substantívum

píše, môže, nese, kvete, plete, bere, koupe, češe, umře, řekne, říká, pečie, teče, tiskne, vypne, napne, začne, kryje, kupuje, prosí, ohlási, přihlásí se, odprosí, trpí, hojí se, stojí, třídí, mrzí, visí, leží, záleží, naloží, sází, souvisí, vyplácí, pouští, věší, onemocní, rozumí, hází, chytá, pere, bije, jede, jde, rozumí

S

2. Nahrad'te infinitívy prezentnými tvarmi:

1. Čestní ľudia (neklamať). 2. Návštevníci (môcť) využívať bazén. 3. Žiaci (písať) namiesto perom ceruzkou. 4. Zajace najradšej (chrumkať) čerstvú vňať. 5. Dopoludnie sa strašne (vliecť sa). 6. Ja však (nemôcť) dlho čakať. 7. Samozrejme vám rada (pomôcť). 8. Katka sa na nás milo (usmievať sa). 9. Vierka, čo (niecť) v tej taške? 10. Oni nám všetko (závidieť). 11. Ja (myslieť si), že vám rodičia (chcieť) kúpiť toho psa. 12. Veľmi rád (šoférovať) nákladné autá. 13. Neboj sa, to CD tu určite niekde (nájsť). 14. Tie nové topánky ma (tlačiť) na päte.

S

3. Tvorte prítomné tvary slovies v sg. aj pl. a prirad'ite k nim vhodné substantíva:

skákať, bežať rýchlo, kotkodákať, lietať, spievať, plávať, kvákať, žmúriť oči, šplhať po stromoch, zavýjať, plaziť sa

(mačka, lastovička, hyena, žaba, levica, kačica, vretenica, opica, užovka, panda, veverička)

S

4. Doplňte prítomné tvary slovesa *nebyť* (porovnajite s českým pravopisom):

1. Milka, prečo dnes v škole? 2. Ja však chorý. 3. Počúvaj, to čudné? 4. Oni asi doma. 5. Už dlho susedmi. 6. ti ten sveter priveľký? 7. Toto filmy pre mládež. 8. Ani vy podozriví.

S

5. Negujte tvary slovesa *byť*:

1. My sme jeho rodičia. 2. Sme tu sami. 3. Michal je môj typ. 4. Tieto košele sú zľavnené. 5. Vy ste ich priatelia? 6. Ja som Timkova spolužiačka. 7. Ved' oni sú v tejto oblasti odborníci. 8. Nábytok v tejto miestnosti je nový. 9. Je ti niečo?

O

6. Tvorte činné prítomné prídavné (a porovnajite s češtinou):

písať, viazať, vážiť, sedieť, chváliť, baliť, honiť, hnať, kropiť, česať, čítať, biť, liezť, šiť, súvisieť

S

7. Tvorte tvary minulého času (-l, -la, -lo, -li) a prirad'ite k nim vhodné slová

byť, viezť, padnúť, kľaknúť si, zaspáť, tísnuť sa k sebe, minúť, začať spievať, chytať, kupovať, piecť, písať, variť, stáť, nebáť sa, smiať sa, vyhrať, želať si niečo, ísť, zjesť, prečítať, mať, chcieť, otvoriť, povedať niečo, vziať so sebou

(deti, vojaci, ženy, všetci, zvieratá, dievčatá, vtáky, rybári, gazdinka, koláče, bielizeň, domy, rožky, peniaze, oblok, hodiny, reprezentanti, román, sestry, chlapček, hostia, turisti, kamarátky, rodičia)

S

8. Doplňte koncovky:

1. Všetk.. okná bol.. otvoren.. . 2. Hrav.. šteňatá sa Petrikovi veľmi páčil.. . 3. Rodičia umrel.. a deti žil.. u príbuzných. 4. Oddiely vojakov pochodoval.. ulicami. 5. Jesenné dni sa krátil.. . 6. Česko a Poľsko podpísal.. ďalšie zmluvy. 7. Sestry už bol.. doma. 8. Evka a Danka by chcel.. študovať psychológiu. 9. Mrazy povolil.. a snehuliaky na sídlisku sa začal.. topiť. 10. Pripravoval.. sme sa s Katkou na skúšku. 11. Kolegyne už odcestoval.. domov.

S

9. Doplňte gramatické koncovky a tvary :

1. Lež... a čít.... 2. Dedinu obkoles... lesy. 3. Dievča hr... tenis. 4. Matka starostlivo oddeľ... bielok od žltka. 5. Cesto sa (liať) rovno na plech. 6. (použiť) ich vo vetách! 7. Zač.....š už konečne písať? 8. Myslím, teda 9. Ty spievala? 10. Stoj.... to iba 20 korún.

S

10. Z uvedených infinitívov utvorte tvary imperatívu a zovšeobecnite pravidlo o jeho tvorení (od ktorého tvaru a ktorými imperatívnymi morfémi sa tvorí):

kosiť, prosiť, liečiť, piť, kryť, umyť, biť, žiť, presvedčiť, určiť, zhoršiť, zväčšiť, pomastiť, zauzdiť, rozlúštiť, pošťatniť, urýchliť, vyprázdniť, zlepšiť, upozorniť, zmäkčiť, pozvať, fajčiť, mumlať, poslať, začať, vypäť, vypnúť, prijať, odnímať, chcieť, potrestať, nepáchať, neluhať, plávať, skákať, ísť, pozrieť, prísť, nerobiť, nesadať, nesadnúť, nečakať, nedat', nedávať, neplakať, neostať, neostávať

S

11. Tvoríte imperatív od infinitívov zátvorke (a porovnajte s češtinou):

a) 2. os. sg. a pl. :

1. (Nerobiť) hlúposti. 2. (Napiť sa) poriadne. 3. (Umyť) tie jablká pod tečúcou vodou. 4. (Nebíť sa), veď ste kamaráti. 5. Prosím ťa, (pustiť) toho psa dnu. 6. (Vrátiť sa), prosím vás, čo najskôr. 7. (Určiť) termín, kedy máme prísť. 8. (Nebáť sa), dobre to dopadne. 9. (Upieť) nám niečo dobré. 10. Na jeseň (prikryť) ruže napríklad vrstvou lístia. 11. (Pomôcť) mamičke s nákupmi. 12. (Upratať) riad zo stola. 13. (Priniesť) mi, prosím, tie časopisy. 14. (Nefajčiť) nám tu! 15. (Opýtať sa) Danky, kedy bude obed. 16. (Dovoliť) nám zostať pri Samkovi. 17. (Pochváliť) Petrika, zaslúži si to. 18. (Odísť) odtiaľto! 19. (Napísať) nám, kedy vás máme čakať na stanici. 20. (Chcieť) od nich potvrdenie o zaplatení. 21. (Poslať) nám e-mail.

b) 1. os. pl. :

1. (Urobiť) si prestávku a (zaspievať si). 2. (Vžiť sa) do jeho situácie. 3. (Pripraviť) pre nich prekvapenie. 4. (Zamyslieť sa) spoločne nad týmto problémom. 5. (Uctiť si) ich pamiatku. 6. (Využiť) túto mimoriadnu ponuku. 7. (Dohodnúť sa) na ďalšom postupe. 8. (Minimalizovať) možnosť chýb. 9. (Nebyť) k týmto negatívnym javom v spoločnosti ľahostajní. 10. (Pozvať) teda všetkých najbližších príbuzných. 11. (Brániť) slobodu slova! 12. (Dodržať) termín odovzdania rukopisu. 13. (Zvoliť) radšej iný postup.

S

12. Od sloviess v zátvorke tvorte tvary 1. os. sg. :

1. Zajtra (prísť) o siedmej a ihneď po správach sa (začať) učiť. 2. (Napísať) jej aspoň zopár riadkov. 3. (Ukázať) vám, ako sa zdobí perník. 4. Za Jožkom ja už dávno (neplakať). 5. Ten sľúbený recept ti (poslať). 6. Dúfam, že (neporezať sa). 7. Počkaj, (učesať) ťa. 8. Ver mi, ja (neklamam). 9. Neboj sa, (pozrieť sa) na to. 10. (Nepotrebovať) vašu pomoc. 11. Určite si na vás (spomenúť si). 12. Rada si vašu dizertáciu (prečítať). 13. (Môcť) sa s nimi dohodnúť. 14. (Priniesť) vám šálku čaju. 15. Svetrík (vyprať) v Perwolle. 16. (Upieť) vám čučoriedkový koláč. 17. (Mrznúť) tu už vyše hodiny. 18. Poďte ďalej, veď ja (nehrýzť). 19. (Zobrať) si všetky svoje veci a (odísť) k mame. 20. Iba na tejto fotografii (smiať sa). 21. Teším sa, ako si u starej mamy (odpočinúť). 22. Určite na niečo (zabudnúť). 23. (Natrieť) vám chlieb maslom a lekvárom. 24. (Skúšať) novú cvičebnú zostavu. 25. (Ušiť) záves do izby. 26. Ja už naozaj (nevládam); vyššie už (neliezť), lebo (báť sa), že (spadnúť) a (zabiť sa).

O

13. Preložte do češtiny a opíšte rozdiel v systéme prechodníkových tvarov medzi češtinou a slovenčinou.

1. Pavlínka vošla do dverí plačúc. 2. Deti sa ženú do izby, pripomínajúc veľkú vodu. 3. Potom sa váhavo pustil za ostatnými, opierajúc sa o steny domov. (Mináč) 4. „A pred ním nesmiem,“ riekla šeptom, ukážuc k dverám. (Kukučín) 5. Spúšťajú sa stráňou dolu, stretli rad stromov, rozkošatených do priestoru ... (Tatarka) 6. Veľký strieborný mesiac díval sa spoza čerešne, dávajúc obrazu nezabudnuteľný výzor. (Urban)

S

14. Od slovíec utvorte pasívne participium a verbálne substantívum. Porovnajte s češtinou.

zaťat' päst' – zaťat' sekeru, napät' lano – napnúť sily, rozopät' krídla – rozopnúť kabát, vypnúť prúd – vypät' sa k výkonu, zatknúť – zatýkať zločinca; vyhlásiť, brúsiť nože, myslieť, súdiť, blúdiť, šľachtiť, miesiť (cesto), miešať lyžičkou, mraziť (na chrbte) – mraziť (mäso), vyobrazíť, vyhradiť (miesto), ohroziť, pohostiť

15. Tvorte futúrum pomocou jednoduchých a analytických slovesných tvarov:

S

1. Politici vravia, že platy zamestnancov *rastú*. 2. Opýtali sme sa, kto za tieto chyby *nesie* zodpovednosť. 3. Na budúci týždeň *ideme* na chatu. 4. Rieka *tečie* novým korytom. 5. *Ideš* so mnou do kina? 6. Zajtra *bežím* preteky na 5 kilometrov. 7. Po daždi *rastú* huby. 8. Teraz *plávam* na druhý breh. 9. Dávaj pozor, *leziem* nahor!

Č

1. Politici sľubujú, že príštý rok DPH (*rúst*). 2. Ptáme se, kdo za chyby *nese* zodpovednosť. 3. Lékaři nás ujišťují, že se nemocnému *vede* už lépe. 4. Zítřa *jedeme* na chatu. 5. Řeka *teče* novým korytem. 6. *Jdeš* se mnou do kina? 7. Zítřa *běžím* závod na 5 km. 8. Stromy letos hodně *kvetou*. 9. Po dešti *rostou* houby. 10. Teď *plavu* k druhému břehu.

S

16. Utvorte kondicionál:

1. Kam ste sa skryli? 2. Šla som tam sama. 3. Po obede ideme lyžovať. 4. Čo chceš povedať? 5. Koho sa mám spýtať? 6. Radi vám poradíme. 7. Michal, môžeš nám niečo namaľovať? 8. Čo sa zmení? 9. Pomôžete nám opraviť auto? 10. Čo odkážete poslucháčom? 11. Budeme radi, keď nás navštívite. 12. Chcete ísť s nami do divadla? 13. Objednáme si večeru. 14. Musím sa pozrieť do diára. 15. Dohovoríme sa s nimi.

S

17. Zmeňte aktívum na pasívum (a podľa potreby preštylizujte):

1. Hostia tancovali a spievali až do rána. 2. Poslanci už hlasovali. 3. Cvičíme vždy v pondelok a v stredu. 4. Všetci o tom vedia. 5. Vysielame od piatej hodiny ráno. 6. Televízia ovplyvňuje vkus ľudí. 7. Vichrica poškodila strechy domov. 8. Osladil si čaj? 9. Pre telesne postihnutých cestujúcich rezervovali tri kupé. 10. Vozeň zaradili až na koniec vlaku. 11. Priebeh zápasu Petra znechutil. 12. Nebezpečného medveďa našťastie chytili a vrátili do zoo. 13. Vysadili tam ihličnaté stromy a okrasné kríky. 14. Živelnosť potlačila uvedomelosť. 15. Páchatelia hľadajú po celej republike. 16. Poučili ho vopred. 17. Normu prerokovali a schválili tri organizácie. 18. Včera ho prepustili z nemocnice. 19. Všade ho srdečne vítajú. 20. Knihu vydali v minulom roku v Tatrane. 21. Stroj pokazili úmyselne. 22. Niekoľko študentov určili na brigádu do menzy. 23. Jeho dielo hodnotíme veľmi vysoko. 24. Prijali ho za riadneho člena. 25. Predpisy rátajú s každou možnosťou. (V predpisoch) 26. Jeho návrh ma prekvapil. 27. Tú súčiastku vyrábajú v inom závode. 28. Oznamili to príliš neskoro. 29. Cesto dôkladne vymiešame. 30. Včera sme o tom hovorili na seminári.

O

18. Všimajte si rozdiely medzi češtinou a slovenčinou:

1. Čata je nastúpená podľa rozkazu. 2. Nastúpená čata pozdravila prezidenta. 3. Si už najedený? 4. Najedený lev nie je nebezpečný. 5. Cesto už bude vykysnuté. 6. Vykysnuté cesto rozdelíme na dve časti. 7. Ján Záhorský má všetky zápočty zapísané. 8. Zápočty sú zapísané

v zápočtových hárkoch. 9. Už skoro budem mať uvarené. 10. Uvarené cestoviny scedíme. 11. To je dobre, že mám všetko hotové. 12. Hotové jedlá sa v našej reštaurácii ponúkajú do 14. hodiny. 13. Ešte majú zatvorené. 14. Zatvorené okenice znamenali, že v chate nik nie je.

S

19. Vo vetách použite formu vykiania:

1. Martin, buď taký dobrý a zatvor dvere. 2. Slečna Eva, mohla by si mi venovať pozornosť? 3. Pán profesor, (urobil) nám veľkú radosť. 4. Pani Novotná, (pomohla by) nám, prosím, s prípravou občerstvenia? 5. Mirka, išla by si so mnou do kina?

S

20. Preložte:

1. Najviac ľutuj stratený čas. 2. Nezabudni osoliť a okoreniť polievku. 3. Nikdy sa nikde nenatískaj. 4. Zo zeme sa už tisnú prvé snežienky. 5. Kde budete silvestrovať? 6. Vytlačte všetky varianty testov. 7. Poznáte sa so susedmi v dome? 8. Ako sa volá tá mačička? 9. Je zdravé desiatovať iba ovocie. 10. Každú sobotu sme sa korčuľovali.

O

21. Preložte a porovnajte rozdiely medzi obidvoma jazykmi:

1. Škrvna sa ľahko odstráni benzínom. 2. Mlieko sa dováža do obchodov spravidla do šiestej hodiny. 3. Pred spojkou že sa vždy píše čiarka. 4. V tejto reštaurácii sa dobre varí. 5. Keď sa to napíše na počítači, lepšie sa to číta. 6. Ten výraz sa zvyčajne prekladá inak. 7. Správa sa uverejní vo všetkých novinách. 8. Nový typ sa bude vyrábať od budúceho roku. 9. Káva a južné ovocie sa vždy bude musieť dovážať. 10. V škole sa učí aj poobede.

O

22. Preložte do slovenčiny:

a) 1. Moje teta se živí tím, že podomácku obrubuje kapesníky a utěrky. 2. Všichni rodiče si myslí, že jen oni nejlépe poradí svým dětem, když je varují před nástrahami světa. 3. K nedělním radostem patří, že si ráda pospím a večer se pobavím na diskotéce. 4. Nemohu si však dovolit lenořit. 5. Ve válce lidé rychle zchudnou. 6. Ráda řídím. 7. Náš pes každou chvíli řape mokřými tlapkami po koberci. 8. Nejráději okusuje pohozenou kost. 9. Většina dnes známých herců upadne zítra do zapomnění. 10. Při zánětu si musíte uši třikrát denně vykapat Pamykonem.

b) 1. Pokoušeli jsme se dveře páčit, neboť se nechtěly samy otevřít. 2. Je těžké naučit se potlačovat své touhy a přání. 3. Razit nové myšlenky je vždy nevděčné. 4. Postával na chodníku, a proto dobře viděl, co se přihodilo. 5. Pozoroval opilce, jak se belhal přes silnici a drmolil nadávky. 6. Děti běžely, skákaly a točily se radostí. 7. Déšť ustával, obloha modrala a slunce začínalo pražit. 8. Při chůzi ho tlačila bota, bořil se do rozměklé země, ale těšil se z pěkného počasí. 9. Někde cestou mu upadl knoflík.

c) 1. Muži dokouřili, porazili poslední strom a dořezali zbytek dříví. 2. V kamnech se přestalo topit, ale ohořelá polena ještě dýmala a z komína se kouřilo. 3. Vojáci se přebrodili přes řeku a probili se do města dřívě, než se obyvatelům podařilo prchnout. 4. Petře se skoro podařilo poruchu opravit, ale nakonec jsme musely auto tlačit do nejbližší vesnice. 5. Stavím se za bratrem v nemocnici. 6. Pytláci vychytali z rybníka všechny ryby. 7. Jaroušek přestal stonat a přes léto začal sílit. 8. Na závodě ustal řev motorů. 9. Matka Jirkou zatřepala, aby se

konečně probudil. 10. Nedopatřením se mi podařilo obarvit všechno prádlo na modro. 11. Tenhle film se točil v našem městečku.

Č

23. Vyznačené slovesá dajte do náležitých tvarov (uvedených v zátvorkách):

1. *Jíst* (imper.) vydatně, ale *nepřejídat se*. 2. Oni často *nevědět* (préz.), co *chtít*. 3. Nejsi *přejíst se*? 4. *Mít* (prech.) obavy, netroufal **KM si** zeptat se přímo. 5. Nechala nářků, *vědět* (prech.) že tím ničeho nedosáhne. 6. Byli nespokojeni, *závidět* (prech.) všem, kteří se výpravy mohli zúčastnit.

Č

24. Nahrad'te infinitívy prézentnými tvarmi. Overté si, pri ktorých slovesách je možné použiť dvojtvary:

1. Čestní lidé (nelhat). 2. Mladí lidé (být přesvědčen), že (moci) přebudovat svět a že to (dokázat). 3. Žáci (psát) místo perem propisovací tužkou. 4. Třebaže se sotva (vléci – 1.os.sg.), (podepřít – 1.os. sg.) vás. 5. Králíci rádi (chřupat) a (hryzat) čerstvé lupení (hromadné vyjadrenie – väčšie listy, napr. cukrovej repy alebo kapusty).

Č

25.

a) Tvorite prechodníky vo všetkých tvaroch:

vázat, vládnout, slavit, vážit, prosit, stát, *téct, viset, souviset, pouštět, mít, *péct.

* Dochádza k alternácii c/k.

b) Slovesné tvary nahrad'te prechodníkmi:

1. Liduška *vykřikla* a utíkala, protože *se domnívala*, že se jí Meduška splašila. 2. Potom, když však *viděla*, že kůň tiše stojí, sama k němu přistoupila. 3. Starý dragoun ji *vyzdvihl* a na koně ji posadil.

c) Slovesá v zátvorkách dajte do tvaru prítomného prechodníka a preložte do slovenčiny:

1. (Zavádět) nové způsoby práce, urychlujeme výrobu. 2. Srdečně si potřásli rukou, (usmívat se). 3. Běží do kouta, (tleskat) rukama. 4. (Nést) svou knihu, šla si sednout. 5. Vlaštovky létaly při zemi, (lapat) drobný hmyz.

Č

26.

a) Tvorite verbálne adjektívum:

psát, vázat, vážit, sedět, chválit, balit, honit, kropit, *souviset

* možný je dvojtvar

b) Tvorite tvary minulého příčastia (-l, -la, -lo, -li, -ly, -la) a prirad'te k nim vhodné substantíva

vézt se, padnout, kleknout si, usnout, tisknout se k sobě, minout, začít zpívat, chytat, chytit se za ruce, kupovat, krýt, péct, práť, být, jet, psát, vařit
(děti, vojáci, ženy, všichni, zvířata, děvčata, ptáci, rybáři, hospodyně, koláče, prádlo)

Č

27. Z textu vyberte všetky slovesné tvary, určite ich gramatické významy a zarad'te ich do tried podľa prézentného kmeňa:

1. Ta paní mohla mít šedesát až pětadesát let. 2. Čekal jsem na profesora Avenaria, s kterým se tu občas scházím, abychom si povídali, ale profesor nepřicházel a já se díval na dámu. 3. Upoutávala mne dojemnou komičností. 4. Odcházela podél bazénu, ale ještě se otočila, usmála se a zamávala. 5. Sevřelo se mi srdce. 6. Ten úsměv i to gesto patřily dvacetileté ženě! 7. Jakási esence jejího půvabu, nezávislá na čase, se tím gestem na vteřinu odhalila a oslnila mě. 8. Byl jsem podivně dojat.

Podľa M. Kunderu, Nesmrtelnost

Č

28. Tvorte infinitívy k slovesám:

voní, může, peče, teče, sedí, má, myje, žije

Č

29. Tvorte slovesné substantíva:

*prohlásit, *brousit, *myslit, *soudit, bloudit, šlechtit, mísit (těsto), *mísit (jazyky), mrazit v zádech, *mrazit zeleninu, vyobrazit, *vyhradit (d/z), *ohrozit, *pohostit

* Pri označených slovesách dochádza ku konsonantickej alternácii.

Č

30. Vyhl'adajte a) hovorové tvary, b) tie, ktoré sa nepoužívajú (sú nesprávne):

KM navrhuji Toto zadání: **Vyhl'adajte tvary, ktoré sa nepoužívajú (sú nesprávne):**

1. Já jsem to nebyl. 2. Já to nebyl. 3. Viděls to také? 4. Viděl jsi to také? 5. Ty jsi nepřišel! 6. Tys nepřišel! 7. Co jsi to udělal! 8. Cos to udělal! 9. Jak jsi k tomu přišel? 10. Jaks k tomu přišel? 11. Že jsi na to zapomněl! 12. Žes na to zapomněl! 13. To jsi si vymyslel! 14. To sis vymyslel! 15. Ty jsi se díval! 16. Ty ses díval! 17. Neříkej, že jsi se bála. 18. Neříkej, že ses bála. 19. Ty ses bála? 20. Tys se bála? 21. Ty sis myslel, že to nevím? 22. Tys si myslel, že to nevím? 23. Co jsi se Toníka natrápil. 24. Jak ses mu vysmíval! 25. Tys to vyvedl! 26. Kdes byl včera? 27. Žes mi to neřekl! 28. Zeptal ses mě? 29. Zapsal sis všechno?

Č

31. Doplňte koncovky:

1. Všechn.. okna byl.. otevřen.. . 2. Křižáci nad husity nikdy nezmátl.. . 3. Kuřátka tiše pípala.. . 4. Štěňata a koťata se Jeníkovi vždy líbila.. . 5. Učitelé i žáci se dostavili.. včas. 6. Na smlouvené znamení jsme vyrazili.. . 7. Koťata dováděla.. . 8. Na horách se pásli.. stáda dobytka. 9. Rodiče brzy zemřeli.. a děti žili.. pak u příbuzných. 10. Oddíl.. vojáků pochodoval.. na cvičišti. 11. Podzimní dny se krátili.. . 12. Mrazy polevil.. a sněhuláci na návsi se začali.. zmenšovat. 13. V naší rodině se vždy četli.. hodnotné knihy. 14. Na ulicích se tvořili.. hloučky lidí. 15. Zavináče nám chutnal.. . 16. Uzenáči šli.. dobře na odbyt. 17. Česko a Polsko uzavřeli.. další obchodní smlouvy. 18. Matka i otec jsou už zase zdraví.. . 19. Obě babičky a dědeček jel.. s námi. 20. Na návštěvu k nám přijel.. bratranec a jeho žena. 21. Doprovodil.. nás sestřenice se svým.. dětmi. 22. Nakonec se s námi rozloučil.. jenom Jana s Petrem. 23. Děti se rozběhli.. domů.

Č

32. Vo vetách použite formu vykania:

1. Pavle, buď tak laskav a napiš mi své telefonní číslo. 2. Slečno Marto, (moci) mi věnovat pozornost? 3. Pane profesore, (udělat) nám velkou radost. 4. Paní Novotná, (pomoci) nám, prosím, s úklidem. 5. Pane Nováku, kdy (jet) do Prahy? 6. Mladíku, jak se jmenuješ? 7. Květo, šla bys se mnou do kina?

Č

33.

a) **Preložte:**

1. Nejvíce lituj ztraceného času. 2. Nezapomeň osolit a okmínovat brambory. 3. Netlačte se u vchodu, pro všechny je místa dost. 4. Rychle dojídej, ať nezmeškáš školu! 5. Nezdržuj se u Venduly dlouho, stejně jen tlacháte o ničem, strojíte se a parádíte. 6. Nechval dne před večerem.

b) **KM Tvorte tvary imperativu:**

1. (Přikrýt se), ať nenastydneš. 2. (Nepít) vodu, když jsi jedl třešně. 3. (Nebít) to dítě! 4. (Pustit se) do práce! 5. (Pomoci) si sám a Bůh ti pomůže. 6. (Sedět) rovně! 7. (Psát) čitelně a (nedrápat) jako kocour. 8. (Jít) domů. 9. (Jít) mi pomoci! 10. Nespěchej, (posedět) u nás, (najíst se) a (napít se) dosyta a (posilnit se) na cestu. 11. (Vzít si) koláč, ale (neumastit se). 12. (Nejíst) hltavě a dobře (kousat). 13. (Neutěct) mně, chci s tebou mluvit. 14. Teple se (obléct).

c) **Tvary infinitívov nahrad'te imperatívom:**

1. (Rozpárat) ty modré šaty. 2. (Neskákat a nedupat) pořád! 3. (Upéci) dětem borůvkový koláč. 4. (Namazat) jim chleba sádlem. 5. (Vyklepat) koberec z předsíně. 6. (Zatlouci) tu skobu pořádně. 7. (Vykopat) pařezy u plotu. 8. Vždycky (pomoci) slabšímu. 9. (Nelhat) rodičům. 10. (Neplakat), vždyť to nic není. 11. (Navléci) mi nit, prosím tě. 12. (Posoudit), jestli je to správný postup. 13. (Rozsvítit) lampu, už se stmívá. 14. (Zahrát) na klavír a (zazpívat) nám něco.

Č

34. **Precvičujte kondicionál:**

a) **Rozhodnite, ktorý tvar je správny:**

kdyby jste, kdybyste, kdy by jste, abychom, aby jsme, abysme, abyjsme

b) **Dajte do kondicionálu:**

1. Budu ráda, když přijdeš. 2. Chceš, aby- (1.os. pl.) přišli? 3. Kéž (2. os. pl.) měli štěstí! 4. Chcete přijít? 5. Můžu ti zatelefonovat. 6. Objednáme si večeri. 7. Rádi se s vámi domluvíme. 8. Chcete přijet v květnu? 9. Musím se podívat do díáře. 10. Zavřete dveře!

Č

35. **Zmeňte činný slovesný rod na trpný rod (vety podľa potreby preštylizujte):**

1. Už jsi čaj osladil? 2. Vyčistil ložiska a znovu je namastil. 3. Před dům vysadili skupiny keřů. 4. Přemohla ho únava. 5. Pro cestující s handicapem vyhradili zvláštní vůz. 6. Stáli, jako by je přimrazil. 7. Vůz zařadili na konec vlaku.

5. LEKCIA

SUBSTANTÍVA

Substantíva ako pomenovania samostatne existujúcich substancií majú vlastnú kategóriu menného rodu – maskulína, feminína, neutrá, vrátane životnosti pri maskulínach, ktorá sa gramaticky realizuje ako zhoda akuzatívu a genitívu v slovenčine v obidvoch číslach. Okrem toho majú kategóriu čísla (singulár, plurál) a kategóriu pádu (nominatív, genitív, datív, akuzatív, lokál a inštrumentál). Okrem nominatívu a lokálu sú pády bezpredložkové a predložkové, lokál je vždy predložkovým pádom. Základnou syntaktickou funkciou nominatívu je byť gramatickým subjektom, akuzatívu a datívu byť gramatickým objektom, genitívu byť nezhodným atribútom, lokálu, inštrumentálu a predložkových pádov byť adverbiale. Sémanticky sa substantíva delia na apelatíva a propriá, morfológicky sa vyznačujú flektívnosťou, ktorej sa po adaptácii prispôsobujú aj internacionalizmy, len málo internacionalizmov sa neskloňuje.

V západoslovanských jazykoch prebiehajú podobné vývojové tendencie v morfológickom systéme, a to hlavne práve v češtine a slovenčine. Feminína, ktoré sa skloňovali podľa vzoru *kost/kost*, prechádzajú k vzoru *dlaň/píseň*. Hláskoslovné rozdiely medzi slovenčinou a češtinou ako jazyka flektívnejšieho než slovenčina sa realizujú aj v gramatických morfémech vo flexii substantív. Prejavuje sa to v zložitejšom deklinačnom systéme češtiny, ktorý je rozšírený o vzory *muž, soudce*, ale aj vo výraznejšej odlišnosti gramatických morf (žena – ulice, od města, od srdce, od děvčete) než v slovenčine (žena – ulica, od mesta – srdca – dievčaťa). Gramatické systémy sa odlišujú aj tým, že v slovenčine sa vo väčšej miere uplatňuje aglutinačný morfológický typ (vyrovnávanie tvarotvorných základov prechodom k femininám: *téma – témy, schémy*, k maskulínam: *dátum*, obmedzenie alternácií: *o ruce*, pádový synkretizmus: *sudcami – ženami – mestami; s chlapom, s hrdinom; k ženám, situáciám, uliciam, dlaniam, kostiam, mestám, srdciam; mestá, srdcia, vysvedčenia, dievčatá; chytám, nesiem; chytať, niest', môct'*, ale aj jednoduchšou syntaxou, ústupom pôvodných tvarov a väzieb).

Na druhej strane v slovenčine spôsobuje väčšiu variantnosť gramatických morfém neutralizácia kvantity (tzv. rytmický zákon): *ženám, kráskam, uliciam, hrádzam; pekný, krásny, piaty, cudzí, rýdži; chytám, kráčam*, z iných variantov je to typ *dievčatá – dievčence*.

5.1. ROZDIELY V DEKLINÁCIÍ SUBSTANTÍV

Rozdiely v deklinácii substantív sú podmienené hláskoslovne a morfonologicky. V češtine sú výraznejšie varianty tvarotvorných základov a bohatšie alternácie. Hláskoslovné rozdiely medzi slovenčinou a češtinou sa realizujú aj v gramatických morfémech. Prejavuje sa to v zložitejšom deklinačnom systéme češtiny, ktorý je rozšírený o vzory *muž, soudce*, ale aj vo výraznejšej odlišnosti gramatických morfém (žena – ulice, ženu – ulici, k městu – srdci, od města, od srdce, od děvčete) než je to v slovenčine (*hrdina – sudca, žena – ulica, ženu – ulicu, mestu – srdcu – dievčaťu, od mesta – srdca – dievčaťa*).

Vývinovo: V slovenčine zostalo málo duálových koncoviek (*dvoma, oboma*, resp. *očí, uší*), avšak v češtine sa pôvodné duálové koncovky zachovali nielen v skloňovaní čísloviek *dva (dvou, dvěma)* a *oba (obou, oběma)*, ale aj pri niektorých párových substantívach: *dvě oči*,

dvou očí, dvěma očím, o dvou očích, dvěma očima; podobne kolena, ruce, nohy, prsa, uši, ramena.

V češtině sa zachovali pôvodné neunifikované gramatické tvary, a to zvyšky duálu (*rukou, rukama*), vokatív (*Evo!, domove!*), Apl. pri životných maskulínach (*vidím pány, muže*), Ipl. pri maskulínach a neutrách (*s muži, pány, hrady, se stroji, městy, se srdci, děvčaty*), Isg. pri type *předseda* (*s předsedou*), Npl. pri neutrách na -a (*města, děvčata*) atď. Pri prevzatých slovách z latinčiny a gréčtiny sa v češtině zachoval pôvodný rod (*to album, datum*) a pôvodné zmeny vk tvarotvornom základe (Nsg. *téma* → Npl. *témata, dramata, schémata*). V češtině existuje viac dvojtvarov (Npl. *muži / mužové, susedi / susedé, hosti / hosté, husiti / husité, chlapečci / chlapečkové, asketi / asketové, konšelé / konšelové, motýli / kniž. motýlové, páni / pánové, soudci / soudcové*; Dsg. *pánovi / pánu Bohu / panu Novákovi, mužovi / muži, soudci / soudcovi, doktoru / doktorovi, psu / psovi, hochu / hochovi, sousedu / sousedovi*). V češtině je viac rozšírený variant morfémy -u v Lsg. pri maskulínach a neutrách: *o kosmu, o viru, o idealismu, o adjektivu, o muzeu, o ministerstvu*, v slovenčine je variant morfémy -u v Lsg. podmienený fonologicky – po veľárnych konsonantoch a po vokáloch.

Čeština a slovenčina sa odlišujú aj v rode iných substantív a to má vplyv na vznik vzájomných kontaktných javov. V slovenčine sú maskulína slová *variant, rad, šál, Paříž, Izrael, Olomouc*, kým v češtině sú to feminína (*varianta, řada, šála, Paříž, Izrael, Olomouc*). V slovenčine sú slová *páska, vzorka, snímka, torta, saláma, sála, reťaz* feminína, v češtině sú to maskulína: *pásek, vzorek, snímek, dort, salám, sál, řetěz*.

5.2. DEKLINAČNÝ SYSTÉM SLOVENČINY

Prehľad všetkých gramatických morfémy pri skloňovaní substantív v slovenčine

Pád	Rod		
Sg	maskulínium	neutrum	feminínium
N	-Ø, -o, -us, -as, -es, -a	-o, -e, -a (-ä), -um, -on, -ie	-a, -Ø, (-á)
G		-a, -u, -ia	-y, -e, (-ej)
D		-ovi, -u, -iu	-e, -i, (-ej)
A	-a, -u, -Ø	-o, -e, -a (-ä), -um, -on, -ie	-u, -Ø, (-ú)
L		-ovi, -e, -u, -i, -í	-e, (-ej)
I		-om, -ím	-ou
V singulári majú spoločné koncovky maskulína a neutrá, v pluráli neutrá a feminína.			
Pl	maskulínium	neutrum	feminínium
N	-i, -ovia, -ia; -y, -e	-á, -ia (-a), -atá / -ence	-y, -e, (-é)
G	-ov (-í, -Ø)		-Ø, -í, -at / -eniec-Ø
D	-om		-ám, -iam, (-am), -atám / -encom
A	-ov (-í); -y, -e	-á, -ia (-a), -atá / -ence	-y, -e, (-é)
L	-och		-ách, -iach, (-ach), -atách / -encoch
I			-mi, -ami, -iami, atami / -encami

Komentár k slovenskej deklinácii

Slovenská deklinácia má šesť pádových koncoviek v každom čísle. Slovenčina má jednoduchšiu paradigmu, nepotrebuje mäkké vzory *muž* a *sudca*, aj vzor *stroj* má gramatické morfémy s vokálmi *a, u* rovnaké ako vzor *dub*. Pádový synkretizmus je výraznejší než v češtině, napr. Isg., Ipl., Gpl., Dpl. a Lpl. maskulín (-om, -ou, -mi, -ami, -ov, -om, -och). V slovenčine má Ipl. koncovky -mi, -ami pri všetkých podstatných menách, v češtině len pri feminínach a neutrách vzoru *stavení*. Ostatné majú koncovku -i/-y: *s mužmi – s muži*,

s Nemcami – s Němci, morami – moři, kamarátmi – kamarády, vlakmi – vlaky, problémami – problémy, dievčatami – děvčaty, mestami – městy, autami – auty, s čísly – s čísly.

Slovenčina, ktorá na rozdiel od množstva svojich nárečí stratila osobitný tvar vokatívu, má vo funkcii vokatívu oslovovací nominatív. V češtine vokatív zostal pri všetkých substantívach: S *Peter* – Č *Petře*, *kolega* – *kolego*, *teta* – *teto*, *pani učitelka* – *paní učitelko*, *národ* – *národe*, *Václav* – *Václave*.

V slovenčine sa pri životných maskulínach vyrovnal akuzatív s genitívom v singulári aj v pluráli, ale v češtine len v singulári. V množnom čísle má čeština pôvodnú akuzatívnu koncovku: *videla bratov* – *viděla bratry*, *pánov* – *pány*, *manželov* – *manžele*, *zlodejov* – *zloděje*, *kolegov* – *kolegy*.

V slovenčine spôsobuje väčšiu variantnosť gramatických morfém neutralizácia kvantity: *ženám*, *kráskam*, *uliciam*, *hrádzam*; z iných variantov je to typ *dievčatá* – *dievčence* a samostatný vzor *gazdiná*.

5.2.1 Deklinačné vzory maskulín v slovenčine

SG

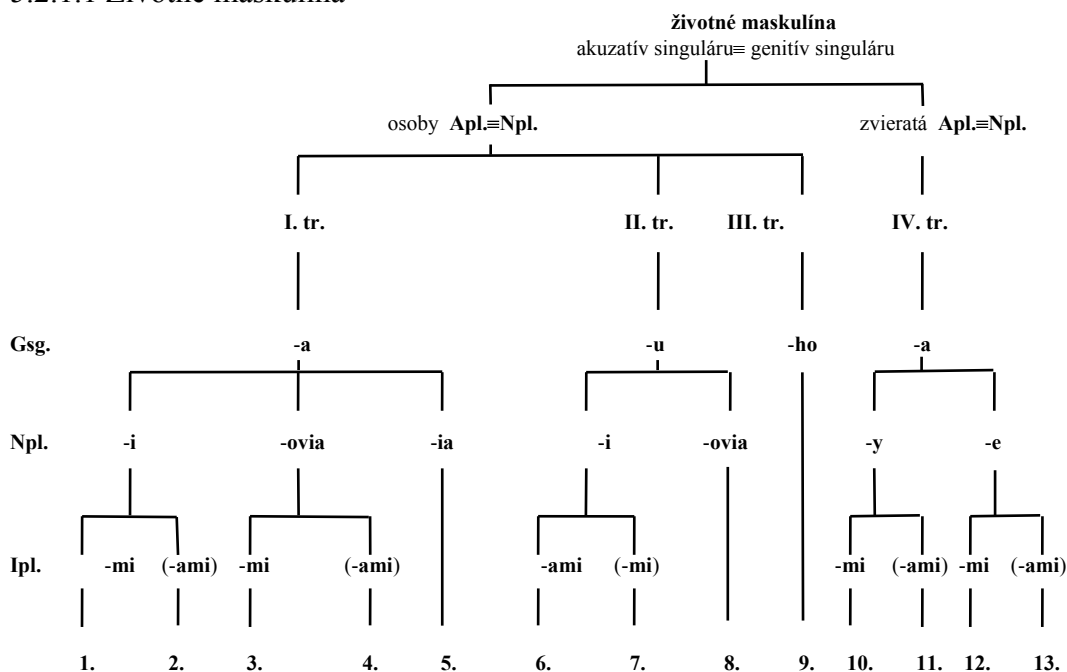
N	chlap-Ø ded- o géni-us občan-Ø	hrdin-a futbalist-a	dandy-Ø	sokol-Ø medved'-Ø	dub-Ø hrad-Ø	stroj-Ø
G	chlap-a	hrdin- u	dandy- ho	sokol-a	dub- a hrad-u	stroj- a (žiaľ- u)
D	chlap-ovi (pánu)	hrdin-ovi	dandy- mu	sokol- ovi	dub-u	stroj- u
A	chlap-a	hrdin-u	dandy- ho	sokol-a	dub-Ø	stroj-Ø
V	Slovenčina, ktorá na rozdiel od množstva svojich nárečí stratila osobitný tvar vokatívu (okrem typov <i>pane</i> , <i>otče</i> , <i>chlapče</i> , <i>synku</i> , <i>Bože</i>), má vo funkcii vokatívu oslovovací nominatív.					
L	o chlap-ovi (pánu)	o hrdin-ovi	dandy- m	o sokol- ovi	o dub- e vlak-u hotel- i	stroj-i
I	chlap-om	hrdin-om	dandy- m	sokol-om	dub-om	stroj-om
PL	chlap-i, chlaček- ovia občan- ia	hrdin- ovia futbalist- i	dandy- ovia	sokol-y medved-e	dub-y	stroj-e
G	chlap- ov (hostí)	hrdin- ov	dandy- ov	sokol- ov (koní)	dub- ov Karpát-Ø	stroj- ov (dní)
D	chlap- om	hrdin- om	dandy- om	sokol- om	dub- om	stroj- om
A	chlap- ov	hrdin- ov	dandy- ov	sokol-y medved-e	dub-y	stroj-e
L	chlap- och	hrdin- och	dandy- och	sokol- och	dub- och	stroj- och
I	chlap- mi chlapc- ami	hrdin- ami husit- mi	dandy- ami	sokol- mi orl- ami	dub- mi poj- ami	stroj- mi konc- ami

V slovenskej deklinácii sa substantíva typu *hrdina* v Gsg. a Isg. skloňujú podľa ostatných maskulín. V češtine majú tieto slová pôvodné koncovky podľa *a-kmeňov*, tzn. že majú v singulári relačné morfémy ako typ *žena*: *od predsedu Čalfu* – *od předsedy Čalfy*, *so sluhom* – *se sluhou*, *s kolegom* – *s kolegou*. To isté sa týka aj typu *soudce*.

Zvieracie substantíva v neprenesenom význame sa v slovenčine skloňujú v singulári ako životné, ale v pluráli ako neživotné, v češtine sa skloňujú v obidvoch číslach ako životné: *motýle* – *motýli*, *kohúty* – *kohouti*, *pstruhy* – *pstruzi*, *zajace* – *zajíci*, *pavúky* – *pavouci*,

leopardy – leopardi. Zvieracie substantíva, ak nie sú personifikované, sa v pluráli skloňujú ako neživotné (okrem dvojtvarov *pes, vlk, vták*).

5.2.1.1 Životné maskulína

Vzory: 1. chlap, 2. chlapec, 3. Ján, 4. dedo, 5. občan, 6. futbalista, 7. poeta, 8. hrdina, 9. dandy, 10. sokol, 11. orol, 12. komár, 13. vrabec

- K I. triede patria substantíva zakončené v Nsg. pred nulovou koncovkou na konsonant, na *-o* alebo na *-us, -es, -as, -os*, ktoré majú v Gsg. koncovku *-a* (*občan, Jan, doktor, manžel, génius, dedo*). Delia sa na vzory podľa Npl.:
- dominantný vzor chlap (apelatíva zakončené na *-Ø* majú Npl. *-i*), pred koncovkou *-i* v Npl. substantív zakončených na *k, ch* dochádza ku konsonantickým alternáciám (*vojak – vojaci, beloch – belosi*);
- frekventovaný vzor dedo (všetky propriá, všetky zakončené na *-o*, všetky maskulína zakončené na *g, h* pred gramatickou morfému *a* zakončené na koncovku *-us* majú v Npl. *-ovia*, napr. *dedovia, chirurgovia, vrahovia, chlapčekovia, svedkovia*);
- občan (všetky životné maskulína s derivačným formantom *-el'* a obyvateľské mená s formantom *-an, -čan* majú v Npl. *-ia*, napr. *občania, priatelia*).

V Ipl. majú niektoré substantíva zaradované k vzorom I. triedy variantnú koncovku *-ami* v Ipl. substantív zakončených na *-o*, po konsonante *m* a pri zánikovej alternácii v sufixoch *-ec, -ok* (*chlapcami, dedami, ekonómami, chlapcami, svedkami*).

Podľa II. triedy sa skloňujú životné substantíva, ktoré majú v Nsg. koncovku *-a* (*-o*); v Gsg. koncovku *-u* (napr. *futbalista, bandita, despota, hrdina, sudca, kolega, Vajda, Botto*). V niektorých pádoch sú variantné koncovky, a to v N a Ipl. :

- v Npl. je pri substantívach zakončených na *-ista*, zriedkavo na *-ta* v tejto triede dominantná koncovka *-i* (*turisti, poeti*);
- v Npl. je pri substantívach nezakončených na *-ista, -ta* sekundárna koncovka *-ovia* (*hrdinovia, sudcovia, kolegovia*);
- v Ipl. je pri substantívach zakončených na *-ta* (nie *-ista*), koncovka *-mi* (*poetmi*).

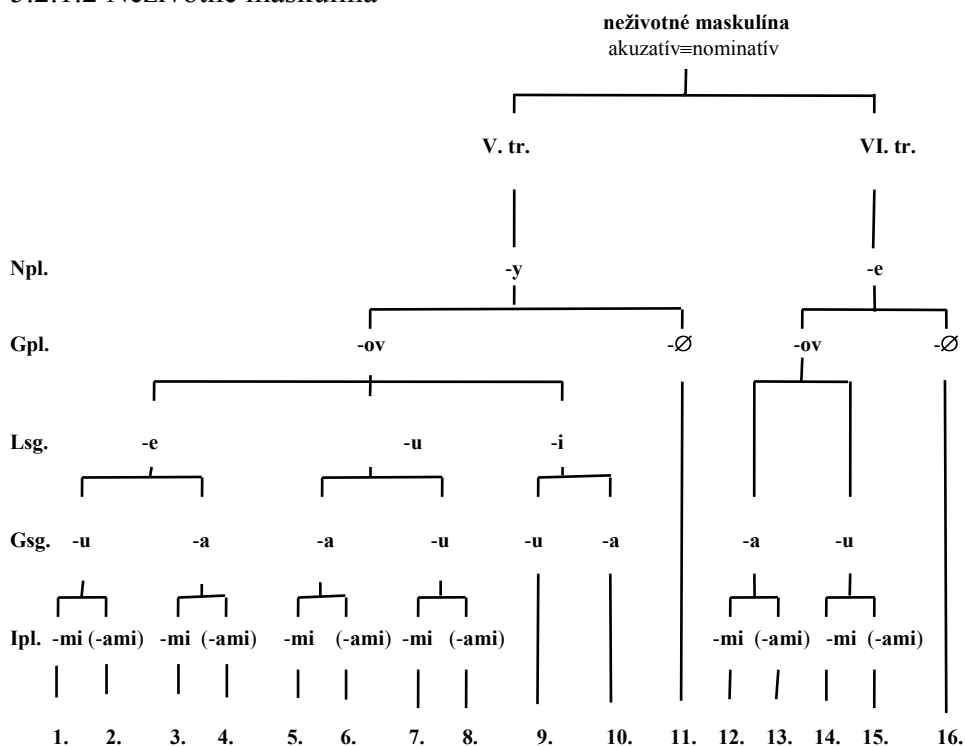
Podľa III. triedy sa skloňujú životné substantíva zakončené pred gramatickou morfému na *i* (*y*), *í* (*y*), *e*, *é*, *ě*, *ä*, *ö*, *õ*, *ü*. Ide o životné prevzaté maskulína (hlavne propriá) so zhodou Asg. a Gsg. aj Apl. a Gpl., ktoré majú v Gsg. determinujúcu relačnú morfu *-ho*, posesívne

skloňovanie (*Verdi – Verdiho, Verdimu, Verdim*), v pluráli majú morfémy podľa vzoru *hrdina*. Patrí sem málo prevzatých apelatív (*kuli, dandy, báči, yeti, hadži, abbé, pony* (v pluráli nesklonné), *grizly, efendi, mufti*), ale predovšetkým propriá: *Škultéty, Fándly, Holuby, Petöfi, Medici, Vivaldi, Verdi, Rossini, Machiavelli*, maďarské mená *Rudi, Feri, Laci, Miki*, anglické mená *Yankee, Charlie, Freddy, Tommy, Tony, Stanley, Harry, Henry, Johnny, Shelley, Lee, Monte, Monty, MacCartney*, francúzske, nemecké, talianske a iné mená *René, Uwe, Goethe, Heine, Hesse, Nitsche, Greule, Suppé, Jahve, Dante, Duce, Hrabě, Poupě, Selätä, Sillanpää, Inönü, Jenö*.

Podľa IV. triedy sa skloňujú pomenovania zvierat zakončené na morfémy $-\emptyset$, *-us*, *-o*, v Gsg. majú morfému *-a*, v singulári sa skloňujú ako životné substantíva podľa vzoru *chlap*, v pluráli ako neživotné substantíva. Delia sa na vzory podľa Npl.: sokol (apelatíva zakončené na $-\emptyset$, pred ktorou je tzv. nie mäkký konsonant, majú Npl. *-y*), medveď (apelatíva zakončené na $-\emptyset$, pred ktorou je tzv. mäkký konsonant, majú Npl. *-e*).

Okrem toho existujú substantíva s adjektívnou formou, ktoré majú adjektívne skloňovanie: *hostinský, vedúci, hlavný, triedny, Jesenský, Dostojevskij, Veselý, Starší*.

5.2.1.2 Neživotné maskulína

Vzory: 1. hlas, 2. pojem, 3. dub, 4. chrbát, 5. rýchlik, 6. obrázok, 7. vlak, 8. poriadok, 9. materiál, 10. hotel, 11. Kapašany, 12. stroj, 13. koniec, 14. žiaľ, 15. žáner, 16. Matliare.

Podľa V. triedy sa skloňujú neživotné maskulína zakončené v Nsg. pred koncovkou $-\emptyset$, *-us*, *-os* na tvrdý konsonant (napr. *vlak, hrach, piesok, ľud, východ*) a niektoré na obojaký konsonant (napr. *chrám, hlas, kozmos*), vokál (*nukleus*). V Gsg., Lsg. a Ipl. majú niektoré substantíva zaraďované k vzoru *hrad* variantné koncovky:

- menej frekventovanú koncovku *-a* majú v Gsg. počítateľné konkréta (*dub, rýchlik, stôl*), a to napr. niektoré názvy dní (*pondelok – do pondelka*), ďalej substantíva zakončené na *-ov* a *-ín* (z *ostrova, do komína, do Prešova, z Mníchova*) a substantíva s významom miesta (*dvor – z dvora, les – do lesa, hotel – do hotela*); frekventovanejšiu koncovku *-u* majú abstraktá,

materiáliá a kolektíva, deverbatíva (*hlas, hrach, piesok, ľud, východ*). Niektoré majú dvojtvary, napr. *bazénu – bazéna, roka – roku*;

- v Lsg. je najčastejšia morféma *-e*; koncovku *-u* majú v lokáli singuláru neživotné maskulína zakončené na *k, g, h, ch* a na vokál (napr. *vlak – vo vlaku, piesok – v piesku, o glgu, na prahu, o hrachu, o nukleu*);
- koncovku *-i* majú v Lsg. prevzaté neživotné maskulína zakončené na *-ál, -ér, -el* (napr. *o materiáli, v lokáli, v hoteli, v likéri, v ateliéri*) a niektoré iné maskulína (*na klavíri, v júni, v júli, v apríli*);

Podľa vzoru materiál sa skloňujú prevzaté substantíva abstraktá (zakončené na *-ál* (všetky okrem *pedál, sandál*): *ideál, bengál, plurál, lokál, duál, personál, kapitál, inštrumentál, seriál, memoriál*; zakončené na *-el* *apel, barel, duel, pastel, akvarel, model, naturel*; zakončené na *-ér* *malér, hardvér, softvér*), materiáliá (*bešamel, karamel, flanel, tmel, éter, gél, likér, kondicionér, mohér, polymér*), pomenovania priestorov (*areál, exteriér, interiér, fotoateliér, ateliér, foyer*) a cudzie toponymá s relačnou morférou \emptyset (*Münster, Montpellier, Babel, Brusel, Kessel, Bruntál, Ompitál*). Podľa vzoru hotel sa skloňujú prevzaté konkréta (*fotel, tunel, skalpel, cmiter, bestseller, kráter, majer, revolver, bombardér, buldozér, remorkér, adaptér, mixér, klavír*, mená mesiacov *apríl, jún, júl*) s relačnou morférou \emptyset . Ide o cudzie substantíva zakončené na *-ér* (*adaptér, bombardér, buldozér*), *-er* (*kontajner, kráter, laser*), *-el* (*fotel, hotel, mantinel*) bez zánikovej vokalickej alternácie.

Podľa VI. triedy sa skloňujú neživotné maskulína zakončené pred gramatickou morférou na tzv. mäkký konsonant (*topoľ, údaj, kameň, lakeť*) a niektoré internacionalizmy zakončené na *r, l* s pohyblivým vokálom (*kufor, meter, liter, semester, bicykel; hektár, honorár, oltár, január, február, adresár, herbár, chotár, kalamár, pohár, repertoár, seminár, šlabikár, talár, vejár*), *-iar* (*grajciar, kočiár, končiar*), *-ier* (*golier, halier, tanier*), *-ál* (len dve: *pedál, sandál*), *-er* (*liter, meter, bunker, cviker, december, november, október, pulóver, register, semester, september, sveter*). Obsahujú derivačnú morféru s pohyblivou samohláskou *e* (*-ec/-c, -iec/-c: štvorec, tanec, čepiec, veniec, -er/-r: september, október, liter, meter, kaliber, manéver, amfiteáter, teáter, alabaster, -el/-l': hobeľ, šmirgel', kvapel', cumel', vrúbeľ, -eň/-ň: oheň, osteň, peceň, ražeň, rezeň, s'ážeň, -el/-l: bicykel, fascikel, -eť/-ť: kypet'*), samohláskou *o* (*-or/-r: šiator, kufor*).

V slovenčine sa prevzaté substantíva zakončené na *r, l* skloňujú podľa vzoru dub alebo stroj, v češtine jednotne podľa vzoru hrad. Preto vznikajú medzi nimi rozdiely v týchto tvaroch: *kufre – kufry, motocykle – motocykly, kilometre – kilometry, litre – litry, semestre – semestry, registre – registry, káble – kabely, doláre – dolary, hektáre – hektary, sandále – sandály, kvádre – kvádry, orchestre – orchestry*. Podobne sa v češtine skloňujú aj niektoré substantíva, ktoré majú v slovenčine zakončenie na *l', t'*: *topole – topoly, mozole – mozoly, hrbole – hrboly, lakte – lokty*.

V Gsg. a Ipl. majú niektoré substantíva sekundárne koncovky:

- koncovku *-u* majú v Gsg. nepočítateľné materiáliá (*čaju*) a abstraktá (*žial'u, žánru*);
- koncovka *-ami* je v Ipl. substantív pri zánikovej alternácii (*lakeť*), hlavne však v zakončeniach na *-iec, -or, -el, -er* (*koniec – koncami, kufor – kufami, bicykel – bicyklami, žáner – žánrami*).

V Gsg. a sčasti v Lsg. sa obidva jazyky odlišujú len frekvenciou koncoviek *-a/-u, -e/-u* pri neživotných maskulínach. V slovenčine je v Gsg. koncovka *-a* frekventovanejšia než v češtine: *stola – stolu, vetra – větru, duba – dubu*, v Lsg. je v slovenčine frekventovanejšia koncovka *-e*, v češtine *-u*: *o zvone – o zvonu, v hneve – v hněvu, o priemysle – o průmyslu*.

V obidvoch jazykoch sú v Gsg. dvojtvary, pričom je ich viac v slovenčine (*bazéna/-u, oceána/-u – javoru/-a, koutu/-a, kalichu/-a, kožichu/-a, ohníčku/-a*); v Lsg. v slovenčine nie sú dvojtvary, v češtine sa, naopak, dvojtvary v Lsg. vyskytujú (*na balkonu/-ě, v návodu/-ě*,

v zákonu/-ě, v okrese/-e, v kožichu/-še, v jazyku/-ce). Dvojtvary Gsg. -a/-u: *bajonet, banán, barak, bazén, biftek, bodyček, bok, brloh, bršlen, cimbal, cólštok, čemer, črep, dvojskif, džber bitúnok, bloček, hrášok, chládoček, majetoček, náhubok, odstrižok, nátrubok, náustok, ociel'ok, opalok, opasok, podbradok, podpätok, prúžok, smiešok, štítok, štvorlístok, útržok, vlások, výhonok, výpestok, vývratok, záchod, zošit, zátylok, závitok, zovňajšok, zvratok, zvršok, žliabok*; -u/-a: *amplión, autobus, autosalón, bambus, časomer, decht, elektromer, encián, forint, hľbkomer, hrb, hustomer, kabanos, kľb, klystír, koeficient, kolt, kombajn, koráb, kvocient, lexikón, list, mikrobús, obrátkomer, oštep, otáčkomer, plagát, plynomer, praslen, prezent, radián, rajón, rýchlomer, sedemhran, silomer, sklep, sklonomer, svetlomer, šilt, štep, štít, teplomer, tlakomer, trojhran, trolejbus, uhlomer, vavrín, vlhkomer, vodomer, volant, vulkán, výškomer, zrážkomer, zvukomer, žaket*.

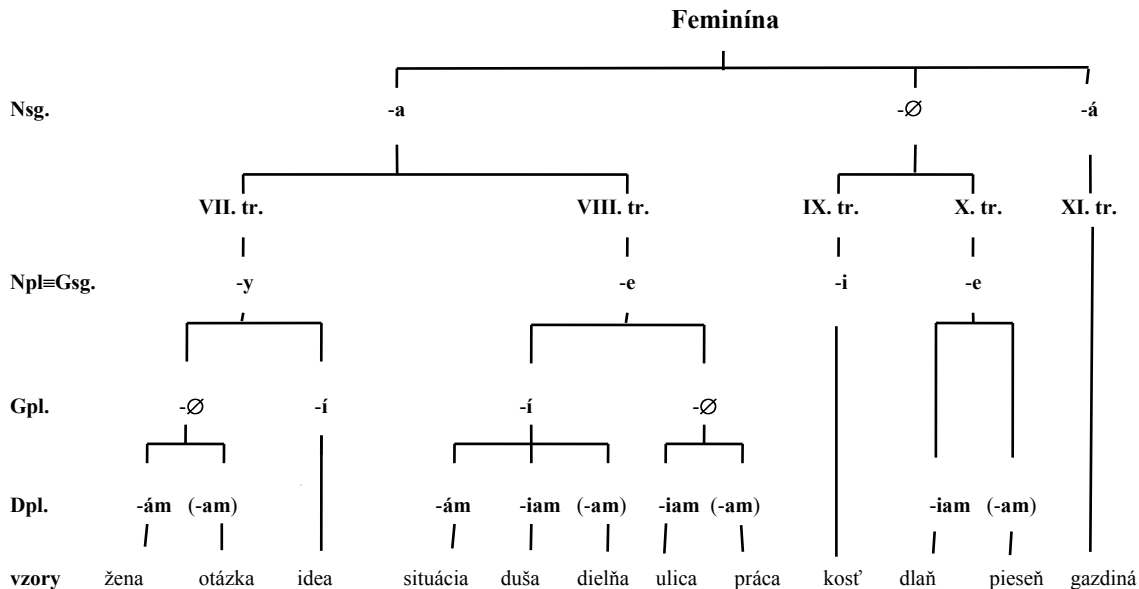
Zriedkavé sú neživotné substantíva s adjektívnou formou a adjektívnym skloňovaním, napr. štít *Slavkovský* alebo *Jahňací*.

Variantnosť slovenských koncoviek v Ipl. Distribúcia morf -*mi/-ami* má rovnaké podmienky pre vzory maskulín v I., IV., V. a VI. triede. Pre morfu -*mi* je relevantný nepohyblivý vokál a jeden konsonant C (okrem *m*), kombinácie sonóry a iného konsonantu CsC (okrem *mC*, napr. *mužmi, pánmi, rektormi, zlodejmi, lordmi, študentmi*), zo spoluhláskových skupín CC sú to skupiny: *st, št, zd, žd, žd', kt, pt, sk, sg, bt, x (ks)*, napr. *vierozvestmi, prepoštimi, architektmi, adeptmi, objektmi, suffixmi*. Pre morfu -*ami* je relevantný pohyblivý vokál pred jednou spoluhláskou V/ØC (*otcami, svedkami*), spoluhláska *m* (*otčimami, ekonómami*), kombinácie *mC* (*vampami*), *CsCs* (*klaunami*), *CCC* (*borščami*) a Nsg. -*o* (*dedami, géniami*).

5.2.2. Deklinačné vzory feminín v slovenčine

SG					
N	žen-a matk-a	ulic-a	dlaň-Ø	kost'-Ø	princezn-á
G	žen-y	ulic-e	dlan-e	kost-i	princezn-ej
D	žen-e matk-e ide-i	ulic-i	dlan-i	kost-i	princezn-ej
A	žen-u	ulic-u	dlaň-Ø	kost'-Ø	princezn-ú
L	žen-e matk-e ide-i	ulic-i	dlan-i	kost-i	princezn-ej
I	žen-ou	ulic-ou	dlaň-ou	kost'-ou	princezn-ou
PL					
N	žen-y	ulic-e	dlan-e	kost-i	princezn-é
G	žien-Ø matiek ide-í	ulíc-Ø situáci-í	dlan-í	kost-í	princezn-Ø
D	žen-ám	ulic-iam situáci-ám	dlan-iam	kost-iam	princezn-ám
A	dám-am žen-y	dielň-am ulic-e	piesň-am dlan-e	kost-i	princezn-é
L	žen-ách	ulic-iach situáci-ách	dlan-iach	kost-iach	princezn-ách
I	dám-ach žen-ami	dielň-ach ulic-ami	piesň-ach dlaň-ami	kost'-ami	princezn-ami

V slovenčine sa vo väčšej miere uplatňuje vyrovnávanie tvarotvorných základov prechodom pôvodných neutier zakončených na *-a* k feminínam (Nsg. *téma* → Gsg., N, Apl. *témy*, porov. *tá dráma* – *to drama*, *tá téma* – *to téma*, *tá klíma* – *to klíma*, *tá dogma* – *to dogma*, *tá dilema* – *to dilema*, *tá aróma* – *to aroma*, *bez aroma/aromatu*, *tá reuma* – *to revma* (neskl.).

Podľa VII. triedy sa skloňujú feminína, ktoré majú pred koncovkou *-a* konsonant pravopisne tvrdý (napr. *voda*, *fakulta*), obojaký (napr. *ryba*, *syntéza*). V Gsg. majú morfému *-y*, delia sa na vzory podľa Gpl.: *žena* (-∅), *idea* (*ideí*, *orchideí*, *kameí*), porov. 7.2.2.1. V D, Lsg. a D a Lpl. majú niektoré substantíva variantné koncovky:

- zriedkavú koncovku *-i* majú v Dsg. a Lsg. feminína zakončené na *-ea* (*idea* – *idei*, *vinei*, *orchidei*, *Andrei*);
- sekundárne koncovky *-am*, *-ach* majú v Dpl. a Lpl. feminína po dlhej slabike (*otázka* → *otázkam*, *otázkach*). Variantnosť gramatických morféme v Dpl., Lpl. pri všetkých feminínach: v slovenčine spôsobuje neutralizácia kvantity (tzv. rytmický zákon): *ženám*, *kráskam*, *uliciam*, *hrádzam*.

Substantíva typu *idea* sa od češtiny odlišujú v Gsg. (*idey* – *idey/ideje*), D a Lsg. (*k idej* – *k ideji*, *o idej* – *o ideji*), Isg. (*s ideou* – *s ideou/idejí*), v pl. má čeština dvojtvary, okrem tvarov zhodných so slovenčinou má aj tvary N *ideje*, G *idejí*, D *ideám/idejím*, A *ideje*, L *o ideách/idejích*, I *s ideami/idejami*.

V Gpl. niektorých feminín je vkladné *-ie-*, *-o-*, *-e-* (napr. *sestra* → *sestier*, *učiteľka* → *učiteľiek*, *hra* → *hier*; *otázka* → *otázok*, *vojna* → *vojen*).

Podľa VIII. triedy sa skloňujú feminína, ktoré majú pred koncovkou *-a* konsonant pravopisne mäkký alebo v internacionalizmoch zakončenie na *-ia* (*-ya*) (napr. *kolegyňa*, *tradícia*, *koža*, *Táňa*, *Dáša*, *Soňa*, *Nad'a*, *Broňa*, *gejša*, *demokracia*, *harpya*). V Gsg. majú morfému *-e*, delia sa na vzory podľa Gpl.: *ulica* (*ulíc*), *situácia* (*situácií*), porov. 7.2.2.1. V G, D a Lpl. majú substantíva VIII. triedy variantné koncovky:

- koncovku *-í* majú v genitive plurálu feminína zakončené na *-ňa*, *-ia* (*pracovňa* → *pracovní*, *situácia* → *situácií*);
- koncovky *-ám*, *-ách* majú v D a Lpl. prevzaté feminína zakončené na *-ia* (*situácia* → *situáciách*);

- koncovky *-iam, -iach* majú v D a Lpl. domáce feminína po krátkej slabike (*uliciam, uliciach*);
- koncovky *-am, -ach* majú v D a Lpl. feminína po dlhej slabike (*dielňa → dielňam, dielňach*).

Podľa IX. triedy sa skloňujú feminína zakončené na morfému *-Ø*, pred ktorou je tzv. mäkký konsonant, podľa Gsg. sa delia na tie, ktoré majú morfému *-i*: s jedným vzorom *kosť* – najčastejšie sú to abstraktá (*vlastnosť, spoločnosť, milosť*). K tomuto vzoru, ktorý je bez variantov, sa radia predovšetkým substantíva so suffixmi *-osť/-osť* (napr. *rýchlosť, bolesť, vlastnosť, spoločnosť, milosť*) a substantíva *reč* a *vec, myš, sol'*. Morfému *-e* majú v Gsg. väčšinou konkréta – *dlaň, sieň, pláň, manéž, garáž, stupaj, šlapaj, kolaj, kročaj, výzbroj, zbroj, trofej, livrej, húšť, púšť, spúšť, sieť, cukráreň, kaviareň* alebo nepravé abstraktá – *pieseň, báseň, kázeň, priazeň, bázeň, vášeň, tieseň, báj, esej, obyčaj, nádej, partaj, stáž, púť*, zriedkavo pravé abstraktá – *montáž, koláž, prestíž, níž, tíš, súš, výš, spúšť*. Vzor *dlaň* sa líši od vzoru *ulica* iba v tvaroch nominatívu a akuzatívu singuláru; v genitíve plurálu majú nevariantnú koncovku (*-i*), napr. *tyč, kolaj, tvár, krádež, pieseň, cukráreň, kaviareň, posteľ*. V D a Lpl. majú niektoré substantíva zaradované k vzoru *dlaň* variantné koncovky:

- koncovky *-iam, -iach* majú v D a Lpl. feminína po krátkej slabike (*dlaniam, dlaniach*);
- koncovky *-am, -ach* majú v D a Lpl. feminína po dlhej slabike (*pieseň → piesňam, piesňach*).

Podľa X. triedy s jedným vzorom *gazdiná* sa skloňuje 11 feminín zakončených na morfému *-á* (*šľachtičná, kňažná, kráľovná, cárovná, cisárovná, princezná, ujčíná, švagriná, testiná, stryná*), v singulári a v N a Apl. majú adjektívne morfémy vzoru *pekný*, v G, D, L, Ipl. sa skloňujú ako vzor *žena*. V češtine sa substantíva typu *princezna, kráľovna, cisárovná* skloňujú podľa vzoru *žena: princezna, bez princezny, k princezně, princeznu, o princezně, s princeznou*, v slovenčine majú osobitné skloňovanie: *princezná, bez princeznej, k princeznej, princeznú, o princeznej, s princeznou*.

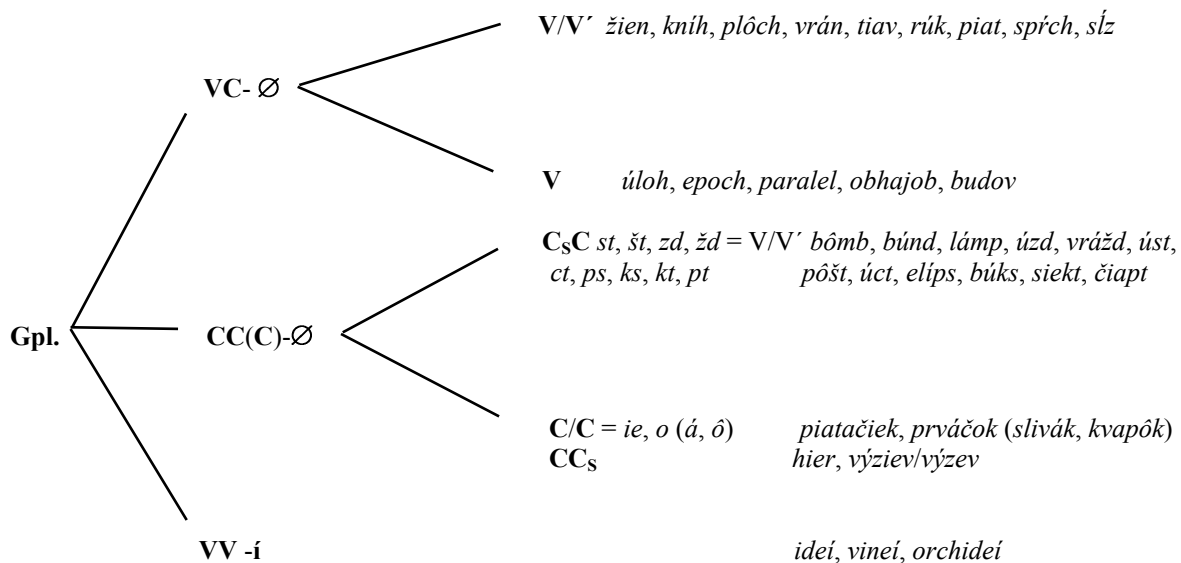
Feminína *gazdiná* a *pani*

SG		
N	gazdin-á	pan-i
G	gazdin-ej	pan-ej
D	gazdin-ej	pan-ej
A	gazdin-ú	pan- iu
L	(o) gazdin-ej	(o) pan-ej
I	gazdin-ou	paň- ou
PL		
N	gazdin-é	pan- ie
G	gazdín-Ø [princezien]	pan- í
D	gazdin-ám	pan- iam
A	gazdin-é	pan- ie
L	(o) gazdin-ách	(o) pan- iach
I	gazdin-ami	pan- iami

Osobitný prípad predstavuje syntakticky podmienená distribúcia tvarov pri substantíve *pani*, ktoré má vlastné skloňovanie v samostatnej pozícii (od *mladej panej*) a neflektívne je fenimínum *pani* v atributívnej pozícii (k *pani doktorke, o pani Novákovej, pani učiteľky*). Frekventované sú substantíva s adjektívnu formou, ktoré majú adjektívne skloňovanie – všetky feminatívne priezviská: *Nováková, Jesenská, Čierna, triedna, vedúca, chyžná*.

7.2.2.1. Komentár k slovenskej deklinácii feminín:

Gpl. pri feminínach VII. triedy:

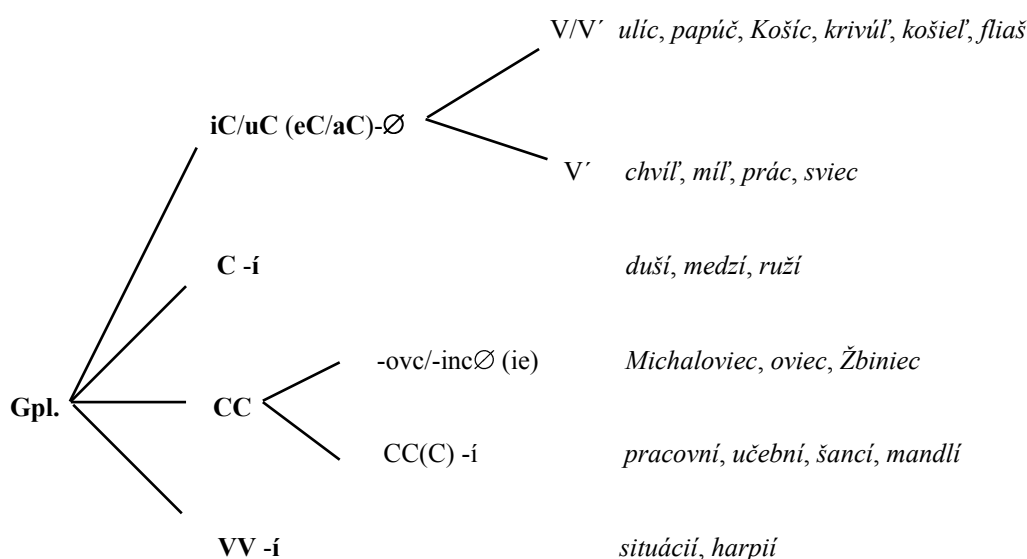

- Pred nulovou relačnou morféomou v Gpl. sa predlžujú vokály, ak je pred ňou jedna spoluhláska (*univerzita, škola, medzera, ryba, vrana, koza, podpora, sloboda, mrcha, sprcha, vlha, blcha*) alebo kombinácia spoluhlások s prvou sonórou CsC (*bomba* → *bômb, krivda, horda, fakulta, fajta, flauta, pauza, fešanda, limba, plomba, miliarda, petarda, garda, haraburda, nymfa, harfa, archa, ťarcha, salva*) okrem substantíva *karta (kariet/karát)*, *banka (bánk/baniek)* alebo okrem kombinácie na sonóru a konsonant *s: seansa, fajansa, nuansa*. Bez vkladnej hlásky sa tvorí Gpl. aj pri substantívach so spoluhláskovými skupinami *zd, žd, st, št, ct, pt, kt, ks, ps* (*uzda* → *úzd, jazda, brzda, vražda, kasta, bašta, pošta, pocta, čapta, sekta, buksa, elipsa, klipsa*). Pri domácich a frekventovaných prevzatých slovách dochádza pred nulovou morféomou k vokalickej kvantitatívnej alternácii: *e/ie (žena, halena, nevera)*, *o/ô (stopa, plocha, doba, sirota, osoba, žaloba, novota, noha, dobrota, bomba, škoda, macocha, sloboda)*, *i/í (krivda, novina, lexika, kniha, hodina, chyba, ryba)*, *a/á (vrana, lampa, salva)*, *a/ia (poľana, ťava, čata, zľava, žaba, žihľava, šľava)*, *u/ú (devucha, ruka, formula, ampula, bunda, nula, žula, uzda)*, *ä/ia (päta)*, *r/r' (obrva, mrcha, sprcha, srna, brzda)*, *l/l' (vlna, žlna, slza, blcha)*. K alternácii nedochádza: a) ak je vokál v slabike pred dlhou slabikou (*úloha, pálava, výšina, nížina, záhrada, dialava, úroda, Pieniny, Ráztoky, Dúbravy, Stráňany, bieda, vláda, brána, planéta, perióda, sála, tribúna, váza, úcta, hviezda, rímsa*, v rámci sufixov *-úra (kultúra, literatúra, fraktúra, manikúra, pedikúra, fraktúra) -áda (čokoláda, barikáda)*, *-itída (artritída)*, *-óza (psychóza)*); b) pri prevzatých slovách so samohláskami *o, e*; príčinou nealternovania je oslabenie dvojice *e/é, o/ó* v alternačnom systéme slovenčiny (*kapitola, metafora, epanastrofa, joga, droga, synekdocha, epocha, artičoka, revolta, eskorta, sorta, kokakola, taxa*); okrem zdomácnených a frekventovaných feminín (*legenda, omeleta, etiketa*). V domácich slovách sa tiež z fónických príčin nerealizuje alternácia, ktorej výsledkom by bolo spojenie *ôv, vô, jô (budova, vdova, obnova, osnova, stvora, obhajoba)*.
- Vkladnú hlásku majú v Gpl. feminína zakončené na dve spoluhlásky, medzi ktorými je morfémová hranica C-C (*učiteľ-ka*), napr. *mamička, farbička, výnimka, jamka, skrinka, slivka, hádanka, bodka, výučba, prosba, služba*). Vkladnú hlásku *-ie* majú aj všetky substantíva so zakončením na kombináciu s poslednou „nemäkkou“ sonórnou spoluhláskou CCs (*katedra* → *katedier, tehla, perla, ihla, metla, hra, odozva, syntagma, krčma, zebra, libra, kobra, vydra, flandra, cundra, nozdra, cifra, šifra, prehra, hra; jazva, podošva, rakva, buľva, odozva, čižma, sedma, tepna, odvesna, almužna, sosna, tabla, modla*), ďalej typ s dvoma sonórmi CsCs (*palma, hymna, panna, panva, forma, larva, hrivna, lucerna, Anna, firma, barla, berla*)

okrem kombinácie *lv, rv* (*salva, rezerva, konzerva*), kombinácie s tromi konsonantmi CCC a skupinou *cht*: *mzda* → *miezd, hmla, handra, sestra, vrstva; plachta*.

Vkladnú hlásku *o*, resp. *e* v Gpl. majú aj feminína s dlhou slabikou zakončené na dve spoluhlásky, medzi ktorými je morfémová hranica C-C (*nôžka, rúčka, izbietka, žiačka, kráska, snežienka, túžba, hádka, schôdzka, hĺbka, čipôčka*), v rámci sufixov *-níč-k-a* (*následníčka*), *-áč-k-a* (*druháčka*), *-iač-k-a* (*sedliačka*), *-ún-k-a* (*pestúnka*), *-ár-k-a* (*rybárka*), *-iar-k-a* (*maliarka*), *-ér-k-a* (*šoférka*), *-át-k-a* (*hlavátka*), *-áv-k-a* (*nadávká*), *-ôč:k-a* (*gul'ôčka*), *-ien:k-a* (*myšlienka*), *-ín:k-a* (*mandarínka*). Pri substantívach *výzva, výhra* sa prejavuje vplyv existencie typov *prehra, dohra, predohra* na vznik dvojtvarov *výzev/výziev, výher/výhier*. Pri kombinácii *j + C* (*fajka*) je v Gpl. vkladná hlásky *o* (*e*), lebo spoluhlásky *j* vylučuje kombináciu s diftongom *ie* a je kompatibilná s vkladnou hláskou *o* (*e*) (*fajka, stojka, linajka, sejbá; vojna, tul'ajka, kazajka, árijka, čajka, paradajka, balalajka, spojka, sojka, chvojka*).

Gpl. pri feminínach VIII. triedy:

- Gpl. s nulovou relačnou morfévou majú substantíva s krátkou slabikou pred gramatickou morfévou *-a* a kombináciou *iC* *abatyša, koľajnica, diviačica, hviezdica, dyňa, priča, sviňa, sudkyňa, svätyňa, sprievodkyňa, športovkyňa, väzenkyňa*, s kombináciou *uC* *tabuľa, krivul'a, bobuľa, fazuľa, machuľa, bleduľa, papuča, onuca*, menej s inými kombináciami (*fl'aša, čaša, nedel'a, košel'a, paprč'a*) a s toposformantom *-ovce*. Pred nulovou morfévou dochádza k alternáciám *i/í* (*kytica*), *u/ú* (*machuľa*), *a/ia* (*čaša*), *e/ie* (*nedel'a*), *r/r'* (*paprč'a*).
- V Gpl. niektorých feminín je vkladné *-ie-* (napr. *ovca* → *oviec* a všetky toponymá typu *Michalovce* → *Michaloviec*).
- Všetky ostatné feminína tejto triedy tvoria Gpl. pomocou *-í*.

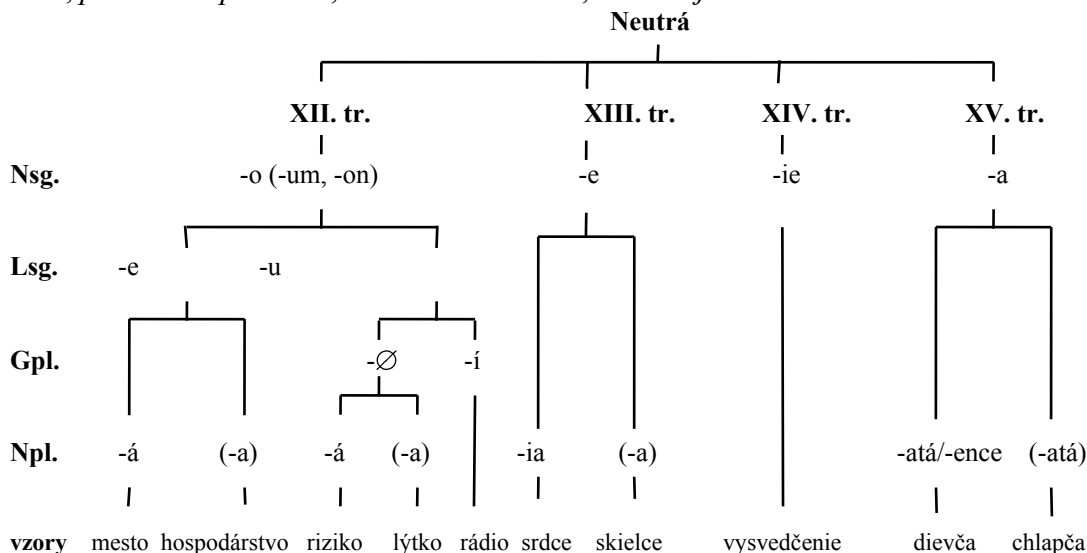
Rozdiely v skloňovaní sú pri vlastných menách a cudzích slovách zakončených na *-a*, pred ktorým je mäkká spoluhlásky, napr. *Táňa, Dáša, Soňa, Naďa, Broňa, gejša*. V slovenčine sa skloňujú pravidelne podľa vzoru *ulica*, v češtine sa na základe relačnej morfévy *-a* skloňujú podľa vzoru *žena*. V oboch jazykoch však dochádza ku kolísaniu v skloňovaní. V češtine sa v Dsg. a Lsg. objavujú tvary *darovat Soni* namiesto systémového *darovat Soně* a v slovenčine sa v Gsg. častejšie používajú tvary *od Soni, Nadi* než systémové tvary *od Sone, Nade*.

5.2.3. Deklinačné vzory neutier v slovenčine

SG					
N	mest-o gymnázi-um epitet-on	srdc-e	dievč-a		vysvedčen-ie
G	mest-a	srdc-a	dievč-at':a		vysvedčen-ia
D	mest-u	srdc-u	dievč-at':u		vysvedče- iu
A	mest-o	srdc-e	dievč-a		vysvedčen- ie
L	o mest-e o gymnázi-u	srdc-i	dievč-at':i		vysvedčen-í
I	mest - om	srdc- om	dievč-at': om		vysvedčen-ím
PL					
N	mest-á miest-a	srdc-ia pľúc-a	dievč-at:á	dievč-enc:e	vysvedčen-ia
G	miest-∅ gymnázi-í	srđc-∅	dievč-at:∅	dievč-eniec:∅	vysvedčen-í
D	mest-ám miest-am	srdc-iam pľúc-am	dievč-at:ám	dievč-enc:om	vysvedčen - iam
A	mest-á	srdc-ia	dievč-at:á	dievč-enc:e	vysvedčen-ia
L	mest-ách miest-ach	srdc-iach pľúc-ach	dievč-at:ách	dievč-enc:och	vysvedčen- iach
I	mest-ami	srdc-ami	dievč-at:ami	dievč-enc:ami	vysvedčen- iami

Komentár k slovenskej deklinácii neutier:

Slovenské neutrá sa v singulári skloňujú ako maskulína, v pluráli ako feminína. Slovenské neutrá majú v Dpl., Lpl., Ipl. koncovky ako feminína, v češtine ako maskulína: *k mestám – k městům, mestách – městech, mestami – městy, slovám – slovům, slovách – slovech, slovy – slovy*. V Npl. majú slovenské neutrá koncovku -á, české koncovku -a: *slová – slova, kiná – kina, pravidlá – pravidla, remeslá – řemesla, mená – jména*.

Podľa XII. triedy sa skloňujú neutrá zakončené na morfémy -o, -um, -on, pred ktorými je tzv. nie mäkký konsonant (*mesto, kritérium, epiteton, slnko, slovo, kino, pravidlo, remeslo*). V Lsg. a v N, D a Lpl. majú substantíva zaradované k vzoru mesto variantné koncovky:

- koncovka -e je v Lsg. primárna (napr. *o meste, v kine*);
- koncovka -u býva v Lsg. po k, g, h, ch a po vokáloch (napr. *Slovensko → na Slovensku, tango → pri tangu, ticho → v tichu, rádio → v rádiu, múzeum → v múzeu*), porov. aj *brucho*,

indigo, jablko, panoptikum, antibiotikum, etnikum, letisko, bludisko, ťažisko, slnko, tango, manko, mango, embargo ai.

- v Gpl. je -Ø, ktorá spôsobuje kvantitatívnu alternáciu (*miest, kín, slnk*);
- koncovku -í majú v Gpl. neutrá zakončené na -io, -eum, ium (*rádio → rádií*), na samohlásku *i* (prípadne grafému *y*), *a, u, e* (*rádio, trio, gymnázium, kolégium, kritérium, akvárium, štúdium, štúdio, ganglion, embryo, portfólio, kakao, duo, vákuum, stereo, video, múzeum, mauzóleum, rodeo*);
- v N, D a Lpl. sú po krátkej slabike koncovky -á, -ám, -ách (*mestá, mestám, mestách*);
- v N, D a Lpl. sú po dlhej slabike koncovky -a, -am, -ach (*miesta, miestam, miestach*).

Bez vkladného vokálu sa tvorí Gpl., ak je pred GM jeden konsonant C (*delo, leto, telo, tkanivo, tlačivo, dielo, fórum, ráno, víno, sólo, tágo, brucho, indigo, jablko, panoptikum, antibiotikum, etnikum*), dva konsonanty *st* a CsC bez morfémovej hranice (*gesto, cesto, salto, konto, memorandum, tempo, hniezdo, sústo, ústa, slnko, tango, manko, mango, embargo*), *sk* (*letisko, bludisko, ťažisko*) okrem kombinácie s druhou sonórou CCs, CsCs (*dno, bel'mo*). Pri domácich a frekventovaných prevzatých neutrách dochádza pred nulovou morfológiou k vokalickej kvantitatívnej alternácii *e/ie* (*mesto, sloveso, čelo, jazero, veko*), *o/ó* (*kolo, proso, oko*), *i/í* (*žito, pivo, kopyto, koryto, ťažisko, lyko*), *a/á* (*lano, laso, auto, manko, embargo*), *u/ú* (*puto, gusto, curriculum, brucho, zaucho*), *ä/ia* (*hovädo, mäso*), *r/r'* (*zrno, brko*), *l/l'* (*slnko*). K alternácii nedochádza, ak je vokál v slabike pred dlhou slabikou (*písmeno, zámeno, liečivo, dielo, hniezdo, ústa, rucho, priezvisko, dievčisko*) a ani pri prevzatých slovách so samohláskami *o, e*, príčinou je oslabenie dvojice *e/é, o/ó* v alternačnom systéme (*asyndeton, eso, lego, echo, gesto, leporelo, tempo, depo, sombrero, espresso, preso, terceto, kvinteto, kvarteto, sexteto, dueto, geto, percento, memento, intermezzo, kimono, motto, korzo, konto, porto, rizoto, torzo, logo*). V domácich slovách je tiež z fónických príčin oslabená alternácia, ktorej výsledkom by bolo spojenie *ôv, vô, ôj, jô* (*olovo, slovo*).

Vkladnú hlásku *ie* v Gpl. majú neutrá zakončené na dve spoluhlásky, medzi ktorými je morfémová hranica C-C (*sedlo, peklo, svetlo, dievčatko, bruško, vlákenko, vrecko, kúzlo, plátno*), resp. kombinácia s poslednou sonórnou spoluhláskou CCs *lietadlo → lietadiel; jedlo → jedál* (*mydlo, jadro, alegro, metro, d'asno, radlo, divadlo, číslo, vlákno*) alebo dvoma sonórmi CsCs (*brvno, humno, jarmo, bel'mo, temno, volvo, porno, terno*) a kombinácie CCC (*sklo, puzdro, centrum, gazdovstvo, poradenstvo, roľníctvo*). Tvorenie Gpl. vkladným diftongom *ie* je pravidelným narušením neutralizácie kvantity, ak je predchádzajúca spoluhláska dlhá pri substantívach typu *krajčírstvo*, napr. *hospodárstvo, mäsiarstvo, kožušníctvo, sklenárstvo, údenárstvo, nožiarstvo*. Vkladnú hlásku *á* majú substantíva *jedlo, jutro, vrecko* (ako variant), vkladnú hlásku *o* majú substantíva po dlhej slabike *pliesko, koliesko, áčko, béčko, želiezko, vajíčko, lýtko, slovičko, zrníčko, vrecúško, mydielko, poličko, vedierko, zrkadielko, rebierko, čielko, teliesko, pravítko*.

Podľa neproduktívnej XIII. triedy sa skloňujú neutrá zakončené na morfému -e, pred ktorou je tzv. mäkký konsonant, ako *slnce, pole, skielce*. V Gpl. je väčšina substantív bez koncovky (napr. *srdce → srdc*), substantíva *more, pole* majú -í. V N, D a Lpl. majú substantíva zaradované k vzoru *srdce* variantné koncovky:

- v N, D a Lpl. sú po krátkej slabike koncovky -ia, -iam, -iach (*vajcia, vajciam, vajciach*);
- v N, D a Lpl. sú po dlhej slabike koncovky -a, -am, -ach (pomnožné substantíva *plúca, plúcam, plúcach*; deminutíva typu *skielce*);
- vajce sa skloňuje ako *srdce*, v Gpl. má tvar *vajec*.

Podľa XIV. triedy s jediným vzorom *vysvedčenie* sa skloňujú neutrá zakončené na morfému -ie (napr. *písanie, pitie, námestie, Pohronie*), všetky gramatické morfémy sú dlhé a nepodliehajú rytmickému zákonu (*prútie, skálie, Porýnie, Porúrie*).

Podľa XV. triedy sa skloňujú hlavne mená mláďat zakončené na morfému *-a, -ä* (napr. *teľa, leviča, holúbä, žriebä*) a niektoré ďalšie neutrá (napr. *zvíera*). V pluráli majú niektoré (zvyčajne frekventované pomenovania zvierat) substantíva dvojtvár *-atá /-ence* (napr. *mača, vtáča, háďa, húsa*), niektoré len príznakový tvar *-ence*: *kurence, deľúrence, strídžence* alebo len neutrálny tvar *-atá* (napr. *zvíera, žriebä, kurča, žieňa, chĺpä*).

Adjektívne skloňovanie majú toponymá *Čierne, Bystré*, z apelatív *vreckové, prepitné, obslužné, poštovné, školné*.

Ak substantíva *oko, ucho* označujú časti tela, majú v tvaroch plurálu zvláštne (duálové) tvary (v tabuľke sú vytlačené tučne). Vo tvaroch singuláru majú pravidelné skloňovanie podľa vzoru *mesto*. Ak substantíva *oko, ucho* neoznačujú časti tela, skloňujú sa podľa vzoru *mesto* aj v pluráli (napr. *oká na polievke*):

N	oči	oká	uši	uchá
G	očí	ôk-Ø	uší	úch-Ø
D	očiam	okám	uším	uchám
A	oči	oká	uši	uchá
L	(o) očiach	(o) okách	ušiach	uchách
I	očami	okami	ušami	uchami

5.3. DEKLINAČNÝ SYSTÉM ČEŠTINY

5.3.1 Deklinačné vzory maskulín v češtine

SG						
N	pán-Ø Hugo, genius	muž-Ø	hrdin-a	soudc-e	dub-Ø	stroj-Ø
G	pán-a	muž-e	hrdin-y rikši, Ládi	soudc-e	dub-u/lesa	stroj-e
D	pán-ovi (u)	muž-ovi(i)	hrdin-ovi	soudc-i/ovi	dub-u	stroj-i
A	pán-a	muž-e	hrdin-u rikši, Ládi	soudc-e	dub-Ø	stroj-Ø
V	pan-e! kluku!	muž-i! lovč-e!	hrdin-o!	soudce!	dub-e! vrch-u	stroj-i!
L	pán-ovi (u)	muž-ovi(i)	hrdin-ovi	soudc-i/ovi	dub-ě,-u	stroj-i(e)
I	pán- em	muž- em	hrdin- ou	soudc- em	dub- em	stroj- em
PL						
N	pán-i/- ové občan-é (i)	muž-i/ ové přátel-é	hrdin- ové husit-i/-é	soudc-i/- ové	dub-y	stroj-e
G	pán- ů hostí	muž- ů	hrdin- ů	soudc- ů	dub- ů ,- Ø,-í Karpát	stroj- ů dní
D	pán- ům	muž- ům	hrdin- ům	soudc- ům	dub- ům	stroj- ům
A	pán-y	muž-e	hrdin-y	soudc-e	dub-y	stroj-e
V	pán-i!-ové,-é kluci!	muž-i! -ové	hrdin-ové! husit-i	soudc-i! -ové	dub-y!	stroj-e!
L	pán- ech klucích	muž- ích	hrdin- ech/-ích kolezích	soudc- ích	dub- ech/-ích kožiších	stroj- ích
I	pán-y	muž-i	hrdin-y	soudc-i	dub-y	stroj-i

5.3.1.1. Vysvetlenie dvojtvarov pri maskulínach

Morfémy Dsg., Lsg. *-u/-ovi*, *-i/-ovi* pri životných substantívach sa striedajú v apelatívach (*dělníku/ dělníkovi*), vo výrazoch *Bůh, člověk* je len *-u* (*k Pánu Bohu, člověku*, nie *Bohovi, člověkovi*). Ich distribúcia závisí od morfonologických, slovtvorných, lexikálnych, resp. syntaktických činiteľov, a to hlavne slovosledných činiteľov alebo rytmických činiteľov, morfému *-ovi* má posledné substantívum v poradí (*panu profesoru doktoru Miloši Novákovi*), a to bez ohľadu na to, či je to priezvisko alebo krstné meno. (*k Nováku Petrovi, k Petru Novákovi*). Dôvodom pre výskyt morfémy *-ovi* môže byť izolované použitie proprií (*k Petrovi, k Novákovi*), pri samostatnom použití apelatív je dvojtvar (*mužovi se to nelíbilo, vrátila se k mužil/ mužovi*) a pri použití s atribútom (*k mému muži* je základné, *k mému mužovi* je viac hovorové. Voľba *-u/-ovi* je v zásade kontextovo a situačne podmienená (*přijel k panovníkovi, k svému panovníkovi / panovníku; uklonil se panovníku, svému panovníku*).

Vokatív (*-u*) je podmienený fonologicky (po spoluhláskach *g, k, h, ch*): *synku, hochu*, ale iba *Bože, člověče!* Pri mäkkom vzore je základná morféma *-i* (*lháři, řediteli*). Mená zakončené na *-ec* majú vokatív zakončený na *-če* (*otče, poslanče, ale strýci, knězi*), mená zakončené na *-ce* môžu mať vokatív zakončený na *-ce/* subštandardne *-če* (*vůdce / vůdče, soudce / soudče*). V spojení so zdvorilostným atribútom sa v hovorovej češtine objavuje nominatívny tvar priezviska (*pane Prokeš!*).

Dvojtvar *-i/-ové* v Npl. čeština využíva na štylistickú diferenciaciu: tvary na *-ové* majú príznak knižnosti, tvary na *-i* sú neutrálne až hovorové. Koncovka *-ové* sa v obecnej češtine používa tam, kde by inak dochádzalo k zmene kmeňovej spoluhlásky (*zajičci/ zajičkové, koničci/ koničkové*) alebo v personifikujúcich nadávkách typu (*koňové, volové, dokonca aj krávové*).

Len morfému *-i* majú zvieracie pomenovania (*holubi, medvědi, psi, kapři*), slovtvorne podmienené typy *-ík, -ář, ař, -ák, -ec, -č* (*dělníci, rodáci, lékaři, plavci, hráči*), prevzaté substantíva na *-ent, -et, -ér* (*absolventi, studenti, docenti, atleti, amatěři*) a iné (*lenoši, blázni, obři*).

Morfému *-ové* majú priezviská a izolované krstné mená (*bratři Čapkové, oba Jozefové*), apelatíva, ktoré vznikli z minulého prídavia (*rýpalové, mazalové*), spravidla mená cudzieho pôvodu (*rivalové, chirurgové, filozofové, pedagogové*) a jednoslabičné etnonymá (*Rusové, Irové, Norové* aj *Arabové, Italové, Aztékové, Uzbekové*, ale *Češi/Čechové*), všetky substantíva typu predseda (*hrdina, Láďa, nemluva*) okrem slov zakončených na *-ita, -ista, -asta*. V prípade jednoslabičných substantív sa niekedy používa iba dlhá relačná morféma *-ové* (*rekové, nie reci, tvorové, nie tvoři*), ale možné sú aj dvojtvary (*vnuk – vnukové/vnuci, druh – druhové/druzi*), ba dokonca len *-i* (*psi, nie psové, len šibalové, nie šibali*).

Morfému *-é* majú substantíva zakončené na *-an* (*Pražané, občané, venkované, měšťané, svatebčané, křesťané*) a jednotlivé substantíva (*sousedé, Židé, hosté*). Aj k tomuto typu substantív však v hovorených prejavoch preniká koncovka *-i*. Slová zakončené na *-ita, -ista, -asta*, ktoré majú základnú koncovku *-e*, majú aj morfému *-i*, ktorá však môže byť štylisticky príznaková (*idealisté/idealisti, komunisté/komunisti, banditi*). Len koncovku *-é* majú substantíva zakončené na *-tel* (*obyvatelé, učitelé, žadatelé, přátelé*) a jednotlivé substantíva (*andělé, horalé, manželé* vo význame *manželský pár*).

Dvojtvary *-i/-ové* v Npl. a Vpl. majú substantíva zakončené na *-ek* (*svědek, špaček, snílek*), *-ik* (*teoretici / teoretikové, kritici / kritikové, technici / technikové*), *-ce* (*soudci / soudcové, zájemci, průvodci*) a jednotlivé mená, ako *muži / mužové, druzi / druhové* (ale len *soudruzi*), *dědici / dědicové, páni / pánové*. Morféma *-ové* patrí skôr do vyššieho štýlu

(Pánové zadávají. Dámy a pánové! Slavní mužové národa. – V sauně jsou muži v úterý a ženy ve středu.). K prevzatým slovům na *-t* prenikají tvary s *-é* (*diplomaté, favorité, akrobaté, demokraté*), ale len *advokáti, atleti*. Pri substantívach na *-nt* je spisovný len tvar s *-i* (*reprezentanti, premianti, jubilanti*). V konkurencii koncoviek *-i/-é/-ové* koncovka *-i* signalizuje hovorovosť (*Přišli k nám souseďi, hosti.*), koncovka *-é* signalizuje knižnosť.

Morféma Gpl. *-í* (*hostí, koní, lidí, dní*), *-0* (z *Drážďan, Karpat, Hradčan*) je zriedkavá.

Základná morféma Lpl. je *-ech* (*bratrech*), morfému *-ích* majú substantíva zakončené pred gramatickou morfou na *k, g, h, ch* a tzv. mäkkú spoluhlásku (*řečnicích, filozofiích, družích, hořích, vozcích, kolezích, služích, patriarchích, soudcích, mužích, penězích*) a substantívum *les*. Niektoré substantíva majú morfému *-ech* aj *-ích* (*okresech / okresích, sklepech / sklepích Kobylišech / Kobyliších*). Morféma *-ích* z jazyka ustupuje. Morfému *-ách*, ktorá je expanzívna v hovorovej češtine, môžu mať popri základnej morféme *-ích* deminutíva zakončené na *-ek* (*domečcích / domečkách, stromečcích / stromečkách*) a pomnožné substantíva (*teplácích / teplákách, modrácích / modrákách, dřevácích / dřevákách*).

Základná koncovka Gsg. pri maskulínach typu *dub* je *-u*, koncovka *-a* sa vyskytuje: pri jednotlivých substantívach z jadra slovnej zásoby (*lesa, chleba, sýra, tábora, dneška, zítřka, večera, oběda, života, octa, ovsa*), pri apelatívach vyjadrujúcich miesto (*do dvora, sklepa, mlýna, chléva, komína, kouta, ostrova, domova, rybníka, venkova, světa*), pri propriách (*Mělníka, Berouna, Bydžova*), ale propriá, ktoré vznikli z apelatív (*Písek, Most*), majú *-u*. Dvojtvary *-u/-a* sú častejšie než v slovenčine, majú ich napríklad slová *holubník, bochník, budík, vnitřek, kalich, popel*; pravidelne geometrické pomenovania, ako *-uhelník, -běžník, kosodělník*; vyskytujú sa aj pri odlišnom význame (z *ženského klína – dřevěného klínu, z prostředka stolu – jazykového prostředku, z toho roku – do roka a do dne, výklad snu – mluvit ze sna, z kusu látky – nemá kusa rozumu*). Voľba koncovky *-u* závisí od rôznych činiteľov: významových (len pri abstraktách: *úspěchu*), formálnych, napr. po *-r* (*traktoru*), v prevzatých slovách (*fondy*).

Pri neživotných substantívach zakončených na *-n* sú možné varianty v Dsg. a Lsg. *-u/-i* (*plamen, pramen, křemen, řemen, kámen*), v Gsg. majú variant *-u/-e* (*kmen, kořen, hřeben, pramen, ječmen*) a niektoré z nich iba *-e* (*kámen, křemen, plamen, den, týden*). Paradigma substantíva *den* má navyše tvary: *o dni/dnu* (len *ve dne*), *dni/dny, dnové, dní/dnů, dni/dny*.

V Ipl. preniká do všetkých rodov spisovnej češtiny pôvodne duálová koncovka *-ma*. Nie je síce kodifikovaná, ale v hovorových slovách je často jediná možná (*holkama, klukama*). Aj v ďalších slovách v bežnom styku prevažuje *-ama* (*písničkama, pánama, pacientama, kuřatama*).

Niektoré podstatné mená zakončené na *-l, -z* (*cumel, chmel, kotel, koukol, kužel, plevel, rubl, tmel, uhel* (nie však *úhel, apríl, strašpytel*), *Bezděz, markýz*) majú v Ipl. *-i/-y* v závislosti od tvaru Gsg. Ak je v Gsg. *-u*, je v Ipl. *-y*, ak je v Gsg. *-e*, v Ipl. je *-i*.

5.3.2 Deklinačné vzory feminín v češtine

SG

N	žen-a matka	ulic-e	jeskyně	dlaň-Ø	kost-Ø
G	žen-y Maryš-i	ulic-e	jeskyně	dlan-ě	kost-i
D	žen-ě matce	ulic-i		dlan-i	kost-i
A	žen-u	ulic-i		dlaň-Ø	kost-Ø
V	žen-o!	ulic-e!	jeskyně!	dlan-i!	kost-i!
L	žen-ě matce	ulic-i		dlan-i	kost-i
I	žen-ou	ulic-í		dlan-í	kost-í

PL					
N	žen-y Maryš-i	ulic-e	jeskyně	dlan-ě	kost-i
G	žen-Ø matek	ulic-Ø	jeskyní	dlan-í	kost-í
D	žen-ám	ulic-ím		dlan-ím	kost-em
A	žen-y Maryš-i	ulic-e	jeskyně	dlan-ě	kost-i
V	žen-y! Maryš-i	ulic-e!	jeskyně!	dlan-ě!	kost-i!
L	žen-ách	ulic-ích		dlan-ích	kost-ech
I	žen-ami	ulic-emi	jeskyněmi	dlan-ěmi	kost-mi

5.3.3 Deklinačné vzory neutier v češtine

SG					
N	měst-o gymnázi-um	srdc-e epitet-on	děvč-e	jehně	vysvědčen-í
G	měst-a	srdc -e	děvč -et:e	jehněte	vysvědčen-í
D	měst-u	srdc -i	děvč-et:i	jehněti	vysvědčen-í
A	měst-o	srdc -e	děvč-e	jehně	vysvědčen-í
V	měst-o!	srdc -e!	děvč -e!	jehně!	vysvědčen-í!
L	o měst-ě o piv-u	srdc -i	děvč -et:i	jehněti	vysvědčen-í
I	měst -em	srdc-em	děvč -et:em	jehnětem	vysvědčen -ím
PL					
N	měst-a	srdc-e	děvč-at:a		vysvedčen-í
G	měst-Ø gymnázi-í	srdc-í (hřišť/hřiští)	děvč-at:Ø		vysvědčen-í
D	měst-ům	srdc-ím	děvč-at:ům		vysvědčen-ím
A	měst-a	srdc-e	děvč-at:a		vysvědčen-í
V	měst-a!	srdc-e!	děvč-at:a!		vysvědčen-í!
L	měst- ech/ích/ách	srdc-ích	děvč-at:ech		vysvědčen-ích
I	měst-y	srdc-i	děvč-at:y		vysvědčen-ími

Varietná morféma -ě vo feminínach aj neutrách (*jeskyně, jehně*) je podmienená ortograficky, vyskytuje sa po *n, t, d* (*slůně, dítě, hádě*).

V Dsg. a Lsg. sú pravidelné alternácie *k/c, g/z, h/z, ch/š, r/ř*: v *zátáčke – v zátáčce, o matke – o matce, k ruce – k ruce, v tajge – v tajze, o Ol’ge – o Olze, na nohe – na noze, v Prahe – v Praze, na bruchu – na bříše, o muche – o mouše, o sestře – o sestře, v puzdre – v pouzdře*.

Základnou morférou Lsg. pri vzore město je -e; -u je po velárach *k, g, h, ch* (v *městečku, oku, o Kongu, o blahu, v uchu*), po -ro, -mo, -ivo, -stvo -ctvo (v *mokru, ve vedru, v pásmu, o barvivu, o obyvatelstvu, dělnictvu*) a v jednotlivých substantívach (po *ránu, v chladnu, po právu, v tempu, v gestu, v nekonečnu, budoucnu*). Dvojtvar -e/-u je najfrekvencovanejší a vyskytuje sa napríklad pri substantívach v *mléku/mléce, v bříše / břichu, ve jménu / o jméně, o dřevě / dřevu, v jádre ořechu / v jádru věci, v pouzdře / pouzdru*. Voľba koncovky sa viaže na konsituačné okolnosti a isté spojenia (v *létě, po létu, na jaře, po jaru*).

Substantíva zakončené na -en (*břemeno, temeno, plemeno, semeno, vemeno, písmeno, koleno, rameno*) sa v singulári skloňujú podľa vzoru *město* alebo *srdce*, t. j. v Gsg. majú variant -a/-e (*břemena/-e, od písmena / písmene*), v Dsg. a Lsg. -u/-i (*ramenu / rameni*,

plemenu / plemeni). Pri substantívach *rameno, koleno* sú trojtvary, a to v Lsg. *-u/-ě/-i* (na *kolenu / koleně / koleni*), v Lpl. morfémy *-ou, -ech, -ách*, no koncovka *-ách* nie je kodifikovaná. Substantíva *lýtko, dvířka, vrátka* majú v Dpl., Lpl. a Ipl. okrem pravidelných tvarov koncovky *-ám, -ách, -ami* (podľa vzoru *žena*).

Pôvodné duálové koncovky sa zachovali pri niektorých párových substantívach: *dvě oči, dvou očí, dvěma očím, o dvou očích, dvěma očima*; podobne *ruce, rukou, rukama; noh,y nohou, nohama, kolena, prsa, ramena, uši*.

Základná morféma Lpl. je *-ech* (*městech*), morfému *-ích* majú substantíva zakončené na *k, g, h, ch* a na tzv. mäkkú spoluhlásku (*městečcích, jablcích*). K substantívam zakončeným na *k, g, h, ch* prenikla do spisovnej češtiny do Lpl. v neutrách pod vplyvom obecnej češtiny morféma *-ách*, hlavne pri neutrách zakončených na *-ko* (*středisko, lůžko, jablko*). V hovorovej češtine je koncovka *-ách* taká expanzívna, že pri deminutívach stredného rodu celkom prevážila (*jablíčkách, jelítkách*). Aj pri niektorých neutrách má čeština len nealternované podoby (*lůžkách, suchách, plechách* = od substantíva *plech*, ale od *pleš* – na *pleších*).

ÚLOHY K 5. LEKCII

S

1. Od nasledujúcich slov a spojení utvorte nominatív a lokál plurálu: ➔

morský orol, biely bocian, pestrý motýľ, bojovný kohút, hnedý chrúst, chrt, jeleň, dekan, baran, žralok, dudok, leopard, zajac, pstruh, lev, ženích, hroch, leňoch, mních, bobor, káčer, kanárik, kapor, výr, čmeliak, kilometer, liter, lakeť, semester, bicykel, kufor, register

S

2. Utvorte plurálové tvary od výrazov v zátvorke: ➔

1. V zoologickej záhrade našich hostí najviac zaujímali (had, medveď, papagáj, vlk, tiger, orangutan a krkavec). 2. Na lúke sa pásli (zajac), poletovali (motýľ), spievali (vták) a nad skalami krúžili (orol a sokol). 3. Teraz prilietajú (sup – požierač zdochlín). 4. Do našich bystrín sa vracajú (pstruh). 5. Blížia sa k nám (slon). 6. (Chrt) majú krátku srst'. 7. (Soboľ) tiež majú právo na život. 8. Na konári sa hmýrili (mravec). 9. Boreliózu prenášajú (kliešť aj komár). 10. Tu žili (dinosaur). 11. V ohrade sa pásli (býk). 12. U nás sa chovajú najmä (kapor a lieň). 13. Na streche sa vyhrievajú (kocúr). 14. (Hroch) sa lenivo prevaľujú vo vode. 15. V záhrade sa nám usadili (krt a jež). 16. K ohrozeným druhom patria tiež (zubor). 17. (Lev) pri love spolupracujú. 18. (Bobor) robia starosti poľnohospodárom. 19. (Rak) sú našou pochúťkou. 20. Aj (výr) trpia rôznymi chorobami.

S

3. Určite rod a číslo substantív: ➔

Kapušany, Karpaty, Tatry, Alpy, Košice, Levice, Olomouc, Paríž, Sered', Radvaň, Halič, čary, koraly, paberky, prístupky, dožinky, sluchy, šaty, liace, náruč, náručie, srieň, inovať, reťaz, mosadz, byľ, garáž, pištoľ

S

4. Zarad'te substantíva do skloňovania podľa schém z tejto lekcie:

spoločenstvo, stráž, krása, duch, číslo, jav, blesk, chyba, pojem, hliadka, podjazd, tréning, korektúra, redakcia, nihilizmus, choroba, červeň, teplo, fyzika, odliatok, túžba, deľba, krádež,

jedlo, tok, plač, tanec, nešikovnosť, výška, odvaha, hlásenie, rod, rodina, armáda, ľudstvo, frézareň, prevádzkareň

S

5. Nájdite a zdôvodnite odchýlky od základných skloňovacích typov:

a) športovec, pes, obor, vtáčik, fanúšik, chrbát, chlieb, stôl, dážď, mráz, husita, génus, vlak, kožuch, epilóg, smiech, batoh, Pireus, skarabeus, fotel, plurál, ateliér, štartér, éter, jún, klavír, dom, index, čaj, priemysel, teplomer, vodopád, interval, rok, piatok, groš, peniaz, kôň, učiteľ, kresťan, Prešovčan, dramaturg, zbeh, vrah, šach, eunuch, duch, vetroplach, sok, Bask, Ind, člen, nováčik, miláčik, dedo, ujo, ekonóm, otčim, šéf, Azték, Ján, Zeus, Anakreón, Paris, chirurg, študent

b) orchidea, medaila, šija, esej, myseľ, Soňa, Maja, Nataša, Naďa, nížina, záhrada, nálada, budova, sova, osnova, obhajoba, stvora, parabola, metafora, pagoda, anekdota, anketa, disketa, dvojka, stojka, kovbojka, fajka, slivka, metla, tehla, fakľa, buchta, karta, kvapka, skrinka, Helsinky, handra, katedra, výhra, piatačka, prváčka, vagónka, kolónka, slza, pumpa, bomba, tajga, fajta, bunda, horda, krivda, salva, vražda, uzda

c) mlieko, tango, sucho, blaho, rádio, gymnázium, kakao, trio, oko, ucho, nebesá, zámeno, slovo, slnko, slnce, verbum, jojo, bendžo, tango, manko, gusto, vajce, lajno, geto, kvarteto, krajčírstvo, krídlo, číslo, pásmo, divadlo, jedlo, vrecko, levíča, rýbä, káča, húsa, šteňa, prasa, teľa, strídža

S

6. Doplníte:

1. Po zaschnut... vyberieme odliatok z formy. 2. Pred pečen... potrieme koláč vajcom. 3. Počas pečen... podlievame mäso vodou. 4. Po upečen... pokračujeme na kúsky. 5. V čase presádzan... sadencov sa pomer korieňov ku koreňu zhorší poškoden... a zaschnut... korieňov. 6. Do zápasu nenastúpil pre zranen... . 7. Rozplakal sa od dojat... .

O

7. Preložte:

1. Boli sme piati dobrí priatelia. 2. Pribudlo nám práce vyše hlavy. 3. Chudák Janko sa jej veľmi zľakol. 4. Dieťa zatlieskalo rukami od nadšenia. 5. Vrabček prihopkal samý chvat. 6. V parku sedelo päť priateľov. 7. Druhej takej nebolo v celom meste. 8. Hemžili sa tam čierne mravce.

S

8. Substantíva v zátvorke dajte do správnych tvarov:

1. Lietadlo mizne v bielych (oblak). 2. Vo všetkých (balíček) boli zošity. 3. Búchal (páste) na dvere. 4. Na niektorých (kost') boli ešte zvyšky mäsa. 5. V zlosti za sebou tresol (dvere). 6. Počas žatevných (práca) je každá pomoc vítaná. 7. Hovoril o svojich (kolega) s rešpektom. 8. Sú to naši (host'). 9. Ľudia na oboch (chodník) pretekárom mávali na pozdrav. 10. Z (kremeň) odlietali iskry. 11. Našli sme tam iba kus (reťaz). 12. Všetci (Pražan) by mali navštíviť Mestské múzeum. 13. Do (popol) nevyhadzujeme kovové predmety. 14. Schody vytesali z tvrdého (kameň). 15. Od tohto (deň) prestávam fajčiť. 16. Sú to jeho (rodič). 17. Na oboch (breh) potoka rástli vrbí. 18. Čo by si chcel robiť, milý (chlapec)? 19. Deti prišli aj s (rodič). 20. Ešte som nečítal ani poštu z minulého (týždeň). 21. V spomienkach sa k tým (deň) stále vraciam.

O

9. Uved'te slovenské ekvivalenty oslovení a opište rozdiel medzi češtinou a slovenčinou.

Petříku, Miloši, Jardo, Franto, Milado, Vlád'o, Michale, Jani, Vlasti, Evi, pane Petře Nováku, pane Vydro, Jaroslave Richtre, pane učiteli, přáteli, ty lenochu, nevěsto a ženichu, moje milá sestro, otče, občane

10. Od výrazov v zátvorke tvorte akuzatív plurálu:

S

1. Spomeniete si niekedy na (svoj učiteľ)? 2. Na svadbu britského princa pozvali všetkých (európsky panovník). 3. Na oslave Katkiných narodenín sme stretli aj (kolega) zo školy. 4. Povodil (host) po historických pamiatkach mesta. 5. Ženy vraj často ohovárajú (manžel). 6. Policajti pochytili (nebezpečný páchatel'). 7. Veď (ten chlapec) rozmaznávatel! 8. Pozerali sme sa na (nový motocykel). 9. Premárnil obidva (semester) po krčmách. 10. Musíš vypiť najmenej dva (liter) tekutín denne. 11. Rekonštruovali dva (hotel) na námestí.

Č

1. Vzpomenete si někdy na své (učitel)? 2. Miloval oba své (dědeček). 3. Na svatbě britského prince bylo vidět všechny evropské (panovník). 4. Na oslavu narozenin pozval i (kolega) z práce. 5. Provedl (host) novým domem. 6. Ženy rády pomlouvají své (manžel). 7. Policisté pochytili všechny (zloděj). 8. (Chlapec) nerozmazlujte. 9. Prohlíželi jsme si nové (motocykl). 10. Nezměříš všechny (kilometr), které jsme spolu ušli. 11. Promarnil oba (semestr) po hospodách.

O

11. Pozorujte rozdiely medzi češtinou a slovenčinou:

Č artyčok – S artičoka, podešev – podošva, větev – vetva, pánev – panva, vikev – vika, konev – kanva, mrkev – mrkva, rakev – rakva, věž – veža, zámek – zámka/zámok, výheň – vyhňa, štrúdl – štrúdl'a, pásek/páska – páska, skříň – skriňa, příkop – priekopa, varianta – variant, řada – rad, šála – šál, fronta – front, vzorek – vzorka, snímek – snímka, škvarek – škvarka, požadavek – požiadavka, dort – torta, omastek – omasta, servítek – servítka, šálek – šálka, salám – saláma, foném – fonéma, morfém – morféma, ták – táčna/tácka, sál – sála, garnýž – garniža, alej – aleja, ten řetěz – tá reťaz, ta Paříž, Olomouc, ta/ten Izrael – ten Paříž, Olomouc, Izrael, barok/baroko – barok, to téma – tá téma; podobne příjemné aróma/aroma – příjemná aróma, to schéma – tá schéma, to drama – tá dráma, to revma – tá reuma

O

12. Hľadajte funkčné slovenské ekvivalenty uvedených výrazov:

odchod syna, odjezd vlaku, vchod do budovy, vjezd do města, přišla za ním, přijela za ním, nafouklý, pobledlý, vleklá nemoc, zmrzlý, moravská jizba, malá dědina, věděl, ale také uměl, Znojensko, Žatecko, ve Vlašimi, z Chrudimi, ošklivé káčátko, předat, prodat, jak bude zapotřebí, je tomu zvyklý, to chce klid, dal si šlofika, střetli se, setkali se, silnice, silniční doprava, dvacka, pade, kilo, mluvka, nenasyta, vozka, ožrala, protiva

S

13. Posúďte príklady na nerešpektovanie slovotvorných noriem v slovenčine:

1. Predsedkyňa hovorila o dielčích úspechoch odboru. 2. Chýba im tvorčí prístup. 3. Dostal z diktátu jedničku. 4. Podaj mi jedno špáratko. 5. Polož to slúchatko a stlač to biele tlačítko. 6. Mám ti kúpiť lôžko alebo lehátko? 7. Už je na zaslúžilom odpočinku. 8. Utvorite zdrobneliny od týchto slov. 9. Pasívne ovládal holandštinu a nórštinu. 10. V dokumente chýbalo úradné

razítko. 11. Často robievali presčas. 12. Pestujú sa tu obiloviny. 13. V akom obore je odborníkom? 14. V náväznosti na hlavný referát prezentoval náš výskum. 15. Obľúbil si pľeňské pivo a čabajku.

O

14. Analyzujte príklady na možné nedorozumenie medzi Čechmi a Slovákmi. Vety preložte.

1. Jídlo bylo tak horké a pikantní, že se nedalo jíst. 2. Nemohli jsme se dohodnout, jakou zástavu si máme vzájemně dát. 3. Nebohý dědeček – včera dostal zápal **KM** pľíc. 4. Ze všeho nejraději mám vepřovou pečení s kapustou. 5. Jejich stávka vzbudila pozornost v celém městě. 6. Celé dny proseděl s kamarády v temné pivnici. 7. Veškerým jeho majetkem byl starý statek. 8. Na poličce stál na čestném místě její první pohár. 9. Máš ráda kapustu? – Kapustu nesnáším, ale docela mám ráda zelí. 10. Hádám tým urobíme starej mame radost'. 11. Ten čaj je ale horký. 12. Ja si dám pečeň s ryžou. 13. Kúp zajtra kapustu a zemiaky. Uvarím na večeru kapustnicu. 14. Ako sa ti to páči? 15. Ich včerajšia stávka vzbudila pozornosť. 16. Bude pravdepodobne v pivnici. 17. Vzájomne si vymenili zástavy. 18. Často spomíname na našich nebohých rodičov. 19. Máte ceruzku? 20. Pozri, snehuliak sa topí. 21. Už sa nám míňa čierne korenie. 22. Na koncerte sa stretli so svojimi známymi. 23. Vy tu nekúrite?

15. Do nasledujúcich viet postupne doplňte substantíva: **KM**

S

kráľovná, Mária, kolega, dievča:

1. Riadil sa radou 2. Oznamte to 3. Stretli sme 4. Buď pozdravená / pozdravený / pozdravené, 5. Hovorili sme o 6. Zoznámili sme sa s

Č

kráľovna, Marie, kolega, děvče:

1. Řiďte se radou 2. Oznamte to 3. Potkali jsme 4. Buďte zdrav / zdráva / zdrávo, 5. Hovořili jsme o 6. Seznámili jsme se s

S

16. Doplníte náležité tvary slov v zátvorkách:

1. Na stole stála váza s (orchidea). 2. V Prahe je mnoho (športový štadión). 3. Medzi (študent) je niekoľko (génus). 4. Vo fyzike sme sa učili o (neutrón). 5. Profesor nás zoznami s (téma) (diplomová práca). 6. Mesto leží v (centrum) oblasti. 7. Obdivovala nádhernú (panoráma).

S

17. Upravte:

názory (Václav Klaus), relácia (Ivan Mládek), rozhovor s (Marek Eben, Michal Prokop a Luděk Nekuda), skladby (Jaroslav Uhlíř), koncert (Lucie Bílá), spolupráca s (kolega Mirek Janů, Václav Baše), obrazy (Pablo Picasso), s hercom (Jiří Pomeje), tvorba (Johann Wolfgang Goethe), s lingvistkou (Jana Louženská), s výtvarníkom (Cyril Bouda), štúdia (Ján Kačala, Ján Sabol), referát (Pavol Ondrus a Pavol Krásny), texty (Miroslav Žbirka), dielo (Ján Botto, František Hečko, Ivan Krasko), portrét (Géjza Včelička), vystúpenie (Marián Varga, Peter Nagy, Daniel Hůlka), aerobik s (Michal Sůkup a Honza Baláž), koncert (Hana Hegerová), dovolenka s (kolega Mirek Vano), hostia (Miro Sokola), s učiteľom (Igor Piaty), pesničky (Paľo Habera), monológy (Július Satinský a Milan Lasica), úspechy krasokorčuliara (Karol Divín), relácia s (Aloiz Beňačka, Jozef Golonka)

S

18. Upravte:

rozlúčka s (pani Čierna) a (pani nášho priateľa), o (pán Beňačka), odkaz pre (pani Nováková), darček od (pani susedka), prsteň od (kráľovná), svadobný závoj (krásna princezná), pri (Pavlov dom), k (pacientov stav), rady (naša pani doktorka), námietky jeho (pani manželka), spolupráca rodičov so všetkými (pani učiteľky) tejto školy, rozprávky o (zlá kráľovná), pre obidve (zakliate princezné), rozprávka o (smutná princezná), smiech (všetky princezné), o týchto (uplakané princezné)

S

19. Substantíva v zátvorke dajte do náležitých tvarov:

1. oblasť medzi (Banská Štiavnica) a (Pezinok), 2. pozdrav z (Nízke Tatry), 3. konferencia v (Praha), 4. teta z (Košice), 5. cesta do (Banská Bystrica), 6. kúpalisko v (Piešťany), 7. výstava v (Pardubice), 8. Filozofická fakulta v (Prešov), 9. zjazdovky v (Krkonose), 10. bývanie v (Olomouc), 11. gymnázium v (Ostrava-Poruba), 12. ubytovanie v (Bratislava-Petržalka), 13. stretnutie turistov v (Dobšiná), 14. lyžovačka vo (Vrátna dolina), 15. centrum v (Trenčianske Teplice), 16. autobus do (Partizánske)

Č

20. Upravte do náležitých tvarov v pluráli:

1. V ZOO děti pozorovaly (had, medvěd, lev, vlk, krkavec). 2. Na louce se pásli (mladý zajíc), poletovali (motýl), zpívali (pták), nad skalami kroužili (orel a sokol). 3. (Pes a vlk) jsou šelmy psovité. 4. Velryby jsou (savec). 5. Hemžili se tam (černý mravenec).

Č

21. Cvičenie na vokatív

a) Utvorte vokatív singuláru:

Karel, Miloš, Jarda, Vlasta, Hanka, Marie, Lucie, Lucka, František, Franta, Vladimír, Vláďa, Jan, Honza, pan Petr Novák, pan Pavel Svoboda, pan Marcel Brabec, Jakub Kadlec, Jaroslav Richtr; pan učitel, pan mistr, paní učitelka, slečna Jaruška Brázdová, vážený jubilant, milý student, milá studentka, pan kandidát, pan Novák, lenoch, velký myslitel, mladík, přítel, pan přednosta, nevěsta a ženich, můj národ, občan, moje milá sestra, drahá panna Dorotka, pan soused, moje spása, ta staroba, stařík, moje dívěnka, miláček, zlatíčko, drahoušek

b) Doplňte oslovenie:

1. (Milá maminka), zdravíme Tě z Karlových Varů. 2. Co to děláš, (Petr)? 3. Kam jste šli po večeři, (Věra)? 4. Jak se máte, (pan Novák)? 5. (Pan Prošek), máte u nás dopis. 6. (Paní sekretářka), můžeme si půjčit diskety? 7. (Marie), kdy půjdete na oběd? 8. (Pan ředitel), přišel fax z Prešova. 9. (Pan asistent), zastavte se potom u mne. 10. (Pan doktor), moc vám za všechno děkuji. 11. (Slečna), ztratila jste šálu.

Č

22. Utvorte príslušné tvary plurálu:

1. (Kůň) chvílemi potřásal.. hlavami. 2. Nad poli se vznášel.. (skřivan). 3. Nad květinami poletoval.. (motýl). 4. Brzy ráno nás budil.. (kohout). 5. V bystré vodě se blyštěl.. (pstruh). 6. (Zajíc) kličkoval.. po poli. 7. (Orel) pomalu kroužil.. oblohou. 8. (Lev) se líně převaloval.. v prachu cesty. 9. Koupíme si lovecké (pes). 10. (Pavouk) jsou užiteční.

S

23. Utvorte príslušné tvary:

1. Niektorí ľudia sa neboja (divá zver). 2. Dlhو žil s expedíciou na (Sibír). 3. Študuje učenie (stredoveká cirkev). 4. Zrazu jej pozrel do (tvár). 5. Stretli sme Paľka s akousi cudzou (pani). 6. Dom našiel bez (dvere). 7. K našej (pani doktorka) máme dôveru. 8. Ste u nás vítaní aj s vašou (mladá pani). 9. Dala sa do (plač). 10. Pôjdeme k nášmu (pán doktor). 11. Prilákala nás vôňa indického (čaj). 12. Žijeme v (mier). 13. Láka ma jazda na (kôň). 14. Vedci získavajú z (kozmos) cenné informácie o našej galaxii. 15. Dlhو sme neboli s deťmi v (cirkus). 16. V rozvojových krajinách hrozí epidémia (týfus). 17. K tomuto (dátum) sa končia nároky na odškodnenie. 18. Aj u nás sa zvyšuje výskyt (reuma). 19. Zabávali sa v (rytmus) hudby. 20. Odchádzame v treťom (turnus). 21. Dohodli sme sa so zahraničným lektorom na ďalšom (cyklus) seminárov. 22. Privykol si žiť v (luxus). 23. Do jazykového (úzus) prenikajú výrazy aj z ekonomickej sféry.

24. Utvorte náležité tvary substantív:

S

1. Únavou sotva pletl (nohy). 2. Vzala dítě opatrně do svých (ruce). 3. Anička nadšeně tleskala (ručičky). 4. Vezmi hrnec za obě (ucho). 5. Přitulil se k jejímu (rameno). 6. Na (koleno) máš díru. 7. Byl to malý stolek se (tři nohy). 8. Dítě se KM na stromček dívalo (rozžárené oči). 9. Přišel se (dva) psy. 10. Matka pohladila chlapce (své upracované ruce).

Č

1. Od únavy ledva plietol (nohy). 2. Opatrne vzala bábätko do (ruka). 3. Anička veselo tleskala KM (ručičky). 4. Niesol chlapčeka na (plecia). 5. Na (koleno) máš dieru. 6. Bol to malý stolík s (tri nohy). 7. Dieťa sa na stromček pozeralo (rozžiarené oči). 8. Prišiel aj so svojimi (dva poľovnícke psy). 9. Matka pohladkala chlapčeka po tvári svojimi (upracované ruky). 10. Robili sa mu kruhy pred (oči).

Č

25. Tvorte akuzatív plurálu podľa modelu *Viděl/a jsem tam dva pány:*

dělníci, lidé, kluci, hoši, obyvatelé, sourozenci, politici, zloději, žáci, ženiši, kamarádi, chirurgové, autoři, bratři, manželé, medvědi, králíci, psi, učitelé, komíníci, studenti

Č

26. Utvorte inštrumentál plurálu od týchto substantív a použite ich v krátkych spojeniach:

kluk, chlapec, soudce, stůl, zvíře, píseň, strom, soud, mluvčí, košile, oko, sluha, laborant, klasik, květ, kamarád, autor, asistent, časopis, metr, křídlo, děvče, Němec, žena, okno, vlak, jeviště, divadlo, problém, kamarádka, voják, herec, letadlo, povinnost, předseda, kolega, zeď, oběť, schopnost, krása, zlo

Č

27. Od nasledujúcich neutier utvorte všetky tvary plurálu:

pole, koupaliště, slovo, místo, děvče, moře, ústí, nemluvně, pískovistě, kouzlo, ptáče, slunce, barvivo, pravidlo, poupě, hnízdo, kníže, vysvědčení, sídliště

Č

28. Upravte slová v zátvorkách:

1. Jazdím bez (nehoda). 2. Zaobídeme sa aj bez jeho trápnych (anekdota). 3. Mestský úrad sa presťahuje do nových (budova). 4. Náš strýko má šesť (sestra). 5. Bola by to jedna z možných (cesta). 6. Z morských (vlna) sa vynorila príšera. 7. Musím naštudovať všetky (rastlinná

čel'ad'). 8. Kupujeme iba tieto (čajová zmes). 9. V tomto roku utratili (Čech) za vianočné darčeky ešte viac (peniaze). 10. A od tých (čas) žili spolu v pokoji. 11. Už niekoľko (deň) na celej Morave prší. 12. Naš oddiel vlani kúpil šesť (kôň). 13. Krokodíl má (silná čel'usť). 14. Nič nehovoril, iba sa mračil a zvieral (päšť). 15. Nápadné boli ich (pestovaná ruka) a napudrované (tvár). 16. Deti mali (plná hrst') malín.

Č

29. Doplníte náležité tvary slov v zátvorkách:

8-1

1. Na stole stála váza s (orchidea). 2. V Praze je mnoho (sportovní stadión). 3. Mezi (student) je několik (génius). 4. Ve fyzice jsme se učili o (neutron). 5. Profesor nás seznámí s (téma) (diplomová práce). 6. Město leží v (centrum) oblasti. 7. Obdivovala se nádhernému (panoráma).

Č

30. Substantíva v zátvorke dajte do správnych tvarov:

8-1

1. oblast mezi (Nezamyslice a Čehovice), 2. bydlím v (Olomouc-Holice) a sestra v (Nemilany), 3. zemědělské družstvo v (Tučapy), 4. cesta do (Hranice na Moravě), 5. výstava v (Domažlice), 6. do školy v (Přílepy)

6. LEKCIA

ADJEKTÍVA

Adjektíva ako autosémantické, autosyntagmatické, flektívne kvalitatívne pomenovania statických príznakov substancií majú gramatickú kategóriu zhody s nadradeným substantívom, ich základnou syntaktickou funkciou je atributívna funkcia, okrem toho plnia funkciu mennej časti predikátov alebo sú doplnkom. Podľa významu sa delia na posesívne (privlastňovacie), relačné (vzťahové) a kvalitatívne (akostné).

Klasifikácia adjektív podľa sémantických príznakov (relačnosť – R, kvalitatívnosť – K, apreciatívnosť – A/H, intenzívnosť – I), podľa stupňovateľnosti a podľa formy (menné posesívne, zložené skloňovanie):

		individuálne:	Tvorja sa iba od osobných maskulín a feminín: <i>slonov, slonícín.</i>
I. +R, (-) K, -H, -I	privlastňovacie		
		druhové:	Tvorja sa prevažne od pomenovaní zvierat, často mláďat: <i>sloní, teľací, žriebäci.</i>
II. +R, +K, -H, -I	vlastnostné	vzťahové:	Tvorja sa hlavne od substantív: <i>kravský, izbový, obilný, pôstny, ručný, zvonový, písací, vianočný, prešovský</i>
III. +R, +K, +/-H, +/-I	vlastnostné	vzťahovo-akostné:	Stupňujú sa v hodnotiacom význame (<i>noc najnocnejšia, jeden z najanglickejších spisovateľov</i>)
IV. -R, +K, -/+H, +I	vlastnostné	akostné:	<i>bosý, chorý, zdravý, kolmý, mŕtvy, živý, nahý, holý, nebohý, pečený, varený; malý, veľký, okrúhly, srdečný, veselý, smutný, vynikajúci, súci, pekný, príma, mrcha, dobrý, zlý</i>

Vzťahové adjektíva majú kondenzačnú schopnosť (*pivová fľaša, film úspešný u divákov, jahody určené na konzum*), sú synonymné s adnominálnym pádom (*fľaša od piva, divácky film, konzumné jahody*), ktorý je však presnejší.

6. 1. POROVNANIE DEKLINAČNÉHO SYSTÉMU ADJEKTÍV

Základný rozdiel v deklinačnom systéme adjektív medzi slovenčinou a češtinou vyplýva z neplatnosti tzv. rytmického zákona v češtine; skloňovanie v češtine je nevariantné (vzor *mladý, cizí*), kým slovenčina má okrem základných morféme (vzor *mladý, cudzí*) fonologicky závislé variantné krátke gramatické morfémy po dlhej slabike (*krásny, krátky, svieži, rýdzi*). Podľa formy sa delia na adjektíva so zloženým – tvrdým a mäkkým – skloňovaním a so zmiešaným zloženno-menným skloňovaním.

6.1.1. Deklinačné vzory s tvrdým zakončením

MASKULÍNA

	Čeština	Slovenčina			Čeština	Slovenčina	
SG				PL			
N	mlad-ý	mlad-ý	krásn-y	Nž	mlad-í	mlad-í	krásn-i
				Nnž	mlad-é	mlad-é	krásn-e
G	mlad-ého	mlad-ého	krásn-eho	G	mlad-ých	mlad-ých	krásn-y ch
D	mlad-ému	mlad-ému	krásn-emu	D	mlad-ým	mlad-ým	krásn- ym
Až	mlad-ého	mlad-ého	krásn-eho	Až	mlad-é	mlad-ý ch	krásn-y ch
Anž	mlad-ý	mlad-ý	krásn-y	Anž	mlad-é	mlad-é	krásn-e
L	o mlad-ém	mlad-om	krásn-om	L	mlad-ých	mlad-ých	krásn-y ch
I	mlad-ým	mlad-ým	krásn-ym	I	mlad-ými	mlad-ými	krásn- ymi

FEMINÍNA

	Čeština	Slovenčina			Čeština	Slovenčina	
SG				PL			
N	mlad-á	mlad-á	krásn-a	Nf	mlad-é	mlad-é	krásn-e
G	mlad-é	mlad-ej	krásn- ej	G	mlad-ých	mlad-ých	krásn-y ch
D	mlad-é	mlad-ej	krásn- ej	D	mlad-ým	mlad-ým	krásn- ym
A	mlad-ou	mlad-ú	krásn- u	A	mlad-é	mlad-é	krásn-e
L	o mlad-é	o mlad- ej	krásn- ej	L	mlad-ých	mlad-ých	krásn-y ch
I	mlad-ou	mlad-ou	krásn-ou	I	mlad-ými	mlad-ými	krásn- ymi

NEUTRÁ

	Čeština	Slovenčina			Čeština	Slovenčina	
SG				PL			
N	mlad-é	mlad-é	krásn-e	N	mlad-á	mlad-é	krásn-e
G	mlad-ého	mlad-ého	krásn-eho	G	mlad-ých	mlad-ých	krásn-y ch
D	mlad-ému	mlad-ému	krásn-emu	D	mlad-ým	mlad-ým	krásn- ym
A	mlad-é	mlad-é	krásn-e	A	mlad-á	mlad-é	krásn-e
L	o mlad-ém	mlad-om	krásn-om	L	mlad-ých	mlad-ých	krásn-y ch
I	mlad-ým	mlad-ým	krásn-ym	I	mlad-ými	mlad-ými	krásn- ymi

Pri porovnaní češtiny a slovenčiny je výrazný pádový synkretizmus v slovenčine (*o mladom, krásnom, cudzom, otcovom*, ale aj *tom, mojom, našom; mladej, krásnej, cudzej, sviežej, otcovej, tej našej, mojej; mladou, cudzou, sviežou*, ale aj *tou, našou*); rozdiely medzi slovenčinou a češtinou spôsobujú aj hláskoslovné zmeny v českých gramatických morfémech (*cizího, cizímu, cizí lidé, cizí ženu, mladou ženu*). Ďalším dôležitým rozdielom sú tvary Npl. s alternáciami pri zhode so životnými substantívami: v češtine: *n/ň krásní, šťastní, d/d' mladí, t/t' bohatí, h/z drazí, r/ř staří, dobří, k/c velcí, ch/š tiší, hluší*.

6.1.2. Deklinačné vzory s mäkkým zakončením

MASKULÍNA

	Čeština	Slovenčina			Čeština	Slovenčina	
SG				PL			
N	ciz-í	cudz-í	vedúc-i	N	ciz-í	cudz-í	vedúc-i
				N	ciz-í	cudz-ie	vedúc-e
G	ciz-í ho	cudz-í eho	vedúc- eho	G	ciz-ích	cudz-ích	vedúc- ich
D	ciz-í mu	cudz-í emu	vedúc- emu	D	ciz-ím	cudz-ím	vedúc- im
Až	ciz-í ho	cudz-í eho	vedúc- eho	Až	ciz-í	cudz-í ch	vedúc- ich
Anž	ciz-í	cudz-í	vedúc-i	Anž	ciz-í	cudz-ie	vedúc-e
L	o ciz-í m	cudz- om	vedúc- om	L	ciz-ích	cudz-ích	vedúc- ich
I	ciz-ím	cudz-ím	vedúc- im	I	ciz-ími	cudz-ími	vedúc- imi

FEMINÍNA

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina		
SG				PL			
N	ciz- í	cudz- ia	vedúc- a	N	ciz- í	cudz- ie	vedúc- e
G	ciz- í	cudz- ej	vedúc- ej	G	ciz- ích	cudz- ích	vedúc- ich
D	ciz- í	cudz- ej	vedúc- ej	D	ciz- ím	cudz- ím	vedúc- im
A	ciz- í	cudz- iu	vedúc- u	A	ciz- í	cudz- ie	vedúc- e
L	o ciz- í	cudz- ej	vedúc- ej	L	ciz- ích	cudz- ích	vedúc- ich
I	ciz- í	cudz- ou	vedúc- ou	I	ciz- ími	cudz- ími	vedúc- imi
NEUTRÁ							
SG				PL			
N	ciz- í	cudz- ie	vedúc- e	N	ciz- í	cudz- ie	vedúc- e
G	ciz- ího	cudz- ieho	vedúc- eho	G	ciz- ích	cudz- ích	vedúc- ich
D	ciz- ímu	cudz- iemu	vedúc- emu	D	ciz- ím	cudz- ím	vedúc- im
A	ciz- í	cudz- ie	vedúc- e	A	ciz- í	cudz- ie	vedúc- e
L	o ciz- ím	o cudz- om	o vedúc- om	L	o ciz- ích	o cudz- ích	o vedúc- ich
I	ciz- ím	cudz- ím	vedúc- im	I	ciz- ími	cudz- ími	vedúc- imi

Neutralizácii kvantity ako pri adjektívach typu vedúci nepodliehajú gramatické morfémy posesívnych druhových adjektív, napr. *pávi, kohútí, motýlí, krokodíli, vtáci, býčí, kamzíci, liščí, pavúci, papagáji, muflóni, kapúni*.

6.1.3 Menná deklinácia

	M	F	N
Nsg.	zdráv- \emptyset	zdráv- a	zdráv- o
Npl.	zdráv- i/-y	zdráv- y	zdráv- a

Čeština má vo väčšom rozsahu než slovenčina pôvodné menné skloňovanie adjektív podľa vzoru *šťasten*, jeho paradigma obsahuje len nominatív a akuzatív v obidvoch číslach a jeho tvary sa využívajú ako súčasť menného prísudku alebo ako určujúci doplnok. Podľa tohto vzoru sa síce skloňujú len niektoré prídavné mená, ktoré majú okrem toho aj zložené tvary podľa vzoru *mladý* (*živ – živý, zdrav – zdravý, mrtev – mrtvý, znám – známý*), ale podľa vzoru *šťasten* sa skloňujú všetky trpné prídavné mená (*udělán, udělána, uděláno*).

V slovenčine má takéto tvary nominatívu adjektívum *rád*, a to v predikatívnej funkcii. V ostatných prípadoch sú zvyšky menného skloňovania len pri prídavnom mene *hoden, dlžen*, pri zámenách *sám, všetok, onen, žiaden, on, ona, ono* a pri číslovke *jeden*. Slovenské trpné prídavné mená sa skloňujú podľa vzoru *mladý* (*urobený, urobená, urobené*).

	M	F	N
Nsg.	rád- \emptyset	rad- a	rad- o
Npl.	rad- i	rad- y	rad- y

Okrem vzoru *šťasten* majú menné skloňovanie aj privlastňovacie prídavné mená, a to v singulári a v Npl. a Apl. Menné koncovky vidno v spojení so substantívom: *otcův bratr, od otcova bratra, k otcovu bratru, otcova bratra, o otcově bratrovi (domě), s otcovým bratrem; matčina sestra, od matčiny sestry, matčině sestře, matčinu sestru, o matčině sestře, s matčinou sestrou; bratrovo slovo, bratrova slova, bratrovu slovu, o bratrově slově, s bratrovým slovem; otcovi bratři, matčiny sestry, bratrova slova*.

V slovenčine je pri privlastňovacích prídavných menách menné skloňovanie len sčasti v Nsg., Asg. a Npl., Apl. : *otcov šofér, otcovi šoféri, otcov stroj, otcove stroje, otcova práca, otcove práce, otcovo slovo, otcove slova*. Posesívne adjektíva sa tvoria od životných maskulín formantmi *-ův- \emptyset* – *-ov- \emptyset* a od životných feminín formantmi *-in- \emptyset* .

MASKULÍNA

SG	Čeština	Slovenčina	PL	Čeština	Slovenčina
N	otcův-Ø	otcov-Ø	Nmž	otcov-i	otcov-i
			Nmn	otcov-y	otcov-e
G	otcov-a	otcov- ho	G	otcov-ých	otcov-ých
D	otcov-u	otcov- mu	D	otcov-ým	otcov-ým
Až	otcov-a	otcov- ho	Až	otcov-y	otcov- ých
Anž	otcův-Ø	otcov-Ø	Anž	otcov-y	otcov-e
L	o otcov-ě (-u)	o otcov- om	L	o otcov-ých	o otcov-ých
I	otcov-ým	otcov-ým	I	otcov-ými	otcov-ými

FEMINÍNA

SG			PL		
N	otcov-a	otcov-a	N	otcov-y	otcov-e
G	otcov-y	otcov- ej	G	otcov-ých	otcov-ých
D	otcov-ě	otcov- ej	D	otcov-ým	otcov-ým
A	otcov-u	otcov-u	A	otcov-y	otcov-e
L	o otcov-ě	o otcov- ej	L	o otcov-ých	o otcov-ých
I	otcov-ou	otcov-ou	I	otcov-ými	otcov-ými

NEUTRÁ

N	otcov-o	otcov-o	N	otcov-a	otcov-e
G	otcov-a	otcov- ho	G	otcov-ých	otcov-ých
D	otcov-u	otcov- mu	D	otcov-ým	otcov-ým
A	otcov-o	otcov-o	A	otcov-a	otcov-e
L	o otcov-ě (-u)	o otcov- om	L	o otcov-ých	o otcov-ých
I	otcov-ým	otcov-ým	I	otcov-ými	otcov-ými

V slovenčine pri tvorení posesívnych adjektív od feminín nevznikajú alternácie velár a *r* (*matkin, Ol'gin, macochin, sestrin*), alternujú konsonanty *d, t, n, l* (*Miladin, tetin* [t'e'in], *Janin, vilin*). Nesklonné sú v slovenčine aj v češtine adjektíva ako *super, lila, plisé, pepito, prima – prima, nanič – nanic, mrcha*.

6.1.4 Prehľad všetkých gramatických morféme pri skloňovaní adjektív v slovenčine

Pád	Rod		
Sg	maskulínium	neutrum	feminínium
N	-ý (-í) / -y (-i) -Ø	-é / -e, -o	-á, -ia, -a
G	-ého, -ieho /-eho, -ho		-ej
D	-ému, -iemu /-emu, -mu		-ej
Aživ	-ého, -ieho /-eho, -ho		
A	-ý (-í) / -y (-i) -Ø	-é / -e, -o	-ú, -iu, -u
L	-om		-ej
I	-ým / -ym (-ím / -im)		-ou
V singulári majú spoločné koncovky maskulína a neutrá, v pluráli neutrá a feminína.			
Pl	maskulínium	neutrum	feminínium
Nživ	-í / -i		
Nnž	-é, -ie, -e		
G	-ých / -ych (-ích / -ich)		
D	-ým / -ym (-ím / -im)		
Aživ	-ých / -ych (-ích / -ich)		
Anž	-é, -ie, -e		
L	-ých / -ych (-ích / -ich)		
I	-ými / -ymi (-ími / -imi)		

6.2. GRADÁCIA

Lexikálno-gramatická kategória gradácie intenzity (stupňovanie) má tri stupne – okrem pozitívu (v slovenčine aj v češtine *starý, ostrý, nový*) komparatív a superlatív.

Synteticky sa tvorí komparatív modifikačnými a gramatickými morfémiami *-š-í* (v češtine zriedka *-č-í*, napr. *lehčí*) a *-ej:š-í* (v češtine aj *-ěj:š-í*, napr. *krásnější*):

6.2.1 Komparatív

Pravidelné stupňovanie

Čeština	Slovenčina
starší	starší
ostřejší	ostrejší
krásnější	krajší
novější	novší
lepší	milší

Nepravidelné supletívne stupňovanie

Čeština	Slovenčina
lepší	lepší
větší	váčší
dlouhý → delší	pekný → krajší
menší	menší
horší	horší

Nepravidelné stupňovanie je pri adjektívach: *malý, veľký, dobrý, zlý*; v češtine *dlouhý*, v slovenčine *pekný*.

V slovenčine sa tvorí komparatív pomocou modifikačného sufixu *-š-í*, ak je adjektívum zakončené na jeden konsonant okrem *m, p, t* a sykaviek: *biely, nový, starý, mladý, bledý, tmavý, živý, tvrdý, dlhý, hrubý, studený*; v slovenčine sú bez konsonantických alternácií adjektíva zakončené na *l, z, d, t, m, v, b, p* (*milší, mladší, bohatší, novší, slabší*). Adjektíva zakončené na *-k, -ok, -ek* majú zánikovú alternáciu či trunkáciu *k/∅, ok/∅, ek/∅*: *vysoký → vyšší, tenký → tenší, hladký → hladší, sladký → sladší, hlboký → hlbší, mäkký → mäkší, riedky → redší* (ale *vratký, vrtký, britký*). Pred *-š-í* je kvantitatívna alternácia *V'/V*: *í/i, z/ž nízky → nižší, ú/u, z/z úzky → užší, ie/e riedky → redší, á/a krátky → kratší, krásny → krajší, s/š (vysoký → vyšší)*. V češtine je navyše alternácia *ch* na *š*, *h* na *ž*, napr. *suchý → sušší, jednoduchý → jednodušší, tichý → tišší, drahý → dražší*.

V slovenčine sa tvorí komparatív pomocou infigovaného sufixu *-ej:š-í*, ak je adjektívum zakončené na:

- sykavku: *sviežejší, cudzejší, belasejší, rýdzejší, drzejší, rúčejší, súcejší, rozhodujúcejší, prekvapujúcejší*;
- na dva konsonanty: *hustejší, kyslejší, lacnejší, slávnejší, dávnejší, múdrejší, smutnejší, rozumnejší, jasnejší, temnejší, cudnejší, lesklejší, ženskejší, ľudskejší, modrejší, šikmejší, bystrejší, mrzkejší, krotkejší, mocnejší, silnejší, príkrejší, rýchlejší*; vrátane *horkejší, klzkejší*;
- zakončenie na *t, m, p* je nejednoznačné: *krutejší, sytejší* (ale *žltší*), *známejší, priamejší* (ale *strmší*), *skúpejší, hlúpejší* (ale *tupší*);
- pri odvodených, pôvodne vzťahových adjektívach: *slastnejší, citlivejší, zaujímavejší, zúfalejší, ospalejší, krvavejší, rozumnejší, drevenejší, prekvapenejší, cynickejší, stálejší, otvorenejší*;
- s dlhou slabikou: *sytejší, známejší, priamejší, skúpejší, hlúpejší, múdrejší, stálejší, príkrejší, rýchlejší, rýdzejší, slávnejší, dávnejší, súcejší, rozhodujúcejší, prekvapujúcejší*.

V slovenčine alternujú pred *-ejš-* konsonanty *n/ň, t/t', l/l'* (*vyrovnaný → vyrovnanejší, zaujatý → zaujatejší, stály → stálejší*). Bez konsonantických alternácií sú v češtine adjektíva zakončené na *l, z, d, t* (*milejší, drzejší, mladší, bohatší*), po perniciach je pred *-ější* jotácia (*lakomejší, hloupější, novější*); v slovenčine sú bez alternácií adjektíva zakončené na *l, z, d, t, m, v, b, p* (*drzejší, lakomejší, hlúpejší*). S konsonantickými alternáciami pred *-ější / -ejší* sú v češtine adjektíva zakončené okrem *d, t, n* (*škaredější, jistější, šťastnější, vyrovnanější, zaujatější*) aj adjektíva zakončené na *r, h, k, ck, sk* (*moudřejší, ostřejší, ubožejší, divočejší*,

lidštější, komičtější). Niektoré adjektíva majú variantný komparatív: v češtine je to napr. *čistší / čistější, hustší / hustější, snazší / snadnější*, v slovenčine sú to napr. dvojtvary: *krotší / krotkejší, plytší / plytkejší, prudší / prudkejší, vlhší / vlhkejší*.

6.2.2. Superlatív sa tvorí od komparatívu prefixom *naj-* / *nej-*:

Čeština	Slovenčina	Čeština	Slovenčina
nejstarší	najstarší	nejlepší	najlepší
nejostřejší	najostřejší	největší	najvětší
nejkrásnější	najkrajší	nejmenší	najmenší
nejnovější	najnovší	nejhorší	najhorší

Analytické stupňovanie je v slovenčine (*viac / menej žiaduci*) menej časté než v češtine (*více / méně žádoucí*).

Adjektíva, ktoré vznikli z verb, ale aj niektoré pôvodné adjektíva majú ustálenú väzbu:

predložkový datív <i>k</i>	<i>dobrý, zlý, drzý, láskavý, krutý, úprimný, pozorný, ľahostajný k</i>
bezpredložkový datív	<i>prístupný, blízky, vzdialený, nepríjemný, verný, oddaný vďačný, rovný, úmerný, podobný, zaviazaný, naklonený, poplatný, povinný, podozrivý</i>
datív// <i>pre</i> +akuz.	<i>škodlivý, dobrý, ťažký pre; bezpredložkový známy, podobný,</i>
predložkový akuzatív	<i>vhodný pre, nešťastný pre, zodpovedný za, vhodný na, súci na, lakomý na majetok, drahší nad zlato</i>
genitív	predložkový <i>nešťastný z, zúfalý z, chorý z, odlišný od, závislý od;</i> bezpredložkový <i>žiadostivý, pamätlivý, plný, schopný, vedomý, hodný,</i>
lokál	<i>informovaný o, prítomný na</i>
inštrumentál	<i>známy, podobný; príbuzný kultúrou, primeraný, rovnocenný postavením, výnimočný vzhľadom, užitočný radou, slávny svojím románom, chorý láskou, povestný krásou, sýty chlebom; istý niečím; zhodný s, spokojný s,</i>

Adjektíva majú ustálenú väzbu s konjunkciami alebo prepozíciami pri komparácii:

pozitív + <i>ako</i> + substantívum/zámeno v nominatíve	<i>Je rovnako veľký ako Peter/ja; lakomý ako on, lačný ako vlk</i>
komparatív + <i>než</i> + substantívum/zámeno v nominatíve	<i>Je väčší než Peter/ja; jasnejší než slnko, drahší než ten druhý</i>
superlatív + <i>z/zo/ medzi, spomedzi</i> + substantívum/zámeno v genitíve	<i>Pavol je najvyšší z triedy / zo všetkých / spomedzi všetkých</i>
<i>čím – tým</i> + komparatív	<i>Čím kratší, tým lepší; čím väčší, tým drahší.</i>

ÚLOHY K 6. LEKCII

1. Doplňte vynechané koncovky nominatívu a akuzatívu plurálu:

S

1. Veľk.. sústa mu viazli v hrdle. 2. Poznáme ich odlišn.. stanovisk.. . 3. Vodič nemal rozsvieten.. svetl.. . 4. Mestsk... pieskovisk.. nezodpovedajú hygienickej norme. 5. V zámku inštalovali nov.. benátsk.. zrkadl.. . 6. Niektor.. ľudov.. porekadl.. sme si zapamätali. 7. Musíme naštudovať nov.. pravídl.. cestnej premávky. 8. Upravili všetky detsk.. ihrisk.. v meste. 9. Zapamätal si otcov.. slov.. 10. Zabudli sme ich pôvodn.. priezvisk.. .

Č

1. Velk .. soust .. mu vázla v hrdle. 2. Známe jejich rozdíln .. stanovisk .. . 3. Stupátk .. autobusů bývají kluzk .. od rozmoklého sněhu. 4. Řidič neměl přitlumen .. světla .. . 5. Všech .. lůžk .. KM ve spacím voze jsou obsazeni .. . 6. Uch .. několika kastrolů byl .. nalomen .. . 7. V zámku instalovali nov .. benátsk .. zrcadl .. . 8. Na každou situaci zná nějak

.. lidov .. pořekadl .. 9. Všechn .. děvčat .. z celé dílny se k ní sběhl .. 10. Babiččin .. slov .. mu nešl .. z myslí.

2. Doplňte chýbajúce grafémy a vysvetlite rozdiel medzi slovenčinou a češtinou: ➡

S

finančn.. úrad, temperamentn.. žena, susedn.. štáty, civiln.. služba, posledn.. vlak, hlavn.. uzáver vody, audienčn.. protokol, literárn.. kritika, formáln.. zdôvodnenie, štátn.. návšteva, súdn.. budova, akostn.. výrobky, racionáln.. výživa, krimináln.. ústredňa, pekn.. hudba, úprimn.. slová, výborn.. študenti, meden.. drôt, šťastn.. koniec, oddan.. sluhovia, bežn.. starosti, katastrofáln.. následky, spokojn.. zákazníci

Č

finančn.. úřad, temperamentn.. dívka, sousedn.. státy, civiln.. oděv, posledn.. varování, hlavn.. uzávěr vody, audienčn.. protokol, literárn.. kritika, formáln.. zdůvodnění, státn.. vlajka, soudn.. budova, jakostn.. výrobky, racionáln.. výživa, okenn.. rám, krimináln.. ústředna, vhodn.. slova, pěkn.. výzdoba, výborn.. studenti, měděn.. drát, opatrn.. řidiči, šťastn.. konec, oddan.. sluhové, objemn.. zásilka, běžn.. starosti, strašn.. nuda, spokojen.. zákazník

S

3. Preložte do češtiny a zdôvodnite rozdiel medzi slovenčinou a češtinou:

1. Sú živí a zdraví. 2. Táto matka nie je schopná postarať sa o dieťa. 3. Náš profesor bol známy svojou zábudlivosťou. 4. Necítil sa tu slobodný. 5. Bola si vedomá svojich nedostatkov. 6. Bol v tej chvíli šťastný. 7. Michal je už zdravý. 8. Básnik Jiří Wolker zomrel mladý. 9. Ona nie je vinná. 10. Starý otec je dávno mŕtvy. 11. Náš sused bol taký láskavý, že nám požičal auto. 12. Dôvod je nám dobre známy.

O

4. Skloňujte adjektíva vo všetkých rodoch a všimajte si rozdiel medzi slovenčinou a češtinou:

známy, láskavý, krásny, veľký, ostrý, tvrdý, sýty, denný, cudzí, domáci

O

5. Tvorte slovenské ekvivalenty k českým tvarom adjektív a verbálnych adjektív: ➡

visací – visící, pletací – pletoucí, čtecí – čtoucí, sedací – sedící, spací – spící, měřící – měřící, prací – peroucí, šicí – šijící, oznamovací – oznamující, hrací – hrající, krycí – kryjící, vroucí – vřící, obráběcí – obrábějící, spojovací – spojující

O

6. Skloňujte nasledujúce spojenia a porovnajete s češtinou:

horúca káva, bosé dievča, spokojné dieťa, mladé stromy, márne pokusy, ťažká taška, jasná tvár, smutné oči, drahý priateľ, starý dom, tichý žiak, hluchý človek, labutia pieseň, babie leto, svieža zeleň, rýdze zlato, vysoký muž, choré dojča, zadný rad, mierny január, mrazivý február, studený marec, neistý apríl, krásny máj, slnečný jún a júl, teplý august a september, veterný november, daždivý december, vriaca voda, čudný návštevník, nevlastná sestra, zlý príklad, múdry starec, lenivý človek, priama reč, kohútí spev, pekná neznáma, svieži dych, buldodží svet, Štúrovo námestie, zmija koža

S

7. Tvorte náležité plurálové tvary od slov v zátvorkách: ➡

1. Vykytnoženie hrozí mnohým zvieratám, sú to napríklad (jeleň vodný a byvol divý). 2. („Vodný vlk“) sú (krokodíl). 3. (Biely bocian) často hniezdia na komínoch 4. (Škrečok džungarský) sú (milé zviera). 5. Vynorili sa pred nami (obrovský morský cicavec). 6. (Prvý operenec) sa dostali do siete. 7. (Medveď hnedý) bývajú naozaj (nevyspytateľný). 8. (Slon – dospelý jedinec) nemajú nepriateľov. 9. (Medvedík čistotný) sa vyhrievajú na brehu. 10. (Kopytník) chceli prebrodiť riekou. 11. Potravu tu hľadajú (ibis červenohlavý a iný jedinec). 12. Sú to skoro na jar (hniezdiaci operenec). 13. (Policajný pes) majú ťažký život. 14. Nad hlavami nám lietali (hnedý chrúst). 15. Aj (mohutný hroch), (ktorý) sa brodia vo vode, sú (vystavený) nebezpečenstvu. 16. (Potkan) sú podľa biológov (inteligentný). 17. (Statný samec) bojujú o priazeň samíc. 18. U nás sú (slepúch krehký) (chránený plaz). 19. (Primitívny primát) – to sú celkom (iný tvor). 20. (Drobný mäkkýš) žijú pod balvanmi.

S

8. Doplňte koncovky:

1. Hľadám mamkin.. okuliare. 2. Pozreli sme si Karlov.. obrazy. 3. Susedov.. psy neustále vyjú. 4. Pavlov.. sestry sú vesel.. dievčatá. 5. Našla som oteckov.. rukavice. 6. Precvičujeme si zradn.. slová. 7. Trpezlivo odpovedal na všetky Zuzkin.. otázky. 8. Honzov.. holub.. sú teraz v karanténe. 9. Manželia Kubátov.. pricestujú zajtra.

S

9. Tvorte komparatív od adjektív (dávajte pozor na pravopis v príponách):

mladý, múdry, hlboký, krátky, riedky, sladký, tuhý, slabý, cudzí, vysoký, čierny, malý, dobrý, zlý, mäkký, drahý, prudký, tenký, priateľský, ľahký, skromný, ustatý, zúfalý, mokrý, mocný, ľudský, horký, vlhký, priamy, úzky, široký, drsný, hladký, nízky

S

10. Adjektíva v zátvorkách nahrad'te tvarmi superlatívu v náležitom páde:

1. Takýto postup bude pravdepodobne (jednoduchý). 2. (Jedovatý) had je mamba. 3. Za (dobrý) československého športovca 20. storočia je považovaný Emil Zátopek. 4. (Známy) pedagógom je J. A. Komenský. 5. Posledný príklad bol (ľahký). 6. Kamil zvládne na snowborde aj ten (prudký) svah. 7. Bývame v (tichá a čistá) časti mesta. 8. Ktoré auto má (nízka) spotrebu benzínu? 9. Lesný porast je v týchto miestach (riedky). 10. Stan si postavte na čo (suché) mieste.

S

11. Od slov v zátvorkách tvorte náležité tvary:

1. Na pieskovisku sa hrali dvaja (maličký chlapec). 2. Vitajte, (drahý) priatelia! 3. (Austrálsky a americký) tenisti majú slávnú tradíciu. 4. Zbierali sme (popadaný) jablká. 5. Po lúke behali (bosý) chalani. 6. Obidve jeho staré mamy sú (živý a zdravý). 7. Obdivovali sme odvahu (Albertova) manželky. 8. Z (matkin) izby sa ozývala hudba. 9. Nad (Jitkin) stolíkom visí adventný kalendár. 10. V trenčianskej galérii sme si prezreli (slávny umelecký) diela.

S

12. Skloňujte priezviská v singulári KM : *pán Milevski, Slowacki, Sedoj, Tolstoj, Dostojevskij, Žilinský; pani Nováková, Čierna* vo vetách:

1. Riadil sa radou 2. Oznámete to 3. Stretli sme 4. Hovorili sme o 5. Zoznámili sme sa s

S

13. Tvorte jednoduché vety s adjektívami s príslušnou väzbou:

žiadostivý, schopný, plný, sýty, lačný, hodný, jasnejší, drahší, súci, verný, oddaný, známy, naklonený, podobný, vzdialený, chorý, povestný

S

14. Všimnite si spôsob písania zložených adjektív:

vysokoškolský, vedecko-výskumný (veda a výskum), literárnovedný, červenokrížsky, bielo-modro-červený, čiernooký, motýľokvetý, rakúsko-uhorský, slovensko-nemecký, vedecko-technický, sociálnodemokratický, čiernomorský, stredomorský

S

15. Doplňte správne tvary slov uvedených v zátvorke (slová sú uvedené bez diakritiky) podľa najnovších pravopisných pravidiel:

1. Naším (najlepšia prekažkarka) sa na posledných pretekoch nedarilo. 2. Výprava bola bez (ruska vyškarka) ochudobnená o kvalitné výkony. 3. Mlieko sa spracúva v (vychodoslovenska mliekareň). 4. Predstavitelia mesta ponúkli všetkým (nova prevadzkaeň) výhodné podmienky. 5. Postavili tam novú (sankarska draha). 6. Človeku, (trpnuci) od strachu, sa krvi nedorežeš. 7. (Vladnuci) vrstva nerešpektuje demokratické zásady. 8. Učíme sa o spisovateľoch (pišuci) po nemecky. 9. Vaša prítomnosť je (žiaduci). 10. Ako všetci (veduci) aj ja (ziskavat' – 1. os. prézenta) nové skúsenosti.

Č

16. Utvorte menné tvary podľa vzoru št'asten:

1. Je si sám (vinný) svým nešťestím. 2. Je to matka, která není (schopný) se o dítě řádně starat. 3. Stařec trávil večery (samotný) ve svém pokoji. 4. Byla si (vědomý) svých nedostatků ve vzdělání. 5. (Plný) radosti běžela mu vstříc. 6. Ani po rozvodu se necítil úplně (svobodný). 7. Teta byla (známý) svou znalostí léčivých bylin po celém kraji. 8. Náš třídní profesor byl (známý) po celé škole svou zapomnětlivostí. 9. Je vám (známý), že přednáška bude bývat v úterý? 10. Neběhej (bosý) po té studené podlaze.

Č

17. Tvorte adjektíva od sloviess:

1. (pokazit) pračka, 2. (vdát) dceru, 3. (zarůst) zahrada, 4. (zažloutnout) zuby, 5. (přesladit) čaj, 6. (zachmuřit) tvář, 7. (předpokládat) výsledek, 8. (pronajmout) byt, 9. (vzniknout) problém, 10. (rozkvést) kaktus, 11. (promyslet) plán

Č

18. Doplňte koncovky:

1. Hledám dědečkov.. brýle. 2. Hercov.. obdivovatelé čekali před divadlem. 3. Prohlédli jsme si Karlov.. náčrtky. 4. Sousedov.. psi ve dne štěkají a v noci vyjí. 5. Tady sedí pán a paní Kubátov.. . 6. Pavlov.. sestry jsou příjemn.. děvčata. 7. Našla jsem tatínkov.. rukavice. 8. Cvičíme si zrádn.. slovíčka.

Č

19. Posúďte, ktoré adjektíva majú v češtine vedľa zložených tvarov aj menné tvary:

dlužný, vinný, hodný člověk, šťastný, známý, mladý, veselý, špatný, moudrý, hladový, starý, tichý, laskavý, krásný, mrtvý, bosý, živý, ostrý, jarní, žlutý

Č

20. Adjektíva v zátvorkách nahrad'ite tvarmi superlatívu:

1. Tento postup byl pravděpodobně (jednoduchý).
2. (Jedovatý) had je mamba.
3. (Dobrá) českým sportovcem 20. století je Emil Zátopek.
4. (Známý) pedagogem je J. A. Komenský.
5. Stan si postavte na co (suché) místě.
6. První příklad byl (lehký).

7. LEKCIA

PRONOMINÁ A NUMERÁLIÁ

7.1. PRONOMINÁ

Zámená (pronominá) ako autosyntagmatický, nekvalitatívny slovný druh s deiktickou funkciou, odkazujú na substantíva, adjektíva, adverbiá a numeráliá. Nemajú vlastné kategórie, podľa paralely s pomenovacími slovnými druhmi sa delia na:

substantívne: *ja, sa, čo, kto, niekto, nikto, nič*;

adjektívne: *môj, aký, taký, nejaký, čím, každý, ktorý*;

adverbiálne: *tu, ako, tak, tam, kde, kam, preto, nikde, všade, vždy*;

numerálne: *koľko, koľký, toľko, toľký*.

Klasifikácia zámen

Personáliá – osobné zámená	SG <i>ja – já, ty, on, ona, ono</i> ; PL <i>my, vy, oni, ony</i>
Posesíva – prívlastňovacie zámená	<i>môj – můj, tvój – tvůj, jeho, jej – její, jeho, náš, váš, ich – jejich</i>
Reflexíva – zvrtné zámená	<i>sa – se</i> ; prívlastňovacie reflexíva: <i>svoj – svůj</i>
Demonstratíva – ukazovacie	<i>ten, tento, tamten, onen, taký – takový, tam, tak, toľko – tolik</i>
Interogatíva – opytovacie zámená	<i>kto – kdo, čo – co, aký – jaký, ktorý – který, čím, kam, kde, kedy – kdy, koľko – kolik</i>
Relatíva – vzťažné zámená	<i>kto – kdo, čo – co, aký – jaký, ktorý – který, kam, kde, kedy – kdy; čím, Č jehož, jejíž, jejichž</i>
Indefinitá – neurčité zámená	<i>niekto – někdo, niečo – něco, nejaký – nějaký, niečí – něčí, niekde – někde, niekedy – někdy</i>
Determinatíva – vymedzovacie zámená	<i>každý, všetci – všichni (pozitívne vymedzenie), iný – jiný (odlišnosť referencie), ten istý – tentýž (totožnosť referencie); nikto – nikdo, nič – nic, nijaký – žádný, ničím, nikam, nikde, nikdy (negatívne vymedzenie)</i>

7.1.1. PERSONÁLIÁ

Osobné zámená majú vlastné skloňovanie (často supletívne), v G, D, A majú krátke tvary (*ma, ta, ho, sa, mi, ti, mu, si*), ktoré sa používajú ako enklitiky v pozícii na druhom mieste po slove s prízvukom – *Videl ma. Kúpil mi mlieko*.

Dlhé tvary zámen (*mňa, teba, jeho/neho, seba, mne, tebe, jemu / nemu, sebe*) sa v slovenčine a češtine používajú po predložkách (*Hľadel na mňa. Mlieko kúpil pre teba*), na začiatku výpovede a pri dôraze (na *mňa, teba*, ku *mne, k tebe*; *jeho sa to netýka*, na *neho, jemu to nepovedali, seba nevidí, k nemu, k sebe*). Ak sa s krátkymi tvarmi zámen spája zvrtné sloveso, stoja tvary *ho, mu* až za zvrtným *sa*, napr. *bojím sa ho*, a to v budúcom čase (*nebudem sa ho báť*) aj v kondicionáli (*nebál by som sa ho*).

Po predložkách v oboch jazykoch je pri skloňovaní rodových zámen *on, ona, ono, oni, ony* vždy tvar s hláskou [ň]: *na neho, k nemu, k nej, o ňu, o nej, o nich, na ne, s ňou, s ním, s nimi*). Špecifické je jednoslovné spojenie akuzatívnej či genitívnej predložky, ktorá sa končí na vokál, a zámena *on, ono*: *na-ň-Ø, o-ň-Ø, za-ň-Ø, pre-ň-Ø, pre-ň-ho ceze-ň-Ø, nade-ň-Ø, pode-ň-Ø, na-ň-ho, do-ň-Ø*. Tieto spojenia majú rovnaké významy ako predložkové väzby *o neho, pre neho, na neho, za neho, do neho*.

Delia sa na: bezrodové osobné zámená *ja – já, ty, my, vy, sa, čo – co*; rodové *on, ona, ono, oni, ony*, v češtine pre neutrá plurálový tvar *ona*.

Bezrodové personálne pronominá

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina
N	já	ja	N	my	my
G	mne/mě	mňa/ma	G	nás	nás
D	mně/mi	mne/mi	D	nám	nám
A	mne/mě	mňa/ma	A	nás	nás
L	o mně	o mne	L	o nás	o nás
I	mnou	mnou	I	námi	nami
N	ty	ty	N	vy	vy
G	tebe/tě	teba/ťa	G	vás	vás
D	tobě/ti	tebe/ti	D	vám	vám
A	tebe/tě	teba/ťa	A	vás	vás
L	o tobě	o tebe	L	o vás	o vás
I	tebou	tebou	I	vámi	vami

Rodové personálne pronominá

MASKULÍNA

SG	Čeština	Slovenčina	PL	Čeština	Slovenčina
N	on-Ø	on-Ø	Nž/nž	on-i / on-y	oni / on-y
G	jeho/ho/ jej bez něho/ něj	jeho / z neho / ho	G	jich / z nich	ich / z nich
D	jemu /mu / k němu	jemu / mu/k nemu	D	jim /nim k nim	im / k nim
A	jeho/ho/ jej na něho/ něj	jeho / ho / naňho	A	je / na ne	ich / na nich
L	o něm	o ňom	Anž		ich / na ne
I	jím / s ním	(s) ním	L	o nich	o nich
			I	jimi /s nimi	(s) nimi

FEMINÍNA

N	on-a	on-a	N	on-y	on-y
G	jí / bez ní	jej / bez nej	G	jich / bez nich	ich / bez nich
D	jí / k ní	jej / k nej	D	jim / k nim	im / k nim
A	ji / na ní	ju / na ňu	A	je / na ne	ich / na ne
L	o ní	o nej	L	o nich	o nich
I	jí / s ní	(s) ňou	I	jimi / s nimi	(s) nimi

NEUTRÁ

N	on-o	on-o	N	on-a	on-y
G	jeho/ho/ jej bez něho/ něj	jeho / ho / bez neho	G	jich / bez nich	ich / bez nich
D	jemu/mu k němu	jemu /mu / k nemu	D	jim k nim	im / k nim
A	je / ho / jej / na něho/ něj	jeho / ho / neho/naň	A	je /na ne	ich / na ne
L	o něm	o ňom	L	o nich	o nich
I	jím / s ním	(s) ním	I	jimi / s nimi	(s) nimi

7.1.2. REFLEXÍVUM

Personálne reflexívum nemá nominatívny tvar, v G, D a A má krátke tvary (*sa, si*), ktoré sa používajú ako enklitiky v pozícii na druhom mieste po slove s prízvukom – *Videl sa tam, Kúpil si (sebe / pre seba) to*. Dlhé tvary zámen sa v slovenčine a češtine používajú po predložkách (*na seba – na sebe*), na začiatku výpovede a pri dôraze (*seba nevidí – sebe nevidí, sebe to nekúpil – sobě to nekoupil*). Zámenný tvar *sa* sa prehodnocuje v gramatických pasívnych tvaroch na gramatickú morfému (*vyrába sa*), vo verbálnych lexémach na derivačnú morfému (*sklonit' sa*) alebo v reflexívach tantum na prázdnu lexikálnu morfému (*smiat' sa*), zámenný

tvár *si* sa prehodnocuje na derivačnú morfému (*pomysliet si*) a na prázdnu morfému (*všimnúť si*).

	Čeština	Slovenčina
N	–	–
G	sebe	seba
D	(k) sobě / si	(k) sebe / si
A	(na) sebe / se	(na) seba / sa
L	o sobě	o sebe
I	(se/s) sebou	(so) sebou

7.1.3. DEMONSTRATÍVA

Zámenné paradigmatické skloňovanie vždy rodových demonstratív *ten, tá, to, tento, onen, ona, ono* a skloňovanie determinatív *všetok, sám, náš* má v oboch jazykoch prvky menného skloňovania, v slovenčine sa to prejavuje menej, a to nápadnejšie v pluráli.

Pri zámene *ten* v slovenčine je t-ový základ stály, podobne ako pri adjektívach nepodlieha alternácii (*tí, tie* – tvrdá výslovnosť). Podľa zámene *ten* sa skloňujú všetky jeho deriváty (*tamten, tenhľa, ten istý, tenže*), ale pri zámene *tento* – okrem genitívneho tvaru *tohto*.

MASKULÍNA

SG	Čeština	Slovenčina	PL	Čeština	Slovenčina
N	ten	ten	Nž/nž	tí/ ty	tí / tie
G	toho	toho	G	těch	tých
D	tomu	tomu	D	těm	tým
Až	toho	toho	Až	ty	tých
Anž	ten	ten		ty	tie
L	o tom	o tom	L	o těch	o tých
I	tím	tým	I	těmi	tými

FEMINÍNA

N	ta	tá	N	ty	tie
G	té	tej	G	těch	tých
D	té	tej	D	těm	tým
A	tu	tú	A	ty	tie
L	o té	o tej	L	o těch	o tých
I	tou	tou	I	těmi	tými

NEUTRÁ

SG			PL		
N	to	to	N	ta	tie
G	toho	toho	G	těch	tých
D	tomu	tomu	D	těm	tým
A	to	to	A	ta	tie
L	o tom	o tom	L	o těch	o tých
I	tím	tým	I	těmi	tými

Demonstratíva *taký – takový, týž, tentýž* sa skloňujú ako adjektíva.

7.1.4. POSESÍVA

V skloňovaní adjektívneho posesíva *môj* sú v oboch jazykoch prvky menného skloňovania v N a A, v ostatných pádoch má slovenčina posesívne skloňovanie (porov. aj typ *otcov*), čeština má v ostatných pádoch zložené skloňovanie podľa adjektív. Posesívne zámena

Č/S *jeho*, S *jej*, S *ich* – Č *jejich* sú v obidvoch jazykoch nesklonné, české zámeno *její* má adjektívne skloňovanie podľa vzoru *cizí*.

MASKULÍNA

SG	Čeština	Slovenčina	PL	Čeština	Slovenčina
N	můj-Ø	můj-Ø	N	moj-i/m-í	moj-i
			Nnž	moj-e	moj-e
G	m-ého	můj- ho	G	m-ých	moj- ich
D	m-ému	můj- mu	D	m-ým	moj- im
Až	m-ého	můj- ho	Až	moj-e/m-é	moj- ich
Anž	můj	můj	Anž	moj-e/m-é	moj-e
L	o m-ém	o moj- om	L	o m-ých	o moj- ich
I	m-ým	moj- ím	I	m-ými	moj- imi

FEMINÍNA

N	m-á/moj-e	moj- a	N	moj-e/m-é	moj-e
G	m-é/moj-í	moj- ej	G	m-ých	moj- ich
D	m-é/moj-í	moj- ej	D	m-ým	moj- im
A	m-ou/moj-i	moj- u	A	moj-e/m-é	moj-e
L	o m-é/ o moj-í	o moj- ej	L	o m-ých	o moj- ich
I	m-ou/moj-í	moj- ou	I	m-ými	moj- imi

NEUTRÁ

SG			PL		
N	m-é / moj-e	moj-e	N	moj-e/m-á	moj-e
G	m-ého	můj- ho	G	m-ých	moj- ich
D	m-ému	můj- mu	D	m-ým	moj- im
A	m-é / moj-e	moj-e	A	moj-e/m-á	moj-e
L	o m-ém	o moj- om	L	o m-ých	o moj- ich
I	m-ým	moj- ím	I	m-ými	moj- imi

Podľa typu *můj* sa v slovenčine skloňujú posesíva *tvoj*, *náš*, *váš* a reflexívne posesívum *svoj*.

V češtine má zámeno *náš*, *váš* vlastné skloňovanie:

MASKULÍNA a NEUTRÁ

SG	Čeština	Slovenčina	PL	Čeština	Slovenčina
Nm	náš-Ø	náš-Ø	N	naš-i	naš-i
Nn	naš-e	naš- e	Nnž	naš-e	naš-e
G	naš-eho	naš- ho	G	naš-ich	naš-ich
D	naš-emu	naš- mu	D	naš-im	naš- im
Až	naš-eho	naš- ho	Až	naš-e	naš- ich
Anž	náš-Ø	náš	Anž	naš-e	naš-e
An	naš-e	naš- e		naš-e	naš- e
L	o náš-em	o náš- om	L	o náš-ich	o náš- ich
I	naš-ím	naš- ím	I	naš-imi	naš- imi

FEMINÍNA

N	naš-e	naš- a	N	naš-e	naš-e
G	naš-í	naš- ej	G	naš-ich	naš-ich
D	naš-í	naš- ej	D	naš-im	naš-im
A	naš-i	naš- u	A	naš-e	naš-e
L	o náš-í	o náš- ej	L	o náš-ich	o náš-ich
I	naš-í	naš- ou	I	naš-imi	naš-imi

7.1.5. INTEROGATÍVA

V slovenskej deklinácii sa prejavuje analógia medzi skloňovaním interogatív *kto* a *čo* (G, D, L). Zámeno *kto* je vždy maskulínne (pri zhode vyžaduje vždy tvar maskulína: *Kto to urobil?* – *Hanka.*), *čo* je neutrálne (*Čo sa stalo?* – *Katastrofa.*). Interogatíva sa používajú aj

ako relatíva (*Povedz, kto to urobil.*). Podľa zámen *kto, čo* sa skloňujú všetky ich deriváty (*niekto, nikto, dačo, ktosi*).

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina
N	kdo	kto	N	co	čo
G	k-oho	k-oho	G	č-eho	č-oho
D	k-omu	k-omu	D	č-emu	č-omu
A	k-oho	k-oho	A	c-o	č-o
L	o k-om	o k-om	L	o č-em	o č-om
I	k-ým	k-ým		č-ím	č-ím

7.1.6. RELATÍVA

Pravidelne podľa adjektív sa skloňuje napríklad zámeno *ktorý – ktorý, taký – takový, ktorý – ktorý*, a vzťahné privlastňovacie zámeno *čí* (*Viš, či kufr stojí tamhle?*) a *jejíž* (... *paní, jejíž kufr stojí tamhle*). Čeština má osobitné vzťahné privlastňovacie zámena *jehož, jejichž*, ktoré sú nesklonné, a vzťahné zámeno *jenž*, ktoré sa skloňuje takto:

	MASKULÍNA	NEUTRÁ	FEMINÍNA
SG			
N	jenž	jež	jež
G	jehož	jehož	jíž / bez níž
D	jemuž	jemuž	jíž / k níž
Až	jehož/jejž,	jež	již
Anž	jejž		
L	o němž	o němž	o níž
I	jímž / s nímž	jímž / s nímž	jíž / s níž
PL			
N	již	jež	jež
Nnž	jež		
G		jichž / bez nichž	
D		jimž / k nimž	
A		jež	
L		o nichž	
I		jimiž / s nimiž	

7.1.7. DETERMINATÍVA A INDEFINÍTA

Adjektívne a sčasti numerálne pronomína patria ku kvalitatívnemu kongruentnému skloňovaniu podľa vzoru *mladý* (*každý, iný – jiný, ten istý – týž / tentýž* (*táž, tatáž, totěž*), *samý; akýkoľvek – jakýkoliv, nejaký – nějaký, nijaký – žádný*) alebo *cudzí* (*ničí, čísi, číkoľvek*). Zámeno *sám, všetok* sa v slovenčine skloňuje ako číslovka *jeden*, zámeno *samý* sa skloňuje ako adjektívum *mladý*. Zámeno *všechn* má v češtine varianty v N a A:

MASKULÍNA a NEUTRÁ

		PL	
SG			
Nm	všechn-Ø / všecek-Ø	N	všichn-i
		Nnž	všechn-y / všeck-y
Nn	všechn-o / všeck-o		všechn-a / všeck-a
G	vš-eho	G	vš-ech
D	vš-emu	D	vš-em
Až	vš-eho	Až	všechn-y / všeck-y
Anž	všechn-Ø / všecek-Ø	Anž	všechn-y / všeck-y
An	všechn-o / všeck-o	Aneutr	všechn-a / všeck-a
L	o vš-em	L	o vš-ech
I	vš-ím	I	vš-emi

FEMINÍNA

N	všechn-a / všeck-a	N	všechn-y / všeck-y
G	vš-í	G	vš-ech
D	vš-í	D	vš-em
A	všechn-u / všeck-u	A	všechn-y / všeck-y
L	o vš-í	L	o vš-ech
I	vš-í	I	vš-emi

Slovenčina má širší repertoár neurčitých (indefinitných) a vymedzovacích (determinatívnych) zámen než čeština; napríklad české zámeno *někdo* má slovenské ekvivalenty *dakto*, *niekto*, *vol'akto*, zámeno *několik* korešponduje so zámenami *dakol'ko*, *kol'kosi*, *niekol'ko*, *zopár*, zámeno *něco* má ekvivalenty *dačo*, *niečo*, *čosi*, *vol'ačo*, zámeno *žádný*, *nikdo* môže zodpovedať zámenám *nijaký*, *žiaden*, *žiadny*, *nikto*, *nik* atď. Pronominá sú derivačne uzavretou skupinou, súvisí to s ich všeobecným významom na hranici plnovýznamových slovných druhov a gramatických slov. Zámená sa odvodzujú zo zámen sufixálne (*onaký*, *inakší*), prefixálne (*prečo*, *načo*, *začo*), špecificky kompozične (*tamto*, *kdečo*, *kadečo*). Zriedkavý je viacslovný typ *aký-taký*, *taký istý*) a postfixálne tvorenie (*tomuto*, *čosi*, *toto*, *čokol'vek*).

Prefixálne a postfixálne utvorené zámená majú rovnaké skloňovanie ako ich motivanty. Najväčší derivačný potenciál majú opytovacie zámená, čiastočne ukazovacie zámená, a to v rámci zámen. Je to:

a) modifikácia v smere neurčitosti od opytovacích zámen:

prefixálne indefinitá: *bársкто*, *bársčo*, *bársaký*, *bársкторý*, *bársкde*, *bársкedy*; *dakto*, *dačo*, *dajaký*, *daktorý*, *dakde*, *dakedy*, *dakol'ko*; *vol'akto*, *vol'ačo*, *vol'aktorý*, *vol'akde*, *vol'akedy*; *všelikto*, *všeličo*, *všelikde*; *hocikto*, *hocičo*, *hocijaký*, *hocikторý*, *hocikde*, *hocikedy*; *niekto*, *niečo*, *nejaký*, *nieкторý*, *niekde*, *niekedy*, *niekol'ko*; *podaktorý*, *ponieкторý*; negatíva: *nikto*, *nič*, *nijaký*, *nikde*, *nikdy*; prefixálne sa modifikujú aj neflektívne interogatívne zámená bez zmeny klasifikácie: *nakedy*, *odkedy*, *dokedy*, *skade*, *pokade*;

postfixálne indefinitá: *ktosi*, *čosi*, *ktorýsi*, *akýsi*, *kdesi*, *kedysi*, *kamsi*, *kol'kosi*; *ktokol'vek*, *čokol'vek*, *ktorýkol'vek*, *akýkol'vek*, *kdekol'vek*, *kedýkol'vek*, *kamkol'vek*;

b) modifikácia v smere konkretizácie a zdôraznenia od ukazovacích zámen:

prefixálne determinatíva: *dotial'*, *dovtedy*, *odvtedy*, *odtade*, *potade*, *potial'*, *stade*;

postfixálne determinatíva: *tento*, *tenh'la*, *tol'kýto*, *takýto*, *tuhl'a*, *tutoh'la*, *tentoh'la*, *tamže*, *tenže*.

Derivácia iných slovných druhov zo zámen je možná, ale zriedkavá: *tykať*, *onikať*, *vykať*, *mojkať*, *osvojiť si*, *svojeť*, *svojský*, *tentovať*, *ondiať*, *každučký*, *samučký*, *vždycky*, *dakedajší*, *onehdajší*, *niekdajší*, *vol'akedajší*, *tunajší*, *tamojší*.

7.2. NUMERÁLIÁ

Číslovky (numeráliá) sú pomenovania kvantitatívnych významov. Podľa presnosti pomenovania sa delia na určité a neurčité (*málo, veľa, mnoho, trochu*), ďalšie delenie:

primárne	základné – kardináliá	<i>jeden, dva, nula, sto, tisíc</i>
	kolektívne	<i>jedny, dvoje, troje, štvoro – čtvoro, päťoro – patero</i>
	násobné adverbiálne	<i>trikrát / tri razy – trikrát, stokrát, S aj sto ráz</i>
	zlomkové	<i>pol – pól, štvrt – čtvrt</i>
sekundárne	radové – ordináliá	<i>prvý – prvni, druhý, tretí – třetí, štvrtý – čtvrtý, stý, tisíci/-í</i>
	násobné adjektívne druhové	<i>dvojnásobný, štvornásobný – čtyřnásobný, stonásobný dvojaký – dvojí, štvoraký – čtvový, storaký – stery</i>

Gramatické kategórie vyplývajú z formálnych vlastností numerálií podľa toho, či sú substantívne, adjektívne a adverbiálne. Substantívne číslovky majú v samostatnom postavení vlastnú kategóriu pádu, čiastočne rodu – životnosti, napr. *boli siedmi* (porov. 9.7.). Numeráliá 1 – 4 majú v nesamostatnom postavení zhodu (*jeden človek, dvaja ľudia*), numeráliá 5 a viac môžu mať v nominatíve zhodu v spojení so životnými maskulínami (*piati ľudia*), inak majú väzbu s Gpl. (*päť ľudí, žien, stolov, detí*), syntagmaticky sú prívlastkami. Adjektívne numeráliá majú zhodu číslovkového tvaru s nadradeným substantívom (*prví sú muži*), adverbiálne sú neflektívne (*tretíkrát*).

0 nula	10 desať	20 dvadsať	200 dvesto
1 jeden, jedna, jedno	11 jedenásť	30 tridsať	300 tristo
2 dva, dve	12 dvanásť	40 štyridsať	400 štyristo
3 tri	13 trinásť	50 päťdesiat	500 päťsto
4 štyri	14 štrnásť	60 šesťdesiat	600 šesťsto
5 päť	15 pätnásť	70 sedemdesiat	700 sedemsto
6 šesť	16 šesťdesiat	80 osemdesiat	800 osemsto
7 sedem	17 sedemdesiat	90 deväťdesiat	900 deväťsto
8 osem	18 osemdesiat	100 sto	1 000 tisíc
9 deväť	19 deväťdesiat		1 000 000 milión

Radové, násobné (*-násobn-ý*) a druhové číslovky sú pravidelné adjektíváliá, najčastejšie podľa vzoru *pekný, zriedkavo cudzí*.

Zlomkové číslovky sú v oboch jazykoch nesklonné: *pol – pól, poldruha – půldruha, jeden a pol – jeden a pól, štvrt – čtvrt*.

Základným postupom tvorenia čísloviek je kompozícia bez spájacej submorfémy (*päť-st-o*). Jednotlivé koreňové morfémy čísloviek sa často píšú v sklonnej podobe osobitne. Tvorenie spájaním morfém je v zásade neobmedzené – až po nekonečno, tým sa číslovky odlišujú od ostatných slovných druhov.

7.2.1. KARDINÁLIÁ

Číslovky 1 – 4 majú kvantitatívne kongruentné osobitné skloňovanie; podľa vzoru *päť* sa skloňujú číslovky 5 a vyššie (okrem výnimiek *sto, tisíc, milión, miliarda*, ktoré majú substantívne skloňovanie ako substantíva podľa zakončenia). Podľa *jeden* sa v slovenčine skloňuje aj zámeno *sám*.

Pri skloňovaní troch základných čísloviek a ich derivátov je v slovenčine špecifická gramatická morféma s infixom *-aj-*, a to v N pri spájaní so životnými maskulínami: *dv-aj-a*,

tr-aj:a, ob-aj:a, aj ostatné číslovky (4 – 99) vyjadrujú v spojení so životnými maskulínami životnosť (*piati, štyria, deväťdesiati deviati muži*).

MASKULÍNA

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina
N	jeden-Ø	jeden-Ø	Nž/nž	jedn-i/ jedny	jedn-i/ jedny
G	jedn- oho	jedn- ého	G	jedn- ěch	jedn- ých
D	jedn- omu	jedn- ému	D	jedn- ěm	jedn- ým
Až	jedn- oho	jedn- ého	Až	jedn-y	jedn-ých
Anž	jeden	jeden	Anž	jedn-y	jedn-y
L	o jedn-om	o jedn-om	L	o jedn- ěch	o jedn- ých
I	jedn- ím	jedn- ým	I	jedn- ěmi	jedn- ými

FEMINÍNA

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina
N	jedn-a	jedn-a	N	jedn-y	jedn-y
G	jedn- é	jedn- ej	G	jedn- ěch	jedn- ých
D	jedn- é	jedn- ej	D	jedn- ěm	jedn- ým
A	jedn-u	jedn-u	A	jedn-y	jedn-y
L	o jedn- é	o jedn- ej	L	o jedn- ěch	o jedn- ých
I	jedn-ou	jedn-ou	I	jedn- ěmi	jedn- ými

NEUTRÁ

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina
N	jedn-o	jedn-o	N	jedn-a	jedn-y
G	jedn- oho	jedn- ého	G	jedn- ěch	jedn- ých
D	jedn- omu	jedn- ému	D	jedn- ěm	jedn- ým
A	jedn-o	jedn-o	A	jedn-a	jedn-y
L	o jedn-om	o jedn-om	L	o jedn- ěch	o jedn- ých
I	jedn- ím	jedn- ým	I	jedn- ěmi	jedn- ými

Číslovka *dva, oba* má v slovenčine duálny inštrumentál *dvoma, oboma* – dnes už len ako variant popri tvare *dvomi, obomi*.

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina
Nž	dv- a	dv- aja	Nž	tř- i	tr- aja
Nnž	dv-a	dv-a	Nnž	tři	tri
Nf/n	dv-ě	dv-e			
G	dv- ou	dv- och	G	tř- í/tř-ech	tr- och
D	dv- ěma	dv- om	D	tř- em	tr- om
Až	dv- a	dv- och	Až	tři	tr- och
Anž	dv-a	dv-a	A	tři	tri
Af/n	dv-ě	dv-e	A	tři	tri
L	o dv- ou	o dv- och	L	o tř- ech	o tr- och
I	dv- ěma	dv- oma / dv- omi	I	tř- emi	tr- omi / tr- oma 5–99
Nž	čtyř- i	štyr- ia	Nž	pět	piat- i
Niné		štyri	Niné	pět	päť
G	čtyř / čtyř- ech	štyr- och	G	pět- i	piat- ich/päť
D	čtyř- em	štyr- om	D	pět- i	piat- im/päť
Až	čtyři	štyr- och	Až	pět	piat- ich
Ainé	čtyři	štyri	Ainé	pět	päť
L	o čtyř- ech	o štyr- och	L	o pět- i	o piat- ich/päť
I	čtyřmi	štyrmi	I	pět- i	piat- imi/päť

Číslovky 5 a vyššie sa spájajú so substantívami v Gpl.

Číslovky, ktoré možno písať osobitne, sa pokladajú za jednu lexému, ak im zodpovedá jeden číselný zápis, napr. 1996 (*tisíc deväťsto deväťdesiat šesť*). V účtovníctve, v poštových poukázkách píšeme číslovky dovedna *tisícpäťdesiat*.

7.2.2. ORDINÁLIÁ

Radové číslovky sú adjektívami, tvoria sa zväčša pravidelne od základných čísloviek.

KARDINÁLIÁ – ZÁKLADNÉ ČÍSLOVKY ORDINÁLIÁ – RADOVÉ ČÍSLOVKY

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina
0	nula	nula		nultý	nultý
1	jedna	jeden	1.	první	prvý
2	dvě (dva)	dva (dvaja, dve)	2.	druhý	druhý
3	tři	tri (traja)	3.	třetí	tretí
4	čtyři	štyri (štyria)	4.	čtvrtý	štvrtý
5	pět	pět (piati)	5.	pátý	piaty
6	šest	šest (šiesti)	6.	šestý	šiesty
7	sedm	sedem (siedmi)	7.	sedmý	siedmy
8	osm	osem (ôsmi)	8.	osmý	ôsmý
9	devět	devět (deviati)	9.	devátý	deviaty
10	deset	desať (desiati)	10.	desátý	desiaty
11	jedenáct	jedenáct (jedenásti)	11.	jedenáctý	jedenásty
12	dvanáct	dvanáct (dvanásti)	12.	dvanáctý	dvanásty
13	třináct	trináct (trinásti)	13.	třináctý	trinásty
14	čtrnáct	štrnáct (štrnásti)	14.	čtrnáctý	štrnásty
15	patnáct	pátnáct (pátnásti)	15.	patnáctý	pátnásty
20	dvacet	dvadsať (dvadsiati)	20.	dvacátý	dvadsiaty
21	jedenadvacet	dvadsaťjeden (jedenadvadsiati)	21.	jedenadvacátý	dvadsiaty prvý
	dvacet jedna	dvadsaťjeden		dvacátý první	
22	dvacet dva	dvadsať dva (dvadsiati dvaja)	22.	dvaadvacátý	dvadsiaty druhý
	dvaadvacet	dvadsaťdva			
23	dvacet tři	dvadsaťtri (dvadsiati traja)	23.	třiadvacátý	dvadsiaty tretí
	třiadvacet	dvadsaťtri			
30	třicet	tridsať (tridsiati)	30.	třicátý	tridsiaty
90	devadesát	deväťdesiat (deväťdesiati)	90.	devadesátý	deväťdesiaty
100	sto	sto	100.	stý	stý
101	sto jedna	sto jeden	101.	stý první	sto prvý
150	sto padesát	stopäťdesiat (stopäťdesiati)	150.	stopadesátý	stopäťdesiaty
200	dvě stě	dvesto	200.	dvoustý	dvestý
300	tři sta	tristo	300.	třístý	trojstý
400	čtyři sta	štyristo	400.	čtyřístý	štvorstý
500	pět set	päťsto	500.	pětistý	päťstý
1000	tisíc	tisíc	1000.	tisíci	tisíci
1001	tisíc jedna	tisíc jeden	1001.	tisíci první	tisíci prvý
2000	dva tisíce	dvetisíc	2000.	dvoutisíci	dvojtisíci
5000	pět tisíc	päťtisíc	5000.	pětitisíci	päťtisíci
1000000	milión	milión	1000000.	miliónty	miliónty
2000000	dva milióny	dva milióny	2000000.	dvoumiliónty	dvojmiliónty
5000000	pět miliónů	päť miliónov	5000000.	pětimiliónty	päťmiliónty

7.2.4. KOLEKTÍVA

Kolektíva sa používajú v tej istej funkcii ako kardináliá, ale v spojení s pomnožnými substantívami: *dvoje šiat, päťoro nohavíc, jedny nožnice*. České tvary *dvojí, trojí* majú v slovenčine ekvivalenty: *Č dvojí – S dvoje, dvojaký, dvojítý (dvojnásobný)*.

	Čeština	Slovenčina		Čeština	Slovenčina
N	dvoj-e / dvoj-í	dvoje	N	troj-í	troje
G	dvoj-ích	dvoje / dvoj-ich	G	troj-ích	troje / troj-ich
D	dvoj-ím	dvoje / dvoj-im	D	troj-ím	troje / troj-im
A	dvoj-e	dvoj-e	A	troj-e	troj-e
L	o dvoj-ích	dvoje / dvoj-ich	L	o troj-ích	troje / troj-ich
I	dvoj-imi	dvoje / dvoj-imi	I	troj-ími	troje / troj-imi

Číslovky (*štvoro – čtvoro, pätoro – patero, desatoro – desatero, mnoho, málo*) a číslovkové zámená (*niekoľko – niekoľik, tolko – tolik*) sú v slovenčine sú nesklonné, kým v češtině sa skloňujú: *mnoho, málo, niekoľik* majú v G, D, L a I majú tvar s *-a mnoha, niekoľika* a typy *čtvoro, patero, desatero* sa skloňujú podľa město.

7.2.4. DRUHOVÉ A NÁSOBNÉ NUMERÁLIÁ

DruhovÉ číslovky (*dvojaký – dvojí, štvoraký – čtvový, pätoraký – paterý, storaký – stery*) a násobné číslovky (*dvojnásobný, dvojitý, štvornásobný – čtyřnásobný, stonásobný*) sú v oboch jazykoch adjektívami a aj významovo sú adjektívam blízke.

7.2.5. DEKLINÁCIA KARDINÁLIÍ

V češtině sa môžu skloňovať všetky jednotlivé číslovky (*s tisíci šesti sty osmdesáti dvěma korunami*), alebo skloňujeme len výrazy označujúce jednotky a desiatky (*s tisíc šest set osmdesát(i) dvěma korunami*). V niektorých prípadoch (napr. v odborných textoch) môže zostať celý číslovkový výraz nesklonný. Ak sa kardináliá nad 99 nesklonujú, píšeme číslovky dovedna (*tisícpäťdesiat*) alebo osobitne tisícky, stovky, desiatky + jednotky (*tisíc deväťsto deväťdesiatpäť*). Ak sa kardináliá skloňujú, píšeme jednotky osobitne (v *dvetisícosemstoosemdesiatich troch*) alebo osobitne tisícky, stovky, desiatky a jednotky (v *dvetisíc osemsto osemdesiatich troch prípadoch*). Pri viac než dvojmiestnych ordináliách sa skloňujú len desiatky a jednotky (*tisíc deväťsto deväťdesiaty piaty*).

Hlavnou tendenciou pri slovenských číslovkách je tendencia k nesklonnosti, a to pri základných a zlomkových číslovkách:

1. Nesklonné a bez zhody sú vždy v numerickom použití ($1 + 1 = 2$), *jeden plus jeden je dva, dvadsaťjeden plus dvadsaťtri je štyridsaťštyri*; okrem čísloviek *sto, tisíc, milión, miliarda*.
2. V nenumerickom použití je uprednostnená nesklonnosť vo všetkých pádoch pri číslovkách končiacich sa na číslovku *jeden*, napr. *s 21, 31– 91 1321 ženami*. Ďalej je to nesklonný variant v nominatíve a akuzatíve pri ostatných, hlavne vyšších číslovkách (*Bolo tam päťdesiat dva mužov.*), ktorý je častejší než možný sklonný variant (*Boli tam päťdesiati dvaja muži.*). Naopak, flektívnosť sa uprednostňuje v nepriamych pádoch (G, D, L, I) pri základných číslovkách v nenumerickom použití (*s dvadsiatimi piatimi číslami*).

	I. variant v češtině	I. variant v slovenčine
N	dvacet jeden (muž), dvacet dva (mužů)	dvadsaťjeden (mužov), dvadsaťdva (mužov),
G	dvaceti jednoho, dvaceti dvou (mužů)	(od) dvadsaťjeden (mužov), dvadsaťdva / dvadsiatich dvoch (mužov)
D	dvaceti jednomu, dvaceti dvěma	(k) dvadsaťjeden (mužom), dvadsaťdva / dvadsiatim dvom (mužom)
A	dvacet jednoho (muže), dvacet jeden (hrad), dvacet dva (mužů)	dvadsaťjeden (mužov, hradov), dvadsaťdva / dvadsiatich dvoch (mužov)
L	(o) dvaceti jednom, dvaceti dvou	(o) dvadsať jeden (mužoch), dvadsaťdva / dvadsiatich dvoch (mužoch)
I	dvaceti jedním, dvaceti dvěma	(s) dvadsaťjeden (mužmi), dvadsaťdva / dvadsiatimi dvoma (mužmi)

I. variant

- Skloňujú sa desiatky aj jednotky, a to jednotky 1 – 4 podľa vlastných vzorov, jednotky 5 – 9 a desiatky podľa vzoru *pět*.

- Ak na poslednom mieste kombinovaných čísloviek stojí základná číslovka *jeden* (*dvadsaťjeden, tridsaťjeden* atď.), zhoduje sa v češtine s počítaným substantívom v rode, páde a čísle; v slovenčine sa v N, A viaže s Gpl., v ostatných pádoch sa tvary čísloviek a substantíva zhodujú.
- Ak na poslednom mieste kombinovaných čísloviek sú základné číslovky *dva – deväť* (*dvadsať dva, tridsať deväť* atď.), má počítané substantívum v N a A tvar Gpl., v ostatných pádoch sa tvary čísloviek a substantíva zhodujú.

	II. variant v češtine	II. variant v slovenčine
N	jedenadvacet, dvaadvacet ... (mužů)	jedenadvadsať (mužov)
G	jedenadvaceti, dvaadvaceti ... (mužů)	jedenadvadsiatich (mužov)
D	jedenadvaceti, dvaadvaceti ... (mužům)	jedenadvadsiatim (mužom)
A	jedenadvacet, dvaadvacet ... (mužů)	jedenadvadsiatich (mužov)
L	jedenadvaceti, dvaadvaceti ... (mužích)	jedenadvadsiatich (mužoch)
I	jedenadvaceti, dvaadvaceti ... (muži)	jedenadvadsiatimi (mužmi)

II. variant

- Skloňujú sa len desiatky, poradie je inverzné. Počítané substantívum má v N, G, A tvar Gpl., v ostatných pádoch sa tvary čísloviek a substantíva zhodujú.

7.2.4.1 Zhoda základnej číslovky so substantívom a prísudkom

Číslo a čiastočne rod slovesa sú určované základnou číslovkou, v kombinovanom číslovkovom výraze poslednou číslovkou tohto výrazu.

Čeština	Slovenčina
<i>Jeden student</i> (Nsg.) <i>píše</i> (3. sg.). <i>Dva (tři, čtyři) studenti</i> (Npl.) <i>píšou</i> (3. pl.). <i>Pět (deset, několik)</i> (Npl.) <i>studentů</i> (Gpl.) <i>píše/psalo</i> (3. sg.).	<i>Jeden študent</i> (Nsg.) <i>píše</i> (3. sg.). <i>Dvaja (traja, štyria) študenti</i> (Npl.) <i>píšu</i> (3. pl.). <i>Päť (desať, niekoľko)</i> (Npl.) <i>študentov</i> (Gpl.) <i>píše/písalo</i> (3. sg.). / <i>Piati (desiati, niekoľkí)</i> (Npl.) <i>študenti</i> (Npl.) <i>píšu</i> (3. pl.).
<i>Dvacet jeden student</i> (Nsg.) <i>píše/psalo</i> (3. sg.). <i>Dvacet dva (tři, čtyři) studenti</i> (Npl.) <i>píšou</i> (3. pl.). <i>Dvacet pět (šest – devět) studentů</i> (Gpl.) <i>píše</i> (3. sg.).	<i>Dvadsaťjeden študentov</i> (Nsg.) <i>píše/písalo</i> (3. sg.). <i>Dvadsať dva (tri, štyri) študentov</i> (Npl.) <i>píše/písalo</i> (3. sg.). / <i>Dvadsiat dvaja (traja, štyria) študenti</i> (Npl.) <i>píšu</i> (3. pl.). <i>Dvadsať päť (šest – deväť) študentov</i> (Gpl.) <i>píše</i> (3. sg.). / <i>Dvadsiat piati (šiesti – deviat) študenti</i> <i>píšu</i> .

Vyjadrovanie časových údajov je v oboch jazykoch podobné (*Kolko je presne hodín? – Je päť hodín, tridsaťdva minút a päťdesiat sekúnd. Je pol jednej / štvrt na jednu / tri štvrté na tri.*). Výraznejšie rozdiely sú vo väzbách otázok, napr. *O kolkej/ktorej sa stretneme? – O piatej (hodine); Kolko je hodín? – Je o päť minút dvanásť.*

ÚLOHY K 7. LEKCII

S

1. Zámená a slovné spojenia v zátvorke dajte do náležitých tvarov:

- a) 1. Rozprávali si o (on) vtipy. 2. Nevšímaj si (oni). 3. Zatelefonuj (oni). 4. Nebudeme (ony) trápiť. 5. Pôjdete s (my)? 6. S (vy) sa vôbec nebojím. 7. Súhlasíš s (on)? 8. Nemôžeš (on) tak lomcovať! 9. Bola som (on) prekvapená. 10. Priateli sa s (ona). 11. Bol (ona) priam očarený. 12. Pohrdal (ona). 13. S (oni) sa cítil v bezpečí. 14. Never (ona) každé slovo. 15. Daj (ona) už pokoj. 16. Videli (ona) naposledy pred rokom. 17. Vráť (on) tie diskety. 18. Nadviazali

s (ona) kontakt. 19. Vyfotografovali si (on) na pamiatku. 20. Bez (ona) nám bude lepšie. 21. Nad (my) bývajú Novákovci. 22. Pozeraj sa s (ono) na rozprávku v televízii.

b) 1. Nezabudni na (ja). 2. To (ja) zaujíma. 3. Stále sa k (ja) hlási. 4. Poradiš (ja) s tou úlohou? 5. (Ja) sa to nepáči. 6. Máš dačo pre (ja)? 7. Vzali (ja) so sebou na koncert. 8. Čo si o (ja) teraz bude myslieť? 9. Bez (ty) tam nepôjdem. 10. (Ty) sa také veci páčia? 11. Ako (ty) môžeme pomôcť? 12. Nič od (ty) nechcem. 13. Je možné, že (ty) nepoznali? 14. Ako sa k (ty) správali? 15. Veď o (ty) nič nevieme.

c) 1. (Ten človek) nepoznám. 2. Vyhni sa (to auto). 3. Stáli spolu pod (ten starý dub). 4. Daj sa (ten pes) napiť. 5. Do (čo) sa púšťaš? 6. (Čo) sa smeješ? 7. O (čo) premýšľaš? 8. (Čo) chceš byť? 9. S (čo) sa to dieťa hrá? 10. Na (čo) teraz pracuješ? 11. Koľko miest bude v (tá nová poslucháreň)? 12. O (ta včerajšia písomka) radšej nehovor. 13. Pri (tá príležitosť) sa (ona) spýtaj.

d) 1. Pozval tiež (môj kamarát). 2. Chodí s (moja dcéra). 3. Prepáčte mi (moje dnešné správanie). 4. Súhlasím s (jej názory). 5. Napíšem (oni) iba s (jej súhlas). 6. (Môj stôl) sa nedotýkaj! 7. Nesadaj si do (jej kreslo). 8. Spýtajte sa (náš dekan). 9. Pozdravujte (váš syn). 10. Buď dobrý k (moje deti). 11. Vybavili ste (moja žiadosť)? 12. (Môj) žiaci pre (ona) urobia čokoľvek. 13. Poradila som sa s (tvoj otec). 14. Dostaneme sa aj k (tvoj problém). 15. Zaujíma sa o dejiny (svoj národ). 16. Vážime si (svoj) rodičov. 17. (Svoj) rodinu si budem chrániť.

e) 1. Mali by sme diskutovať ešte o (tento problém). 2. S (tento príklad) si poradiš ľahko. 3. S (táto študentka) sa poznáme. 4. S (toto) si, bohužiaľ, sám neporadím. 5. (Tí) sa radšej nepýtaj. 6. Môžeš sa zaradiť k (tí) naľavo. 7. O (tie zmluvy) budeme ešte hovoriť. 8. Čo urobíte s (tie zvieratá)? 9. Odchádza vždy v (tá istá doba). 10. My všetci máme (to isté) práva a (tie isté) povinnosti. 11. Nastúpili s (ten istý) brankárom a hrali s (také isté) zaujatím ako vlni. 12. Tohto roku dosiahli s (tá istá zostava) a za (tá istá) podmienok (ten istý) výsledky. 13. Hlásili sa stále (ten istý) žiaci. 14. Videli sme (tá istá) divadelnú hru ešte raz.

S

2. Doplníte zvrtné zámená:

1. Vezmite si so plavky. 2. Buďme k úprimní. 3. Bol z toho celý bez 4. Hanbu urobíš len 5. Vzala na všetku zodpovednosť. 6. Pozeraj sa pred 7. Nikdy nebol spokojný sám so 8. S kritikou začnite od 9. Nechajte si to pre 10. Čo dáš na pitie? 11. Obliekla novú vetrovku a začala prezerat' v zrkadle.

S

3. Doplníte príslušné pádové tvary zámen všetok, všetci:

..... ľud, ľudu, rešpektovať ľud, sila, sily, silu, zo síl, ľudia, obleky, ženy, polia, do oblekov, žien, ľudom, ženy, o ľudoch, so ľudmi, so ženami

O

4. Doplňte príslušné tvary vzťahného zámena a porovnajte s češtinou:

1. To je stavba, na pracovali stovky ľudí. 2. Doniesla som vám publikáciu, na som upozorňovala. 3. Spomínal na ľudí, mu boli blízki. 4. Našej pomoci, často zneužíval, sa tentoraz nedočkal. 5. Problém, o sme už počuli, sa opäť stal aktuálnym. 6. Bol to okamih, od závisel jej ďalší život. 7. Je to človek, s sa dá spolupracovať. 8. Všetci, som sa opýtal, moje tvrdenie podporili.

S

5. Slová v zátvorkách dajte do správneho tvaru:

1. Nenávidel (sám) seba. 2. Raz prišiel sám, inokedy prišli (oba). 3. Z (ten) siedmich urobili test všetci. 4. Povedz (ona) to tak, aby (ty) rozumela. 5. Vedel o (to), že prídem neskôr. 6. Podajte (ja) svoj preukaz. 7. Nebolo to nič (nové). 8. Nenúťte (my), (sama) sa rozhodneme. 9. Je to jav, ktorým sa autor vo (svoj) diele zaoberal celý život. 10. (Ten) človeka som už určite videl. 11. Chod' k stolu a postav na neho (tá) vázu.

S

6. Posúďte príklady z hľadiska významu aj normy:

1. Ako zabezpečujete plnenie úloh vo svojom – vo vašom podniku? 2. Zaplatíme to svojimi peniazmi – našimi peniazmi. 3. Vážime si naše tradície – svoje tradície. 4. Odvolávame sa na slová nášho prezidenta – svojho prezidenta. 5. Vezmime si ako príklad našu školu – svoju školu. 6. V úvode môjho referátu – svojho referátu vám vysvetlím základné východiská. 7. Svoje otázky – vaše otázky môžete telefonovať na toto telefónne číslo ... 8. Svoj – môj zošit nepustím z ruky. 9. Ukáž mi svoju – tvoju fotografiu. 10. Možnosti riešenia problému napíšem v závere mojej – svojej práce. 11. V úvode k mojej – svojej knihe sa prihovára čitateľom.

S

7. Doplňte správne tvary zámena *sám* alebo *samý*:

1.dieťa to urobiť nemôže. 2. Dievčatá zostali doma 3. Lavica bolasrdce,čarbanica. 4.si musíme pomôcť. 5.kráľ ju o to požiadal. 6. Aj ulica bolasneh.

S

8. Vyskloňujte v singulári:

N či zošit	čia kniha	čie pero
G		
D		
A		
L		
I		

S

9. Doplňte tvary čísloviek *dva, oba* alebo *obidva*:

1. V izbách mal obrazy. 2. Stál pevne na nohách. 3. záchranárom sa poďakoval starosta obce. 4. S chlapcami som chodil do školy. 5. Prišli sme za tebou 6. K kolegom sme mali dôveru. 7. Nám sa toto podujatie páčilo. 8. muži bývali v azylovom dome. 9. Taška mala uchá poškodené. 10. Videli sme chalanov na diskotéke. 11. Použite tvary slovesa.

S

10. Číslovky prečítajte a zapíšte:

1. Za 85korún kúpime iba 2bonboniéry. 2. Máme tu 26stolov a chýba ešte 12..... stoličiek. 3. Tu máš 37 korún naspäť. 4. Týchto 118listov musíme znovu vytlačiť. 5. Náš byt má 5 izieb a 2 kúpeľne. 6. Nová cyklotrasa vedie cez 4dediny v pohraničí. 7. Ochránári napočítali v tejto lokalite 128 vlkov. 8. Dlh 1 126 485 dolárov je pre nás nepredstaviteľný. 9. Má vo svojej zbierke 99 pakľúčov. 10. 98percent plus 57 percent je spolu 155percent. 11. Priviezli sme do muštárne 50..... kilogramov jablák. 12. Dotazníky sme dnes poslali do 73domácností. 13. Na 110 stavbách boli zistené konštrukčné chyby. 14. Na exkurziu do sklárne pôjdeme so 197 študentmi. 15. Vtedy sa rozhodovalo o 372firmách. 16. U 22obyvateľov internátu zistili salmonelu. 17. Pre reťazovú haváriu zastavili premávku vo všetkých 4 jazdných pruhoch. 18. Novú cestu tu postavia vraj do 3 rokov.

S

11. Upravte text. Číslovky prečítajte a zapíšte:

1. Ráta sa s (15 000 divákov) 2. Myslel si, že vyjde s (200 korún). 3. Všetkým (500 divákov) sa takýto futbal páčil. 4. Vodojem pojme 12, 35 m³. 5. Karlovarské žriedla horúce (72 stupňov Celzia) vyvierajú z hĺbky približne 1800 – 2500 metrov. 6. Nalejte vodu do 3/4 tejto nádoby. 7. Deti dostali na výlet po 100 Sk. 8. Archeológovia objavili ďalších 105 hrobov z doby pred (4 000 rokov). 9. Z 203 štartujúcich bolo 34 Američanov. 10. Úspešnosť vedomostného testu sa pohybuje okolo 42 %. 11. Olej by sa mal vymeniť po 40 000 km. 12. Prémium dostane 2 000. návštevník výstavy. 13. Havaroval v 180 km rýchlosti.

O

12. Preložte do slovenčiny a číslovky zapíšte slovami (použite slovník). Všimnite si rozdiely.

1. Bylo nominováno 5 reprezentantů. 2. Stálo tam 5 lidí. 3. Oba 2 kluci se jí líbili. 4. Jen 2 posluchači z 10 udělali zkoušku. 5. Zúčastnilo se 7 našich a 23 zahraničních sportovců. 6. Organizaci exkurze zabezpečí 8 kolegů z naší katedry. 7. Všichni 3 její synové studují v zahraničí. 8. Z USA se už vrátilo 9 pracovníků firmy. 9. Kontaktovali jsme 2 naše bývalé spolužáky. 10. Vybrali jsme 3 nejlepší studenty. 11. Jmenovali jsme 2 zástupce. 12. Bylo nás 18, potom 12 a nakonec nás zůstalo 5. 13. Pozvali jsme naše bývalé kolegy. Přišlo jich jen 7. 14. V postýlkách spalo 6 malých chlapečků.

S

13. Upravte a rozlíšte číslovky kardináliá a kolektíva:

1. Zjem iba (3, 5) (zemiaky)..... 2. Denne číta (1, 2, 3)(noviny). 3. Na stanici lanovky sme našli (4) (rukavice)
4. Má (1, 5)..... (hodinky).
5. (6) (ponožky)..... je ešte na sušiaku. 6. Kúpil (5) (ponožky) a (7) (slipy)
7. Kúpime ešte (4) (nožnice) 8. Do zajtra musíme opraviť (4) (sánky) a (2) (lyže). 9. Napísal (1, 21)..... (veta). 10. V izbe.....(byť) (1)..... (žena) a (1) dieťa /(2) (žena) a (1) dieťa /(5) (žena) a (1) dieťa.

O

14. Pozorujte používanie čísloviek vo frazeologizmoch a uveďte české ekvivalenty:

1. Tára dve na tri. 2. Vezmi si svojich sedem slivák a choď. 3. Spamätal sa päť minút pred dvanástou. 4. Gazduje od tisíca ku stu. 5. To by som bral všetkými desiatimi. 6. Tvári sa, akoby nevedel do troch narátať. 7. Zjedol by to raz-dva. 8. Nemôžeš sedieť na dvoch stoličkách. 9. Býva dva kroky odtiaľto. 10. Robil za jedného, ale jedol za dvoch. 11. Hrial si dve železka v ohni. 12. Jeden je za osemnásť a druhý bez dvoch za dvadsať. 13. Je ako trinásť apoštol. 14. Dvom lepšie cesty ubúda. 15. Jedným úderom zabil dve muchy. 16. Bol stále jednou nohou v krimináli. 17. Pristane mu to ako psovi piata noha. 18. Nemožno slúžiť naraz dvom pánom. 19. On je pre nich piate koleso na voze.

S

15. Doplňte:

1. Povedz m..., čo chceš. 2. M... dvaja sa nemáme o čom spolu baviť! 3. Dievčatá sa rozišli, jedn....išli do kina, druh....domov. 4. Ach, tie baby, on... nevedia, čo chcú. 5. Deti – on....sú rad..... 6. T....o tom nevieš? 7. Poviem t... to. 8. Sedel tam s naš.....m susedom. 9. S moj..... vecami sa nehraj! 10. Nebojím sa váš..... rozhodnutia. 11. Pricestoval k svoj.....m priateľom. 12. Všet... za jedn..., jeden za všetk..... 13. Tr..... študenti zostali stáť. 14. Dozvedel sa to od tret..... osoby . 15. Krajiny tret..... sveta potrebujú našu pomoc.

S

16. Vo vetách doplňte i/y/ý:

1. V súbore boli dvadsiat...siedm....žiaci našej školy. 2. Tridsiat...prv.....deň v mesiaci bol prv....m dňom v týždni. 3. Nevrátil mi z piat...ch kníh ani jednu. 4. Žiaci tr.... ôsm...ch ročníkov sa zoradili na štadióne. 5. Z tridsiat...ich pretekárov bol Juraj dvanást.... a Michal siedm..... 6. Piat... m sa podarilo postúpiť. 7. S každým piat...m bude pohovor. 8. Žiaci zo siedm....ch tried druhého stupňa idú do kina.

Č

17. Zámená v zátvorkách dajte do správneho tvaru:

- a) 1. Pozval (můj) kamarád. 2. Chodí s (můj) dcerou. 3. Omluvte (můj) jednání. 4. Souhlasím s (její) názory. 5. (Můj) stolu se nedotýkej. 6. Nesedej do (její) křesla. 7. Zeptejte se (náš) děkana. 8. Pozdravujte (váš) syna. 9. Buď shovívavý k (můj) dětem. 10. Vyřídili jste (můj) žádost? 11. (Můj) žáci pro (ona) udělají všechno. 12. Radila jsem se o tom s (tvůj) otcem. 13. Važ si slov (svůj) rodičů. 14. (Svůj) rodinu budu bránit.

b) 1. (Ten) člověka neznám. 2. Vyhni se (to) autu. 3. Stáli pod (ten) starým dubem. 4. Dej (ten) psovi napít. 5. (Co) jsme se to od vás na stará kolena dočkali! 6. (Co) se směješ? 7. O (co) přemýšlíš?

c) 1. S (co) si to dítě hraje? 2. Musíme se poradit ještě o (tenhle) problému. 3. S (tenhle) si poradíš lehko. 4. S (tahle) studentkou se znám. 5. S (tohle) na mě nechod'. 6. (Ti) se neptej. 7. Zařaď se k (ti) vzadu. 8. O (ty) smlouvách budeme ještě jednat. 9. Co uděláte s (ty) zvířaty? 10. Odchází vždy v (táž) hodinu. 11. Všichni máme (totéž) práva a (tatáž) povinnosti. 12. Nastoupili s (tentýž) brankářem a hráli s (totéž) zaujetím jako loni. 13. Letos dosáhli s (táž) sestavou a za (táž) podmínek (tentýž) výsledků. 14. Hlásili se stále (tentýž) žáci. 15. Viděli jsme (tatáž) hru znovu.

d) 1. Byl to (on) problém. 2. Vyprávěli si o (on) vtipy. 3. Nevšímej si (oni). 4. Zavolej (oni). 5. Nebudeme se (ony) trápit. 6. Půjдете s (my)? 7. S (vy) se nebojím. 8. Zalomcuj (on). 9. Byl jsem (on) překvapen. 10. Byl (ona) nadšen. 11. Pohrdal (oni).

Č

18. Doplňte příslušné pádové tvary zámen:

1. Je to stavba, na (jež) pracovaly stovky lidí. 2. To je kniha, na (jež) jsem upozorňoval. 3. Vzpomínal na ty, (jenž) mu byli blízcí. 4. Pomoci příteli, **KM** (jež) často zneužíval, se tentokrát nedočkal. 5. Problém, o (jenž) jsme již dříve slyšeli, se stal znovu aktuální.

Č

19. Rozhodněte, který z tvarov zámen v zátvorkách je správný:

1. Kůň, na (nějž, něhož) vsadili, nevyhrál. 2. Nevytvoříš-li si (své, svoje) štěstí sám, sotva (ho, jej, je) najdeš. 3. Byl tam i Karel, ale právě (jeho, ho, jej) jsem neviděl, ač jsem (ho, jej) hledal. 4. Udělal to (proň, pro něho, pro něj) z přátelství. 5. Stáli pod velkým dutým stromem a nevěděli, mají-li na (něj, něho, naň) vylézt, nebo se do (něj, něho, doň) schovat. 6. Uprav stůl, oří (jej/**KM** **ho**). 7. Dítě bylo velmi slabé, báli se (oň, o něj, o něho, o ně).

Č

20. Doplňte správné tvary:

1. O (všechny) změnách rozhoduje doktor Novák. 2. Na (všechny keře) už vyrazily drobné lístečky. 3. S čím (všechno) se ještě setkáme? 4. Týká se to (všichni účastníci) expedice. 5. Se (všechny) návrhy souhlasíme. 6. (Všichni) se nás vyptával na totéž. 7. Se (všichni) jsme se rozloučili. 8. (Všichni) nájemníkům majitel vypověděl smlouvy. 9. Vystěhovali (všechn) nábytek.

Č

21. Doplňte správné tvary číslovky dva alebo oba:

1. Na .. místech měl obrazy. 2. Stál pevně na .. nohách. 3. .. vojákům byla vyslovena pochvala. 4. S .. chlapci jsem chodil do třídy. 5. Přišli jsme za tebou .. . 6. Proti .. útočníkům byl brankář bezmocný. 7. .. kluci plakali zlostí. 8. Hrniec má .. ucha. 9. Nám .. se to líbilo. 10. Viděla jsem tam .. kluky.

Č

22. Číslovky v zátvorkách přečítajte po česky. Značka * označuje možné dvojtvary, použite obidva.

a) 1. Zápas se konal před (*15 000 divák). 2. Myslel, že vystačí s (200 korun). 3. Téměř (*500 divák) se zápas líbil. 4. Vodojem pojme (12, 35 m³). 5. Karlovarská vřídla horká (72 stupňů Celsia) vyvěrají z hloubky asi (*1800 – 2500m). 6. Naplň nádobu do (3/4) vodou. 7. Na výlet děti dostaly po (100 korun). 8. Archeologové odhalili dalších (105 hrob) z doby před (*4000 let). 9. Z (*203 startující) bylo (*34 Američan). 10. Úspěšnost testu se pohybuje kolem (*42 %). 11. Olej v motoru by se měl měnit po (*400 000 km). 12. Branami výstaviště prošel (2 000 návštěvník). 13. Havaroval ve (180 km) rychlosti.

b) 1. Nominovalo se celkem (5) reprezentantů. 2. (2) kluci se jí líbili. 3. Stálo tam (5) lidí. 4. (2) posluchači udělali zkoušku. 5. Zúčastnilo se celkem (7) našich závodníků. 6. Den otevřených dveří zabezpečí (8) kolegů. 7. Všichni (3) synové studují v zahraničí. 8. (8) zástupců firmy se už vrátilo. 9. Potkali jsme (2) naše bývalé spolužáky. 10. Vybrali jsme (3) nejlepší studenty. 11. Určili jsme (2) zástupce. 12. Bylo nás tam celkem (12, 9, 16). 13. Pozvali jsme (4) naše přátele.

c) (85) korun, (12) židlí, (26) stolů, (37) korun, (118) listů, (5) pokojů, (59) velkoměst, (4) malá města, (128) vlků, (1 126 485) dolarů, (99) klíčů, (155) procent, (50) kilo jablek, v (73) domech, se (197) studenty, o (372) průmyslových podnicích, u (22) dívek, u (110) staveb

č

23. Nasledujúce vety prečítajte. Rozlišujte základné a druhoé číslovky.

1. Sním jenom (3) brambory. 2. Koupili jsme (3) brambory. 3. U vleku jsme našli (4) rukavice. 4. Přibal si raději (4) rukavice. 5. (5) ponožek nejde do páru. 6. Budou ti stačit (5) ponožky a (4) **KM** spodní prádlo. 7. Dokoupíme ještě (4) nůžky.

8. LEKCIA

NEOHYBNÉ SLOVNÉ DRUHY

Podľa sémantického hľadiska sa neohybné slovné druhy rozdeľujú na autosémantické (adverbiá) a synsémantické, podieľajúce sa na výstavbe textu (prepozície, konjunkcie a partikuly). Zvláštnu pozíciu zaujímajú interjekcie: významovo sú autonómne, ale od autosémantik sa odlišujú nepojmovosťou.

8.1. ADVERBIÁ

Adverbiá (príslovky, cirkumstantíva, čiže okolnostné slová) sa sémanticky rozdeľujú podľa typu okolností, ktoré vyjadrujú, na adverbiá miesta: *dole, vpredu – vpredu*, času: *dávno, ráno, večer, zajtra – zítra*, spôsobu a miery: *nahlas, potichu, málo; príliš – príliš*, a príčiny (dôvodu, účelu): *náhodou, právom, úmyselne, nazlosť – právem, úmyslně, nazlost*.

Niektoré slová sú svojou formou príbuzné so zámenami alebo číslovkami; sú to príslovkové zámená (*kde, kade, stadiaľ, tade, všade, akosi, kedysi – kde, kudy, odtud, tudy, všude, jaksi, kdysi*) a číselné príslovky (*dvojmo, desaťnásobne – desetinásobně*).

Mnohé príslovky sú v oboch jazykoch rovnaké (porov. aj vyššie): *dokola, načisto, nahlas, nahrubo, nalačno, naposledy, naruby, naproti, navečer, nízko, proti (som proti – jsem proti), už, skoro, už-už, včas, večera, večer, vhod, vpravo, vtom, vzad, vzadu, vzpažmo, vždy(cky), zadarmo, zakrátko, znožmo, zapažmo, zároveň, zdarma, zdola, zhurta, zhusta, znova, znovu, zostra, zrána, zvečera, zvesela, zvlášť* a iné.

Najväčšie množstvo adverbií tvorí skupina výrazov hláskovo podobných: *domov – domů, dokorán – dokořán, pozde – pozdě, naisto – najisto, dobre – dobře, spamäti – z paměti, vedecky – vědecky, vhodne – vhodně, viac – víc(e), vnútri – uvnitř, von – ven, vôbec – vůbec, výborne – výborně, vyššie – výše, zamatovo – sametově, zanedlho – zanedlouho, zaujato – zaujatě, zbytočne – zbytečně, zľava – zleva, zrejme – zřejmě, žartom – žertem* a iné.

Niekedy majú české a slovenské príslovky zhodnú alebo takmer zhodnú podobu, ale líšia sa významom. Niektoré z nich patria k tzv. zradným slovám, napr. *chutne – chutně*, ale aj *roztomile; zle – zle*, ale aj *špatně; statočne – statečně*, ale aj *poctivě; chytro – rychle; (píšeme) spolu – (píšeme) dohromady, tři plus tři je spolu šest’ – tři plus tři je dohromady šest* a iné.

Vedľa zhodných a čiastočne zhodných adverbií v češtine a slovenčine existuje množstvo adverbií osobitých pre ten-ktorý jazyk. Odlišnosti súvisia s tvorením od iného základu alebo tvorením inými afixmi: *dokopy – dohromady, horko-ťažko – jen tak tak, náročky – úmyslně, dnu – dovnitř aj vevnitř, zdnu – zevnitř, naporúdzi, poruke – poruce, írečite, svojrázne – svérázně; teraz – teď, napokon – konečně, raz – jednou, veľa ráz – mnohokrát, mockrát; voľakedy – kdysi, zoči-voči – tváří v tvář (z očí do očí); navyše – nazbyt, navíc* a iné.

K niektorým slovenským príslovkám nemá čeština priamy jednoslovný ekvivalent, napr. *doluznačky – tváří dolů, na břichu; spakruky – hřbetem dlaně, kolenačky – po kolenou, vnohy – rychle pryč, idúcky – při chůzi, cestou*.

8.1.1. Gradácia adverbií

Adverbiá tvorené z adjektívnych základov môžu vyjadrovať komparatív a superlatív. V slovenčine aj češtine sa tvorí komparatív sufixálne; v slovenčine pomocou sufixov *-šie, -ejšie*, v češtine pomocou sufixov *-ěji / -ěji*. Superlatív sa v oboch jazykoch tvorí z komparatívu

pridaním prefixu, v slovenčine *naj-*, v češtine *nej-*: (*naj*)novšie, (*naj*)belšie, (*naj*)lacnejšie, (*naj*)prijemnejšie, (*naj*)zdravšie – (*nej*)nověji, (*nej*)bëleji, (*nej*)laciněji, (*nej*)prijemněji, (*nej*)zdravěji.

V obidvoch jazykoch pri tvorení vznikajú alternácie spoluhlások: *bližšie – bliže, kratšie – kratčejši, ľahšie – ľahčejši*, ale na rozdiel od slovenčiny sa v češtine uplatňujú alternácie spoluhlások a spoluhláskových skupín vo väčšom rozsahu (*k > č, h > ž, ch > š, sk > šk, ck > čt*), porov. české komparatívne tvary *vlhčejši, dráž(e), jednodušeji, tišeji, lidštěji, demokratičtěji* oproti nezmeneným kmeňom slovenských adverbií *vlhšie, drahšie, jednoduchšie, tichšie, ľudskejšie, demokratickejšie*.

Nepravidelne sa stupňujú najfrekvencovanejšie adverbiá: *dobré – lepšie, dobre – lépe* / (hovor.) *líp, zle – horšie, zle – hůře, veľa – viac, veľmi – väčšmi, mnoho – viacej, mnoho – víc(e), málo – menej, málo – méně* / (hovor.) *míň*.

8.1.2. Osobitnú skupinu tvoria tzv. predikatíva (vetné alebo obsahové príslovky), ktoré majú inú syntaktickú povahu než ostatné adverbiá: sú sémantickým základom predikátorov. Môžu vyjadrovať atmosférické stavy (*Je tam chladno.*), resp. psychosomatické stavy (*Je mi chladno.*) – stavové predikatíva, alebo vyjadrujú modalitu – modálne predikatíva (*Možno tu fajčiť?* – *Možno tady kouřit?*). Stavové predikatíva sa tiež ako adverbiá tvoria v slovenčine aj češtine od adjektív, a to najmä sufixom *-o* (*chladno, oblačno, polojasno, mrazivo, škodlivo, vlhko, pusto, smutno, škodlivo; hmlisto, veterno, daždivo, ťažko – mlhavo, větrno, deštivo, těžko*), časť ich má formu neodlíšenú od adverbií (*pekne, dobre, zle – pěkně, dobře, zle*): *Je mu zle.*; *Bolo tam pekne.* – *Bylo tam pěkně*. Predikatívami sú tiež ustrnuté substantívne tvary (*zima, tma, škoda, hanba*) a príslovkové zrazeniny (*načase; zaťažko – zatěžko*): *Bolo mi tam zima.* – *Bylo mi tam zima.*, *Bolo mu zaťažko nám zatelefonovať.* – *Bylo mu zatěžko nám zatelefonovat*. Čiastočné rozdiely medzi slovenčinou a češtinou sa prejavujú pri vyjadrovaní modalnosti. Repertoár českých modálnych predikatív je širší. Čeština vyjadruje modalitu možnosti predikatívami: *možno, nemožno, lze, nelze*, modalitu nutnosti predikatívami: *nutno, radno, záhodno* (kniž.), *třeba, netřeba* (kniž.), *potřeba, zapotřebí*. V češtine aj slovenčine je frekvencovanejšie predikatívum *možno, nemožno, radno, treba – třeba*, porov. *Možno sa naňho spoľahnúť.* – *Je možno / Lze se na něho spolehnout.*, *Nebolo radno pohnevať si ho.* – *Nebylo radno si ho pohněvat.*, *Treba sa dobre správať.* – *Je třeba se dobře chovat*. V súčasnej slovenčine však už neexistuje priamy ekvivalent pre české modálne predikatívum (*ne*)*lze*, v češtine zasa priamy ekvivalent slovenského predikatíva *slobodno, neslobodno* (*Tu neslobodno fajčiť.* – *Tady se nesmí kouřit.*), iným českým predikatívam zodpovedajú slovenské adjektívne tvary: *Je nutné / potřebné sa dohovoriť.* – *Je nutno / potřeba se domluvit*.

8.2. PREPOZÍCIE

Predložky (prepozície) sú slová na úrovni morfémy na vyjadrenie vzťahu, a to spolu s gramatickou morfémy. Spolu s kategóriou pádu vyjadrujú funkčno-sémantickú kategóriu vzťahu, napr. *v dome – v domě, na dome – na domě apod.*

Predložky sa v obidvoch jazykoch delia na vlastné a nevlastné (nepôvodné, sekundárne). Zhodné alebo podobné sú v obidvoch jazykoch predložky predovšetkým vlastné, porov. kontaktové, napr. *do, v, z, na, po, pre – pro*, pozičné, napr. *po, pri – při, od, nad, pod, pred – před, za, k, s, bez, u* (iba *cez – přes* sa líši), ale aj nevlastné, napr. *okolo, mimo, blízko, vedľa – vedle, podľa – podle, miesto – místo, kvôli – kvůli, vnútri – uvnitř, uprostred – uprostřed, prostredníctvom – prostřednictvím, pomocou – pomocí, voči – vůči* a iné.

Naproti tomu slovenčina má množstvo predložiek nevlastných, ktoré sa líšia v češtine nielen odlišným tvarom, ale navyše pre niektoré z nich čeština nemá ani priamy ekvivalent, napr. *konča záhrady – na konci zahrady, hore schodmi – po schodech nahoru, dolu svahom – ze svahu dolů, okrem nich – mimo ně / kromě nich, počas obeda – během oběda, napriek zákazu – navzdory zákazu* a iné.

8.2.1. Pre slovenčinu sú príznačné zložené predložky. V spisovnej češtine je takýto jav zriedkavý (napr. *naproti domu, namísto nás, spoza keříků, zpod stolu*). V slovenčine sa predložky môžu skladať aj z troch komponentov: spojenie dvoch predložiek (*ponad dom, popri ňom, íst' poza dom, stúpiť pomimo kameňa, povedľa kostola, spod rúk, šaty pred desiatich rokov, pred záhrady – nad dům, vedle něho, jít za domem, stoupnout vedle kamene, vedle kostela, šaty z doby před deseti lety, z místa před zahradou* apod.), spojenie troch predložiek (*pozerat' sa sponad okuliarov, spopod stola, spoza kríkov, spopred záhrady* apod). Do češtiny sa prekladajú takéto spojenia väčšinou pomocou nezložených predložiek, ale tiež opisom: *Vták letel ponad dom. – Pták letěl nad domem., Ani jeden spomedzi nás tam nešiel. – Ani jeden z našeho středu / Ani jeden z nás tam nešel., Boli to šaty pred desiatich rokov. – Byly to šaty z doby před deseti lety., Pozrel naň sponad okuliarov. – Podíval se na něho přes horní okraj brýlí., Slnko vyšlo spoza hôr. – Slunko vyšlo za horami.*

8.2.2. Pôvodné neslabičné predložky (*s, z, v, k*) a predložky zakončené na spoluhlásku sa môžu kvôli lepšej výslovnosti vokalizovať. Slovenčina má základnú vokalizovanú podobu na *-o* (*so synom, odo mňa, predo mnou, nado mnou, bezo mňa, vo vlaku, zo strechy*), kým čeština na *-e* (*se synem, ode mne, přede mnou, nade mnou, beze mne, ve vlaku, ze střechy*). Predložka *k* sa v slovenčine vokalizuje na *ku* (*ku škole*), v češtine máva podobu *ke* (*ke mně*) alebo zriedka *ku* (*ku Praze*). Pôvodná predložka *s, so*, ktorá sa spájala s akuzatívom, sa dnes vyskytuje iba v ustrnutých spojeniach s významom približnosti v slovenskej podobe *zo* (*zo dvaja, zo päť*) a ako morféma *zopár*, v hovorenej češtine vo forme *ze* (*ze dva, ze pět*). Predložky *v* a *k* sa v češtine vokalizujú častejšie než v slovenčine (*Č ve tvaru – S v tvare, ve tvarech – v tvaroch, ve směnárně – v zmenární, ve správném tvaru – v správnom tvare, ve městě – v meste, ve společnosti – v společnosti, ve dvou – v dvoch, ve státech – v státech, ve sněhu – v snehu, ve škole – v škole, ve skloňování – v skloňování; ke druhé – k druhéj, ke vzorům – k vzorom; ze třídy – z třídy*).

Zhody a rozdiely badať v spojovaní s pádmi. Nevlastné predložky sa spájajú v zhode s češtinou obvykle s genitívom: *okolo domu, okrem – kromě soboty, prostredníctvom úradu – prostřednictvím úradu* apod. Na rozdiel od češtiny sa s G spája aj predložka *mimo*: *mimo nášho domu – mimo náš dům*.

Niektoré predložky formou zhodné v slovenčine aj češtine sa líšia významom alebo spôsobom použitia (*po – pro, pri – u, k – na, cez – přes, o – za* v časovom význame). Predložka *po* v spojení s A môže mať v slovenčine: účelový význam – v češtine jej zodpovedá predložka *pro* (*íst' po lekára – jít pro lékaře*); význam časovej hranice (*po dnes – do dnes*); význam opakovania (*po prvé, po druhé – za prvé, za druhé*). Predložka *pri* s významom miestnej blízkosti má v češtine ekvivalent *u* (*pri Žiline – u Žiliny*). Predložka *k* nemá na rozdiel od češtiny nikdy význam účelu (*kniha na čítanie, odsúdiť na stratu slobody – kniha ke čtení, odsoudit ke ztrátě svobody*). Predložkové spojenie *na + A* vo význame účinku sa do češtiny prekladá pomocou predložky *k + D* (*je to na smiech, na nevydržanie – je to k smíchu, k nevydržení*). Spojenie *na + L* vyjadruje v slovenčine príslušnosť k niečomu, v češtine tomu zodpovedá spojenie *u + G* (*noha na stole – noha u stolu*). Predložka *o* má na rozdiel od češtiny aj význam časovej miery, čo umožňuje významovú diferenciaciu *o – za* (*urobiť niečo o týždeň – za týždeň*). Česká predložka *za* vystihuje oba prípady, ale na predchádzanie nejednoznačnosti sa používa vo význame „v priebehu týždňa“ aj predložka

během (udělat něco za týden – za týden, během týdne). Pri vyjadrení času pomocou hodín má slovenská predložka *o* český ekvivalent *v* (*prísť o šiestej – přijít v šest*).

Výrazný diferenčný jav predstavuje možnosť spájania slovenských osobných zámen mužského a stredného rodu s pôvodnými predložkami, a to niekedy aj v skrátenej podobe: *zaňho / zaň, preňho / preň, poňho / poň*, ale iba *oňho, uňho, nadeň, (po)podeň, (po)predeň* apod. – *za něho, za ně, pro něho, pro ně, o něho, o ně, u něho, nad něho/nad něj, nad ně, pod něho/pod něj, pod ně, před ním*. V češtine je tento typ obmedzený na archaizmy (*díval se naň, udělal proň mnoho*).

8.3. KONJUNKCIE

8.3.1. Konjunkcie (spojky) explicitne vyjadrujú koordinačné a subordinačné vzťahy vo vete a medzi vetami, prípadne medzi väčšími syntaktickými celkami. Konjunkcie sú slová s veľmi abstraktnou sémantikou: slúžia napr. na vyjadrovanie základných myšlienkových postupov, ako je priradovanie, adverzativnosť, disjunkcia, gradácia apod. V súvislosti s tým sa konjunkcie často kombinujú s ďalšími slovami, a to opäť s konjunkciami alebo s inými slovnými druhmi, predovšetkým s adverbiami a partikulami, napr. *aj keď, hneď ako, než aby – i když, hned jak, než aby*. Niektoré spojovacie výrazy sú monofunkčné, napr. *ale, alebo, aj keď, a preto, pretože – ale, nebo, i když, a proto, protože*, iné sú univerzálnejšie, napr. *a, že, žeby – a, že, aby*.

Niektoré spojky sú v oboch jazykoch zhodné alebo hláskovo podobné: *a, ani, než, však, pretože, buď – alebo – a, ani, než, však, pretože – protože, buď – (a)nebo*. Iné sa odlišujú svojou formou: *ved' – vždyť; žeby – aby; s'á, s'aby – jako, jako by; bárs i – třeba i; číže – čili*.

8.3.2. Slovenčina nemá priame ekvivalenty pre niektoré české spojky, čo súvisí s odlišným vývinom jej syntaktickej štruktúry. Uvedené spojovacie výrazy sa prekladajú takto: Č *jelikož – S keďže, Č poněvadž – S lebo, protože, Č neboť – S lebo, Č jestli(že) – S ak, Č (kniž.) nýbrž, kdežto, tudíž – S teda, nuž teda, Č třebaže, ačkoliv, přestože – S hoci, čo aj, aj keď*. Rozdiel je v uvádzaní atributívnej vety vzťahným zámenom: čeština má k dispozícii vzťahné zámeno *který* a *jenž*, slovenčina iba *ktorý* (pozri lekcii 8 a 10). V češtine je v súčasnom jazyku frekventované tiež vzťahné zámeno *což* (G *čehož*, D *čemuž*) a tzv. absolútne relatívum *co*. České zámeno *což* sa prekladá pomocou spojovacieho výrazu *čo*: Č *Nepřišel, což mne mrzí. – S Nepřišel, čo ma mrzí*. Český výraz *co* má v slovenčine ekvivalent *čo*: Č *To je ten člověk, co S To je ten člověk, čo....*

Ďalej sa od seba líšia spojky: *no, ale – ale; ak – jestliže, když; ako – než, jak; aj – i; nuž – tak, tedy; kým – zatímco, dokud; pokým – dokud, pokud, kdežto; zatiaľ čo – kdežto / zatímco*. Na ilustráciu uvádzame niektoré príklady: *Zdravý, no slabý. – Zdravý, ale slabý., Ak neprídeš, bude zle! – Jestli / Když nepřijdeš, bude zle!, Bol horší ako ona. – Byl horší než ona., Aj my prideme. – I my přijdeme., Dávali, nuž / tak si vzal. – Dávali, tak / tedy (kniž.) si vzal., Kým sme oberali, on sedel pod stromom. – Zatímco jsme sbírali, on seděl pod stromem., Kým neprídeš, neodídem. – Dokud nepřijdeš, neodejdu., Nás bolo iba šesť, (po)kým ich bolo desať. – Nás bylo jenom šest, zatímco jich bylo deset., Robí, pokým sily stačia. – Pracuje, dokud síly stačí., Otec je dobrák, zatiaľ čo matka je prísna. – Otec je dobrák, zatímco / kdežto matka je prísna.*

8.4. PARTIKULY

8.4.1. Partikuly (častice) vyjadrujú vzťah hovoriaceho k vyjadrenej skutočnosti, k adresátovi, k obsahu alebo k členeniu textu. Sú teda komunikačným, textovým slovným druhom. Z toho

vyplýva, že ich môžeme identifikovať a vnútorne ďalej klasifikovať až na základe kontextov, v ktorých sa vyskytujú. Sú homonymné predovšetkým so spojkami, adverbiami a tiež s ohybnými slovnými druhmi. Partikuly majú zväčša expresívny príznak. Väčšinou vyjadrujú posun, zmenu, upozornenie na jazykový prostriedok v texte, a to na pozadí zvyčajnosti, neutrálnosti textu bez častice, napr. neutrálne: S, Č *Kolega Novák nemá doktorát.*; expresívne *Veď kolega Novák nemá doktorát! – Vždyť kolega Novák nemá doktorát!* Svoju úlohu tu hrá samozrejme tiež príznaková intonácia. Často sa kombinujú s inými časticami: *Len keby sa vrátil! – Jen kdyby se vrátil!, Keby tak napadol sneh! – Kdyby tak napadl sníh!*

Príklad kumulovania častíc v jednej výpovedi uvádza český lingvista M. Grepl: *Ale vždyť přece jen může bohudík i tak ještě snad dělat třeba aspoň hlídače.* (Jazykovědné aktuality, 1989). Slovenský preklad: *Ale veď predsa len môže chvalabohu aj tak ešte hádam robiť dajme tomu aspoň strážnika.*

V slovenčine je expresivita výpovede viacej rozvinutá než v češtine, preto má slovenčina v porovnaní s češtinou širší repertoár partikul, aj vyššiu frekvenciu ich použitia. Pre niektoré z nich čeština ani nemá priamy ekvivalent: sú to predovšetkým partikuly *ho, či, čo, že* (porov. ďalej).

8.4.2. Partikuly sú dôležitým spoluindikátorom ilokučných funkcií výpovede. Z tohto hľadiska majú pre bežnú komunikáciu veľký význam kontaktové (apelové) partikuly, vyjadrujúce súhlas, uistenie, nesúhlas, odmietnutie apod. Mnohé z nich sa v oboch jazykoch líšia:

- Vyjadrenie rôznej miery súhlasu, prípadne vyzvanie na súhlas s odpoveďou:

Áno. / Hej. – Ano., Veď hej. – No ano. Nuž hej. / Tak dobre. – Tedy / Tak dobre.,

Hejže. / Všakže. – Že ano., Všakáno. / Však hej. / Všakže. – Že ano / Pravda (kniž.), Bol si tam, však? – Byls' tam, že?, Dobře? – Ano? / (hovor.) Jo?

- Vyjadrenie nesúhlasu, odmietnutia môže mať tiež rôznu intenzitu – porov. neutrálnu odpoveď *Nie. – Ne.* a dôraznejší nesúhlas *Bol si tam? – Čoby / Čožeby! – Byls tam? – Kdepak!* a ohradenie: *Ešteže čo! – Kdepak! Ani nápad!, Ale chod'! – Ale jdi!, Ale prosím ta! – Ale prosím tě!*

- Odporovanie inému tvrdeniu (námietka, ohradenie) sa vyjadruje partikulizovanými výrazmi: *ale, keď, náhodou, predsa, veď – ale, když, náhodou, přece, vždyť: Ale páni, toto je nehoráznost! – Ale pánové, tohle je nehoráznost!, Keď on je taký hlupák! – Když on je takový hlupák!, Náhodou je to dobre spočítané! – Náhodou je to dobře spočítané!, Predsa o tom vedia! – Přece o tom vědí!, Veď ani nenapísal! – Vždyť ani nenapsal!*

- Pri vyjadrovaní uistenia o pravdivosti výpovede má slovenčina aj čeština k dispozícii výrazy v oboch jazykoch rovnaké alebo podobné: *fakticky, fakt, skutočne, určite, vážne, zaručene – skutečně, určitě, vážně, zaručeně*, jednak odlišné: *ozaj, naozaj – opravdu, doopravdy; veru, veruže – věru (kniž.), opravdu, skutečně; všakver – že ano, pravda.*

8.4.3. Rozdiely medzi slovenčinou a češtinou sa prejavujú aj vo využití častíc v otázke (aj rečníckej) a vo zvolacej vete. Slovenské partikuly *či, čo, že, vari, ho* nemajú v češtine priame ekvivalenty a prekladajú sa najčastejšie výrazmi *copak, kéž by, kdyby tak, jen jestli, proč jenom* apod.: *Či / Vari si pes? – Copak jsi pes?, Čo len raz keby / Keby aspoň len raz zakričal! – Kdyby / Kéž by aspoň jednou zakřičel!, Ach, či vôbec príde! – Ach, jen jestli vůbec přijde!, Prečože si to urobil? – Proč jenom jsi to udělal?, Ktože to zaplatí? – Kdo jenom to zaplatí?*

Zdôrazňovacie apelové častice sa uplatňujú predovšetkým v spojitosti s transponovaným použitím indikatívu, ale aj pri imperatívnych tvaroch sloviess. Slovenská partikula *ho* je viazaná skôr na staršie literárne texty: *Čušíš ho!, Budete ho ticho! – (No) tak mlčíš!, (No) tak budete potichu!, Nože pod' už!, Veď už pod'! – (No) tak pojd' už!, Nože to*

nerob! – *No tak nedělej to!*, *Chodže přeč!* – *Tak běž (už) pryč!*, *Nechajže to!* – *Tak už toho nechej!*

8.4.4. Súbor častíc sa v priebehu vývoja jazyka neustále obohacuje výrazmi z iných slovných druhov. Niektoré partikuly, ktoré sa zo synchronného pohľadu pokladajú za primárne, tiež vznikli z iných slovných druhov, ale v súčasnosti sú menej „etymologicky jasné“, napr. *vraj*, *nech*, (knižné *kiež*), *bodaj* – *prý*, *necht'*, *kěž*, *bodejt'*. V tomto procese partikulizácie vznikajú častice:

1) zo slov primárne neohybných:

- zo spojok (*ale*, *ked'*, *aby*, *že* – *ale*, *když*, *aby*, *že*)
- z prísloviak (*zasa*, *hlavne*, *čisto*, *viac-menej*, *skôr*, *iste(že)*, *určite* – *zase*, *hlavně*, *čistě*, *spíš*, *víceméně*, *jistě(že)*, *určitě*)

2) zo slov primárne ohybných:

- z ustrnutých tvarov substantív, adjektív a zámen (*prinajmenšom*, *doslova*, *dokonca*, *napodiv*, *väčšinou*, *predovšetkým* – *přinejmenším*, *doslova*, *dokonce*, *kupodivu*, *většinou*, *to*, *především*)
- zo sloviak (*vraj*, *myslím*, *tuším*, *hádám*, *vieš*, *počúvaj* / *počuj*, *počkaj*, *povedzme*, *vidíš* – *prý*, *myslím*, *tuším*, *hádám* (kniž.), *viš*, *poslouchej* / *poslyš*, *počkej*, *řekněme*, *vidíš*)

3) zo syntaktických spojení: *kto(ho)vie*, *takpovediac*, *bohvie*, *pánboh zaplat'*, *dajme tomu*, *to si piš*, *nech sa prepadnem*, *ak*, *vezmi na to jed* – *kdoví*, *takříkajíc/takřka*, *bůhví*, *zaplat' pánbůh*, *dejme tomu*, *to si piš*, *ať se propadnu*, *jestli.....*, *vem na to jed* a ďalšie.

8.5. INTERJEKCIE

Interjekcie (citoslovčia) predstavujú špecifický systém znakov, akýsi jednoduchý, primitívny a značne variabilný jazyk, vyjadrujúci (podobne ako jazyk gest) bezprostredný vzťah hovoriaceho k jednej z troch zložiek komunikačnej situácie:

1) k hovoriacemu: interjekcie expresívne, emocionálne, napr. *ojoj*, *au*, *ach*, *jéé*, *fuj*;

2) k personálnemu aj nepersonálnemu adresátovi: interjekcie apelové, kontaktové, napr. *pápá*, *haló*, *pozor*, *psss!*, *hybaj*, *kšá*;

3) k predmetu, o ktorom sa hovorí: interjekcie napodobňujúce, onomatopoické, napr. *tik-tak*, *vír*; *hav-hav*, *žblnk* / *člups*, *baran*, *baran buc* – *haf-haf*, *žbluňk*, *berany duc*.

9.5.1. Interjekcie sa primárne nezúčastňujú na výstavbe základovej vetnej štruktúry, ale tvoria zväčša samostatné, rudimentárne, nečlenené výpovede. V písanom jazyku sa ustálil zápis niektorých frekventovaných zvukov, ktoré sú podobné artikulovaným zvukom. Príznačková fonologická štruktúra interjekcií, typická pre inherentnú expresivitu, sa prejavuje predovšetkým synchronicky v nezvyčajných kombináciách foném (pre češtinu je to napr. spojenie *fiu*, *pf*, *oj*, *mňam*, *kšá*, *chř*, *jú*) a vo výskyte málo frekventovaných foném (*ó*, *é*, *f*).

Väčšina slovenských a českých interjekcií má rovnakú alebo veľmi blízku podobu: *bžžž*, *vřřř*, *krá-krá*, *ga-ga-ga*, *chacha*, *uhm*, *joj*; *vrzg*, *óvi*, *hjaj*, *preboha* – *vrz*, *ouvej*, *jaj*, *proboha*, niektoré sa však líšia, napr. *švác* – *prásk*, *vrzg* – *vrz*, *člup* – *žbluňk*.

9.5.2. Komunikačné podmienky môžu výrazne ovplyvniť funkciu plnovýznamového slova tak, že nadobudne v určitom kontexte sekundárnu funkciu ako neplnovýznamový slovný druh. V procese interjekcionalizácie sa to týka takých výrazov a spojení, ako *servus*, *nazdar*,

dočerta, preboha, nedajbože – servus, nazdar, k čertu, proboha, nedejbože apod., ktoré už v podstate stratili svoju primárnu funkciu a zaujímajú pevnú pozíciu v skupine citoslovieč.

Z komunikačných potrieb nadviazať kontakt vznikajú sekundárne neplnovýznamové slová z niektorých frekventovaných slovesných tvarov, najmä od sloviac zmyslového vnímania (*vidieť, počuť, pozrieť sa*) a od sloviac *vedieť a počkať*. Tie potom strácajú nielen svoju pôvodnú sémantiku, ale v dôsledku toho aj gramatické vlastnosti: väčšinou ustrnú v tvare 2. os. sg. a pl. (porov. *Vidiš / Vidíte, už to hlásia. – Vidiš / Vidíte, už to hlási. Počuj / Pozri sa, nerozčuľuj ma už s tým. – Poslechni / Poslyš / Podívej se, nerozčiluj mě s tím už., Vieš, nemám teraz čas. – Víš, nemám teď čas., Počkaj, to sa mi nepáči. – Počkej, to se mi nelíbí., Nech ťa tu už nevidím! – Koukej, ať tě tady už nevidím!*)

ÚLOHY K 8. LEKCII

S

1. Utvorte komparatív slovenských adverbii:

draho, priateľsky, tuho, jednoducho, lacno, dobre, vysoko, nízko, smelo, zdravo, príjemne, demokraticky, málo, mnoho, zle

O

2. Preložte do češtiny predložkové väzby:

popri nej, spod mosta, spoza stromov, fotografie pred piatich rokov, povedľa záhrady, spored domu, stúpiť pomimo kameňa, počas prestávky, vnútri koliby

O

3. Preložte do slovenčiny predložkové väzby:

za prvé, za druhé, íť pro chleba, za pět minut jedna, mimo náš dům, u Bratislavy, něco na/ke čtení, odsoudit ke ztrátě svobody, je to k smíchu, noha u stolu, udělat něco během týdne, přijít za týden, vrátit se za rok, přijít v šest

O

4. Preložte do češtiny:

1. Dym, který zavial proti nám. 2. Nenapísal, čo ma mrzí. 3. Ak neprídu, vrátíme sa. 4. Alebo nemá čo povedať, alebo sa jej nechce. 5. Aj keď si verí, nemusí ešte vyhrať. 6. Je to lepšie ako včera. 7. Robí, pokým sily stačia. 8. Kým to nebude hotové, neodídeme. 9. Peter je dobrý, zatiaľ čo jeho brat je darebák. 10. Dám ti disketu, alebo ti pošlem e-mail. 11. Prídem, hoci sa mi nechce.

S

5. Vyhľadajte partikuly a partikulizované výrazy:

1. Vieš, kto príde? 2. Však áno! 3. Vraj to urobil Janko. 4. Keby tak bolo už leto! 5. Bol tuším jej priateľom. 6. Veď hej. 7. Veľmi sa ponáhľam, vieš? 8. Myslím, že máme ešte čas. 9. To si píš, že mu to povie! 10. Ešteže čo! 11. Už to hlásia, vidiš? 12. Ale choď! 13. Prosím ťa, ako sa správaš! 14. Počkaj, ja ti dám odhovárať! 15. Ale nevrav, to je naozaj jeho manželka? 16. Vieš, že som na to celkom zabudla? 17. Naozaj tam bol s Michalom. 18. Bohvie, čo mu nahovoril. 19. Dajme tomu, že má pravdu. 20. Mala povedzme trinásť rokov. 21. Bol myslím v kine. 22. Bol doslova v šoku. 23. Napodiv sa všetko dobre skončilo. 24. Počkajme, ako to dopadne.

S

6. Vyhl'adajte v texte predložky:

1. Šiel som ta miesto nej. 2. Šiel som na jej miesto. 3. Dosiahol prepustenie cestou milosti. 4. Len touto cestou mohol dosiahnuť prepustenie. 5. Bolo to koncom roku. 6. Stanovili to na koniec roka. 7. Prišli všetci nevynímajúc riaditeľa. 8. Pracoval v oblasti priemyslu. 9. Čo do výšky patrila medzi prvých v triede. 10. V dôsledku choroby sa jej forma zhoršila. 11. Kramer verzus Kramerová. 12. Jedlo á la Mária. 13. Politici kontra ekonómovia. 14. V protiklade k tebe je on silnejší. 15. Román sme charakterizovali v protiklade k novele. 16. Na rozdiel od nich si priemerní žiaci vyžadujú viac pozornosti. 17. Poukázal na rozdiel medzi žiakmi. 18. Začínajúc 1. januárom vstúpi zákon do platnosti. 19. Začínajúc nový rok, rozhodli sme sa veľa vecí radikálne zmeniť. 20. Nehovoril za seba, ale v mene vlády.

S

7. Analýzou viet určite, či spojka *kým* vyjadruje súbežnosť, následnosť alebo konečnú hranicu, porov. vzor:

I. Kým toto čítate, som na ceste do Bratislavy. SÚBEŽNOSŤ

II. Kým si sadli, povedala to. NÁSLEDNOSŤ

III. Budeme tu dotiaľ, kým neprídu ostatní. KONEČNÁ HRANICA

1. A žili šťastne, kým neumreli. 2. Lietajte po svete, kým vás vaša najbližšia rodina nevyslobodí. 3. Vášho otca som tak preklial, aby nikdy nebol šťastný, kým vy za jeho hriechy hlad a biedu nevytrpíte, ako som ja musel pretrpieť. 4. Cvičí tak dlho, kým to nevie dokonale zahrať. 5. Pokým nepríde odpoveď, budem čakať. 6. Starká ho však nepustila z rúk, kým nebol čistý ako ľalia. 7. Budem nad tým sedieť, kým to neurobím. 8. Budem tam chodiť tak dlho, kým neprivolí, pokým neprivolí. 9. Kým sa spamätal, kone mu ukradli. 10. Dovtedy chodí krčah po vodu, kým sa nerozbije.

S

8. Doplňte spojovacie výrazy z tejto ponuky: že, lebo, ako, než, kým, zatiaľ čo, aj keď, hoci, pokiaľ, pretože, či, keď, alebo, ak, preto, pokým.

1. Je krajší, sme si mysleli. 2. bude stále tak pršať, rieky sa rozvodnia. 3. som prišiel na kúpalisko, Jožo už tam bol. 4. Museli sme sa vrátiť, sme zabudli kľúče. 5. Zostanem tu, neprídu. 6. sme sa snažili, výsledky neboli najlepšie. 7. my sme vybaľovali kufre, Ilonka varila čaj. 8. Poslali nám e-mail, objednávku vybavila. 9. bolo už neskoro, išli sme spať. 10. Všetko som vám už vysvetlila, už pomaly pôjdem. 11. Peter je v pivnici v záhrade. 12. Stalo sa to včera, všetci boli na chate. 13. Nemohli sme si spomenúť, sme ju v dedine videli.

O

9. Nasledujúce vety preložte do češtiny.

1. Čože ten, ten to vie! 2. Bodaj by ho pečená hus kopl! 3. Čože, veď to sľúbil! 4. Čo len raz keby prišiel! 5. Ako si to len dokázal! 6. Keby už bol koniec semestra! 7. Bodaj by si mal pravdu. 8. Ale ale, kdeže tak skoro? 9. Ale čoby! 10. Vravel nám to, všakáno? 11. Že sa ti to chce! 12. Čo ja viem? 13. Bodaj by sa bol neprebudil! 14. Ale kdeže! 15. Neprídeme neskoro, pravda! 16. Však je horúco! 17. Ale ti to ide! 18. Namojveru (že) ti jednu tresnem! 19. Ale čoby! 20. Už sa vrátil? Ale kde! 21. Nech tu nefajčí. 22. No to azda nie! 23. Nuž ako myslíš. 24. No dobre. 25. Nech sa páči. 26. Daj pozor! Spadneš! – Nech! 27. Tak čo, pôjdeme? 28. Keby ste tak boli v mojej koži, nesmiali by ste sa. 29. Nech boh chráni mu niečo povedať! 30.

Tak ti treba. 31. Na tom napokon až tak nezáleží. 32. Tak-tak že stihneme trochu sa vyspať. 33. Nech som Kubo, ak je to nie tak. 34. S platom len-len vystačí. 35. Tak, veru tak. 36. Bál sa, nuž si pískal. 37. No to je veru pekné! 38. Veď sa nič nestalo. 39. Veď už pod! 40. Chvalabohu sa nič nestalo. 41. Isto príď! 42. Veďže nechod' ešte. 43. Bohužiaľ sa už nevráti. 44. Dokonca sa nám ospravedlnil. 45. Isto to vieš? 46. Majú na to predpoklady? Dozaista hej. 47. Že tu nebol? Veď som ho videl. 48. Naisto je spokojný.

S

10. Vo vetách doplňte interpunkciu:

1. Plakala nad ním len ako nad nešťastníkom. 2. Nepoznali lepšiu zábavu ako tancovať. 3. Nevedel ako sa mu poďakovať. 4. Mal ho rád ako máme radi brata. 5. Začnite písať až keď si vec dobre rozmyslíte. 6. Vlak sa pohol práve keď sme prišli do stanice. 7. Pri klepote je priemerný výkon ten istý čiže aj keď pri tejto skúške predpokladáme vplyv opakovaného nácviku jeho vplyv sa neukázal. 8. Pobral sa muž do lesa a len čo doň vkročil hneď sa na vlkolaka premenil. 9. Pokusy ukázali že keď ide o kvalitné semeno aj pri zvýšenom výskyte hlodavcov dá sejba uspokojujúce výsledky. 10. Píšeš a či nepíšeš? 11. Zmocnil sa ho nepokoj či azda niekde horí. 12. Aj som ťa vychoval aj som ťa naučil. 13. Správal sa pokojne a tak sa chcem správať i ja. 14. Zrazu sa husto rozpršalo a tak nepôjdeme nikde. 15. Dlhو sa opaľovala a to jej spôsobilo úpal. 16. Stretieme sa čo najskôr a to v stredu. 17. Prekročil som konáre ktoré sa mi plietli pod nohy a rútil som sa dopredu. 18. Vošli sme do domu v ktorom ešte svietili a opýtali sme sa kadiaľ vedie cesta. 19. Najprv sa poobzeral či tam nestojí žena a nesleduje ho. 20. Prerušila ma a aby skryla slzy utiekla do sypárne.

S

11. Text doplňte vhodnými časticami: keby, čo, bohvie, predsa, však, dokonca, veď, nech, vraj, len, ktovie, zrejme, vôbec, bohužiaľ, vari, predovšetkým, napodiv, iba, ale kde!, horkýže, aj tak:

1. sa na mieste prepadne. 2. Máme zatvorené. 3. sa to skončilo dobre. 4. prečo neprišiel. 5. Je tvoj syn. 6. Zistite si, či sa neplánuje zmena trasy. 7., mýlite sa! 8. sa neboj. 9. ťa chyti. 10. sa opováž! 11. bol už všetkému koniec! 12. sa to smie? 13. sa nič vážne nestalo. 14. ako to v skutočnosti bolo. 15. sa vopred dohodli. 16. Na tom nezáleží. 17. sa uvidíme. 18. Napísal im dlhý list. 19. sa im vôbec neospravedlnili. 20. ti verí. 21. si stratil rozum? 22. sa vám páči. 23. nezabudni, že je zajtra posledný termín. 24. neprídu. 25. ti neverím.

S

12. Posúďte, či partikuly vyjadrujú pravdepodobnosť, varovanie, súhlas, nesúhlas, zdôraznenie, hodnotenie, uistenie:

1. Samozrejme s ním súhlasíme. 2. Bohvie odkiaľ prišiel. 3. Ale chod', to nemyslíš vážne. 4. Hej, to môže byť. 5. Akiste ste si zmýlili adresu. 6. Len sa opováž! 7. Ale sa mu darí v takej firme! 8. Pravdepodobne už budú na chate. 9. To si piš, že jej to poviem! 10. Či sa takto zaobchádza s dieťaťom?! 11. Určite prídem. 12. Vraj neurobil skúšku. 13. V každom prípade je dobre, že tam sú a pomáhajú civilnému obyvateľstvu.

13. Zvážte, ktoré častice môžu byť v danom kontexte synonymné:

S

a) *fakt, určite, skutočne, zaručene, nesporne, naozaj*
..... to nerozbil. je najlepší.

b) *predovšetkým, najmä, hlavne, predsa*

..... sa rozhodni. Dôležitá je kvalita.

c) *nech, keby* už bolo leto!

d) *asi, myslím, azda* bude pršať.

Č

a) *bezsporu, fakt, určite, skutočne, nesporné, vážne, zaručené, opravdu*
..... to nerozbil. je nejlepší.

b) *zejména, především, zvláště, hlavně, přece*

..... se rozhodni. Důležitá je kvalita.

c) *ať, necht', kéž, kdyby*

..... už byl konec!

d) *patrně, asi, bezpochyby, myslím, tuším*

..... bude pršet.

S

14. Aké funkcie plní slovo *že* v nasledujúcich vetách?

1. *Že* sa nehanbiš! 2. *Že* mi to neprišlo skôr na um! 3. *Že* sa nepolepíš! 4. *Že* sa mi budeš učiť! 5. Ja *že* nemám peniaze? 6. Mňa *že* vylúčia? 7. Ja *že* nemám pravdu? 8. *Že* ho už chytili. 9. *Že* je chorá. 10. *Že* už prišli. 11. *Že* je už po všetkom.

S

15. Posúďte dané výpovede z hľadiska normy:

1. A nezabudni zájsť pre mlieko! 2. Cez víkend ideme do babky. 3. Epidémia sa vyskytla už aj na Spiši, na Šariši a na Zemplíne. 4. Otec sa jej upil k smrti. 5. U všetkých týchto sloviess je segment *-ov-* modifikačnou morféomou. 6. Je presne za päť minút osem. 7. Behom dvoch rokov sa z neho stala ruina. 8. Puk sa náhle ocitol mimo hraciu plochu. 9. Bol po každej stránke lepší. 10. Vďaka nezamestnanosti sa situácia ešte zhoršila.

S

16. Aký štylistický, resp. frekvenčný rozdiel je medzi týmito spisovnými variantmi?

azda – snáď, okrem – až na, a to – a síce, zabávať sa – baviť sa, aj tak – beztak, plavý – blond, dva razy – dvakrát, vedieť niečo – dokázať niečo, požiarnik – hasič, rozmaznávať – hýčkať, najmä – hlavne, byť vhod – hodiť sa, správať sa – chovať sa, inak – ináč, iba – len

O

17. Preložte do slovenčiny:

1. Máme přijít za chvíli. 2. Dcera umí francouzsky a německy. 3. Přišel pro syna. 4. Měl starostí nad hlavu. 5. Už má přes čtyřicet. 6. Je to k smíchu. 7. Přijdu v šest. 8. Přijdu za chvíli. 9. Čas od času chodíme plavat. 10. Zlomila se ručička u hodinek.

Č

18. Rozhodnite, kde bola predložka použitá správne a kde nesprávne:

sloužil u námořnictva, u okna, u maminky, v ředitelství podniku, vyše tisíc korun, šel po noviny, u Prahy, zastavil se při mně, během roku, skrz rok, voda na pití, přijdu pro vás, cez okno

O

19. Preložte do slovenčiny:

1. I když prší, chodíme na procházky.
2. Dělá s lidmi, co chce.
3. Zatímco jsme sbírali, on seděl pod stromem.
4. Dokud/Pokud nepříjdeš, neodejdu.
5. Pracuje, pokud stačí síly.
6. Byli jsme dva, kdežto jich bylo šest.
7. Řekni mu, ať přijde.

Č

20. Doplňte spájacie výrazy z tejto ponuky: že, pretože, zatímco, takže, a proto, i když, a tak, dokud, než, když, kdy, nebo, jestli, neboť

1. Je hezcí, jsme si mysleli.
2. bude pořád tak pršet, řeky se rozvodní.
3. jsem přišel na bazén, Jirka už tam byl.
4. Museli jsme se vrátit, jsme zapomněli klíče.
5. Počkám tady, nepříjdeš.
6. jsme se snažili, výsledky nebyly nejlepší.
7. jsme vybalovali kufry, Jiřina vařila čaj.
8. Poslali nám KM **mail**, objednávku vyřídí.
9. už bylo pozdě, šli jsme spát.
10. Všechno jsem vám vysvětlila, už pomalu půjdu.
11. Petr je na zahradě ve sklepě.
12. Stalo se to včera, byli všichni na chatě.

Č

21. Doplňte predložky s, se, z, ze, v, ve, k, ke:

... školy, ...stodole, ... voličům, ... vyučování, ... práci, ... výtahu, ... studiu, ... druhém stádiu, ... třetím patře, ... vaně, ... skříni, ... šatně, ... Jiřině, ... maminkou, ... všemi, ... všem, ... stolu, ... všech sil, ... škole, ... někomu, ... vzduchu, ... mnou, ... sestrou, ... rampy, ... náměstí, ... stylu retro, ...výběrovém řízení, ... švadleně, ... švagrovi, ... Karlem, ... škodě všech, ... mně, ... skříni, ... tobě, ... kočce, ... dveřích, ... domě, ... vaně, ... dvou výtiscích, ... námi, ... dvěma lidem

Č

22. Text doplňte vhodnými částicami kdyby, cožpak, bůhví, přece, však, dokonce, vždyť, když, ať, kdoví, zřejmě, bohužel, především, kupodivu, kdepak, jen, stejně:

1. visím, jestli nemám pravdu.
2. Máme zavřeno.
3. to dopadlo lépe, než jsme čekali.
4. proč nepřišel.
5. Je rozrušený.
6. Zjisti si jak pojeděš.
7. Kdepak, to se mýlíte.
8. se neboj.
9. tě chytím.
10. se opovaž.
11. se propadnu, jestli lžu.
12. už byl konec.
13. se to smí?
14. si ublížil.
15. jak to je.
16. Liják spustit.
17. Na tom nezáleží.
18. uvidíme!
19. Napsal omluvný dopis.
20. se ani neozval.
21. já ti nevěřím.

Č

23. Posúďte, či častice vyjadrujú pravdepodobnosť, varovanie, súhlas, nesúhlas, zdôraznenie, hodnotenie, uistenie:

1. Bezesporu s tím souhlasíme.
2. Bůhví odkud se tu vzal.
3. Ale jdi, to snad nemyslíš vážně.
4. Jo, to beru.
5. Patrně jste si spletl dveře.
6. Jen se opovaž.
7. To se mu to jezdí v novém autě.

Č

24. Vo vete *Hrál dobře hokej*. obmieňajte častice a pozorujte, kedy dochádza k zmene ilokučnej funkcie:

kdyby, kéž by, vždyť, beztak, ono, kupodivu, tuším, opravdu, přece

Č

25. Preložte do slovenčiny a zovšeobecnite rozdiely v spájaní viet:

1. Je-li přídavné jméno odvozené od přechodníku přítomného dále rozvito, stojí za podstatným jménem, ke kterému patří. 2. Není-li dále rozvito, může stát i před podstatným jménem. 3. Nevytvoříš-li si své štěstí sám, sotva jej najdeš. 4. Nevěděli, mají-li na ni vylézt, nebo se do ní schovat. 5. Přijďte zítra v poledne, máte-li čas. 6. Tento tvar se užívá také tehdy, označují-li se osoby mužského rodu životného a ženského rodu současně. 7. Otec mi poradil, abych jezdil na kole. 8. Prosím tě, abys přišla včas. 9. Matka mi nařídila, abych byla doma v sedm. 10. Přál nám, abychom se měli dobře. 11. Prosím vás, abyste přišli. 12. Občas se scházíme, abychom si povídali.

9. LEKCIA

SYNTAX

V syntaktickej stavbe slovanských jazykov stretávame jednak prvky starobylé, jednak prvky novšie, ktoré sa utvárali až v priebehu vývinu jednotlivých jazykov. Na jednej strane sa uplatnili vzájomné vplyvy medzi týmito jazykmi, na druhej strane však rozdielne vývinové podmienky spôsobili ich značnú diferenciaciu. V porovnaní s prevažne analytickými jazykmi (napr. germánskymi), ktoré sa vyznačujú malým počtom syntetických pádov v paradigme, analytickými slovesnými tvarmi, symetrickým predikačným jadrom (subjekt + predikát), nominatívnym vyjadrením mennej časti prísudku, majú slovanské jazyky bohatšiu paradigmu (6 – 7 pádov), prevažne syntetické gramatické tvary, asymetrické predikačné jadro s potenciálnym (zamlčaným) subjektom, väčší počet bezsubjektových štruktúr a vetných ekvivalentov a predikatívny inštrumentál (*je učiteľom – je učiteľom*). Na rozdiel od ostatných západoslovanských jazykov majú slovenčina a čeština menej zastúpený predikatívny inštrumentál, ktorý len konkuruje predikatívnemu nominatívu (*je učiteľ/je učiteľom – je učiteľ – je učiteľom*), majú menej gramatických sponových elíps, väčšie zastúpenie reflexívnych pasívnych tvarov, menej infinitívnych konštrukcií a menných vyjadrovacích prostriedkov (Lotko, 1986).

9.1. OSLOVENIE A VYKANIE

Pokým v slovenčine sa pri oslovení často enkliticky pripája k základnému tvaru zámeno *môj* (*Mamička moja!*, *Deti moje!*) alebo *náš* (*Dievčatko naše!*, *Priatel'ia naši!*), v češtine je takáto konštrukcia veľmi príznaková. Slovenčina a čeština sa nezhodujú vo vykaní. V slovenčine je pri vykaní v pluráli okrem samostatnej morfémy *ste*, prípadne zámena *vy* aj l-ové prídavné meno (*Urobili ste to rád.*) alebo zámeno (*Spievali ste sama.*). V češtine je v pluráli len relačná morféma *jste*, prípadne zámeno *vy* a l-ové prídavné meno (*Boli by ste taký láskavý a vysvětlili by ste mi to? – Byl byste tak laskav a vysvětlil byste mi to?*). (Porov. aj. 4. lekcii.)

9.2. PREDIKÁT

Konštrukcie so zloženým predikátom vykazujú značné diferencie medzi obidvoma jazykmi. Čeština napríklad vôbec nedisponuje limitnými slovesami a aj repertoár modálnych a fázových prostriedkov je v češtine užší. V slovenčine je predovšetkým viacej sloves označujúcich začiatkové fázy deja, čo znamená, že tu vo väčšom rozsahu došlo k procesu gramatikalizácie týchto lexikálnych jednotiek, napr. *zачаť*, *zачínať*, *počаť*, *počínať*, *pustiť sa*, *púšťať sa*, *pribrаť sa*, *priberаť sa*, *chytiť sa*, *chytаť sa*, *prichytiť sa*, *schytiť sa*, *vychytiť sa*, *dať sa – začít*, *zачínať*, *počít*, *počínať*. Navyše, majú schopnosť spájať sa s infinitívom, čo v češtine nie je vždy možné. Porov. *Chytá sa gazdovať – Zачína hospodařit.*, *Púšťa sa robiť zásoby na zimu. – Zачína дéлат zásoby на зиму.*, *Priberala sa upratovať izbu. – Zачала uklízет pokoj.* V češtine sa síce neutrálne *zачínať* nahradzuje inými slovesami, ale nie s infinitívnou väzbou, napr. *Pustil sa spievať. – Pustil se do zpěvu.*, *Dal sa utekať pred vlčiakom. – Dal se на úték пред влчакем.*

Zvláštnu kategóriu tvoria v slovenčine limitné slovesá *ísť* a *mať* (porov aj 4. lekcii). Označujú prípravný stav pred uskutočnením nejakého deja (ktorý sa nerealizuje). Uplatňujú sa tu slovesá vyjadrujúce psychosomatický stav. Do češtiny sa tieto výpovede prekladajú

rôzne, často sa objavujú výrazy *málem, skoro*: *Išlo sa mi srdce rozskočiť. – Málem / Skoro se mi srdce rozskočilo., Ale nejde sa znepokojovať. – Ale ani ho nenapadne se znepokojovať.* Ak sa tieto významy vyjadrujú v češtine lexikálne, pomocou spomínaných výrazov, mení sa typ konštrukcie (bezsubjektová na subjektovú): *Išlo / Malo ho rozhodiť od hnevu. – Málem praskl zlostí. Išlo / Malo ju rozpučiť od smiechu. – Málem / Skoro pukla smíchy / od smíchu.*

Na vyjadrovanie voluntatívnej modalít má slovenčina viacej slovesných prostriedkov. Popri spoločných slovesách *musieť – muset, chcieť – chtít, môcť – moc, mať – mít* sú to konštrukcie, ktoré sa do češtiny prekladajú pomocou približných ekvivalentov, napr. *Nedá mi nespomenúť. – Musím vzpomenout / Nedá mi to, abych nevzpomenul., Nedalo mu umrieť. – Nemohl umřít., Prichodí nám povedať, že Je potřeba / Musí se říci, že, Žiada sa mi ísť. – Musím jít.* apod.

9.3. VÄZBY SLOVIES

V slovenčine sú pri niektorých slovesách vždy akuzatívne väzby, kým v češtine sú pôvodné genitívne väzby, hoci pri niektorých slovesách v súčasnej češtine existujú už dublety (G aj A, D aj A): *vážiť si niečo – vážit si něčeho, – nechať niečo – nechat něčeho, docieľiť niečo – docílit něčeho, dosiahnuť niečo – dosáhnout něčeho, všimnúť si niečo – všimnout si něčeho, ľutovať niečo – litovat něčeho, použiť niečo – použit něčeho / něco, ceniť si niečo – cenit si něčeho, zanechať niečo – zanechat něčeho, užívať niečo – užívat něčeho / něco, dbať o niečo – dbát o něco / něčeho, učiť sa niečo – učit se něčemu / něco.* Rozdiely sú aj v iných pádových väzbách, napr. *hrať na klavíri – hrát na klavír, závisieť od čoho – záviset na čem.*

Niekedy sa slovenčina a čeština líšia prítomnosťou alebo neprítomnosťou predložkovej väzby: *smiať sa na niečom – smát se něčemu, utekať od strachu – utíkat strachem, zvyšknuť od radosti – zavýsknout radostí, zúčastniť sa na niečom – zúčastnit se něčeho, vymenovať za riaditeľa – jmenovat ředitelem* apod.

Podobné rozdiely sú aj v atributívnom rozvíjaní neurčitého zámena *niečo – něco*, záporového zámena *nič – nic* a zámen *čosi – cosi*, resp. *čo – co*. V spojení s neurčitým zámenom je v slovenčine postponované prídavné meno v N alebo A, kým v češtine v G. Napr. *Poradiš mi niečo lepšie? – Poradiš mi něco lepšího?, To je niečo iné. – To je něco jiného., Neurobil nič užitočné. – Neudělal nic užitečného., Nič nové pod slnkom. – Nic nového pod sluncem., To je dačo neslýchané. – To je něco neslýchaného., Kúp si hocičo pekné. – Kup si něco pěkného.* V poslednom čase silnie v slovenčine tendencia používať pri tomto type tú istú väzbu ako v češtine: *Kúp mi niečo pekného., Čo je nového?*

9.4. NEGÁCIA

V slovenčine je záporový genitív častejší než v súčasnej češtine; využíva sa štylisticky, pretože nie je pri zápore obligátny: *lenže mlieka nebolo/mlieko nebolo – jenomže mléko nebylo, a roboty nebolo/roboty nebola – a práce nebyla, nemal peňazi/nemal peníze – neměl peníze, v škole ho nebolo/v škole nebol – ve škole nebyl.* Na rozdiel od češtiny musí byť v slovenčine záväzne záporový genitív pri zápore *niet*: *niet takej možnosti – není taková možnost, niet inej pravdy – není jiná pravda.*

Okrem toho rozdiely v negácii vyplývajú z odlišného spôsobu negovania. V češtine a slovenčine je posilnená vetná negácia, súvisiaca s existenciou prefixálnej modifikačnej morfémy *ne-* (okrem negovania tvarov slovesa *byť* v slovenčine). V slovenčine aj češtine sa neguje predikát: *Asi už neprídu – Asi už nepřijdou.* Vzhľadom na to, že v slovenčine je pri slovese *byť* analytické negovanie (*Nie som vinná., Nie ja som vinná.*), možno tento spôsob

negovania použiť aj v iných typoch: *Nie ja o tom budem rozhodovať*. V češtine je podobný typ negácie okrajový, používa sa iba v súvislosti s explicitným vyjadrením adverzatívneho vzťahu medzi komponentmi výpovede: *Ne já, ale ty jsi vinna*.

Čeština a slovenčina sa zhodujú pri negácii vymedzovacích zámen, čiže všeobecných kvantifikátorov. V týchto prípadoch možno výpoveď variovat', aj v češtine je bežne možný vetnočlenský zápor: *Všetci studenti neštudují přebežně. / Nie všetci študenti študujú přebežně. – Všichni studenti nestudují průběžně. / Ne všichni studenti studují průběžně., Nie každý to vie. – Ne každý to ví.*

9.5. PASÍVNE KONŠTRUKCIE

Rezultatívne konštrukcie sa tvoria podobne v slovenčine aj v češtine. Na odsunutie agensa z pozície nominatívu (deagentizácia) má slovenčina a čeština rovnaké prostriedky, napr. reflexívnu formu, opisnú pasívnu formu, 3. os. pl., prípadne 1. a 2. os. pl. Oba jazyky sa však odlišujú vo využívaní uvedených prostriedkov. V češtine v poslednom čase badať výraznú konkurenciu medzi participiálnym pasívom a spojením spony s dlhými tvarmi verbálnych adjektív, resp. podľa F. Štíchu (1989) dlhými variantmi trpného prídavia: *Motor byl dobře promazán / promazaný* (porov. Příruční mluvnice, 1995, s. 523 – 529 a Štícha, 1989). Najmarkantnejší rozdiel medzi češtinou a slovenčinou je v používaní 3. os. pl.: v slovenčine je to najfrekvencovanejší prostriedok (okrem náučného a administratívneho štýlu), v češtine je obmedzený v zásade len na hovorovú reč: *hovorí o tom všude – mluví se o tom všude*. V obidvoch jazykoch sa uprednostňuje reflexívna forma pred opisnou. Napriek tomu možno konštatovať, že v slovenčine je opisná forma ešte viac obmedzená než v češtine: *teraz sa ponúkla spolupráca firmám – nyní byla nabídnuta spolupráce firmám, zaviedlo sa povinné vzdelanie – bylo zavedeno povinné vzdělání, čo sa vybojovalo – co bylo vybojováno / co se vybojovalo, použili sa počítače – bylo použito počítačů / byly použity počítače*. Podobne ako v predchádzajúcich prípadoch sa v slovenčine obmedzuje opisná forma so špecifikovaným agensom v I. Slovenskej aktívnej konštrukcii zodpovedá často česká opisná konštrukcia: *hodnotia ju rozporne pedagógovia aj verejnosť – je hodnocena pedagogy i veřejností rozporně, spracovalo ju ministerstvo školstva – byla zpracována ministerstvom školství*. Čeština na rozdiel od slovenčiny má syntaktickú konštrukciu so slovesom *dostať* + -n/-t-ovým prídavím. Takýmto českým konštrukciám zodpovedá vždy slovenská aktívna konštrukcia: *Č Petr dostal děkanem uloženo, aby udělal zkoušky do konce listopadu. – S Petrovi uložil dekan, aby urobil skúšky do konca novembra., Č Dostal jsem od lékaře dovoleno pít kávu. – S Lekár mi dovolil piť kávu., Č Dostal jsem vynadáno. – S Vynadali mi.*

9.6. POSESÍVNOST'

Slovenčina má na vyjadrenie privlastňovania tri prostriedky – 1) sloveso *mať*, 2) posesívne zámeno alebo prídavné meno a 3) posesívny datív; v češtine sú funkčne ekvivalentné iba prvé dva spôsoby vyjadrenia, lebo posesívny datív sa v češtine využíva pri iných konštrukciách: *brata mám chorého / můj brat je chorý/brat mi je chorý – mám nemocného bratra / můj bratr je nemocen / nemocný, knihu máš v lavici / tvoja kniha je v lavici / kniha ti je v lavici – knihu máš v lavici / tvoje kniha je v lavici*.

9.7. KVANTIFIKÁTORY

V slovenčine sa pri číslovkách vyjadruje životnosť, no v češtine sa životnosť vyjadruje len pri číslovke *jeden* (*Potkali jsme jenom jednoho člověka., Jeden pokus jsme museli zopakovat.*) a ostatné číslovky životnosť nesignalizujú: *Boli sme dvaja. – Byli jsme dva., Boli sme piati. – Bylo nás pět., Bol tam dôstojník a dvaja vojaci. – Byl tam důstojník a dva vojáci.*

9.8. FUNKCIA NIEKTORÝCH ZÁMEN V STAVBE VETY

Vo frekvencii zámenných výrazov badať v češtine a slovenčine niektoré rozdiely. V češtine, najmä hovorovej, sa výrazy *on, ona, ono* môžu vyskytovať v nesubjektivej pozícii, napr. výraz *ono* v spojení s bezvalenčným slovesom: *Ono tam prší.* V slovenčine sa takýto spôsob nepoužíva: *Stále ešte sneží – Ono stále ešte sneží., Potom je ten sveter biely – On je ten svetr potom bílý., To vieš, člověk sa drie – On se člověk dře..., Ved' sa ukáže! – Však ono se ukáže!*

Ak porovnáme česko-slovenské preklady, zistíme, že aj frekvencia ukazovacích zámen *ten, tá, to* a osobných zámen je v češtine väčšia: *Ja veľa nemám. – Já toho moc nemám., Rozprávaš ako učitelka. – Ty už mluvíš jako učitelka., Štát dáva peniaze – To stát dává peníze.*

9.9. BEZSUBJEKTOVÉ ŠTRUKTÚRY

Smerom na východ pribúdajú v slovanských jazykoch bezsubjektové štruktúry, preto slovenčina využíva tieto štruktúry vo väčšej miere ako čeština. Pre výpovede týkajúce sa atmosférických javov, psychosomatických dejov apod. sú v slovenčine charakteristické štruktúry s prostým akuzatívom, ktorý označuje paciens deja. Čeština tu má v porovnaní so slovenčinou oveľa užší lexikálny repertoár. Zodpovedajúce české ekvivalenty majú často inú gramatickú aj sémantickú štruktúru: *Smádí ma. – Mám žízeň., Zlostí ma. – Mám zlost., Aby ho tam porantalo! – Aby ho šlak trefil!* Menšia časť výpovedí je v obidvoch jazykoch rovnaká, napr. *Mrazí ma. – Mrazí mne.*

Ďalší zásadný rozdiel medzi češtinou a slovenčinou je vo výpovediach, v ktorých nie je explicitne vyjadrený kauzátor. Slovenčina tu používa bezsubjektové štruktúry, zatiaľ čo v spisovnej češtine takéto vety obsahujú formálny (neurčitý) subjekt *to*: *Zavalilo ho v bani. – Zavalilo ho to v dole., Hodilo ho na předný okraj skla. – Hodilo ho to na přední okraj skla., Vyrázilo nám poistky. – Vyrázilo nám to poistky.*

9.10. SLOVOSLED

V češtine aj v slovenčine je v zásade zhodný voľný slovosled. Čiastočné rozdiely vidíme pri príklonkách (enklitikách). V slovenčine môžeme napr. príklonku *ho, sa, som* použiť po spojke (predovšetkým odporovacej) alebo po slovese, v češtine len po slovese: *Stretol starého známeho, ale ho nepozdravil / ale nepozdravil ho. – Potkal starého známého, ale nepozdravil ho., Žena sedela na pohovke, ale sa s ním nerozprávala. – Žena seděla na pohovce, ale nemluvila s ním., Chcel íst na fotbal, ale som mu to nedovolil. – Chtěl jít na fotbal, ale nedovolil jsem mu to.* Motivované porušenie postavenia enklitiky je v slovenčine typické pre výpovede s expresívnym príznakom, napr. ironické: *Si sa ty vydala! – Ty ses (pěkně) vdala!* Charakteristické je pre slovenčinu tiež iniciačné postavenie partikuly *ale*, čo v češtine tiež nie je možné: *Ale je šikovný! – Ten je ale šikovný!, Ale ste sa nahnevali! – Vy*

jste ho ale nazlobili!, Ale sa bude divit! – Ta se ale bude divit! Další rozdiel v slovoslede sa týka postavenia kongruentného atribútu vyjadreného adjektívom.

V češtine je postponovaný prívlastok oveľa častejší než v slovenčine: *Č Tyto jevy nastávají v prostředí plyném. – S Tieto javy nastávají v plynnom prostredí.*, porov. ďalšie české príklady: *Koupila jste si Slovník spisovného jazyka českého?, Byl osobně ve Státním úřadě plánovacím v Praze., V knize Skladba spisovné češtiny jsou velmi dobře vysvětleny tyto syntaktické pojmy: modalita postojová, modalita voluntativní, věty kladné a záporné, zápor větný, zápor členský, typy sponové a nesponové.*

9.11 HYPOTAXA

Ojedinelé rozdiely v spojovacích výrazoch majú lexikálny charakter, napr. *lebo – pretože, kým – dokud* apod. (porov. 8. lekciiu). Pri uvádzaní vzťahných viet s časovým významom sa môžu v češtine používať výrazy *kdy* aj *když*, v slovenčine iba *keď*: *Bolo to v noci, keď pršalo. – Bylo to v noci, kdy/když pršelo.* Atributívne vzťahné vety môžu byť uvedené v slovenčine iba zámenom *ktorý*, zatiaľ čo v češtine sa okrem zámena *ktej* vyskytuje tiež menej frekventované zámeno *jenž*: *Bol to ten muž, kterého sme včera stretli pri výťahu. – Byl to ten muž, kterého / jehož jsme potkali včera u výťahu., Išlo o skutočnosti, které sa vzťahovali na tento prípad. – Šlo o skutečnosti, které / jež se vzťahovaly k tomuto případu.* V češtine je niekedy možné iba použitie zámena *jenž*: *Adoptovali sme chlapčeka, o kterého matka neprejavovala záujem. – Adoptovali jsme chlapečka, o něhož matka neprojevovala zájem.*

9.12 ELIPSA

Syntaktické konštrukcie sa však v texte veľmi často nerealizujú vo svojej základnej systémovej podobe. Niekedy dochádza k ich textovej modifikácii, veľmi často to býva redukcia, neúplná realizácia niektorého zo syntaktických členov, teda elipsa.

Flektivnosť západoslovanských jazykov vidíme pri možnostiach využívania elipsy v replikách (porov. Sedláček, 1988; Vychodilová, 1988). Výrazne sa to prejavuje rozsahom pronominalizácie pri vyjadrovaní koreferencie objektu: *Čítal si tú knihu? Čítal. – Četl jsi tu knihu? Četl., Počul si to? Počul. / Nepočul. – Slyšels to? Slyšel. / Neslyšel.* Podobne sa v slovenčine aj češtine redukuje reflexívny komponent sloves, a to aj pri reflexívach tantum: *Vrátil sa? Vrátil. – Vrátil se? Vrátil., Smial sa? Smial – Smál se? Smál.*

Výskyt elidovaných konštrukcií nie je v slovenčine a češtine rovnaký. Slovenčina sa od češtiny líši väčším rozsahom elipsy. To badať najmä pri elidovaní slovesnej spony: V slovenčine sa spona *byť* vynecháva častejšie. Pravidelne je to v konštrukciách s modálnym predikatívom a infinitívom v prézente: *Treba povedať, že – Je třeba říci, že ..., Netreba to urobiť dnes. – Není nutno udělat to dnes., Tú rovnicu možno riešiť dvoma spôsobmi. – Tu rovnici je možno řešit dvěma způsoby., Tu neslobodno parkovať. – Zde není dovoleno parkovat., Vidno to na prvý pohľad. – Je to patrnó / vidět na první pohled.*

V súčasnej češtine sa spona *být* nevyjadruje len pri modálnom predikative *lze*: *Č Z tohoto místa lze dobře sledovat hru každého hráče. – S Z tohto miesta možno dobre sledovať hru každého hráča;* spojenie *Č bylo lze sledovat* je knižné.

Spona *byť* sa v slovenčine nevyjadruje v prézente ani v konštrukciách so slovesami zmyslového vnímania (*cítit', počut', vidieť*) a so slovesom (*ne*)*dostať*, kým v spisovnej češtine sa vždy vyjadruje: *Počut' hudbu. – Je slyšet hudbu / hudba., Vidieť les. – Je vidět les., Tu cítit'*

vôňu. – Tady je cítit vůni / vůně., Dostať to v Bratislave. – Je to k dostání v Bratislavě. Také kefy už nikde nedostať. – Takové kartáče už nejsou nikde k dostání, Vidieť tam ešte stopy vojny. – Jsou tam ještě vidět stopy války, Buchty cítiť za droždím. – Buchty jsou cítit droždím.

ÚLOHY K 9. LEKCII

O

1. Preložte:

1. Imro sa učí za murára. 2. Dieťa nemôže za svojich rodičov. 3. Sestra vie dobre po nemecky. 4. Viem hrať na klavíri. 5. Dal jej na narodeniny mačiatko. 6. Rodičia nechcu dať súhlas na adopciu. 7. Odišiel študovať do Prahy. 8. Nechcelo sa mi stále robiť na druhých. 9. Našli sa ľudia, ktorých projekt zaujal. 10. Nič nové nepovedal.

O

2. Upravte text a porovnajte s češtinou:

1. Menovali ho (hovorca strany). 2. Vážim si (takí ľudia). 3. Teraz sa učím (fyzika). 4. Musíme dbať (svoje povinnosti). 5. Nevšímaj si (tie reči). 6. Neurobil pre nás nič (dobré). 7. Neľutujem (toto rozhodnutie). 8. Užívaš (vitamín C)? 9. Užívali sme (voľné dni). 10. Dlhو sme sa smiali (ten vtip). 11. Vierka hrá (flauta). 12. Dosiahli veľmi (dobré výsledky) 13. Zúčastnili ste sa (to športové podujatie)?

3. Vety vyjadrite v zápore. Použite rôzne typy negácie:

S

1. Budeme túto vec riešiť. 2. Všetky tieto deti sa zúčastnia na pretekoch. 3. Vždy sa to stihne. 4. Každý musí takú prácu zvládnuť. 5. Tu všetko vyriešime. 6. Peter o tom predsa rozhoduje! 7. Všetky želania sa mi splnili.

Č

1. Budeme túto záležitosť riešiť. 2. Všetchny tyto děti se zúčastní finále. 3. Vždycky se to povede. 4. Každý takovou práci musí zvládnout. 5. Tady to vyřešíme. 6. Petr o tom přece rozhoduje! 7. Všechna přání se mi splnila.

4. Všimajte si rozdiely vo vetách s **nepomenovaným (nekonkretizovaným) neživým činiteľom KM**:

S

1. V bani ho zavalilo. 2. V autobuse s nami hádzalo zo strany na stranu. 3. Na prahu ju prevalilo. 4. V slúchadle zapraskalo. 5. Zavialo cestu. 6. Lomcuje vetvami. 7. Odnieslo strechy domov, vyvracalo stromy. 8. Zničilo celé pobrežie.

Č

1. V pánvi to syčí. 2. Lomcuje to větvemi. 3. Ono je to skutečně tak. 4. Vonělo to tu česnekem. 5. V sluchátku to klaplo. 6. V autobuse to s námi házelo ze strany na stranu. 7. Korunami stromů to zalomcovalo. 8. Venku to štípá do tváří. 9. Je to taková síla, že tě to chytne a mrští to tebou o zem. 10. Bubnuje to do oken.

O

5. Preložte do slovenčiny:

1. Už je vidět Tatry. 2. Není třeba se bát. 3. Tu chybu je možno odstranit. 4. Tady se nesmí kouřit. 5. Je potřeba se nad tím zamyslet. 6. Je slyšet zpěv ptáků. 7. Jídlo je cítit česnekem. 8. Toto u nás není k dostání. 9. Lze se na něho spolehnout. 10. Nelze se jim divit.

O

6. Preložte do češtiny bez kontaktních syntaktických javov:

1. Bol unavený z celodennej práce. 2. Nový semester sa začal 17. septembra. 3. Zverili mi dôležitú úlohu. 4. Sestre prideli nový byt. 5. Pavla poriadne vyhrešili. 6. Hovorili o tom na schôdzi. 7. Usiloval sa o úspech. 8. Plakali od zlosti. 9. Také pekné dievča ešte nevidel. 10. Stála pri potoku. 11. Peter bol zamestnaný na pošte. 12. Poďakoval sa nám za pomoc. 13. Nechaj tie žarty! 14. Nemal som na výber.

O

7. Preložte do češtiny a vysvetlite, v čom spočíva dvojznačnosť niektorých viet.

1. Pani Slabá, kde ste boli na dovolenke? 2. Kúpili ste si už ten byt? 3. Peter, kedy ste boli u nás naposledy? 4. Eva, chceli ste mi niečo povedať? 5. Pán hlavný, mohli by ste nám rezervovať stôl? 6. Prečo by ste nemohli žiadať o príspevok na bývanie? 7. Pani Karla, upratali ste už našu kanceláriu? 8. Mohli by ste túto reklamáciu vybaviť ešte dnes?

O

8. Všímajte si diferenčné javy medzi češtinou a slovenčinou.

1. Problém bol onedlho vyriešený. 2. Chalan zablýskal očami. 3. Táto oblasť sa premenila na púšť. 4. Bol mučený neistotou. 5. Mnohí jeho príbuzní trpia na reumatizmus. 7. Sčervenela od hanby. 8. Kúp si radšej niečo iné. 9. Vraj o chvíľu prídu. 10. Koncert sa začína o siedmej.

S

9. Doplníte spojky *ked'*, *ak* a rozlíšte, kedy vyjadrujú podmienku a kedy časové okolnosti.

1. vám nebude výrobok vyhovovať, môžete ho do dvoch týždňov vrátiť. 2. sa rozcvičíš, príď za nami na ihrisko. 3. sa skoro vrátiš, môžeme ísť ešte na bazén. 4. Zjazdovka bude premávať, napadne viac snehu. 5. budete mať záujem o polpenziu, kontaktujte vedúceho zjazdu. 6. sa na seba pozrel do zrkadla, zhrzil sa. 7. sa vám začne cnieť, príďte. 8. myslíš, zájdem k nim. 9. som ti to vravela, nechcel si mi veriť.

S

10. V príkladoch na nerešpektovanie slovenských morfológických noriem hľadajte české kontaktné javy.

1. Bola by ste tak láskavá. 2. Nerozumia nám. 3. Hodinku som bola von. 4. Idem trochu von na vzduch. 5. Vyskytuje sa to len u týchto slovies. 6. Idem do babky. 7. Liek k posilneniu. 8. Podmienky pre štúdium. 9. Pre vysvetlenie poslucháčom. 10. Nespôsobilé ku konzumácii. 11. Motor o objeme 4, 6, 8, 12 valcov. 12. Upiť sa k smrti. 13. Objednať si niečo k pitiu. 14. Pripraviť sa k štartu. 15. Zúčastnili sa zahraničných brigád. 16. Musíme usilovať o nové prístupy. 17. Hrá na klavír. 18. Nechcete to po nás.

O

11. Preložte:

1. Vašek se učí zedníkem.
2. Dítě nemůže za své rodiče.
3. Sestra umí dobře německy.
4. Umím hrát na klavír.
5. Dal jí k narozeninám koťátko.
6. Rodiče dali bratra studovat.
7. Odešel studovat (na studie) do Prahy.
8. Nechtělo se mi pracovat pro druhé.
9. Našli se lidé, které to zaujalo.
10. Nic nového neříkal.

Č

12. Výrazy v zátvorkách dajte do správneho tvaru:

1. Dosáhl velmi (dobré výsledky).
2. Vážím si (takoví lidé).
3. Teď se učím (fyzika).
4. Musíme dbát (pokyny průvodce)
5. Nevšímej si (ty řeči).
6. Zanechejte (všechny spory).
7. Nelituji (toto rozhodnutí).
8. Užíváš (vitamín C)?
9. Užívali jsme (volné dny).
10. Dlouho jsme se smáli (ten vtip).
11. Věra hraje na (flétna).

O

13. Preložte do slovenčiny bez kontaktných syntaktických javov:

1. Vstával zívaje.
2. Přibližovali se k nám, ani o tom nevědouce.
3. Spěchala tam, jsouc zvědava, jak to dopadne.
4. Na jeho strnisku není znát, že by byla neděle.
5. Paní Nováková, kde jste byla v poledne?
6. Pavel na ni čekal, stoje na prahu dveří.
7. Koupila jste si Slovník spisovného jazyka českého?
8. Byl osobně ve Státním úřadě plánovacím v Praze.
9. Jak krásná je naše vlast!
10. Horolezec dosáhl vrcholu.
11. Bylo jí pětadvacet.
12. Odešel, aniž by se najedl.
13. Zboží nemůže mít hodnotu, aniž je užitečné.
14. Nastala noc, kdy gestapo honilo studenty po celé Praze.
15. Zápas se konal právě v ten pátek, kdy byl zaneprázdněn důležitými věcmi.

Č

14. V uvedených vetách určite všetky diferenčné javy medzi češtinou a slovenčinou:

1. U pivovaru se dejte doleva.
2. Problém byl zanedlouho vyřešen.
3. Kdykoliv jsem ho spatřil, vzpomněl jsem si na jeho matku.
4. Jakmile bylo vzpomenu Krumlova, vynořila se vzpomínka na posledního Rožmberka.
5. Ale ještě dříve než vešel, upoutal ho sběh lidí.
6. Kluk zajiskřil očima.
7. Rychtářka se změnila v sloup.
8. Byl mučen gestapem.
9. Beskydské ženy trpívají kupodivu zhusta bolestmi hlavy.
10. Vesnické společenství nás vychovávalo stejně jako máma.
11. Blízcí příbuzní projevují smutek i tím, že se oblékají černě.
12. A co se týče stravy, tak já jím jako dravec.
13. Aniž se nadáli, byli na místě.
14. Nedovedla projít stájí, aby se nepomazlila se vším tvorstvem kolem.
15. Tisíckrát jsem zaťal zuby, až skřípaly.
16. Ty dva svazky splynuly v takovém radostném souznění, až mi srdce poskočilo.
17. Nechal ho utéci bez jediného slova.
18. Zbledl závistí.
19. Byl zatčen pro krádež.
20. Kralevic nemohl z té princezny ani oči spustit, jak byla krásná.

O

15. Nasledujúce vety preložte do slovenčiny:

1. Ale copak, něco se stalo?
2. Copak se to smí?
3. Copak teď, počkej v lednu!
4. Copak já za to můžu?
5. Ale co, snad nebude tak zle.
6. Kéž by se to bylo nestalo.
7. Kdyby tak zapršelo.
8. Kdybys tak měl pravdu.
9. Kdyby tě tak kráva kopl.
10. Dal ti zkoušku? Kdepak!
11. Kdepak, já to nebyl, já to neudělal.
12. Ale kdepak, co si o mně myslíte?!
13. Říkal to tak, že ano?
14. Jenom neusni.
15. Jen tam jdi.
16. Jenom abych se nespletla.
17. Měl jsem jen stovku.
18. Kdyby už přijeli – nemůžu se jich dočkat.
19. Kdyby aspoň napsal nebo zatelefonoval!
20. Ať nekouří!
21. Ať už dá pokoj.
22. Ať mi všichni vlezou na

záda. 23. Necht' se ukáže, na čí straně je pravda. 24. No to snad ne. 25. No jestli chceš, tak ti to řeknu. 26. No tak, vrať mi to a nezlob. 27. No ano, opravdu jsme s ní mluvili. 28. No tak pojd'. 29. Když budeš mít dobré známky, tak možná.... No já nevím. 30. No tak , ukaž mi to. 31. No tak se nezlob. 32. Bohudík jsme zdraví. 33. Vždyť jsem to říkala. 34. Vždyť to je dobře. 35. Vždyť nic neříkám. 36. Nespěchej, vždyť to má čas. 37. Prý máte vnučku. 38. Vrátiš se brzo, že? 39. Vždyť jsem si to **KM** mysl^ela! 40. Měla jsem pravdu, že ano! 41. Zůstanu asi týden u rodičů. 42. Přišlo jich asi deset. 43. Bohužel vám nemohu vyhovět. 44. Když od nás odcházel, dokonce pozdravil. 45. Jistě jste si text předem přečetli. 46. Však to doženeme. 47. To bylo myslím jinak. 48. Tak co mi řeknete? 49. Prosím, posaďte se. 50. Notak pojd' už konečně. 51. Tak to bychom měli, že ano? 52. Ani jste si to nepřečetla, že?

10. LEKCIA

SLOVOTVORBA A ROZDIELNA LEXIKA

Slovná zásoba obidvoch jazykov sa rozširuje predovšetkým odvodzovaním, t. j. pridávaním predpôň (*čítať* → *do+čítať*), prípon (*bežať* → *bež+ec*) a koncoviek (*skala* → *skál+ie*) k slovnému základu, v menšej miere skladaním, čiže spojovaním niekoľkých slovných základov (*čierno+biely*) a skracovaním (*zoologická záhrada* → *zoo*). Odvodeniny sa tvoria aj z viacslovných pomenovaní univerbizáciou (*diplomová práca* → *diplomovka*). Pri tvorení slov sa často mení forma slovného základu pod vplyvom morfému (pozri 3. lekciiu). Vo väčšine prípadov sa oba jazyky v tvorení slov okrem fonologických rozdielov zhodujú, preto budeme uvádzať iba slovenské príklady, len pri rozdieloch uvedieme viac príkladov v obidvoch jazykoch. V slovenčine a češtine sa odvodzovanie realizuje afixmi (príponami, predponami), ktoré sú: a) hláskoslovne aj slovotvorne zhodné, napr. *divák, nosič, podstatný*; b) slovotvorne zhodné, ale hláskoslovne, pravopisne alebo výslovnostne odlišné, napr. *učiteľ, sudca, medzičas, kultúra, humanizmus*; c) slovotvorne sú odlišné, napr. *úctovník*.

10.1. ZHODNÉ AFIXY

- **Substantívne názvy:**

činiteľov a konateľov: -č *hasiť* → *hasič*, *říditi* → *řidič* -ec *choditi* → *chodec*, -ník *tlmočiti* / *tlmočiti* → *tlmočník* / *tlumočník*, *pracovati* → *pracovník*, *pomôcti* → *pomocník*, *kader* / *kadeř* → *kaderník* / *kadeřník*; -ák: *škola* → *školák*, *kouřiti* → *kuřák*;

výsledkov deja: -ka *podložit* → *podložka*, -Ø *oznámit* → *oznam*;

nástrojov: -č *vysávat* → *vysávač*, *odkazovati* → *odkazovač*; -čka *žehlit* → *žehlička*; -ka *osušiti* → *osuška*; -ik *tíct* → *tlačik*, -ák *vrtati* → *vrták*, *šroubovati* → *šroubovák*;

nositeľov vlastností: -ec *starý* → *starec* / *stařec*; -ík *mladý* → *mladik*, -ák *hlúpy* / *hloupý* → *hlupák*, -ač *fúzati* → *fúzač* / *vousáč*; -och *biely* → *beloch* / *běloch*, -ka *čiernovlasý* → *čiernovláska* / *černovláska*;

obyvateľov: -an *Čína* → *Číňan*, *Chile* → *Chil'an*, *Kanada* → *Kanaď'an*, *Malta* → *Malt'an*, *Praha* → *Pražan*, *Košice* → *Košičan*; -ec *Japonsko* → *Japonec*, *Piešťany* → *Piešťanec*;

miest: -ník *ryba* → *rybník*, -ina *nízky* → *nížina*, -Ø *suchý* → *súš* / *souš*;

dejov: -Ø *zakázati* → *zákaz*, *naraziti* → *náraz*, *dokázati* → *dôkaz*, *vystúpiť* → *výstup*, *uviesť* → *úvod*, -a *hrať* → *hra*, -ka *hádati sa* → *hádky*, *rozlúčiti sa* → *rozlúčka*; -ačka *lyžovati sa* → *lyžovačka* -ba *strieľati* → *strelba* / *střelba*;

vlastností: -ota *dobrý* → *dobrota*, *nahý* → *nahota*, -oba *biely* → *bieloba* / *běloba*, *chorý* → *choroba*, -ka *vysoký* → *výška*, *dlhý* → *dĺžka* / *délka*;

prechýlené (feminatíva a maskulinatíva): -ka *doktor* → *doktorka*, *Čech* → *Češka*, -á (adjektívne priezvisko): *Novotný* → *Novotná*, -ová (od substantívnych priezvisk) *Novák* → *Nováková*, -ec *srna* → *srnec*, *vdova* → *vdovec*;

deminutíva a expresíva: -ík *kôš* → *košík*, *chlieb* → *chlebič*, *stól* → *stolík*, -íček *kôš* → *košíček*, -ka *hlava* → *hlávka*, *ruka* → *rúčka*, *noha* → *nôžka*, -ička *hviezda* → *hviezdička*, *hlava* → *hlavička*, *ruka* → *ručička*, *noha* → *nožička*, -ko *drevo* → *drievko*, *znamenie* → *znamienko* / *znaménko*, *koleno* → *kolienko*, *srdce* → *srdiečko*, -ečko *mesto* → *mestečko*, -íčko *pole* → *poličko*; -uška *Marta* → *Martuška*;

augmentatíva: -isko *chlap* → *chlapisko*, *pes* → *psisko*;

kolektíva: -stvo/-tvo *šaty* → *šatstvo*, *vtáky* → *vtáctvo*, *rastliny* → *rastlinstvo*, *roľník* → *roľníctvo*;

tvorenie substantív z čísloviek: -ka *dvoje* → *dvojka*, *troje* → *trojka*, *dvesto* → *dvojstovka*, *tristo* → *trojstovka*, *šesť* → *šestka*, *deväť* → *deviatka* / *devítka*, *desať* → *desiatka* / *desítka*, *dvadsať* → *dvadsiatka* / *dvacítka*, *dvanásť* → *dvanástka* / *dvanáctka*, *sto* → *stovka*, -ička *sedem* → *sedmička*, *osem* → *osmička*, -ina *šesť* → *šestina*, *osem* → *osmina*, *päť* → *pätina* / *pětina*, *tretí* → *tretina* / *třetina*, *štvrtý* → *štvrtina* / *čtvrtina*.

- **Adjektívne pomenovania:**

individuálne privlastňovacie: -in, -ina, -ino *matka* → *matkin* / *matčín*, druhové privlastňovacie: -í *človek* → *človečí*, *krava* → *kraví*,

vzťahové adjektíva vyjadrujúce spolupatričnosť, pôvod, nápadnú vlastnosť a podobnosť: -ový *lietadlo* → *lietadlový*, *ocel'* → *ocel'ový*, *štvorec* → *štvorcový*, *dážď* → *dažd'ový*, -ský/-sky / -ký / atický *študent* → *študentský*, *žena* → *ženský*, *kôň* → *konský*, *cudzinec* → *cudzinecký*, *Amerika* → *americký*, *dráma* → *dramatický*, *téma* → *tematický*, -atý *brucho* → *bruchatý*, -natý *skala* → *skalnatý*, -itý *kopec* → *kopcovitý*, *drevitý*, -istý *kameň* → *kamenistý*, -ivý/-avý *dážď* → *daždivý*, *diera* → *deravý*;

vzťahové adjektíva vyjadrujúce schopnosť, náchylnosť, záľubu: -avý *žrat'* → *žravý*, -(n)livý *zabudnúť* (*zapomnúť*) → *zábudlivý*, -ačný *vystatovať sa* → *vystatovačný*,

vzťahové adjektíva vyjadrujúce účel: -cí *čerpať* → *čerpací*;

vyjadrujúce zoslabenie alebo zosilnenie vlastnosti: -kavý *zelený* → *zelenkavý*, -ánsky *veliký* → *velikánsky*, -ičký *malý* → *maličký*, -inký *malý* → *malinký*.

- **Numerálne pomenovania:**

ordináliá: -ý *sto* → *stý*, -tý *štyri* → *štvrtý*, *nula* → *nultý*, -etí *tri* → *tretí*;

kolektíva: -oje *dva* → *dvoje*, *tri* → *troje*, *oba* → *oboje*, -ero *tisíc* → *tisícero*, *viac* → *viacero*.

Pri tvorení jednotlivých druhov čísloviek sa využíva transflexné aj sufixálne tvorenie skupinových a radových čísloviek od základných a druhových čísloviek od skupinových čísloviek. Pri derivovaných číslovkách sú pravidelné alternácie V/V' a ľ/t (pozri 3. lekciiu).

- **Adverbiá** odvodené z adjektív: -e *dobrý* → *dobre*, -o *dlhý* → *dlho*, -y *vedecký* → *vedecky*, *filozofický* → *filozoficky*. Na tvorenie adverbií od adjektív má slovenčina aj čeština rovnaký repertoár sufixov: S -o, -e, -y, Č -o, -e, (ě), -y. Rozdiel je však v ich využití, lebo v slovenčine je najfrekvencovanejší sufix -o, v češtine mu zodpovedá sufix -e v tých adverbiách, ktorých kmeň je zakončený na velárne spoluhlásky *k*, *h*, *ch*, ale aj v iných prípadoch: *sladko*, *dlho*, *placho*, *hlucho*, *múdro*, *smelo*, *sviežo*, *cudzo*, *nemo* – *sladce*, *dlouze*, *plaše*, *hluše*, *moudře*, *směle*, *svěže*, *cize*, *němě* a iné. V češtine tu býva v niektorých odvodeninách popri sufixe -o aj sufix -e. Medzi týmito tvarmi je potom významový rozdiel: tvary na -o majú konkrétny priestorový a časový význam, kým tvary na -e majú prenesený význam, porov. *bydlí blízko* – *blízce příbuzný jazyk*, *díval se na ni dlouho* – *díval se na ni dlouze*.

V slovenčine je sufix -o častý aj v iných typoch (*ružovo*, *surovo* – *růžově*, *surově*). V obidvoch jazykoch sa sufix -e vyskytuje pri adverbiách, ktoré vznikli z adjektív so sufixom -ný: *odvážne*, *denne*, *pekne*, *vulgárne* – *odvážně*, *denně*, *pečně*, *vulgárně*, ale iba *lacno*, *rovno*, *dávno* – *lacinolacině*, *rovně*, *dávno*.

Prípona -e, v češtine -e (-ě) sa vyskytuje aj pri adverbiách odvodených od adjektív na -itý, -lý a -ový (*ojedinele*, *dokonale* – *náležitě*, *složitě*, *časově*, *dokonale*, *ojediněle*), slovenčina tu má však na rozdiel od češtiny niekedy aj dubletné tvary na -o, porov. *náležite* / *náležito*, *časove* / *časovo*.

Sufixom -y sa v oboch jazykoch tvoria adverbá od adjektív na -ský a -cký: *spoločensky, bratsky, vedecky, herecky – spoločensky, bratrsky, vedecky, herecky*.

Adverbá môžu byť odvodené aj z adverbií: *späť → spiatky / zpátky*.

- **Odvodzovanie substantív a adjektív hláskoslovne aj slovotvorne zhodnými predponami:** *pa- vedec → pavec, pseudo- veda → pseudoveda, po- menší → pomeší, praotec → praotec, ultra- ľavý → ultraľavý, fialový → ultrafialový, spolu- (spoločná existencia): žiak → spolužiak*. Význam predpôn často korešponduje s predložkami: *bez- motorový → bezmotorový, nad- poručík → nadporučík, pod- plukovník → podplukovník, proti- jed → protijed*.

Kombinované odvodzovanie majú niektoré substantíva a adjektíva odvodené z predložkových spojení (*pod päťou, bez nádeje, na brehu, bez zubov*), a to súčasne predponou i príponou (*beznádejný*), eventuálne predponou a koncovkou (*nábřežie, bezzubý*).

- **Verbá** sa odvodzujú nepredložkovými predponami (*vy-, vz-*) a predložkovými prefixmi (*do-, na-, o, po-, u-, za-*), napr. miestne a smerové, časové, spôsobové významy: *nalepiť, otočiť, poliať, ulomiť, vyletieť, vziať sa, zaskrutkovať (zašroubovať); dostavať, pozbierať, pospať si, vyplakať sa*.

Prefixy môžu meniť vid a priebeh deja: zmena nedokonavého vidu na dokonavý: *písať → napísať, robiť → urobiť, volať → zavolať*; počiatková fáza (inchoatíva), konečná fáza (finitíva): *kvitnúť → rozkvitnúť, planúť → vzplanúť, páliť → zapáliť; čítať → dočítať, študovať → doštudovať*.

Súčasne predponou *po-* a príponou *-áv-* sa tvoria slovesá vyjadrujúce prerušovaný dej (*chechtať sa → pochechtávať sa, plakať → poplakávať*). Desubstantívne a deadjektívne slovesá sú tvorené predponou a koncovkou: *odblaniť, spomaliť, osprostieť, omladiť, ožobrať, zamúčiť, obnažiť sa*.

- **Pronominá** sa odvodzujú zo zámen hlavne prefixálne a postfixálne: prefixálne indefinitá: *všelikto – všelikdo, všeličo – všelico, všelicos, , všelikde – všelikde*; negatíva: *nikto – nikdo, nič - nic, nijaký, nikde, nikdy*; neflektivne interogatívne zámená: *nakedy – nakdy, odkedy – odkdy, dokedy – dokdy*; postfixálne indefinitá: *ktosi – kdosi, čosi – cosi, kdesi, kedysi, kamsi*; postfixálne determinatíva: *tento, tamže, tenže*.

10.2. ODLIŠNÉ AFIXY

10.2.1 HLÁSKOSLOVNE, ORTOEPICKÉ ALEBO ORTOGRAFICKÉ ODLIŠNOSTI

- **Substantívne názvy:**

činiteľov a konateľov: *-teľ/-tel: učiť → učiteľ / učitel; -ca/-ce: zastúpiť → zástupca / zástupce; -ár(-iar) / -ař (-ář): liečiť → lekár / lékař, fajčiť → fajčiar, piecť → pekáč / pekař, ryba → rybár / rybář; -ok / -ek svedčiť → svedok / svědek;*

výsledkov deja: *-ok / -ek ulomiť → úlomok / úlomek;*

nositeľov vlastností: *-áň / -án dlhý → dlháň / dlouhán, -ica / -ce železná dráha → železnica / železnice;*

obyvateľov: *-iak / -ák Poľsko → Poliak / Polák;*

miest: *-ište / -iště zápasit' → zápasíšte, létat → letiště -ňa / -na riaditeľ' → riaditel'ňa / řiditelna, -ovňa / -ovna práca / pracovať → pracovňa, kniha → knihovna, -nica / -ice pivo → pivnica (Č sklep) / pivnice;*

dejav: -nie / -ní *skloňovať* → *skloňovanie / skloňování*, *piecť / péct* → *pečenie / pečení*, -tie / - tí *šit' / šít* → *šitie / šítí*, -a / -e *chodiť* → *chôdza / chůze*;

vlastností: -osť / -ost *slabý* → *slabosť / slabost*, *rád* → *radosť / radost*, -stvo / -ství *bohatý* → *bohatstvo / bohatství*;

prechýlené názvy (feminatíva): -yňa / -yně *otrok* → *otrokyňa / otrokyně*, *svedok* → *svedkyňa / svědkyně*, -ica / -ice *učeň* → *učnica / učnice*, *čarodej* → *čarodejnica / čarodějnice*, *slon* → *slonica / slonice*;

deminutíva a expresíva: -ček / -eček *strom* → *stromček / stromeček*, -ik / -ek *vlak* → *vláček / vláček*, -áček / -áček *syn* → *synáček / synáček*, -ok / -ek *hlas* → *hlások / hlásek*, *vlas* → *vlások / vlásek*, -ôčka (-očka) / -ička *guľa* → *guľôčka / kulička*, *košeľa* → *košiel'ôčka*, -ätko / -átko *žriebä* → *žriebätko / hříbátko*, -atko / -átko *zvíra* → *zvieratko / zvířátko*;

augmentatíva: -izňa / -izna *baba* → *babizňa*;

kolektíva -ie / -í *kameň* → *kamenie / kamení*, *trň* → *trnie / trní*;

prevzaté slová odlišujúce sa pravopisom sufixov (porov. 2.2.2.3): -úra / -ura *štruktúra* – *struktura*, -ón / -on *štadión* – *stadion*, -izmus / -ismus *humanizmus* – *humanismus / humanismus*;

iné typy: pred- / před- *zápas* → *predzápas / předzápas*, *podpäťok / podpäťok*; -ing / -ink *tréning* – *trénink / tréning*, *mítting* – *mítink*.

- **Adjektívne pomenovania:**

privlastňovacie od životných maskulín: -ov / -ův *otec* → *otcov, otcova, otcovo / otcův, otcova, otcovo*,

vyjadrujúce schopnosť: -teľný / -telný *pochopiť* → *pochoпитeľný / pochopitelný*,

modifikujúce zoslabenie alebo zosilnenie vlastnosti: -učký / -ičký / -oučký -unký / -ounký: *milý* → *milučký*, *chudý* → *chudičký*, *tichý* → *tichoučký*, *tenký* → *tenunký*, *hezký* – *hezounký*.

- **Numerálne pomenovania, a to ordináliá a kolektíva:**

-y / -ý *päť* → *piaty / pátý*, *šesť* → *šiesty / šestý*, *osem* → *ôsmy / osmý*, *trinásť* → *trinásty / třináctý*, -ty / -tý *milión* → *miliónty / miliónty*; -i / -í *tisíc* → *tisíci / tisící*; -oro / -ero *štyri* → *štvoro, desat' → desatoro / desatero*.

- **Adverbiá** odvodené z adjektív: -e / -ě *denný* → *denne / denně*.

- **Verbá** sa tvoria v slovenčine príponami -ovať, -núť, -ieť, -iť, -ať, prípadne rozšírenými príponami -inkať, -ievať, -ávať: *cest+ovať* – *cestovať*, a to od substantív: *cesta* → *cestovať / cestovat*, *kráľ* → *kraľovať*, *stôl* → *stolovať*, *drôt* → *drotovať*, *hospodár* → *hospodáriť / hospodářit*, *rozum* → *rozumieť / rozumět*, *kupec* → *kupčiť*, *leňoch* → *leňošit'*; od adjektív: *starý* → *starnúť*, *šedivý* → *šedivieť*, *zelený* → *zelenat' sa, zelenieť*, *suchý* → *sušiť / sušit*, *dražieť*; od interjekcií: *bú* → *bučať / bučet*, *žblnk* → *žblnkať / žblňkať*; od iných slovies, napr. opakovacie slovesá: *chodiť* → *chodievať / chodívat*; v rámci vidotvorby zmena dokonavého vidu na nedokonavý: *minúť* → *míňať / míjet*, *vyniesť* → *vynášať / vynášet*, *vrátiť* → *vracať / vracet*, *vyhladiť* → *vyhládzať / vyhlázet*, *spustiť* → *spúšťať / spouštět*.

- **Odvodzovanie predponami** pri substantívach a adjektívach, ktoré sú hláskoslovne nezhodné a slovotvorne zhodné: ne- *súhlas* → *nesúhlas / nesouhlas*, *jasný* → *nejasný*, sú- / sou- *tok* → *sútok / soutok*, *držať* → *súdržný / soudržný*. Význam predpôn korešponduje s predložkami: medzi- / mezi- *hra* → *medzihra / mezihra*, pred- / před- *zápas* → *predzápas / předzápas*.

- **Verbá** sa odvodzujú hláskoslovne nezhodnými a slovotvorne zhodnými nepredložkovými predponami (roz-/rozo-) a predložkovými (do-/ dô-, nad- / nado-, od- / odo-, pred-/predo-, pri-, s-/ z-, porov. 2.2.2.2.); prefix pre- má dva české ekvivalenty pro-, pře-), napr. miestne a smerové, časové, spôsobové významy: *rozhodiť, rozobrať, dôjsť, nalepiť, napísať, odohnať, podpísať, prebodnúť, preskočiť, predbehnúť, privolať, sčervenáť, prespať (prospat), predvídať, prepracovať (propracovat), prekričať, prisoliť*.

- **Pronominá** sa odvodzujú zo zámen hlavne prefixálne a postfixálne: prefixálne indefinitá: nie- / ně-: *niekto, niečo, nejaký, niektorý, niekde, niekedy, niekoľko; nejaký – nějaký*; postfixálne indefinitá: -koľvek / -koliv *ktokoľvek – kdokoli(v), čokoľvek – cokoli(v), ktorýkoľvek – kterýkoli(v), kamkoľvek – kamkoli(v)*; postfixálne determinatíva: -hl'a / -hle *tenhl'a – tenhle, tuhl'a – tuhle*, Kompozitné sú typy: *bohviečo – bŕhvico, bohviečí – bŕhvíči, bohviekam – bŕhvikam, bohviekto – bŕhvikdo, bohviektorý – bŕhvikterý, zriedkakedy – zřídka kdy, kdekto – kdekdo*.

10.2.2 SLOVOTVORNÉ ODLIŠNOSTI

- **Substantíva:**

Slovenčina nemá v tom istom derivačnom význame ako čeština sufixy pre názvy činiteľov -čí, -a, -ní, -l, -as, -ous. Namiesto substantívneho sufixu -čí je v slovenčine sufix -ca: Č *průvodčí* – S *sprievodca*, Č *rozhodčí* – S *rozhodca*, Č *mluvčí* – S *hovorca*. Českým substantívam typu *nemluva, neposeda* zodpovedajú substantizované adjektíva *nezhovorčivý, neposedný*, resp. substantíva *mumák, neposedník*. Substantívam na -l, -as, -ouš zodpovedajú v slovenčine väčšinou spojenia substantíva a adjektíva alebo sufixy -aj, -oš (Č *brumlal* – S *brbloš, táraj*, Č *klid'as* – S *pokojný člověk*).

Českým adjektíválnym substantívam utvoreným sufixom -ní / -ný zodpovedajú v slovenčine substantíva so sufixom -ník/-níčka: Č *pokladní* – S *pokladník / pokladnička*, Č *strážný* – S *strážnik*, Č *vrátný* – S *vrátnik*, Č *účetní* – S *účtovník/účtovníčka*.

Sufix -ník, -ík môže korešpondovať so slovenskými sufixmi: -ár (Č *kominík* – S *kominár*), -ista (Č *varhaník* – S *organista*), -ok (*rohlík* – S *rožok*), ale aj opačne, slovenský sufix -ník môže korešpondovať s českým -ek (*námestník* – *náměstek*).

Prechýlené názvy (feminatíva a maskulinatíva) sa v oboch jazykoch tvoria tými istými sufixmi, ktoré sa však pri jednotlivých lexémach nemusia zhodovať a často sú zdrojom kontaktných slov, porov. *psychiater* → *psychiatřička*. Napr. sufix -ice zodpovedá slovenskému sufixu -ica (Č *lvíce* – *levica*), ale niekedy zodpovedá slovenskému sufixu -níčka (Č *zdravotnice* – S *zdravotnička*, Č *odbornice* – S *odbornička*, Č *úřednice* – S *úradnička*, Č *tajemnice* – S *tajomnička*, Č *číšnice* – S *čašnička*). Oba jazyky sa zhodujú v sufixe -yně a -yňa (Č *umělkyně* – S *umelkyňa*), ale niekedy českému sufixu -yně zodpovedá sufix -níčka, -ka (Č *předsedkyně* – S *predsednička*, Č *náměstkyně* – S *námestnička*, Č *žákyně* – S *žiačka*, Č *přítelkyně* – S *priateľka*). Slovenský sufix -ička môže korešpondovať s českým sufixom -ka (*filologička* – *filoložka, psychologička* – *psycholožka*).

Raritné je slovenské maskulinatívum so sufixom -oň *striga* – *strigoň*.

Deminutíva a expresíva majú málo rozdielov: Č *tetinka* – S *tetuška*, Č *tatínek* – S *ocinko*. V slovenčine je pri životných maskulínach častý sufix -ko: *Janko, Jurko, dedko, ocko, Miško*.

Raritný je slovenský sufix -ovci na pomenovanie príslušníkov tej istej rodiny: *Novákovci*, v češtine mu zodpovedá plurál adjektíva *Novákovi*.

Sufix -an je pri tvorení obyvateľských mien v češtine takmer výlučný a korešponduje so slovenským sufixom -an (*Pražan, Brňan, Nítran*), ale častejšie so sufixom -čan (*Bratislava – Bratislavčan, Moskva – Moskovčan*), ktorý je dominantný v slovenčine (Č *Prešovčan – Prešovčan, Žilina – Žilinčan, Austrálie – Austrálčan, Bratislava – Bratislavčan, Moskva – Moskovčan, Varšava – Varšavčan*).

Názvy nástrojov sú väčšinou hláskoslovne aj slovotvorne zhodné, v oboch jazykoch existuje sufix -dlo (*umývat' → umývadlo, lietať → lietadlo*), ale slovenský sufix -dlo zodpovedá často aj českému sufixu -tko (Č *tlačítka – tlačidlo, sluchátka – slúchadlo, párátko – špáradlo, lehátka – ležadlo, měřítka – meradlo*), sufix -dlo korešponduje aj s českým -ník (*cedit' – ceditlo / cedník*); český sufix -dlo korešponduje výnimočne s príponou -ina alebo -eň: (v spojení s iným motivantom: Č *zavazadlo – batožina, prádlo – bielizeň*); sufix -tko je v slovenčine len slove *pravítka*.

V oboch jazykoch existujú na pomenovanie miest sufixy -ište / -iště a -isko, zhodne sa používajú v sémanticky odlišných lexémach: *stanovisko – stanovište/stanoviště, ohnisko – ohniště* atď. Vo všeobecnosti platí, že v češtine sa častejšie používa sufix -iště a v slovenčine sufix -isko: Č *koupaliště – S kúpalisko, pískoviště – S pieskovisko, jeviště – S javisko, mraveniště – S mravenisko, smetiště – S smetisko, hřiště – S ihrisko*; ale zhodne v oboch jazykoch: Č *nástupišťe – S nástupište, učiliště – učilište, prameniště – pramenište, zápasišťe – zápasiste*. Sufix -sko na označenie štátov sa používa zhodne (*Maďarsko, Slovensko, Nemecko – Německo*), v slovenčine aj ako jediný ekvivalent českých toponým typu *Francie (Francúzsko, Taliansko, Anglicko, Belgicko)*, v slovenčine sa tento sufix na označenie okolia mesta využíva menej (Č *Ostravsko – S okolie Ostravy, Chebsko – S okolie Chebu, Trnavsko – S okolie Trnavy*) a v češtine je zriedkavý vo význame miesta, kde sa pestuje plodina (*kapustnisko – zelné pole*).

Slovenskému sufixu -áreň / -iareň (*čakať → čakáreň, čistiť → čistiareň, cukor → cukráreň*) zodpovedá český sufix -árna: *cukráreň – cukrárna, kaviareň – kavárna, poslucháreň – posluchárna*.

Na označenie názvov jazykov sa v oboch jazykoch používa sufix -ina, pred ktorým sú alternácie *sk/šť' a ck/čť'*, a to v češtine dôsledne (okrem výnimky *němčina*), napr. *anglický → angličtina, slovenský → slovenština*. V slovenčine platí podobné pravidlo ako v češtine pre odvodzovanie od adjektív na -cký, ale pri adjektívach na -ský iba vtedy, keď sa základ končí na sykavku (okrem *polština, čínština*), napr. *angličtina, ruština, francúzština*. V ostatných prípadoch sa v slovenčine tvoria názvy jazykov pomocou sufixu -čina (*slovenský jazyk – slovenčina, nórčina, arabčina, švédčina, maďarčina, bulharčina, ukrajčina*).

Niektoré abstraktá, ako názvy vlastností utvorené príponou -ost'/-ost sa v oboch jazykoch odlišujú motivujúcim slovom: S *epický → epickosť, epično – epičnost, špecifický → špecifickosť, speciřično – speciřičnost*.

Slovenský sufix -stvo korešponduje s českým sufixom -stvo, ak ide o hromadné podstatné mená (*obyvatel'stvo, řatstvo*), ale častejšie korešponduje so sufixom -ství, ak ide o abstraktá (*bohatstvo, tajemstvo, prvenstvo – bohatství, tajemství, prvenství*).

Tvorenie substantív z čísloviek sa niekedy nezhoduje: -orka *pätoro → pätorka / päťka, -ovka dvesto → dvojstovka / dvoustovka, řtyristo → řvorstovka / řtyřstovka, päřsto → päřstovka päřstovka, -otka jeden → jednotka / jednička, -ovica pol → polovica / polovina*.

Nezhody sú aj v prefixoch: *nadřas – přesřas, podpředseda – místopředseda, odbor – obor, nadřaznosť – řnavznosť, oplatiť – odplatiť*. Predpona pra- sa používa v češtine aj v slovenčine: *prales, prateta, praotec*, niektorým českým slovám s touto predponou však zodpovedá príslovka *vel'mi* alebo *celkom*: *vel'mi málo – pramálo, vel'mi řudný / řivný* –

prapodivný, celkom obyčajný – praobyčejný. Predpona *při-/pri-* sa používa v češtine aj v slovenčine: *priveľa – príliš* a niekedy korešponduje *priveľmi – prespríliš*, ale často slovenským slovám s touto predponou zodpovedá príslovka: *privčas – príliš brzy*.

• Adjektíva

Adjektívny sufix *-čí*, resp. sufix *-ěný, -í* zodpovedá v slovenčine sufixu *-ový/-ivý*: *Č tvůrčí – S tvorivý, dílčí – čiastkový; lněný – ľanový, výchozí – východiskový*.

Pôvodný český adjektívny sufix *-lý* sa udomácnil v niektorých slovenských slovách: *znalý, zúfalý, umelý, plynulý, minulý*, často mu však v slovenčine zodpovedajú sufixy *-tý* a *-ný*: *rozkvitnutý – rozkvetlý, opitý – opilý, rodený – rodilý, zdrobnený – zdrobnělý, prestarnutý – přestárly, přešedivený – prošedivělý, vzniklý – vzniknutý*.

10.2.1.1 Slovenskej adjektívnej prípony *-ný/-ny* zodpovedá v češtine sufix *-ný* aj *-ní*, porov. *živelní pohroma – živelný odpor*.

Odvođené z cudzích slov	Odvođené z domácich slov		
	relačné zo substantív	kvalitatívne	deverbatívne
kulturní	jižní	pyšný	viditelný
relační	střední	pilný	pominutelný
kvalitativní	ruční	silný	uskutečnitelný
deverbativní	lodní	pěkný	zmařený
organizační	záhradní	příjemný	vyhojený
individuální	křesťní	pohodlný	příslušný
literární	mezinárodní	propastný	vztažný
normativní	bezpečnostní	dostatečný	nádejný
revoluční	jízdní	mohutný	lovný
internacionální	sváteční	zelený	řešený
konkrétní	lesní	vzájemný	ozdobný
múzejní	zimní	společný	vábný
propriální	školní	jednotný	dovedný
ideální	okolní	různý	možný
moderní	stolní	plnotučný	ohebný
firemní	zemní	darebný	zodpovědný
barolní	denní	zlobný	týraný
reální	večerní	mocný	prodaný
speciální	okresní	věčný	napsaný
neutrální	západní	hlučný	mluvený
agrární	OKREM LÁTOK A	svobodný	chycený
literární	TERMÍNOV: hedvábný,	černý	zasycený
elementární	uhelný, plynný, kamenný,	šťastný	nakroucený
interní, externí	nerostný, ovocný, vzdušný,	půvabný	měrný
efektní	fosforečný, dusičný, dřevěný;	tajný	nezvěstný
efektivní	slovný, jazykovědný, slovesný	závratný	záchranný
adjektivní	slovotvorný, dvojjazyčný,	obyčejný	nevratný
adverbiální	slabičný, větný, příslovečné	záhadný	převratný
verbální	určení ...	násilný	pohřešovaný

Ak ide o akostné adjektívum, je v češtine *-ný* (*obecný, srdečný, prodejný, pěkný, krásný – krásny*), ak ide o vzťahové prídavné meno, je sufix *-ní*, (*obecní, prodejní, racionální – racionální, státní – štátny, hlavní, lesní, jarní, srdeční, oční, hrudní, žaludeční*). Prídavné mená s príponou *-ní* vyjadrujú často vzťah a odpovedajú na otázku *ktorý?*, adjektíva s príponou *-ný* označujú vlastnosť a odpovedajú na otázku *aký?*: *prodejní doba – prodejný člověk (co se prodává), zábavní místnost – zábavný člověk, životní zkušenost – životná postava, obecní les – obecný prospěch, početní úkol – početná účast*.

Vzťahové (relačné) adjektíva sa v češtine tvoria príponami *-ský, -cký, -ový, -ný, -ní*. Ich použitie nie je presne vymedzené, od daného substantíva sa niekedy tvoria adjektíva: 1. bez významového rozlíšenia (*holeňová aj holenní kost*); 2. s významovým rozlíšením: *-ový, -ný*:

*cihlový sýr – cihelná zeď, kyselina sírová – sirný zápach, vetrové bonbóny – větrný mlýn, vzduchová bublina – vzdušná místnost; -ový, -ní: nosové hlásky – nosní dutina, strojový papír – strojní inženýr, týlová komunikace – týlní kost; -ový, -ný, -ní: cukrová homole – cukerný prach – cukerní průmysl; srdcová dáma – srdeční sval – srdečný pozdrav; -ný, -ní: hrdelná hláska – hrdelní soud, zubné hlásky – zubní kaz, služebný duch – služební přísaha – v poslednom prípade je prípona -ný znakom archaizácie, dá sa to demonštrovať na príklade názvov ulíc: v Starom Meste v Prahe je *Kožná ulice* a v Libni *Kožní ulice*. Významové rozlišovanie adjektív pomocou prípon -ní a -ný však nie je pravidelné, porov.: *tělesný, mozolný* aj *oční, hrudní, žaludeční*.*

Najrozšírenejšie prípony desubstantívnych adjektív sú: -ní *lesní, jarní, srdeční*.; -ný: *kamenný, účelný, smutný*; -ský, -cký *mužský, vesnický*; -í *rybí, dívčí*; -ův, -in *bratrův, matčin*; zriedkavé prípony: -(n)atý *bradatý, bažinatý*; -itý, -ovitý *dřevitý, kopcovitý*; -ivý, -avý *červivý, dřavý*; -ěný *drátěný, lněný*.

- **Verbá**

Verbá sa môžu odlišovať v derivačnej morféme *sa*: *usilovat – usilovat' sa*.

- **Numeráliá**

Zriedkavo sa jazyky v derivácií nezhodujú: -aký: *dva → dvojaký / dvojí, tri → trojaký / trojí, oba → obojaký / obojí*. V češtine je pri vyšších číslovkách častejšie inverzné poradie jednotiek a desiatok, napr. Č *dvaadvacátý / S dvadsiaty druhý*, resp. iná forma komponentov: Č *dvoutisící / S dvojtisící*, Č *dvoumilióntý / S dvojmiliónty*, Č *pětitisící / S pättisící*, Č *pětimilióntý / S pättmiliónty*.

- **Adverbiá**

Výraznejší rozdiel je pri odvodzovaní z adjektív vzťahujúcich sa na mená národov: tu slovenčina okrem sufixu -y pridáva tiež predložku *po*: (*hovorí*) *po slovensky, po česky, po nemecky – (mluví) slovensky, česky, německy*. Analógiou vznikajú v slovenčine tvary aj pri iných výrazoch, napr. *po chlapsky, po priateľsky*, čo sa do češtiny prekladá ako *chlapsky / po chlapsku, po přátelsku*. Niektoré adverbiá sú svojím pôvodom ustrnuté bezpredložkové aj predložkové pády mien, porov. *celkom, úkosom, spamäti, spravidla, sčasti, nanič – celkem, úkosem, z paměti, zpravidla, zčásti, nanic*. Na rozdiel od slovenčiny sa uvedené zrazeniny píšu v češtine podľa pôvodu, nie foneticky ako v slovenčine. Povahu prísloviak majú aj niektoré ustálené spojenia: *stoj čo stoj, chtiac-nechtiac, koniec koncov – stůj co stůj, chtě nechtě, konec konců*. Niektoré typy odvodenín od slovík sa v češtine vôbec neuplatňujú: *idúcky, sediačky, ležiačky, pričasto, pridlho* a do češtiny sa prekladajú ako *za chůze, cestou, vsedě, vleže, příliš často, příliš dlouho*.

- **Pronominá** sú v slovenčine bohatšie, porov. prefixálne indefinitá: *bárs kto, bárs čo, bárs aký, bárs ktorý, bárs kde, bárs kedy; dakto, dačo, dajaký, daktorý, dakde, dakedy, dakol'ko; hocikto, hocičo, hocijaký, hociktorý, hocikde, hocikedy; podaktorý, poniektorý; vol'a-: vol'akto, vol'ačo, vol'aktorý, vol'akde, vol'akedy*; rozdielne sa modifikujú niektoré zámená, napr. *kdopak – ktože, copak – čože*.

10.2.1.2 Rozdiely v tvorení slov sú aj možným zdrojom kontaktných slov, napr. *stredobod – střed, spravodajca – zpravodaj, bielizeň – prádlo, vzniknutý – vzniklý, zdobnený – zdobnělý, prešedivený – prošedlý, východiskový – výchozí, Kubátovci – Kubátovi, ihrisko – hřiště, pieskovisko – pískoviště, bydlisko – bydliště, námestník – náměstek, námestníčka – náměstkyňě, predsedníčka – předsedkyňě, obaračka – vinobraní, nadväznosť – návaznost, arabčina – arabština, maďarčina – maďarština, špáradlo – páratko, tlačidlo – tlačítko, telefónne slúchadlo – sluchátko, jednotka – jednička, štvorka – čtyřka, nadčas – přesčas, odbor – obor, Anglicko – Anglie, Francúzsko – Francie, Belgicko – Belgie ap.*

10.3. KOMPOZÍCIA

V slovenčine a češtine existuje v zásade dvojaký spôsob kompozície substantív a adjektív:

- spojenie niekoľko samostatných slovných tvarov (*trásenie sa zeme* → *zemetrasenie*, *milý Bohu* → *bohumilý*),
- spojenie niekoľko slovných koreňov pomocou spojovacej submorfémy (*veľké mesto* = *veľk+o+mesto*). Pritom môže byť k druhej časti zloženiny ešte pripojená prípona alebo koncovka (*Čierne more* – *čiern+o+mor-ský* – *čiernomorský* / *černomořský*; *rúbať drevo* – *drevo+rub+ač* – *drevorubač*; *merať plyn* – *plyn+o+mer+-Ø* – *plynomer* / *plynoměr*), *dva+farba/barva* – *dvojfarebný* / *dvojbarevný* aj *dvoubarevný*.
- V slovenčine sa predložky môžu skladať aj z troch komponentov, napr. spojenie dvoch predložiek (*ponad dom*, *popri ňom*, *ísť poza dom*, *stúpiť pomimo kameňa*, *povedľa kostola*, *spod rúk*, *šaty pred desiatich rokoch*, *spred záhrady* apod.), spojenie troch predložiek (*pozeráť sa sponad okuliarov*, *spod stola*, *spoza krikov*, *spored záhrady*, *spomedzi všetkých* apod.). Do češtiny sa prekladajú takéto spojenia väčšinou pomocou nezložených predložiek, ale tiež opisom: *nad dům*, *vedle něho*, *ísť za domem*, *stoupnout vedle kamene*, *šaty z doby před deseti lety*, *z místa před zahradou*, *z místa vedle kostela*, *dívat se přes brýle* / *přes obroučky brýlí*. (porov. 8.2.1.)

10.4. SKRACOVANIE

Iniciálové skratky vznikajú z počiatkových písmen viacslovných názvov (*Slovenská akadémia vied* – *SAV* / *Akademie věd České republiky* – *AV ČR*, *Európska únia* – *EÚ* / *Evropská unie* – *EU*, *Tatranský národný park* – *Tanap*, *Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV* – *JÚLŠ SAV*). V texte sú väčšinou nesklonné (*vstupujeme do EÚ*, *zmluva s EÚ* apod.). V hovorených prejavoch sa buď hláskujú (*USA* – [ú es á], *FF UK* – [ef ef ú ká]), alebo sa vyslovujú ako jedno slovo (*NATO*, *UNESCO*, *SAV*). Skratkové slová vznikajú spojením niekoľkých prvých písmen viacslovných názvov: *Vedecká grantová agentúra* → *VEGA* / *Grantová agentúra České republiky* → *GA ČR*, *Slovenská nafta* → *Slovnaft*, *Československá dopravná kancelária* → *Čedok*. Čítajú sa ako jedno slovo a začleňujú sa k vzorom substantív podľa zakončenia (fem. *VEGA* – vzor *žena*, mask. *Čedok* – vzor *hrad*). V texte sa skloňujú (*pracujem v Slovnafte*, *idem do Slovnaftu*). Skrátene slová vznikajú vypustením niekoľkých písmen z dlhšieho slova, pričom vypustená časť sa väčšinou nahradí príponou alebo koncovkou (*profesor* → *profák*, *televízia* → *telka*). Často sa tak tvoria domáce podoby krstných mien (*Miroslav* → *Miro*, *Katarína* → *Katka*). Niektoré skráteneiny sa príponou nedopĺňujú (*diskotéka* → *disko*, *limonáda* → *limo*, *zoologická záhrada* → *zoo*). Väčšina skráteneých slov má nespisovný, slangový charakter (*profák*).

10.5. SLOVNÍČEK NAJČASTEJŠÍCH SLOVENSKO-ČESKÝCH A ČESKO-SLOVENSKÝCH ROZDIELNYCH VÝRAZOV

Podľa výskumov F. Uhera (1990) existuje medzi češtinou a slovenčinou formálna a významová zhoda v textoch v rozsahu 38%, čiastočná zhoda 46%, komunikačne problémové lexémy predstavujú 16%. M. Sokolová (1991) zistila, že z 500 najfrekvencovanejších lexém je 230 (46%) úplne zhodných, 154 (30, 8%) lexém čiastočne zhodných a 116 (23, 2%) lexém celkom odlišných.

Slovenčina – čeština

alebo – nebo
ak nie – ne-li
apríl – duben
atrament – inkoust
august – srpen
bábika – panenka
bábka – loutka
bahniatka – kočičky
baňa – důl
baník – horník
baranina – skopové
bielizeň – prádlo
bocian – čáp
bodka – tečka
bodkočiarka – středník
bozk – polibek, pusa
brav – vepř
bravčové – vepřové
brest – jilm
cencúl – rampouch
ceruzka – tužka
cesto – těsto
cestovný poriadok – jízdní řád
cicavec – savec
cintorín – hřbitov
cieľník – hledí na pušce
cmar – podmáslí
čajka – racek
čaro – půvab, kouzlo
čerešňa – třešně
černica – ostružina
červený – rudý
čierne koren timer – pepř
čizma – holinka
čučoriedka – borůvka
čudovať sa – divit se
ďatelina – jetelina
dážďovka – žížala
debna – bedna
december – prosinec
desiata – přesnídávka
disciplína – kázeň
dojča – kojenec
drviť – drtit
dym – kouř
električka – tramvaj
farba – barva
február – únor
figliar – filuta
flaša – láhev
furman – vozka
garbiar – koželuh
gazda – hospodář
gajdy – dudy
georgína – jirina
golier – límec
gombík – knoflík
halušky – noky

Slovenčina – čeština

handra – hadr
hej – ano
hmla – mlha
homár – humr
horký – hořký
horúci – horký
horúčava – horko
hrab – habr
hrianka – topinka
huncút – čtverák
hurka, krvavnica – jelito
hydina – drůbež
chlopňa – klopa
chodník – stezka
chorľavý – churavý
chrbát – záda
chrbtica – páteř
chrobák – brouk
chrumkavý – křupavý
chudý – hubený; libový
chudnúť – hubnout
chýr – pověst
iskerník – pryskyřičník
íver – tříška
izba – pokoj
január – leden
jelša – olše
jeseň – podzim
jesienka – ocún
jún – červen
júl – červenec
kachle – kamna
kaleráb – kedluben
kapusta – zelí
konár – větev
zubná kefka – zubní kartáček
kázeň – kázání
kel – kapusta
klietka – klec
klíncec – hřebík
klinček – hřebíček; karafiát
kocka – kostka
kockový cukor – kostkový cukr
korčule – brusle
korčuľovať – bruslit
korytnačka – želva
kôrovec – korýš
kôstka – pecka
kôstkoviny – peckoviny
krajina – země
křdel – hejno
křkat – kuňkat (žába)
krívať – kulhat
kučeravý – kudrnatý
kúpele – lázně
kurence, kurčatá – kuřata
kúrit – topit
kvapel – krápník

lastúrník – mlž
lekvár – povidla (marmeláda, džem)
lienka sedembodková – slunéčko sedmitečné
ligotať sa – tŕpytit sa
ligurček – libeček
list – dopis
lopta – míč
lúč – paprsek
mačka – kočka
máj – kväten
machuľa – kaňka
marec – březen
margarétka, králik – kopretina
marhuľa – meruňka
márnomyseľný – ješitný
maternica – děloha
mäsiar – řezník
maškrta – pamlsek, dobrota
maškrtiť – mlsat
maškrtný – mlsný
maznáčik – mazel, mazlíček
medvedík čistotný – medvídek mýval
metla – koště
modlivka – kudlanka
morča – morče
moriak, morka, morča – krocan, krůta, krůtě
mravec – mravenec
mravčí – mravenčí
mrnčat', priať – vrnět
múr – zeď
nádcha – rýma
nadpivničný – nadsklepní
namáhavý – perný
naraňajkovať sa – nasnídat se
nástoječivý – naléhavý, neodbytný
nebohý – zesnulý, nebožtík
nečujný – neslyšný
nepárnokopytník – lichokopytník
nespratný – nesnášenlivý
nesúci – nevhodný, neschopný, nezpůsobilý
netvor – zrůda
nevädza – chrpa
nezábudka – pomněnka
nohavice – kalhoty
november – listopad
obarenina – opařenina
oblačit' sa – mračit se, chmuřit se
oblička – ledvina
oblok, okno – okno
odchod vlaku – odjezd vlaku
odsek – odstavec
ohovárať – pomlouvat
okabátit' – ošidit, oklamat
okolo – kolem
okuliare – brýle
okuliarník – brejlovec
október – říjen
olovrant – svačina
oplznuť – opelichat
organ – varhany

osihotieť, osihotený – osamět , osamělý
ostružlina – hoblina
otázny – problematický, sporný
otvorit' – zahájit
ostriež – okoun
páčit' sa – líbit se
paličkové písmo – hůlkové písmo
párny – sudý
parochňa – paruka
pásavka – mandelinka
pásomnica – tasemnice
pazuča – podpaží
pečeň – játra
pečiatka – razítko
peha – piha
pera – ret
perný – retný
pílit' – řezat pilou
pinka – pěnkava
písať si – dopisovat si
pitvor – předsínka
pivnica – sklep
plákať, pláchať – máchat
platňa – deska
plece – rameno
plecniak – batoh
pliaga – trápení
plť – vor
počuť – slyšet
podujatie – akce, podnik
pohár – sklenice
pokoj – klid, pokoj, mír
pokrievka – poklička
pokým – dokud
poľovačka – hon, lov
ponáhľať sa – pospíchat
porážka – porážka; mrtvice
povarovať dieťa – pohlídat dítě
povrávať – povídat, rozprávět
povraz – provaz
požičať – půjčit
pôžička – půjčka
prekúrený – přetopený
premávka – provoz v dopravě
prepelica – křepelka
prepočuť – přeslechnout
prepytujem – s prominutím
pretekár – závodník
pretekať – závodit; přetékat, protékat
preteky – závody
prezývka – přezdívka
prežúvavec – přežvýkavec
přhľavka – kopřivka
prvosienka – petrklíč
plznuť – pelichat
priehlavok – nárt
priezvisko – příjmení
prihlušiť – přizabít
príchod – příjezd
prichodit' (prichodí mi) – mám povinnost

primusiet' – přinutit	škorec – špaček
prividno – příliš světlo	škrečok – křeček
púpava – pampeliška	šošovica – čočka
pyskatý – hubatý	špargľa – chřest
pýtat' – žádat o něco	štopel' – zátka
pýtat' sa – tázat se	šuchtat' sa – loudat se
pytón – krajta	štrajk – stávka
rad – řada; řád	štrkáč – chřestýš
rád – řád, řehole	šťúr – štír
raňajky – snídaně	t'ava – velbloud
rasca – kmín	téglík – kelímek
rátat' – počítat	tehla – cihla
raž – žito	tlač (f) – tisk
rezance – nudle	tlačovka – tiskovka, tisková konference
riad – nádobí	tlačit' – tisknout, naléhat
riadiť – uklízet	tobôž – natož
robota – práce	topánka – bota
robiť – dělat	tovar – zboží
rovesník – vrstevník, současník	tráviaci – zaživací
rovnako – stejně	triezvy – střízlivý
rozličný tovar – smíšené zboží	udat' sa na niekoho – být po někom
rozmaznaný – rozmazlený	údenáč – uzenáč
rozsamopašiť sa – rozdovádět se	uhorka – okurka
rozsobáš – rozvod	upratať – uklidit
schudnúť – zhubnout	usilovný – pilný
september – září	ústretový – vstřicný
sinavý – modravý	ušKatec – lachtan
sinka, modrina – modřina	ušnica – boltec
sirôtka – maceška	utečenec, ubehlík – uprchlík
skántrit' – zahubit, zničit	utešený – nádherný
skalka – kamínek; skalka	vankúš – polštář
skoro, čoskoro – brzy	vediet' – vědet, umět
skorocel – jitrocel	vedro, vedár – vědro
skrutkovat' – šroubovat	veľa – mnoho, moc
skrutkovač – šroubovák	veternica – sasanka
sláčik – smyčec	vidiecky – venkovský
sláčikový orchestr – smyčcový orchestr	vidiek – venkov
sladké drierko – lékořice	vľha – žluva
slamienka – okřín	vojna – válka
slivka – švestka	vplyv – vliv
smäd – žízeň	vplývat' – ovlivňovat, mít vliv
smädit' – mít žízeň	vraj – prý
smetiar – popelář	vra Viet' – mluvit, říkat
smrekovec – modřín	vrece – pytel
sobáš – svatba	vrecko – kapsa
sokol myšiar – poštolka	vretenica, zmija – zmije
somár – osel, mezek	vrkoč – cop
spara – horko	v ústrety – vstříc
stanica – stanice; nádraží	vybavit' niečo – vyřídít něco
staničný – nádražní	vyberat' sa – chystat se
starostlivosť (liečebná) – péče	vyhrážat' sa – vyhrožovat
strážit' – hlídat	vyhrešiť niekoho – vyhubovat, vynadat někomu
striechnuť – hlídat, střežit	vychýrený – vyhlášený, pověstný
striga – čarodějnice	vyjašený – vyplašený
struk – lusk; stroužek česneku; struk	vykefovať – vykartáčovat
strukoviny – luštěniny	vykôstkovať – vypeckovat
súrne – naléhavě, spěšně	vykrámit' – vybalit zboží; vyžvanit
svokor – tchán	vykurovať – vytápět
šantiť – dovádět	vymenovať – vyjmenovat; jmenovat někoho
škatuľa – krabice	výsyp – vyrážka

vytriezvený – vystřízlivělý
zabudnúť – zapomenout
zahnusit' – zašpinit, zaneřádít, zasvinít
zahrešiť – zanadávat
zápražka – jíška
zástava – prapor
zatiaľ – zatím
zátvorka – závorka
zažať – zapálit, zažehnout
zdúchnuť – zmizet, upláchnout
zemiaky – brambory
zemiakový – bramborový
zhovárať sa – mluvit, hovořit, rozmlouvat
zlý – špatný
zubáč – candát
zunovaný – utrmácený

Čeština – slovenčina

akce – akcia, podujatie
ano – áno, hej
barva – farba
batoh – plecniak
bedna – debna
boltec – ušnica
borůvka – čučoriedka
bota – topánka
brambory – zemiaky
bramborový – zemiakový
brejlovec – okuliarnik
brýle – okuliare
brouk – chrobák
brusle – korčule
bruslit – korčuľovať
brzy – skoro, čoskoro
březen – marec
být po někom – udat' sa na niekoho
candát – zubáč
cihla – tehla
cop – vrkoč
čáp – bocian
čarodějnice – striga
čejka – cíbik
červen – jún
červenec – júl
čižma – holinka
čočka – šošovica
čtverák – huncút
dělat – robiť
děloha – maternica
deska – platňa
divit se – čudovať sa
dokud – pokým
dopis – list
dopisovat si – písať si
dotaz – otázka
dovádět – šantit'
drtit – drviť
drůbež – hydina
duben – apríl

zunovat' – znudit
zvrtať sa – otáčať se; vytáčať se v tanci
zvýšit' – zvýšit; zbyť, zústať
želanie – přání
žemľa, pletenička – houska
žeriav – jeřáb
žerucha – řeřicha
žičit' – přát, dopřát
žmúrit' – mrkat, mžikat
žmýkačka – ždímačka
žmýkať – ždímat
žrd', skok o žrdi – tyč(ka), skok o tyči
žreb – los
žrebovať – losovať
žubrienka – pulec
žuvačka – žvýkačka

Čeština – slovenčina

dudy – gajdy
důl – baňa
filuta – figliar
habr – hrab
hadr – handra
hejno – křdeľ
hlídat – strážit'
horko – horúčava
horký – horúci
hořký – horký
holinka – čižma
hon, lov – hon, lov, poľovačka
horník – baník
hospodář – gazda
hřbitov – cintorín
hřebík – klinec
hřebíček – klinček
hubatý – pyskatý
hubený – chudý
hubit, ničit – kántriť
hubnout – chudnúť
hůlkové písmo – paličkové písmo
humr – homár
chrpa – nevädza
chřest – špargľa
chřestýš – štrkáč
churavý – chorľavý
chystat se – vyberať sa
inkoust – atrament
játra – pečeň
jelito – hurka, krvavnica
jeřáb – žeriav
ješitný – márnomyseľný
jetelina – d'atelina
jilm – brest
jířina – georgína
jíška – zápražka
jitrocel – skorocel
jízdní řád – cestovný poriadok
jmenovat – vymenovať
jmenovat se – volať sa

kalhoty – nohavice
 kamna – kachle
 kaňka – machuľa
 kapsa – vrecko
 kapusta – kel
 karafiát – klinček
 kázání – kázeň
 kázeň – disciplína
 kedluben – kaleráb
 kelímek – téglik
 klec – klietka
 klid – pokoj
 klopa – chlopňa
 kmín – rasca
 knoflík – gombík
 kojenec – dojča
 kočičky – bahniatka
 kočka – mačka
 kolem – okolo
 kopretina – margarétka, králik
 kopřivka – prhl'avka
 korýš – kôrovec
 kostka – kocka
 kostkový cukr – kockový cukor
 koště – metla
 kouř – dym
 koželuh – garbiar
 krabice – škatuľa
 krajta – pytón
 krápník – kvapel'
 krocán, krůta, krůtě – moriak, morka, morča
 křeček – škrečok
 křepelka – prepelica
 křupavý – chrumkavý
 kudlanka – modlivka
 kudrnatý – kučeravý
 kulhat – krívať
 kuňkat (žába) – křkat'
 kuřata – kurence, kurčatá
 květen – máj
 láhev – fl'aša
 lachtan – uškatec
 lázně – kúpele
 ledvina – oblička
 leden – január
 lékořice – sladké drierko
 -li – ak
 libeček – ligurček
 líbit se – páčiť' sa
 libový – chudý
 lichokopytník – nepárnokopytník
 límec – golier
 listopad – november
 los – žreb
 losovat – žrebovať
 loudat se – šuchtať' sa
 loutka – bábka
 lusk – struk
 luštěniny – strukoviny
 maceška – sirôtka

máchat – plákať, pláchať
 mandelinka – pásavka
 mazel, mazlíček – maznáčik
 medvídek mýval – medvedík čistotný
 meruňka – marhuľa
 mezek – mulica, somár
 míč – lopta
 mít povinnost – prichodiť, mať povinosť
 mít žízeň – smädiť
 mlha – hmla
 mlsat – maškrtiť
 mluvit, říkat – vravieť
 mlž – lastúrmik
 mnoho – mnoho, veľa
 modravý – sinavý
 modřina – sinka, modrina
 modřín – smrekovec
 morče – morča
 mračit se, chmuřit se – oblačiť' sa
 mravenec – mravec
 mravenčí – mravčí
 mrkat, mžikat – žmúriť
 mrtvice – porážka
 nádobí – riad
 nádraží – stanica
 nádražní – staničný
 nadsklepni – nadpivničný
 naléhavě, neodbytně – nástojčivo
 nárt – priehlavok
 nasnídat se – naraňajkovať' sa
 natož – tobôž
 nebo – alebo
 neslyšný – nečujný
 nesnášenlivý – nespratný
 nezpůsobilý – nesúci nevhodný, neschopný,
 noky – halušky
 nudle – rezance
 ocún – jesienka
 odjezd vlaku – odchod vlaku
 odstavec – odsek
 okurka – uhorka
 olše – jelša
 ostružina – černica
 okno – oblok, okno
 okoun – ostriež
 okřín – slamienka
 opařenina – obarenina
 opelichat – oplznuť
 osamět, osamělý – osihotieť', osihotený
 osel – somár
 ostružlina – hoblina
 ošidit – okabátiť
 ovlivňovat, mít vliv – vplývať
 pamlsek – maškrtá
 pampeliška – púpava
 panenka – bábika
 paprsek – lúč
 paruka – parochňa
 páteř – chrbtica
 pecka – kôstka

peckoviny – kôstkoviny
péče – starostlivosť
pelichat – plžnuť
pěnkava – pinka
pepř – čierne koreníe
perný – namáhavý
petrklíč – prvosienska
piha – peha
pilný – usilovný
pletienička, houska – zemľa
počítat – rátať
podmáslí – cmar
podpaží – pazucha
podzim – jeseň
pohlídat dítě – povarovať dieťa
poklička – pokrievka
pokoj – izba
polibek, pusa – bozk
polštář – vankúš
pomlouvat – ohovárať
pomněnka – nezábudka
popelář – smetiár
pospíchat – ponáhľať sa
poštolka – sokol myšiár
povídat, rozprávět – povrávať
povidla – lekvár
pověst – chýr
práce – robota, práca
prádlo – bielizeň
prapor – zástava
prosinec – december
provaz – povraz
provoz v dopravě – premávka
prý – vraj
pryskyřičník – iskerník
přát – žičiť
přání – želanie
předsíňka – pitvor
přeslechnout – prepočuť
přesnídávka – desiata
přetopený – prekúrený
přezdívká – prezývka
přežvýkavec – prežúvavec
příjezd – príchod
příjmení – priezvisko
příliš světlo – privedno
přinutit – primusieť
přizabít – prihlušiť, prizabiť
pulec – žubrienka
půjčit – požičať
půjčka – pôžička
půvab, kouzlo – čaro
pytel – vrece
racek – čajka
rameno – plece, ramo
rampouch – cencúľ
razítko – pečiatka
ret – pera
retný – perný
rozmazlený – rozmazaný

rozvádět se – rozsamopašiť sa, rozšantiť sa
rozmlouvat s – zhovárať sa
rozvod – rozvod, rozsobáš
rudý – červený
rýma – nádcha
řada – rad
řád, řehole – rád, rehoľa
řeřicha – žerucha
řezat pilou – píliť
řezník – mäsiár
říjen – október
sasanka – veternica
savec – cicavec
sklenice – pohár
sklep – pivnica
skopové – baranina
slunéčko sedmítečné – lienka sedembodková
slyšet – počuť
smyčcový orchestr – sláčikový orchester
smyčec – sláčik
smíšené zboží – rozličný tovar
snídaně – raňajky
spěšný – súrny
sporný – otázny, problematický
s prominutím – prepytujem
srpen – august
stávka – štrajk
stejně – rovnako
středník – bodkočiarka
sudý – párny
šroubovat – skrutkovať
stezka – chodník, cesta
stroužek – strúčik
střízlivý – triezvy
svačina – olovrant
svatba – svadba, sobáš
špaček – škorec
špatný – zlý
šroubovák – skrutkovač
švestka – slivka
štír – šťúr
střežit – striehnuť
tasemnice – pásomnica
tečka – bodka
těsto – cesto
tisk – tlač (f)
tiskovka – tlačovka
tisknout, naléhat – tlačiť
tchán – svokor
topinka – hrianka
topit – kúriť
tramvaj – električka
třešně – čerešňa
tříska – trieska, íver
třpytit se – ligotať sa, trblietať sa
tužka – ceruzka
tyč – žrd
uklidit – upratať
uklízet – riadiť, upratovať
upláchnout – zdúchnuť, zmiznúť

uprchlík – utečenec	zahájit – otvoriť
umět – vedieť	zanadávat – zahrešiť
únor – február	zaneřadit, zasvinít – zahnusiť
utrmácený – zunovaný	zapálit, zažehnout – zažať
uzenáč – údenáč	zapomenout – zabudnúť
válka – vojna	září – september
varhany – organ	zatím – zatiaľ
vedro – horúčava, spara	zátka – štopel'
vědro – vedro	závodit – pretekať
velbloud – ťava	závodník – pretekár
venkov – vidiek	závody – preteky
venkovský – vidiecky	závorka – zátvorka
vepřové – bravčové	zboží – tovar
větev – konár, vetva, haluz	zbytek – zvyšok
vliv – vplyv	zed' – múr
vor – plť	zelí – kapusta
vozka – furman	země – krajina
vrnět – mrnčať, priasť	zesnulý, nebožtík – nebohý
vrstevník, současník – rovesník	zhubnout – schudnúť
vstříc – v ústrety	zmije – vretenica, zmija
vstřičný – ústretový	znudit – zunovať
vyřídít něco – vybaviť niečo	zrůda – netvor
vyhrožovat – vyhrážať sa	zubní kartáček – zubná kefka
vyhubovat, vynadat někomu – vyhrešiť niekoho	žádat o něco – pýtať (si), žiadať
vyhlášený, pověstný – vychýrený	zařivací – tráviaci
vykartáčovat – vykefovať	ždímačka – žmýkačka
vypeckovat – vykôstkovat'	ždímat – žmýkať
vyplašený – vyjašený	želva – korytnačka
vyrážka – výsyp	žito – raž
vystřízlivělý – vytriezvený	žízeň – smäd
vytáčet se v tanci – zvítať sa	žížala – dážd'ovka
vytápět – vykurovať	žluva – vlha
vyžvanit – vykrámiť záda – chrbát	žvýkačka – žuvačka

ÚLOHY K 10. LEKCII

S

1. Od uvedených slovenských feminín tvorte a) deminutíva, b) adjektíva:

a) blcha, mucha, pančucha, strecha, čiara, čast', komora, dcéra, lopata, koruna, hodina, jahoda, jama, chalupa, krava;

b) macocha, chudera, Ol'ga, blcha, mucha, strecha, hora

O

2. Uved'te slovenské ekvivalenty a tvorte krátke vety.

předit – prodat, přepustit – propustit, promluvit – přemluvit, přehlédnout – prohlédnout, přehlásit – prohlásit, provádět – převádět, přebíhat – probíhat

S

3. Od uvedených adjektív utvorte názvy jazykov v slovenčine a formulujte príslušné pravidlo:

slovenský, český, švédsky, arabský, francúzsky, lotyšský, poľský, fínsky, estónsky, anglický, grécky, holandský, nemecký, čínsky, taliansky, španielsky, rumunský, maďarský, nórsky, bulharský, slovinský, chorvátsky, iránsky, ukrajinský, ruský, šarišský

S

4. Tvorte adjektíva:

a) od substantív: Vlad'ka, loď, perie, hus, líška, tiger, vták, myš, ryba, slon, kohút, les, deň, večer, dcéra, macocha, sudca, kura

b) od slovíes: (pokaziť) práčka, (vydať) dcéra, (zarásť) záhrada, (presladiť) čaj, (zachmúriť) tvár, (predpokladať) výsledok, (prenajať) byt, (vzniknúť) problém, (rozkvitnúť) kaktus, (premyslieť) plán

c) s rysom prináležitosti: šupina ryby, oko sovy, krídlo motýľa, chrbát mačky, laba tigra, klepeto kraba, mláďa orla, rohy barana, kožuch medveďa, pierko páva, noha slona, hlava hrocha, hrebienok kohúta, uši somára, zub leva, mäso kurčaťa, chvost ryby, chvostík myši, zobák bociana, oko včely, brada kozy, koža diviaka, rypák svine, ňufák psa, cuciak čmeliaka

5. Z nekongruentných atribútov tvorte vzťahové adjektíva:

S

guľa z krištáľu, kaz na zube, choroba srdca, hlásky tvorené na zuboch, v hrdle, pozdrav zo srdca, homoľa z cukru, inžinier strojov, dutina v nose, sval srdca, doba predaja, vývinová chyba oka, zápach tela, ťažkosti so žalúdkom, most z kameňa, jahody z lesa, plot z drôtu, uterák z ľanu, jablko s červom, terén s kopcami, chata z dreva, retiazka zo striebra, stroj na siatie, potrubie na satie

Č

koule z křišťálu, kaz na zubu, choroba srdce, hlásky tvořené na zubech, v hrdle, pozdrav od srdce, homole z cukru, inženýr strojů, dutina v nose, sval srdce, doba prodeje, vada oka, pach těla, potíže žaludku, most z kamene, jahody z lesa, plot z drátu, utěrka ze lnu, jablko s červem, terén z kopců, chata ze dřeva, řetízek ze stříbra, stroj na setí, potrubí k sání

S

6. Tvorte posesívne adjektíva od slov v zátvorkách:

1. Blahoželali sme (Radka) sestre k narodeninám. 2. Otec nemá rád (matka) priateľky. 3. To sú (Katka) topánky. 4. Za krom sa mihol (líška) chvost. 5. Privítal nás (Peter) pes. 6. Starám sa o (strýko) ovocný sad. 7. Pes brechal na (susedka) sliedky. 8. (Milka) návšteva nás potešila. 9. Pozvali sme aj (Lenka) priateľa. 10. Krmili sme (Mirka) škrečka. 11. Ponúkli sme ubytovanie (brat) kamarátovi.

S

7. Z číslovky vytvorte substantívum:

1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 25, 200, 400, 100, 999, 1 000

S

8. V slovenských príkladoch na nerešpektovanie slovtvorných noriem hľadajte české kontaktné javy:

arabština, dánština, fínština, švédština, Damašek, dielčí, tvorčí, doprovod, dosažitelný, do zlatova upečený, drtivá prevaha, Chebsko, Ostravsko, chybný skus, ihřište, pieskovište, pracovište, jedálna, jednička, Kolumbovo vajce, kružítko, kukátko, lehátko, špáratko, tlačítka, liahňa, miestopredseda, mluvčí, myčka riadu, náväznost', nemovitý, obor (odvetvie), obilovina, plzeňské pivo, pomazánka, posilovna, prádlo, zavazadlo predsedkyňa, presčasý, přešedivělý, razítka, rohlík, užité umění, výuka, zdielny, zdrobneliny, zmeškaný

S

9. Posúďte dané výpovede z hľadiska normy, použite Krátky slovník slovenského jazyka a nájdite spisovné neutrálne výrazy:

bedňa, bruchomluvec, cálovať, cop, cvok, doličný, mať dopad, fusak, habadej, horkokrvný, hulvát, hecovať, chudokrvný, kecat', kiks, kisňa, kojit', kojenec, kočka, kumbál, makat', malorážka, mančaft, mindrák, mela, nímand, obdržať, obnos, ocajchovať, oplatiť, parízer, parta, paseka, pikle, plevel, pohrešovaný, portviš, postrádať, prachy, pracháč, prešaltovať, pucovať, puklica, rajcovať, randál, sáčkový, sakramentský, spústa, sranda, sústo, šenk, šibovať, šnicľa, špak, šplechy, šprajcovať, štorcovať sa, tepich, vercajg

O

10. Preložte:

1. Predal nám inventár pracovny. – Prodává někde v bufetu. 2. Přemluvil nás, abychom zůstali. – Svědek konečně promluvil. 3. Tehdy nám přepustili místo v pořadníku na byt. – Včera propustili dalších sto zaměstnanců. 4. Sbíрку hodin si prohlédneme až později. – Asi nás v tom davu u nádraží přehlédli. 5. Prohlásil, že je nevinen. – Musíme přehlásit auto na nového majitele. 6. Provádíme všechny výkopové práce pomocí mechanizace. – Dokázali mu, že rok převáděl utečence přes hranice do Německa. 7. Jednání probíhalo za zavřenými dveřmi. – Nepřebíhej přes silnici.

Č

11. Precvičujte pravopis adjektív (sufixy -ný a -ní, porov. 10.2.1.1):

a) kulturn- národ, nevšedn- zážitek, zvláštn- barva, společn- postup, připraven-, pohodln- postel, posledn- příležitost, poledn- přestávka, srdečn- přivítání, srdečn- slabost, nesolidn- přístup, záhadn- žena, výpočetn- technika, závěrečn- hodnocení, základn- škola, jednodenn- výlet, přírodn- řízek, slunečn- paprsek, slunečn- dny, módn- přehlídka, lesn- porost, sousedn- ulice, smluvn- ceny, podvečern- procházka, záchrann- akce, nevratn- láhev, obyčejn- člověk, převratn- objev, ropucha obecn-, západn- směr, vodn- nádrž, východn- Slovensko, nákladn- auto, nákladn- pohoštění, pokladn- bloček, paní pokladn-, hudebn- sluch, hlavn- slovo, úvodn- projev

b) kulturn- zázemí, zvláštn- oddělení, společn- slavnostn- večere, posledn- dva roky, pohodln- život, odpoledn- procházka, srdečn- pozdrav, solidn- jednání, záhadn- zmizení, závěrečn- zpráva, základn- požadavky, celodenn- seminář, přírodn- barvivo, slunečn- hodiny, slunečn- počasí, módn- návrhář, lesn- plody, sousedn- dům, večern- program, záchrann- člun, závratn- kariéra, všeobecn- znalosti, západn- kultura, nákladn- vlak, nákladn- zábava, pokladn- doklad, hudebn- produkce, úvodn- slovo, zahradn- slavnost, zahradn- domek, vodn- roztok, vodn- čerpadlo

c) trestn- právo, násiln- trestn- čin, vládn- nařízení, vládn- krize, korunnn- svědek, právn- poradna, soudn- řízení, soudn- síň, státn- zástupce, nestátn- zařízení, asociáln- chování, bezpečnostn- agentura, nadstandardn- vztahy, pohřešovan- mladík, obecn- úřad, podezření z obecn-ho ohrožení, obecn- užitok, obecn- pozemek, obecn- strážník, úředn- hodiny, služebn- byt, dlužn- částka, dlužn- úpis, finančn- machinace, nevlastn- matka, lukrativn- nabídka, korupčn- aféra, civiln- právo, volebn- komise, podvodn- jednání, volebn- program, povinn- ručení, soudn- přelíčení, soudn- spor, nadnárodn- společnosti, mimosoudn- vyrovnání, státn- moc, státn- útvar, pokrevn- sourozenci, sociáln- dávky, bezpečnostn- zámek, úředn- jednání, služebn- postup, finančn- správa, nevlastn- otec, civiln- služba, volebn- právo, povinn- připojištění, soudn- budova, národn- zájmy, reklamn- kampaň, nestandardn- postup, soudn- člověk, válečn- zajatci, obávan- zločinci, paranormáln- jevy,

zakázan- filmy, sezonn- dělníci, sousedn- státy, svatebn- hosté, záhadn- mimozemšťané, vodn- zdroje, unaven- závodníci, platebn- příkazy, poštovn- zaměstnanci, záhadn- úkazy, mineráln- prameny

O

12. Všímajte si odlišnou slovotvornou strukturu alebo motiváciu v uvedených dvojiciach:

a) cukornička – cukřenka, dcérka – dceruška, dovolená – dovolenka, egyptčina – egyptština, hojdačka – houpačka, horár – lesník, hovorca – mluvčí, chyžná – pokojská, kostihoj – kostival, kurín – kurník, lastovička – vlaštovka, medové týždne – líbánky, michalka – václavka, mladomanžel – novomanžel, muchotrávka – muchomůrka, murár – zedník, nátierka – pomazánka, nezábudka – pomněnka, omrvinky – drobty, opiča – opičátko, ošípaná – prase, krmník; ošípáreň – vepřín, poľadovica – náledí, polobrat – půlobrat, poľovník – lovec, honec; plnka – nádivka, praženica – smažená vajíčka, premávka – provoz, preteky – závody, preukaz – průkaz, príučka – poučka, ranostaj – ranní ptáče, rezeň – řízek, reďkovka – ředkvička, ríbezle – rybíz, rozprávka – pohádka, rozlúčka – rozloučení, rozčítanka – rozpočítadlo, rožok – rohlík; malý roh; ručník – uterák; šátek; kapesník; rušeň – lokomotiva, rúž – rtěnka, sedmoslivkár – pán z Nemanic, sirôtka – maceška, skorocel – jitrocel, spoluhláska – souhláska, srdoň / srdoš – vztekloun, stavec – obratel, táčna – tác, taliančina – italština, tlačiareň – tiskárna, tučniak – tloušťík, točovka – soustruh, varovkyňa – chůva, veronika – rozrazil, veternica – sasanka, veľhad, pytón – krajta, vodič – řidič; tech. vodič; voška – mšice, vrecko – pytlík; sáček; kapsa; zakáľačka – zabíjačka, zachádzka – zajižďka, zimomriavky – husí kůže, zhyb – klik, zvada – hádka, zvérač – svářeč, zvodca – svůdník, zvyšok – zbytek, žihľava – kopřiva, žltáčka – žloutenka, žubrienka – pulec

b) bezočivý – drzý, hmlistý – mlhavý, nežičlivý – nepřející, nezhovorčivý – nemluvný, nevdojaký – bezděčný, neskorší – pozdější, onemený, zanemený – oněmělý, prihorúci – příliš horký, prihorký – příliš hořký, prituhy – příliš silný (káva); příliš tuhý (těsto); škodoradostný – škodolibý, terajší – nynější, tunajší – zdejší, utiahnutý – samotářský, nesmělý, vybitý – vychytralý, mazaný, prohnáný, vydatá – vdaná, vyprázaný syr – smažený sýr, vystretý (vystreté ruky) – vzpřímený, natažený; zaužívaný – běžný, vžitý, zaznaný – **KM** zneuznaný, zhovorčivý – sdílný, zuniaci – dunivý, zvyšný – přebytečný; zbývající; žičlivý – přející

c) chorľavieť – stávat se nemocným, nahovárať – přemlouvat, navádět, domloutat; dohazovať, namloutat; nazdávať sa – domnívat se, myslet si; omachnatieť – obrůst mechem, ponúknuť – nabídnout, položiť bodku za niečím – udělat za něčím tečku, prihovoriť sa – začít hovor, utiahnuť sa – stáhnout se, uchýlit se do ústraní; vykapať – pochrčítat; zmizet; vypožičať si – půjčit si, vypražiť – usmažit, vystrieť sa – vzpřímit se, zadovážiť niečo – obstarat, opatřit; zachrípnuť – ochraptět, zaobchádzať – zacházet, zaobísť sa – obejít se, zarábať – vydělávat; zadělávat; zavať – zavařovat, zavážiť (jeho slova zavážili) – mít váhu (jeho slova měla váhu), zazeráť – škaredit se; mračit se; pokukovať po někom; zbadáť – spatřit, upozorovat, postřehnout; zblknuť – vzplanout, zblieť – vysvléknout, zrevať – zařvat, zutekať – utéci, zvítať sa s niekým – přivítat se s někým, zvlieť – vysvléci, hrať na žmurky – na slepou bábu

d) hoci – přestože, hor sa – vzhůru!, najmä – zejména, naozaj – jistě, skutečně; napokon – nakonec, konečně, ostatně, konec konců; naponáhlo – naspěch, nazad – nazpět, nenazdajky – nenadále, neraz – nejednou, neúrekom – abych to nezakřikl, skutečně, to se musí nechat; nadmíru, až až; nevedno kam – neznámo kam, obďaleč – opodál, ozaj – opravdu, jistě, skutečně; pravdaže – ovšem, priveľa – příliš mnoho, veľa ráz – mnohokrát, vonkoncom – naprosto, zakaždým – pokaždé, zakaľ – dokud, zavše – občas, tu a tam

O

13. Pomocou slovníčka rozdielnych výrazov (10.5.) preložte a z uvedenej lexiky vytvárajte podobné vety v obidvoch jazykoch:

1. U nás sú bociany, ale ľavy a korytnačky nemáme. 2. Rástli tam bresty, hraby a tiež smrekovec. 3. Pod stromami sa objavovali jesienky a čučoriedky. 4. Nevädze a veternice sme už dávno nevideli, ale nezábudiek a púpav je tu veľa. 5. V záhrade kvitli sirôtky a slamienky. 6. Skorocel a kostihoj sú liečivé rastliny. 7. Videli tam plte a pltníkov. 8. Zlomil sa mu slák. 9. Pracuje ako smetiar. 10. Nerada nosí vrkoče. 11. Tá zhovorčivá pani sa sťažovala, že jej žmýkačka zle žmýka. 12. Ktoré kôstkoviny poznáte? 13. Plietli sa mu bodky a bodkočiarky. 14. Bolel ho chrbát aj celá chrbtica, a to všetko kvôli jednému stavcu. 15. Pri korčuľovaní sme vyplašili krdeľ čajok. 16. V záhrade som videl mnoho dážďoviek a slimákov, ale tiež lienku alebo pánbožkovu kravičku. 17. Nerozozná kuvíka od sokola myšiara alebo vlhy a uškátca od mroža. 18. Bol tam krdeľ zubáčov a ostriežov a na okraji veľa malých žubrienok. 19. Niekedy raňajkujem praženicu s hriankami alebo žemľu s černicovým a slivkovým lekvárom. 20. O desiatej zjeme desiatu a o štvrtej olovrant. 21. Na obed si dám morčacie prsia s plnkou alebo pečeň so zemiakmi a kapustový šalát. 22. Rád večeria halušky s bryndzou a cmarom alebo si urobí rezance. 23. Zo strukovín má najradšej šošovicu. 24. Baníci pracujú dole v bani.

Č

7. V nasledujúcich autentických príkladoch prevažne zo súčasnej českej publicistiky 90. rokov 20. storočia pozorujte vplyv slovenčiny na češtinu (porov. 10.3 a 10.6):

1. Dagmar byla *středobodem* pozornosti naposled po nedávném znovuzvolení jejího manžela prezidentem. 2. Několik výstřelů se ozvalo *nad ránem* v Bejrútu. 3. Je tady patrný *vplyv* pánské módy. 4. Poradím vám, co zabalit do *dovolenkového* kufru. 5. Už si zasloužíte delší *dovolenku*. 6. My už týden *dovolenkujeme*. 7. *Vybavíme* to teď během dopoledne. 8. To potvrdil *rozlučkový* projev dosavadního rektora. 9. Když jsme měli tu *rozlučku*, tak přijeli i spolužáci z Karlových Varů. 10. Přečtu jen ty body, které jsou opravdu *súrné*. 11. ... abyste měli *zoči voči* nějakou dohodu. 12. Družstvo se potom celkem *upokojilo* a hra byla klidnější. 13. Pračka už bude *plákat*. 14. Ve Francii mají pro stávky pochopení. Železničáři jsou zaměstnanci, kteří *si brání* svá práva. 15. Pokud *si* všichni *budeme plnit* své povinnosti, nebude k takovým událostem docházet. 16. Vyloženě *klamou* o rozhovoru s prezidentem. 17. Je tady příjemná *lyžovačka* i teď v létě. 18. Ten se mnou *zaobchází* příšerně. 19. My teď *venkoncem* máme být ale zvědaví, jak se Tomáš (= Vorel, režisér) se svou hlubokou chandrou vyrovná. 20. Příští týden začínáme zase *odznovu*. 21. Pořídil si nový telefonní *odkazovač*. 22. Od 12 hodin vysíláme *oznamy*. 23. Avšak Pravidla (stará i nová) nabízejí v rámci oblíbené *polovačky* na slovesa s předponou s- a z- 24. Kojotí matka se vydává na lov nebo *stráží* vchod do nory. 25. Svoje soukromí by si měl *ustrážit*. 26. Zbytečně *pozývají* pacienty na kontrolu. 27. Očekáváme Vaše zajímavé příběhy, tentokrát z návštěvy nejrůznějších společenských *podujetí*. 28. *Nad ránem* se jeho komplic *vlámal* ještě do další prodejny. 29. Petr přišel velmi *natěšeně*. 30. Vidím, že diváci jsou už celí *natěšení*. 31. Stromy jsou to, co *bychom si měli chránit*. 32. Sdělila nám to dětská *psychiatricka*. 33. Začaly hořet obaly z plastických hmot za *vývinu* toxických zplodin. 34. Podle toho je také *vidno*, že máme co dohánět. 35. Sjeli se sem *vozatajci* z celé republiky. 36. Mohou být *na vině* ekologičtí aktivisté. 37. Objevili se tam i někteří *zpravodajci* z Novy. 38. Ocitli se *na čele* tabulky okresního přeboru. 39. Vycházíme z určité *specifiky* našeho povolání. 40. Koutek zlevněného zboží: rýže dlouhozrná, špagety, *řezance*, předvařený hrách apod. 41. To je hrozné, ta samoobsluha už zase *nepremává*. 42. Ta je ale *prefíkaná!* 43. *Horko-těžko* to stihneme. 44. Pozor, *zákruta!* 45. Tak to *se mi páčí*.

S

8. V nasledujúcich autentických ukážkach (z tlače, z reklamy, ale aj z bežnej komunikácie) pozorujte vplyv češtiny na slovenčinu (porov. 10.3 a 10.6):

a) 1. *Za* prvé tam nemal chodiť a *za* druhé sa nemá čo čudovať. 2. Revolúcia 17. *listopadu* priniesla veľmi veľa zmien. 3. Z reklamy: To bola ale *husa*. *Díky* za pozvanie. 4. Každý deň musím toho psa predsa *vyvenčiť*. 5. Nevieš, *o čo kráča*? 6. Máme ešte *spústu* času. 7. Aký milý *pejsánek*. 8. Nie sú doma. Zasa máme *smúlu*. 9. To bolo prosto *šílené*. 10. Niekoľko rás s ňou tančil *ploužák*. 11. Nič *útulnejšieho* ja nepoznám. 12. Zuzka vešia čipkované *prádlo*. 13. Z reklamy na prací prášok: Keď je *límeč* čistý, je isté, že je *prádlo* čisté. 14. *Sáčkové* mlieko sa vyrába už menej. 15. Prosím si *hranolky* s kečupom. 16. K narodeninám by som chcela *kolečkové brusle*. 17. Ale som to za Janka *schyťal*! 18. Urob ešte najmenej desať *klikov*. 19. Hádam z toho bude pekný *prúšvih*. 20. Podaj mi *brýle*. 21. Počkaj ma pred *posilovňou*. 22. Páni, *o čo sa jedná*? 23. Peter je taký domáci *kutil*. 24. Viem, čo to *obnáša*. 25. Vážme si *tohoto* ich činu. 26. Nechcete to *po nás*. 27. Toto je liek *k posilneniu* imunity. 28. Problémy *vzniklé* na pracovisku treba riešiť tam. 29. *Usilujeme* o lepšie výsledky. 30. Maďarský *salám* je pridrahý. 31. Môžeš *sa vsadiť* o čo chceš, že to dokážem. 32. Tiež robíte *presčas*? 33. Lístky na stravu *sa razia* dva dni vopred. 34. V našej súťaži môžete vyhrať *guličkové* pero. 35. Vašu žiadosť budeme brať *v úvahu*. 36. Percento sekundárov v tomto *obore* je stále veľmi vysoké. 37. *U veľkého balenia* dve figúrky zadarmo. 38. Štandardné diagnostické postupy sú dnes bežné vo všetkých vyspelých *zemiach*. 39. V januárovej šou so *Simpsonovými* vystúpili dvaja poprední vedci. 40. Potom zastávala zodpovedné miesto *námestkyne* riaditeľa. 41. Pri neúčasti treba predložiť *omluvenku*. 42. Predchádzajúci trojitý skok bol však skočený *bezvadne*. 43. Tento typ *botníka* je vhodný do každej predsiene. 44. Odpoveď na pozvánku treba napísať na biely *dopisný* papier. 45. Na obchodné *jednania* je vhodný skôr tmavší kostým. 46. To v nijakom prípade *neni* v poriadku. 47. *Bol* by ste *tak* dobrý a *objasnil* nám svoj postoj? 48. Podľa nového predpisu budú musieť mať autá palubnú diagnostiku funkčnosti *katalyzátoru*. 49. Jej kostým má aspoň *šmrnc*. 50. Tento film je ozajstný *trháč*. 51. Teším sa na tohtoročné *vinobranie*. 52. Vravím ti: naozaj je *strašne* milý. 53. Teraz máme *kopec* starostí s prerábaním obývačky. 54. Tára samé *hovadiny*. 55. Mali by sme *si* zasa niekedy *pokecať*. 56. Aj tak im ide iba o to dostať sa ku *korytu*. 57. To zasa bude *hrúza*! 58. *Je treba* zabiť Sekala.

b) 1. Chcel by si *vepřo – knedlo – zelo*? 2. On tam sedí ako *oukropeček*. 3. Veď to poznáte: *nejsou lidi*. 4. Upokoj sa, prosím ťa, *to chce klid*.

11. LEKCIA

ŠTÝLOVÁ DIFERENCIÁCIA SLOVENČINY A ČEŠTINY

Doterajšie kapitoly zaoberajúce sa jednotlivými jazykovými rovinami a javmi, ktoré sú s nimi spojené, priniesli dostatok dôkazov aj o štylistickej diferenciacii jednotlivých jazykových prostriedkov. Z predchádzajúcich výkladov sa dalo vydedukovať, že čím vyššia je jazyková rovina, prípadne čím sú jej prostriedky dynamickejšie, tým viac pribúdajú paralely v štylistickej hodnote výrazových prostriedkov českého i slovenského jazyka. V nasledujúcej kapitole sa však sústredíme viac na celkový obraz štylovej diferenciacie príslušných jazykov. Hoci základom, z ktorého sa pri štylovej diferenciacii vychádza, je tradične spisovný jazyk a ani my sa v tejto lekcii od tradície príliš neodkloníme, predsa by sa žiadalo zdôrazniť, že do verbálnej komunikácie českého i slovenského jazykového spoločenstva je zapojený celý národný jazyk aj s jeho nespisovnými varietami a že aj prostriedky týchto variet dotvárajú celkový štylistický charakter textov a majú vplyv na vytváranie preferenčného spôsobu vyjadrovania v istých komunikačných sférach a komunikačných situáciách – pravda, s ohľadom na istú viac alebo menej abstrahovanú komunikačnú situáciu je zastúpenie nespisovných jazykových prostriedkov v textoch rozličné: zrejme oveľa viac ich je v bežnej komunikácii tvárou v tvár ako v publicistickom rozbere zahraničnopolitickej situácie alebo napríklad vo vedeckej monografii. Okrem toho je užitočné pripomenúť si, že utváranie štýlu na rozličnom stupni abstrakcie – od singulárneho štýlu konkrétneho textu, cez individuálny štýl každého používateľa jazyka až po štýly funkčné (resp. sociálno-funkčné) – nie je len záležitosťou intrajazykových prostriedkov, ale štýl sa utvára vzájomnou koexistenciou (ich výberom a usporiadaním na základe istých axiologických kritérií, obsiahnutých v (socializovanom) jazykovom vedomí v našom prípade príslušníkov českého aj slovenského jazykového spoločenstva) tak jazykových, ako aj mimojazykových a tematických prostriedkov. Charakter príručky si vyžaduje, aby sme sa venovali hlavne jazykovým prostriedkom.

Štýlová diferenciacia (spisovného) jazyka je odrazom sociálnej diferenciacie spoločnosti a požiadaviek, ktoré používatelia jazyka v príslušných komunikačných situáciách na jazyk kladú. Je zrejmé, že tieto požiadavky sú značne rôznorodé a že sú v neustálej dynamike tak, ako je rôznorodá a dynamická sociálna situácia daného spoločenstva. Štýlová diferenciacia závisí od kultúrnej úrovne príslušného spoločenstva, ktorej súčasťou je aj jazyk, a teda aj stupňa rozvoja príslušného (spisovného) jazyka. Medzi dejinami českého a slovenského spisovného jazyka nemožno v prvých obdobiach ich vývinu nájsť výraznejšie štýlové paralely, no 20. storočie (hlavne jeho 2. polovica) už možnosť odкрývania takýchto paralel poskytuje. Napokon, zachytenie charakteru štylovej diferenciacie príslušného spoločenstva závisí aj od teoretickej koncepcie, s ktorou sa k uchopeniu komplikovanému fenoménu jazykovej situácie pristupuje. Za predpokladu, že moderná štylistika sa utvára zhruba v období 20. – 30., príp. 40. rokov 20. storočia, sú aj metodologické paralely medzi zachytením štylovej diferenciacie českej aj slovenskej jazykovej situácie zrejmé. Pre obe spoločenstvá sú totiž východiskom štylovej a štylistickej teoretickej reflexie myšlienky a práce predstaviteľov Pražského lingvistického krúžku, hlavne práce B. Havránka, v ktorých sa utvárala východisková štylistická koncepcia funkčných štýlov, ovplyvňujúca štylistické myslenie tak v Čechách, ako aj na Slovensku.

B. Havránek súhrnne reflektuje štylistickú diferenciaciu jazykových prostriedkov a vymedzuje funkcie spisovného jazyka svojho obdobia (30. roky 20. storočia). Rozlišuje nasledujúce funkcie spisovného jazyka: komunikatívnu, prakticky odbornú, teoreticky odbornú („sdělovací funkce“; vecno-informačné funkcie) a estetickú (esteticko-informačnú)

funkciu. K nim priraduje tzv. funkčné jazyky, t. j. súbory jazykových prostriedkov ustalujúcich sa pre potreby realizácie jednotlivých funkcií. Jazyk hovorový (konverzačný) naplňal komunikatívnu funkciu, pracovný (vecný) jazyk slúžil prakticky odbornej, vedecký zasa teoreticky odbornej funkcii a napokon básnický (v zmysle umelecký) jazyk sa vykryštalizoval na naplňovanie estetickej funkcie. Tieto tzv. funkčné jazyky sú vlastne prvým všeobecným vymedzením základných funkčných štýlov češtiny. A aj keď rozvoj funkcií jazyka a posuny hodnotiacich kritérií viedli k zmenám v počte a charakteristike štýlov, zásadný prístup k riešeniu celej problematiky sa nezmenil (porov. E. Minářová: Současná česká stylistika, 2003).

Podobná, aj keď časovo posunutá bola teoretická reflexia stylistickej situácie v slovenskej stylistike. Odlišnosť dejín českého a slovenského národa a ich spisovných jazykov spôsobila, že ešte v 20. a 30. rokoch 20. storočia, pod vplyvom koncepcií o jednotnom československom jazyku, sa hlásala téza, že slovenčina má rozvíjať predovšetkým svoj umelecký a hovorový štýl (teda štýly subjektívne), kým všetky ostatné komunikačné potreby má saturovať príbuzná čeština. Táto téza pritom nezostávala iba v rovine všeobecnej proklamácie, ale v istých komunikačných sférach sa pomerne výrazne prejavovala aj v komunikačnej praxi (porov. J. Mlacek v publikácii Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Slovenský jazyk, 1998), a to aj preto, že stylistická diferenciacia slovenčiny nebola v tomto období komplexná a vzdialenosť medzi (funkčnými) štýlmi neboli výrazné. Výraznejšie zmeny v stylistickej oblasti vzhľadom na formovanie sa príslušných štýlových noriem a štýlových vrstiev možno v slovenskej jazykovej situácii pozorovať práve až v období 50. rokov, resp. prelomu 50. a 60. rokov. Aj prvá slovenská klasifikácia funkčných štýlov E. Paulinyho spadá do tohto obdobia. A pre charakter jazykovej situácie v Čechách a na Slovensku je príznačné, že klasifikácia štýlov E. Paulinyho je jednak ovplyvnená teóriou B. Havránka a jednak vyčlenenie štýlu súkromného styku (hovorový štýl) a štýlov verejného styku vecných (náučný, publicistický, administratívny štýl) a umeleckého už odráža aj rozvinutejšiu a diferencovanejšiu sociálnu situáciu Slovenska a diferencovanejší stupeň vývinu slovenčiny.

Paralelný sociálny, politický a kultúrny vývoj oboch spoločenstiev po r. 1945, 1948 a v podstate aj po r. 1989 (hoci od r. 1993 v samostatných štátnych útvaroch) znamená, že stylistická diferenciacia výrazových prostriedkov (samozrejme, s ohľadom na odlišnosti češtiny a slovenčiny, ako boli prezentované v predchádzajúcich kapitolách) a formovanie jednotlivých funkčných štýlov, ich prenikanie a vnútorná diferenciacia je v oboch jazykových spoločenstvách značne podobné.

Odhladneme teraz od rozličných teoretických prístupov, ktoré sa hlavne v 90. rokoch od havránkovského a paulinyovského prístupu, nadväzujúc na prepracovanejšie sociolingvistické, psycholingvistické, textologické a všeobecnokomunikačné poznatky, v niečom odlišujú (prov. napr. základné české aj slovenské stylistické kompendiá uvedené v prehľade literatúry, príp. Slančová, 2003), a budeme si všimnúť jednotlivé komunikačné sféry a im prislúchajúce štýlové oblasti v oboch jazykoch.

Uvádzané texty môžu slúžiť na ilustráciu vysvetľovaných faktov, na všestranný stylistický rozbor, na demonštráciu poznatkov, získaných pri štúdiu nižších jazykových rovín z predchádzajúcich častí kurzu, aj ako prekladové cvičenia. V uvedených textoch si môžete všimnúť aj odlišnú konvenciu pri písaní niektorých frekventovaných textových skratiek, napr. *S t. j.*; *a. i.*; *a pod.*, *ap.*; *Č t. j.*, *aj.*; *apod.*

V bežnej, súkromnej, neoficiálnej, resp. polooficiálnej komunikácii sa uplatňuje **hovorový štýl**. Jeho základným, konštitutívnym faktorom je popri súkromnosti, resp. neoficiálnosti jeho zvuková, hovorená podoba a ďalej situačnosť prehovorov. Znamená to, že v situačne viazaných, súkromných, hovorených prejavoch, realizovaných dialogicky alebo

monologicky, sú výrazne zastúpené parajazykové (intonácia, gestikulácia, mimika, pohyby tela) a extrajazykové (prvky komunikačnej situácie) prostriedky. Navyše, najčastejšie sú to prejavy, ktoré nevznikajú po dlhšej príprave, naopak, väčšina z nich vzniká spontánne, tu a teraz. Väčšia, menej hatená možnosť explicitného prejavu subjektu hovoriaceho v texte znamená vyššiu mieru expresívnosti, emocionálnosti, idiolektickosti (javy charakteristické pre jazykový prejav jednej osoby), príp. sociolektickosti (napríklad slangové prostriedky). Takýto charakter komunikačnej situácie má, samozrejme, vplyv na uplatnenie intrajazykových prostriedkov, paralelných v oboch jazykoch. Operatívno-subjektívny spôsob komunikácie má za následok, že kompozične sú takéto prejavy voľnejšie, tematické prvky sa často radia asociatívne, niekedy nemusia byť ukončené, inokedy sa, naopak, opakujú. Jadro výpovede sa najčastejšie posúva na jej začiatok v zmysle všeobecnej tendencie, že komunikačne najdôležitejšie časti výpovede sa hovoriaci usiluje zaradiť na jej začiatok. Syntakticky je pre spontánne prejavy charakteristické asociatívne radenie výpovedí s výrazným zastúpením intonácie, časté sú elipsy, rektifikácie (opakovania, návraty k už povedanému), nepresnosti vo vetnej stavbe (nepresnosti z hľadiska písneho prejavu, keďže v konkrétnej situácii sú aj tieto „odchýlky“, anakolúty a kontaminácie dešifrovateľné). Pri súvetnej stavbe je pre takéto prejavy charakteristická menšia exaktnosť v označovaní medziklauzových vzťahov, prednosť majú viacvýznamové spájacie prostriedky typu *že, keď, čo (že, kedyž, čo)*.

Menšia presnosť a všeobecnosť a približnosť vo vyjadrovaní (porov. Mistrík, 1997) sú charakteristické aj pre slovnú zásobu hovorového štýlu, v ktorej dominujú tzv. kolokvializmy, bežné hovorové výrazy, univerbizované výrazy, hovorové frazémy. Štýlová norma tejto oblasti komunikácie je pomerne voľná a je daná charakterom konkrétnych komunikačných situácií. S tým súvisí aj možnosť začlenenia prostriedkov nespisovných variet (v češtine je to hlavne obecná čeština a v moravskej oblasti aj interdialekty, príp. dialekty; v slovenčine štandardná varieta a subštandardné variety, ako aj geografické dialekty), príp. prechod k prevažujúcemu nespisovnému vyjadrovaniu.

Športu som sa začal venovať v prvom ročníku najme pod vplyvom filmov ako boli Rambo, Conan a tak ďalej (k)de hlavní predstavitelia ma ohurovali svojimi krásnymi telami. Keďže v tejto dobe ešte chybali veškere informácie o tomto športe moj trening vyzeral dos(t) jednoducho. Trenoval som iba hrudník biceps triceps pričom som ho trenoval štyrikrát do týždňa celkový počet dvacať seriji. Keď si teraz na to spomínam uvedomujem si aku som robil chybu chyby a možem ďakovať iba svojmu silnému orgaňizmu že som sa nepretrenoval. Ved' som sa narodil v znamení Byka takže som to musel vydržať. Spočiatku som trenoval iba tak po svojej škole neskôr si ma tam všimli jedni ako už ti lepši da sa povedať chlapani vymakani zavolali ma do klubu tam ma ihned registrovali a zobrali do parady. Je to tento šport je veľmi dobrý no škoda že je tak veľmi nakladny na peniaze a čas. A takisto uspechy a vysledky sa dostavujú dos(t) pomaly. Zo svojej skusenosti možem povedať že za štyri roky som na ruky pribral iba sedem centimetre.

(spontánny monologický prejav 22-ročného študenta z východného Slovenska: v texte sú naznačené niektoré výslovnostné javy, charakteristické pre východoslovenský variant štandardnej variety slovenčiny)

A jednou sem taky proved to, že tam byla vedle u Strnadu hospoda a já tam šel a Lojza povídá: „Dej mně napít!“ Tak já sem mu dal napít a sám sem se ale také napil. Já povídám: „Jěžišmarja, von to je skleněnej ten, pulitr, to je malá míra, tatínek to pozná“. Tak sem šel a jak je studánka, já povídám: „Počkej, Lojziku, já tam musím maličko přikápnout“. Já takle ud'ál, vono to frklo a ted' sem tam měl zas tolik piva! Jěžišmarjá! Přinesu to domu, von povídá: „No jo, to je ňáko piva,“ tatínek povídá. Ted' to vokoštuje a povída: „Jěžišmarja, co ti to ten dědek dal? To není vubec tohleto k pítí!“ Tak to vzal a šel tam na něj a povída: „Copak ste mu dal takovydle slejvky?“ A von Strnad starej, tak hned na mě, už sem viděl, že je zle, tak sem se musel přiznat. Na to nezapomenu.

(Bohumír Dejmek, Starý Hradec vypravuje)

- Predsedaova žena prijala botanika Samka Švihru vlúdne a srdečne.*
- *Moja žena Ružena, – predstavil ju predseda.*
 - *Voňavé meno, – pokúsil sa žartovať Samko. – Ja som botanik, mám takéto mená rád.*
 - *Vypijete si niečo, alebo sa najprv umyjete a zložíte? – spýtala sa Ružena.*
 - *Nalej nám po pohárik, ostatné počká, – povedal predseda.*
- Samko sa rozliadol po izbe a prekvapene povedal:*
- *Máte tu zaujímavé obrazy!*
- Pristúpil k jednému, na ktorom veľký had prehltával dojča aj s cumlíkom v ústach. Telo dojčat'a už bolo po kolená v hadom pysku, ale malý človečik sa rozkošne usmieval, akoby mu to spôsobovalo veľké potešenie, až rozkoš.*
- *To som maľoval ja, – pochválil sa predseda.*
 - *Strašné! – vyhrklo zo Samka.*
- Predseda sa šťastne rozosmial.*
- *Potešili ste ma, lebo vidím, že to na vás zapôsobilo.... A čo poviete na tento obraz?*
- Pristúpili k druhému obrazu, na ktorom boli namaľované hnáty akejsi predpotopnej obludy.*
- *Čo je to? – spýtal sa Samko.*
- Predseda sa opäť najprv rozosmial.*
- *Hehehehe! To je predsa mamut, mamutie kosti, sám veľký mamut mi stál ako model. Bohovský obraz, čo?! Aspoň vidíte, akého čudáka zo mňa spravila samota. Začal som maľovať, nakoniec začnem písať aj veršičky, hehehe! Vydám knižku... týmito zjazvenými rukami ju napíšem! – zastrájal sa predseda. Vyhrnul si rukávy na košeli a ukázal Samkovi veľké jazvy na predlaktí oboch rúk.*
 - *Z vojny alebo z Povstania? – spýtal sa Samko.*
 - *Kdeže! Stretol som sa v lese s medveďom, ale mal som našťastie pri sebe polmetrový paloš, – rozprával horlivo predseda. – Na chrbte mám jazvu širokú ako chodidlo. V zime si ju musím zaliepať leukoplastom, aby ma neoziabalo. Ale medveďa som zdolal. Pozrite, tam pod stolom v pokoji odpočívajú jeho koža ... Ukážem vám aj tú jazvu na chrbte ... (...)*
 - *Nech sa páči, tu je borovička, – ozvala sa Ružena vo dverách. Na podnose niesla fľašu borovičky a tri pohárik. Boli naliate doplna. Ponúkla chlapov a sama sa chytila pohárika. – Na zdravie! Večera bude o dve hodiny!*

(hovorový štýl v priamej reči postáv poviedky Petra Jaroša Dravý nálet panny Pyje zo zbierky Výlet nad pary)

Zaľukal jsem na dveře šatny holek s nadějí, že Zuzana je už odličená a Krista tam bude sama. Naděje se splnila. „Dále,“ řekl Kristin hlas, to znamenalo, že už je taky ustrojená. Byla. Do letních šatů s obrázky žlutých hrušek a právě si česala vlasy. Měla je krátké, skoro na kluka, a vedle na dřevěné hlavě seděla její stříbrná rokoková paruka.

„Ahoj,“ řekl jsem jen tak. „Děláš něco dnes večer?“

„Jedu domu. V sedm mi jede vlak.“

„Jo ty tu nezůstaneš přes noc?“

„Ne. Táta mi to nechce dovolit.“

„To máš nějakýho přísnýho tátu.“

„To bys koukal! Chodí mi na nádraží naproti.“

„Prosim tě! To je teda devatenáctý století,“

„Spíš vosumnáctý,“ pravila Kristýna trpce. „Dyž hraju s vochtníkama, chodí na každou zkoušku. Ačkoli nehraje.“

„Co tě tak hlídá?“

„Já nevím. Nevíš?“ zeptala se a upřela na mě zraky. Světle zelené, trošku do modra, takové holčičí oči z Lesního Mýta.

„Dobře dělá, že tě tak hlídá. Mejto je prej velká Sodoma.“

„Kostelec je prej zas ta vůbec největší Gomora.“

Mýtáci přeháněj,“ řekl jsem. „Tady jsme úplně slušný. Tady by tě i tvůj táta moh klidně pustit samotnou.“ (...), „Hele, teď tady tvůj táta není. Pojď se projít.“ (...)
„Jo, ty mě zatáhneš někam do křoví a budeš protivnej!“
„Nezatáhnu, fakt. Pudem jenom po cestičkách, kam je vovdevšad vidět. Penzisti tam hrajou na kládách mariáš.“

(bežne hovorená čeština v próze Jozefa Škvoreckého Prima sezóna)

Oproti situačne zakotvanej, operatívnej, spontánnej komunikácii súkromných, neoficiálnych jazykových prejavov sa v oboch jazykoch sformovali štýly, založené na pojmovosti výrazu, uplatňujúce sa v takých komunikačných sférach, kde sa vyžaduje podanie presnej, jasnej a relatívne úplnej informácie. Je to predovšetkým odborný funkčný štýl (v českej stylistickej tradícii), resp. náučný štýl (v slovenskej stylistickej tradícii). **Náučný štýl** je štýl verejnej komunikácie, teda obsah informácií, ktoré texty náučného štýlu obsahujú, je produktom hodnotený ako závažný a zaväzujúci. Je to štýl jasnej a presnej komunikácie vedeckých, odborných a pracovných informácií, uplatňujúci sa v komunikačnej sfére vedy a popularizácie vedeckých poznatkov. Ako objektívny štýl ho možno vyčleniť v tom zmysle, že sa v ňom zámerne tlmí explicitná prítomnosť autora v texte, a to tak, že sa obmedzuje využívanie expresívneho a emocionálneho výraziva, väčšinou sa využíva konvencionalizovaná 1. osoba plurálu v podobe tzv. autorského plurálu alebo neosobné vyjadrenie. Posilnenie intelektuálnosti a pojmovosti sa prejavuje hlavne v extenzívnom rozvoji a internacionalizácii terminológie, v tendencii k nominalizácii a knižnosti v pomenovaní (terminológia špecická pre daný odbor, ako aj medziodborová terminológia, väčší repertoár sekundárnych predložiek a spájajúcich výrazov) i syntaxi (napr. multiverbálne tendencie, frekvencia adnominálneho genitívu – tzv. genitívne reťazce –, nominálne polovetné konštrukcie, frekvencia parentéz v syntaktickej štruktúre). Pri úsilí o ekonomizáciu prejavu vznikajú tak percepčne náročné texty. Takýto spôsob formulácie a komunikovania myšlienok si v oboch jazykoch vyžaduje využitie spisovnej jazykovej variety.

Hoci sa na jednej strane štýlová norma náučného štýlu postupne ustaľovala, zároveň možno v posledných desaťročiach pozorovať výraznú vnútornú dynamiku štýlu, prejavujúcu sa v horizontálnej a vertikálnej diferencii textov komunikačnej sféry vedy a jej popularizácie. Pod horizontálnou diferenciáciou rozumieme diferenciáciu vyplývajúcu z rozčlenenia vedných odborov; ide hlavne o diferenciáciu medzi prírodovednými, predovšetkým exaktne orientovanými odbormi, a spoločenskovednými odbormi. Texty humanitných vied sú výrazovo aj kompozične variabilnejšie, menej formalizované a menej ustálené.

Z hľadiska vertikálnej diferenciácie ide na jednej strane o ustálenie štýlovej normy a vrstvy textov **teoretického náučného štýlu** (vedecký štýl v užšom zmysle slova), ktoré sa obracajú predovšetkým na poučeného odborníka a sprostredkujú systematicky spracované a v danej vednej oblasti nové alebo novo chápané myšlienky a poznatky.

Aredia

V porovnaní s placebom podávanie Aredie výrazne znižuje stupeň skeletálnej morbidity. Pomer pacientov s komplikáciami alebo symptómami z postihnutia skeletu, vrátane hyperkalcémie navodenej nádorom (SRE). Medián času po vzniku prvého SRE a priemerný počet SRE za rok u pacientov s karcinómom prsníka s metastázami, ktorí buď dostávali Arediu 90 g jedenkrát mesačne v dvojhodinovej infúzii, alebo placebo v kombinácii s chemoterapiou celkovo 24 mesiacov. Všetci pacienti boli v IV. štádiu karcinómu prsníka s dvoma alebo viacerými predominantne lytickými léziami, z ktorých jedna mala priemer viac ako 1 cm a všetci sa liečili chemoterapiou na začiatku štúdie. Obe skupiny boli vyrovnané z hľadiska demografických a prognostických ukazovateľov.

(text ku grafu o účinkoch lieku Aredia)

Glimepirid

Deriváty sulfonylurey tvoří skupinu perorálních antidiabetik, která se vyznačuje ovlivněním vnímavosti B-buněk pankreatu vůči glukóze a neglukózovým sekretagogům, stimulující tak sekreci inzulinu. Inzulinotropní účinek sulfonylurey je zprostředkován uzavřením ATP – dekadentních kanálů pro draslík a následnou depolarizaci membrány, která vede k otevření vápníkových kanálů a vzestupu intracelulární koncentrace kalcia. Ke snížení inzulinové rezistence v cílových tkáních (játrech a svalech) dochází pouze sekundárně, v důsledku poklesu glykémie. (...)

Indikací derivátů sulfonylurey je selhání diety u nemocných s diabetem 2. typu s vlastní sekrecí inzulinu. Derivátům sulfonylurey se dává přednost před ostatními perorálními antidiabetiky především u těch nemocných, kteří nemají větší nadváhu a u nichž lze předpokládat větší podíl poruchy sekrece inzulinu než inzulinové rezistence.

(MUDr. T. Sechser, úryvok z článku z časopisu Forum medicinae)

Na druhej strane sa postupne ustalovala štýlová norma a vrstva v oblasti sprostredkovania odborných poznatkov adresátom, ktorí nemusia byť nevyhnutne v danej oblasti vzdelanými odborníkmi. Tu ide o oblasť popularizácie vedy a o tzv. **popularizačný** (populárne naučný) štýl.

Čo je to VO_2 max?

Spotreba kyslíka v organizme je kľúčovým faktorom pri určovaní použitia pohonnej látky a efektívnosti výkonu. Na pochopenie, prečo je to tak, treba vysvetliť pojem, ktorý odborníci označujú ako VO_2 max.

Čím intenzívnejšie sa pohybujeme, tým viac dýchame, aby sme zvýšili svoj príjem kyslíka, čo zároveň umožňuje získavať stále viac energie aeróbne. Ale naša schopnosť prijímať kyslík je ohraničená. Každý má svoju vlastnú „maximálnu spotrebu kyslíka“ alebo „ VO_2 max“.

Vedci považujú VO_2 max za významnú východiskovú veličinu. Momentálnu spotrebu kyslíka bežca možno vyjadriť ako percento hodnoty jeho osobného VO_2 max. Táto hodnota sa označuje ako % VO_2 max a odzrkadľuje, ako je táto činnosť pre bežca namáhavá – ako blízko je pri hraniciach jeho možností.

Dve osoby môžu bežať rovnakou rýchlosťou a spotrebovať rovnaké množstvo kyslíka, ale intenzitu svalovej činnosti môžu pociťovať rozdielne. Ten, ktorého % VO_2 max je vyššie, ju bude pociťovať ako väčšie zaťaženie.

Percento VO_2 max vyjadruje individuálnu alebo relatívnu intenzitu pohybovej činnosti. Nemalo by sa zamieňať s objektívnym meraním napr. rýchlosti behu alebo dĺžky ubehnutej trate. Túto metódu môžeme použiť na vyjadrenie relatívnej intenzity pohybovej činnosti a zachytenie štádií, pri ktorých organizmus mení svoj spôsob tvorby energie.

(úryvok z brožúry Šport a výživa)

Modifikace inzulinu a inzulinová analoga

Jednotlivé biologické druhy produkujú inzulín, ktorý se od ľudského málo, nebo více liší primární strukturou. Trojrozměrná struktura je však zachována vždy, což svědčí o jejím funkčním významu. Je zajištěna existencí invariantů, tj. úseků, které mají stejnou primární i sekundární strukturu, společnou všem typům inzulínů se zachovanou fyziologickou funkcí bez ohledu na jejich původ. Nejbližší lidskému inzulínu je inzulín prasečí, který se liší pouze posledním reziduem v C-konci řetězce B, kde se místo „člověčího“ treoninu nachází „prasečí“ alanin.

Snahou mnoha výzkumníků je nahradit přírodní inzulín průmyslově připravenými preparáty speciálních vlastností, které by pacientům usnadnily svízelný život, doprovázený často přidruženými vážnými chorobami. Vedle změn v pořadí zbytků primární struktury se zkoušelo jednotlivé zbytky

nahrazovat jinými, popřípadě je vynechávat. Cílem pokusů bylo obměnit vlastnosti takto uměle získaných látek. Odchylny od geneticky předávané stavby inzulinu se vyjimečně najdou i u lidí, ale vždy se to projeví porušenou funkcí metabolismu cukru.

(Karel Huml, Tomislav Barth, Přírodní inzulin a jeho náhrady, úryvek z článku z časopisu Vesmír)

Špecifický štýl sa v oboch jazykoch vytvoril pri textoch, ktorých obsah si má perceptor v maximálnej miere osvojiť: ide tu o tzv. **didaktický štýl (učební styl)**.

Individuálny štýl spisovateľa

je kategória podriadená literárnemu umeleckému štýlu a zároveň je spätá s umeleckým štýlom ako funkčným jazykovým štýlom. V individuálnom štýle spisovateľa sú zovšeobecnené tie individuálne štýlové znaky, ktoré sú príznačné pre celú literárnu tvorbu istého autora. Na základe týchto spoločných črt sa zjednocuje literárna tvorba toho istého autora a zároveň sa odlišuje od tvorby (a teda aj od individuálneho štýlu) iného autora. V individuálnom štýle spisovateľa sa neodráža len vzťah autora k jazyku ako základnému stavebnému materiálu, ale aj k ostatným zložkám umelekej štruktúry (tematickej zložke, sujetovo-kompozičným postupom, žánru a pod.) a zároveň sa doň premieta jeho umelecká metóda, svetonázor, ľudský profil. V tomto zmysle – obrazne povedané – je individuálny štýl organická jednota človeka a spisovateľa, reprezentovaná jeho tvorbou.

Individuálny štýl je dynamická celistvosť prvkov (jazyka, témy, kompozície). To znamená, že sa postupom času môže meniť, vyvíjať. Tento vývin sa odráža na štýle jednotlivých diel autora nasledujúcich po sebe. Napriek tomu isté konštantné štýlové znaky sú charakteristické pre všetky diela toho istého autora. Navonok sa individuálne štýlové znaky najvýraznejšie manifestujú pomocou jazykových prostriedkov a kompozičných postupov. Z tohto hľadiska stačí pripomenúť rozdiel medzi individuálnym štýlom M. Figuli a F. Švantnera. Hoci obidvaja túto spisovateľa patria k autorom tzv. lyrizovanej prózy, ich individuálny štýl má špecifické črty, ktorými sa zároveň líšia.

(J. Findra, E. Gombala, I. Plintovič, Slovník literárnovedných termínov)

Individuální styl

(z lat. *individuus* = nedělitelný, nerozlučný) – charakteristický a jednotný princip organizace jazykových projevů určitého jedince z hlediska ideového, tematického, charakterového a jazykového. Lze rozlišit i. s. jazykový a literární; i. s. jazykový zahrnuje stylovou organizaci díla z hlediska jazykového, i. s. literární složky nejazykové (např. idea, téma, syžet apod.), tj. podléhající estetickým normám. Umelecké dílo má ovšem styl jediný, přičemž jazykový styl jako jazyková kategorie je podřízen stylu literárnímu; tato podřízenost vyplývá z toho, že styl jazykový je jednou z integrálních složek literárního uměleckého díla.

Zřetelný i. s. má každý vyspělejší spisovatel. I. s. není živelným výsledkem spisovatelových vloh, nýbrž projevem cílevědomého noetického přístupu ke skutečnosti, ne každý spisovatel se ho proto dopracuje; z tohoto hlediska vyplývá, že i. s. se postupem času mění. Na vznik, vývoj a vlastnosti i. s. mají vliv subjektivní stylo tvorní činitelé, tj. intelektuální vyspělost, temperament a povaha, sociální původ, postoj ke zpracovávané látce, momentální duševní stav, stupeň ovládnutí jazyka aj.

I. s. se stává nástrojem uměleckého poznání, je součástí umělecké metody a v tomto smyslu působí na jiné literární tvůrce. I. s. má značný vliv i na vývoj celonárodního jazyka; proto studium i. s. slouží nejen k poznání umělecké noetiky tvůrce, ale i ke studiu vývoje jazykových a literárních norem. Dokumentem tohoto úsilí jsou např. slovníky významných spisovatelů, tj. soubor lexikálních prostředků vybíraných autorem ze slovní zásoby národního jazyka, resp. nově tvořených (srov. slovník Goethův, Puškinův, Botevův aj.).

(Slovník literární teorie)

Do hovorených aj písaných textov, ktoré síce rátaajú s prijímateľom poučeným v danom odbore, ale ich cieľ je operatívnejšej povahy a texty sa zameriavajú na praktickú komunikáciu v danom odbore, občas prenikajú aj nespisovné jazykové, hlavne lexikálne prostriedky – profesionalizmy a slangové prostriedky. Hovoríme tu o **praktickom odbornom štýle (styl praktických odborných textů)**.

Hydraulická pásová píla

Na európskom trhu sa objavila nová firma DINACO zo Záhrebu (Chorvátsko). Vyrába pásové píly s priemerom kotúča A 1100, 1250, 1400, 1600 mm, s veľkosťou otvoru vozíka C 700, 850, 1000, 1300 mm, rozovretím upínačov D 650, 750, 900, 1150 mm, nastavením výšky vedenia pilového pásu podľa typu pásovej píly B 1000, 1150, 1200, 1300, 1550 mm. Stroje môžu byť vyhotovené v hydraulickej alebo v pneumatickej verzii.

Vozík má najmodernejšie technické vybavenie na polohovanie blokov Beuschlerovým servomotorom, ktorý zaručuje presnosť polohovania + 0,1 mm. Pohyb vozíka zabezpečuje Beuschlerov servomotor s možnosťou voľby rýchlosti od 0 do 200 m/min. Pásová píla je vybavená predrezávačom na čistenie povrchu výrezu pred vlastným rezaním, na stole pásovej píly sa nachádza reťazový dopravník určený na rýchle odstránenie odpadu z linky. Takto zostavenú linku riadi jeden pracovník od centrálného ovládacieho pultu, správnosť chodu pásovej píly je kontrolovaná počítačom.

(odborný drevársky a nábytkársky časopis Drevo)

Odsávací centrum

Filtračnými patronami firmy R + B ze SRN s elektrickým, mechanickým alebo pneumatickým otrěpom podľa použitého typu filtru a veľkosti filtračnej plochy je osazeno odsávací centrum Heko 700-P, ktoré i na zakázku podľa požadovaných parametrov vyrábá spoločnosť ECT, s.r.o. v Holešově. Dosahuje vzduchový výkon 4000 až 10 000 m³ /h a tlak 1350 až 3500 Pa. Filtračným materiálom je polyester, filtračná plocha 22 až 136 m². Centrum má dva zásobníky odpadu o celkovom objemu 2 x 350 litrov a jeho rozmery jsou podle výkonu 2 x 1, 3 x 2, 8 m (5000 m³ /h). Stavebnice Heko 700 byla schválena Hlavním hygienikem ČR. Typ heko 163 Compact má certifikát německé zkušebny GS. Zařízení je vhodné také pro odsávání karcinogenních látek. Ventilátory jsou vyrobeny ze slitiny Al-silumin. Nevýbušné provedení vylučuje výbuch prachu.

(odborný drevársky a nábytkársky časopis Drevo)

Na rozhraní náučnej, umeleckej a publicistickej štýlovej oblasti sa v českej jazykovej situácii skôr, v slovenskej jazykovej situácii (aj v opore o českú eseje) vytvoril **esejistický štýl**, ktorý možno charakterizovať pomocou poznávacej, estetickej a intencionálnej funkčnej konštanty. Esejistický štýl je typickým príkladom vyššieho štýlu. V oblasti pomenovania si zachováva nociónálny a uvoľnenejší terminologický charakter, ovplyvnený výskytom štylisticky príznakovej, hlavne knižnej lexiky a lexiky cudzieho pôvodu – eseje svojím individualizovaným charakterom poskytuje priestor na jazykovú lexikálnu kreativitu. V oblasti usporiadania sa v eseji prejavuje vysoká miera variability, expresívnosti a dynamiky. Konštitutívnou vlastnosťou eseje je obraznosť, založená na metafore, a figuratívnosť.

Z hľadiska výskytu a využitia morfológických prostriedkov je pre eseje charakteristická dynamizovanosť, konkrétnosť, nižšia pojmová nasýtenosť a celkové posilnenie komunikatívnosti.

Podobu syntaxe eseje a esejistického štýlu určuje variabilnosť, dynamika, expresia a prepracovaná vnútorná symetria, ktoré sú dané využitím dynamických, inherentne aj adherentne expresívnych a modálne rôznorodých konštrukcií. Tieto vlastnosti, ktorých formálny výraz je tesne prepojený so sémantikou textu, sa navrstvujú na zložitú determinatívnu súvetnú štruktúru. Percepčná náročnosť spomínaného súboru vlastností sa čiastočne vyrovnáva vnútornou súmernosťou architektúry esejistickej syntaxe. Vysokou mierou variabilnosti sa vyznačuje aj kompozícia eseje, konštrukčne založená na subjektívne podmienenom expresivizovanom výklade úvahovo-argumentačného typu.

Čapkov lyrizmus mohol mať a mal – ako jeho intelektualizmus – svoje nížiny; ako tento nepredstavoval vždy básnickou mágiou, lež z vôle svojho pôvodcu mágiou či magizovaním banality. Vo svojich vrcholoch bol autentický i vtedy, keď poetizoval všedné, keď si zo sveta blízkych vecí utvoril svoju doménu, keď sa ich zľúbezňujúcim pohľadom sympatie zmocňoval.

*Bol to resignovaný lyrizmus i lyrizmus letu. Zapaľoval sa na malom i na veľkom. Zapaľoval sa, keď Čapka opustila hravosť a keď si isté oblasti zážitkov, pomyslov a nálad ani nechcel formulovať, len sa im odovzdať. Tak detstvo a jeho raj proti „peklu“ civilizácie, staré poriadky, príroda, diaľky, krása a veľkosť sveta. Výsledkom bývala nostalgia, nevýslovné, a predsa prudko cítené a prežívané, potreba zotrvať, utkvieť, nie hnať sa; a opäť potreba letu, odpútania. Pasívny lyrizmus, mrazení, ktorým sa cítil premožený, lyrično elegické, ktoré berie všetku odvahu a z poznanej pravdy nevie vyvodiť rozhodnutie, iste prevláda; ale v hĺbke to nie je len bezmoc a spočinitie, ako ho poznáme zvlášť výrazne z cestopisu *Italské listy* alebo z románu *Hordubal*; je to lyrizmus m o ž n é h o. Ostentatívny lyrizmus života, ktorým sa končí toľko jeho kníh, znamená menej ako tento druhý, hoci tichší a bojzlivejší. Skrytý, cudný pátos Čapkov, ktorý nevyvažuje pól odovzdania, no je tu, aby svedčil, že nezhoda je uňho v tom najintímnejšom.*

(Alexander Matuška, *Človek proti skaze*)

Znáte všetchni život Boženy Němcové. Nebylo bolesti, které by ji ušetřil osud. Byl to život opravdu, jak bylo řečeno, na nožích, na mučidlech. O bídu, nouzi, ústrky a zklamání všeho druhu, a což nehorší, o mravní pokoření nebylo v něm nouze. Její utrpení má dvojí zdroj: je to jednak utrpení spisovatelky proletářky, která je odkázaná na výdělek svého pera a nemůže si jím vydělat tolik, aby mohla uživit svou rodinu; a za druhé ženy tzv. emancipované, jak se tehdy říkalo. Ženy, která se přiznávala k tzv. volné lásce, to jest byla přesvědčena, že sejde-li se libost s libostí, rozuměj láska s láskou, není akt erotický ani mimo manželství hříchem, naproti tomu že je hříchem akt erotický i v manželství, netryská-li z lásky a není konán s láskou. Proto hleděla pražská společnost na Němcovou jako na osobu mravně porušenou, na osobu kleslou; muži si k ní dovolují, čeho by si nedovolili k jiné ženě jejího stavu; a špatný básník katolický, ale muž jinak velmi vlivný, páter Štulc, žádá od ní veřejné pokání za pohoršení, které prý dává svým životem. Čekali byste podle toho, že její umění bude pesimistické nebo aspoň zatrpklé; nebo že to bude umění odboje a vzpoury. Ale nic z toho. Němcová přenáší velmi málo z životních disonancí, které sama prožívá, do svého díla. Dílo to je napodiv optimistické, líbezně fabulistické; laskavé nebe vyššího mravního řádu klene a směje se nad ním; a vládne v něm dobré mocnosti a síly, s nimiž se nesetkala Němcová ve svém ubohém životě empirickém. Její dílo umělecké není dáno tím, co jeho autorka vypožorovala, poznala nebo prožila v životě vlastním; je z valné části ztělesněním toho, čeho se v něm dotoužila a dosnila, je z valné části z téže látky jako její tužby a sny.

(František Xaver Šalda, *Básnický typ Boženy Němcové*)

Administratívny štýl sa využíva vo sfére úradnej inštitucionálnej či poloinštitucionálnej komunikácie s praktickým cieľom komunikovať presné údaje a fakty. Jeho formovanie úzko súvisí s postupným ustáľovaním sociálnych a komunikačných noriem viažucich sa na úradnú komunikáciu v českom a slovenskom jazyku, s príslušnými právnymi

a administratívnymi predpismi. Aj v 2. polovici 20. storočia cítiť v štýlovej norme administratívnej komunikácie v oboch jazykoch vplyv štýlových noriem iných jazykových systémov. Tak ako nadväzovali na skoršie vývinové obdobia sociálne a komunikačné normy úradného styku, aj v štýlovej vrstve a štýlovej norme administratívneho štýlu badať prítomnosť prostriedkov a postupov charakteristických v češtine pre nemecký; v slovenčine jednak pre latinsko-maďarský, jednak pre nemecko-český administratívny (administratívno-právnický) úzus. Importovanosť, ktorá sa prejavuje napríklad v niekedy až špekulatívnej konštruovanosti syntaxe, v tendencii k multiverbizácii, čo má podporu aj v tom, že administratívny štýl je štýlom prevažne (no nielen) písanej komunikácie, postupne ustupuje pod vplyvom pôsobenia operatívnej funkcie administratívnych textov a jej pojmového rozmeru. V tomto type komunikačnej situácie vystupuje aspoň jeden z jej účastníkov (tvorca textu i jeho prijímateľ), prípadne obaja, ako zástupcovia inštitúcie; aj preto sa subjekt príjemcu zatláča do úzadia. Cieľom je čo najefektívnejšia, t. j. rýchla a jednoznačná komunikácia – texty administratívneho štýlu si vyžadujú zo strany autora i príjemcu jednotnú a jednoznačnú interpretáciu.

S uvedenými vlastnosťami súvisí stereotypná nominálnosť vyjadrovania s prevahou nociónálnych lexikálnych prostriedkov, postupne sa utvára špecifická administratívna terminológia. Úsilie po maximálnej ekonomizácii prejavu (používanie skratiek a značiek) v spojení s nominálnosťou a konštruovanosťou vyjadrovania spôsobuje, že mnohé texty administratívneho štýlu sú z hľadiska komunikačnej efektívnosti na hranici zrozumiteľnosti.

Istá stereotypnosť a šablónovitosť je pre administratívny štýl typická. Napríklad v obchodnej korešpondencii jednotlivé výpovede tvoria isté bloky, panely, ktoré sa používajú ako celok. Vedomie i potreba štýlovej normy administratívneho štýlu sú veľmi silné, dokonca do tej miery, že podoba niektorých úradných písomností sa riadi štátnou normou. Tvorba administratívnych textov je náplňou výučby v ekonomických typoch škôl, v ktorých sa pracuje so špecializovanými učebnicami administratívnych písomností, v ktorých sú žánrové normy administratívnych textov premietnuté do textových modelov, ktoré sa v praxi viac-menej dodržiavajú a vyžadujú. Predpisy sa týkajú nielen jazykových štýlotvorných prostriedkov, ale napríklad aj formátu papiera, obálky, rozvrhnutia plochy, grafickej úpravy, pričom grafická úprava má často významovotvornú platnosť.

Aj vo vývine administratívneho štýlu možno pozorovať istý posun v súvislosti so spoločenskými zmenami po r. 1989. Už pred týmto predelom bolo v administratívnych textoch vidno úsilie po ich „modernizácii“, a to tak v lexike, ako aj v syntaxi: postupné ubúdanie archaizujúcich slov a slovných spojení (typu *horeuvedený*, *dolupodpísaný*; *výše jmenovaný*, *níže podepsaný*), upúšťanie od prechodníkových konštrukcií a v slovenčine nárast analytického typu vyjadrovania (napr. prostredníctvom analytického pasíva alebo niektorých príchast'ových konštrukcií). Po r. 1989 možno na inej úrovni pozorovať importovanosť v úradnom vyjadrovaní, a to v tom zmysle, že so vstupom západoeurópskych či zámorských firiem a inštitúcií na český a slovenský trh a od r. 2004 aj vstupom oboch štátov do Európskej únie sa v niektorých prípadoch importujú štýlové normy administratívneho styku príslušných jazykových spoločenstiev (ide hlavne o vplyv nemčiny a angličtiny). Odráža sa to v preberaní formálnych podôb žánrových modelov (napr. životopis, motivačný list), ako aj v posilnení kooperačného komunikačného princípu; administratívny štýl sa mierne dynamizuje, a to posilnením variabilnosti operatívnej zložky a zdvorilostného princípu v niektorých komunikačných situáciách: napríklad v korešpondencii súkromných i štátnych firiem a inštitúcií sa vyskytujú variabilnejšie typy oslovenia, rozpracovanejšie úvodné a záverečné zdvorilostné a kontaktné frázy, výraznejšie sa (niekedy len formálne) rešpektuje príjemca administratívneho textu, text sa vyznačuje vyššou mierou (pseudo)individualizácie. Je to okrem iného spôsobené aj tým, že tvorcovia textov vystupujú viac za seba a nie sú

natolko ako v minulosti skrytí za inštitúciou. Možno to pokladať za jeden z ďalších dôkazov úzkej súvislosti života spoločnosti a dynamického utvárania štýlových noriem.

Vyhlásenie žiadateľa:

Zaväzujem sa bez výhrad dodržiavať podmienky stanovené pre zriaďovanie a používanie telefónnych účastníckych staníc, najmä ustanovenia Telefónneho poriadku, Cenníka vnútroštátnych telekomunikačných výkonov a Obchodnej ponuky telekomunikačných služieb, a to predovšetkým zaplatiť cenu za prevod účastníctva telefónnej stanice (pri zrušení stanice sa tento poplatok nevracia), v stanovených lehotách platiť úhrady za používanie telefónnej stanice, bez vedomia a súhlasu organizácie telekomunikácií nič nemeniť na zariadení stanice, predovšetkým nepripájať k stanici zariadenia neschválené na prevádzku v jednotnej telekomunikačnej sieti (schvaľuje príslušný telekomunikačný úrad).

Súčasne beriem na vedomie, že moja prihláška na prevod nebude vybavená, ak:

- nepristúpim na podmienky telefónneho účastníctva,
- neúplne, nesprávne alebo nečitateľne vyplním prihlášku na prevod,
- súčasne požiadam aj o preloženie stanice.

V.....dňa.....

.....
čitateľný podpis žiadateľa, pečiatka*

* U právnických osôb a podnikateľov napíšte strojom alebo paličkovým písmom priezvisko, meno, titul, funkciu podpisujúceho a urobte čitateľný odtlačok pečiatky

(zo žiadosti o zriadenie telefónnej stanice)

Služby související s vydáváním telefonních seznamů

Bezplatné zveřejnění

Každá hlavní účastnícká telefonní stanice se v telefonním seznamu uvádí bezplatně pouze jednou:

- u bytových stanic v abecedním pořádku dle příjmení účastníka
- u stanic organizací podle názvu (obchodního jména) účastníka, s adresou a účastníckým číslem stanice (standardní uveřejnění)

Zpoplatněné služby

- neuveřejnění účastnické stanice
- uveřejnění účastnické telefonní stanice současně i v té části seznamu, v níž účastník nemá nárok na bezplatné zveřejnění (např. uveřejnění bytové účastnické stanice v části seznamu určené pro stanice organizací, a naopak)
- uveřejnění (i) jiné osoby než účastníka (osoby, které účastník dal souhlas k používání své stanice)
- každý další vložený řádek přesahující rozsah bezplatného uveřejnění (např. profese podnikání)
- uveřejnění přípojných čísel v rámci jiných telekomunikačních služeb (pouze současně s pevnou telefonní stanicí): telefaxové číslo (FAX), dálňopisné číslo, resp. Identifikační sled (TELEX), E-mail adresa účastníka, adresa www stránek účastníka sítě INTERNET, číslo účastnické telefonní stanice veřejných mobilních sítí.

Ceny za služby související s vydáváním telefonních seznamů jsou účtovány jednorázově vždy s vydáním nového telefonního seznamu a jsou zahrnuty do vyúčtování telekomunikačních služeb

Kontaktní údaje – před zřízením telefonní stanice je možné mne/nás zastihnout na telefonním čísle..... Svým níže uvedeným podpisem beru na vědomí, že zřízení telefonní stanice podléhá ustanovením Telefonního řádu, který obsahuje práva a povinnosti provozovatele JTS a mne jako zákazníka. Souhlasím s vyšší cenou za zřízení telefonní stanice po poskytnutí nárokované služby, jež je dána platným Ceníkem vnitrostátních telekomunikačních služeb v den realizace mého

požadavku. Souhlasím s tím, aby mnou požadované údaje na uverejnení hlavní telefonní stanice v telefonním seznamu uvedené v tomto tiskopisu byly poskytnuty společnosti, která zabezpečuje pro SPT TELECOM, a.s., vydávání telefonních seznamů, a rovněž byly poskytovány na informačních pracovištích SPT TELECOM, a.s.

V..... dne.....

podpis – razítko

(žiadost' o zriadenie telefónnej stanice)

Vo sfére žurnalistickej komunikácie sa uplatňuje **žurnalistický štýl**, a to v dvoch základných sférach: spravodajstve a publicistike. Jeho genéza a vývin sú úzko späté so spoločensko-politickou situáciou českého a slovenského spoločenstva, ktorá tento štýl, možno viac ako ostatné, ovplyvňovala a modifikovala do súčasnej podoby. Funkčnou konštantou publicistických textov je komplex informačnej a intencionálnej funkcie: v žurnalistických textoch ide o komunikáciu žurnalistického faktu, ktorým sa stáva akákoľvek spoločenská, politická, kultúrna, ekonomická, športová reália, ku ktorej autor-žurnalista zaujme postoj a spracuje ju tak, aby viac alebo menej pôsobil na verejnosť, ktorej sú žurnalistické texty určené. Žurnalistické texty väčšinou vznikajú každodenne, rýchle, zväčša aj pod časovým tlakom, čo všetko má vplyv na ich výslednú podobu. Pri ich tvorbe sa stretáva tendencia po stereotypnosti, opakovaní, modelovosti a jazykovej automatizácii a na druhej strane úsilie obmieňať stabilizované výrazové prostriedky. Pre publicistický štýl oboch jazykov sú charakteristické špecifické publicistické lexikálne a frazeologické prostriedky – publicizmy, obrazné vyjadrenia, módné výrazy, nezriedka vznikajúce paralelne alebo kalkované (v prípade slovenčiny aj z češtiny – z tých najnovších napr. *kauza, priechodný/průchodný – nepriechodný/neprůchodný, európske štruktúry/evropské struktury*, niektoré frazémy pôvodne zo športovej terminológie, ktoré prenikajú do vyjadrovania v ďalších oblastiach: *to je niečia parketa/to je něčí parketa, nasadiť vysoko latku/nasadiť laťku vysoko*). Pri niektorých sa dá ešte vystopovať aj konkrétny pôvodca, najčastejšie politik alebo žurnalista (*smysluplný/zmysluplný – V. Havel; dvojdomek/ dvojdom – P. Pithart; pestrobarevný senát – M. Zeman; Na Slovensku je to tak – V. Moric; Vláda visí na šnúrke od Durayových (aktualizácia rozličných mien) gati. – V. Mináč*). Niektoré pri častom opakovaní klesajú na úroveň publicistického kliše, prípadne sú také všeobecné, že zastierajú skutočnosť, o ktorej hovoria. V obidvoch jazykoch sa na štylistickú aktualizáciu využíva tzv. publicistický zhodný atribút (napr. *tenisový bronz*), ktorý svojím eliptickým charakterom, teda tým, že jeho použitím sa vo výpovedi vynecháva významové jadro, niekedy aj viacero významových jadier, kondenzuje výpoveď a aktivizuje percepciu. Úsilie po koncíznosti žurnalistického vyjadrenia nachádzame v častom nominálnom vyjadrení, parentézach, v citátových prostriedkoch; operatívnosť v úsilí o využívanie kontaktných prostriedkov. Výrazovými prostriedkami publicistického štýlu sú spisovné jazykové prostriedky. Nespisovné prostriedky prenikajú do hovorených, často spontánne vznikajúcich žánrov publicistického štýlu (napríklad športová reportáž), v písaných žánroch býva ich nespisovnosť väčšinou signalizovaná napr. úvodzovkami, zmenou typu písma alebo ustálenými spojeniami typu *ako sa hovorí/jak se říká*.

Český aj slovenský publicistický štýl je vnútorne dynamický a diferencovaný. Podľa miery zastúpenia subjektu v texte možno uvažovať o spravodajstve a publicistike; podľa použitého kódu o novinovom, rozhlasovom a televíznom, najnovšie aj multimedialom internetovom spravodajstve a publicistike; tematicky môžeme uvažovať o ekonomickom, politickom, kultúrnom, športovom atď. spravodajstve a publicistike; podľa predpokladaného percipienta zasa napr. o detskej, mládežníckej, ženskej či regionálnej publicistike. V posledných rokoch sa sformoval štýl bulvárnej žurnalistiky a na pozadí publicistického štýlu sa utvoril **štýl reklamy**.

USA: Obnovené pátranie po čiernych skrinkách EgyptAir

Nijaké dôkazy o terore

O tom, že nedelňajšia havária spoločnosti EgyptAir bola výsledkom teroristického činu, neexistujú nijaké dôkazy.

Vyhlásil v noci na piatok vo Washingtone minister obrany USA William Cohen. Podľa jeho slov vyšetrovatelia nemajú nijaké informácie, ktoré by naznačovali pravdepodobnosť teroristického aktu, pripomenul však, že vyšetrovanie je ešte len na začiatku. V záujme komplexnej analýzy vyšetrovatelia nechávajú otvorené všetky možnosti, spresnil minister.

Námorníctvo USA v piatok využilo utíšenie búrlivého počasia, aby obnovilo pátranie po čiernych skrinkách Boeingu 767, oznámil to admirál W. G. Sutton. Pátranie bolo v dôsledku zlých poveternostných podmienok prerušené od stredy. Podľa predpovede počasia však majú záchranári na vyslobodzovacie operácie iba krátky čas. Meteorológovia totiž predpovedajú na vikend opäť búrky a vysoké vlny tak opäť znemožnia činnosť automatického robota, ktorý sa do mora môže spustiť pri maximálnej výške vln do štyroch metrov. Z medzinárodného letiska v Los Angeles vo štvrtok odštartovalo prvé lietadlo spoločnosti EgyptAir na linke do Káhiry s medzipristátím v New Yorku. Napriek tomu, že ide o prvý let EgyptAir od leteckého nešťastia, ktoré stálo život 217 ľudí, egyptská spoločnosť nepodnikla nijaké mimoriadne opatrenia v záujme uspokojenia pasažierov.

(správa v denníku Pravda, 6. novembra 1999)

Při katastrofě egyptského boeingu zahynulo 214 lidí

Podle FBI i egyptských aerolinií nic nenasvědčuje tomu, že by šlo o teroristický útok

Nedlouho po startu

z newyorského letiště JFK zmizel z kontrolních radarů Boeing 767 egyptských aerolinií. Jeho trosky byly po šesti hodinách pátrání objeveny na hladině Atlantského oceánu.

NEW YORK – Byla neděle ráno, krátce po osmé hodině středoevropského času: letoun egyptských aerolinií z New Yorku do Káhiry se během 24 vteřin propadl o 4200 metrů a poté zmizel z obrazovek radarů. Bylo to jen padesát pět minut poté, co odstartoval z newyorského letiště JFK.

Dohady a spekulace trvaly dlouhých šest hodin. Potom pátrací operace dala odpověď. Letoun se zřítil do moře asi 100 kilometrů jižně od ostrova Nantucket, ležícího u pobřeží amerického státu Massachusetts. Všichni lidé na palubě pravděpodobně zahynuli. Údaje o počtu lidí na palubě se liší, nejčastěji však agentury uvádějí 199 cestujících a 15 členů posádky. Důvod katastrofy nebyl do uzávěrky LN znám.

Podle egyptských údajů letadlem cestovalo 62 Egyptanů, tři Syřané, dva Súdáneci, dva Kanadčané a jeden Chilan. Většinu ze zbývajících pasažérů tvořili zřejmě Američané. Na palubě byly i dvě děti.

Loď obchodní stráže Kingspointer, která do oblasti neštěstí dorazila lako první, objevila na hladině Atlantiku změť trosků a tělo jedné z obětí.

Podle kontraadmirála Pobřežní stráže Richarda Larrabeea se na hladině podařilo identifikovat množství sedadel, záchranních vest, vorů a dalších předmětů z letadla. Pátrání, do něhož jsou zapojeny i tři letouny Pobřežní stráže, pokračovalo celou noc.

Let číslo 990 z Los Angeles do Káhiry s mezipřistáním v New Yorku zdrželo na Mezinárodním letišti JFK špatné počasí. Po více než dvou hodinách čekání nakonec egyptský kapitán Ahmad Habáš obdržel povolení ke startu. Podle meteorologů vál v tu chvíli pouze slabý vítr, v oblasti však bylo vyhlášeno varování před mlhami.

Ředitel egyptských aerolinií Mohammed Fahim Rajjan na mimořádné tiskové konferenci v Káhiře vyloučil možnost teroristického útoku. Nepopřel však, že egyptské aerolinie obdrželi varování amerického Federálního úřadu pro letectví (FAA). „Dostáváme varování od kohokoliv včetně FAA,“ podotkl Rajjan.

Možnost teroristického útoku vylučuje i americká FBI. Reagovala tak na neoficiální zprávy, podle nichž může za havárii exploze letounu.

Boeing 767 egyptské aerolinie zakoupily v roce 1989, za sebou měl 33 334 letových hodin. To podle Egyptanů znamená, že byl v dobrém stavu.

Egyptský boeing havaroval nedaleko od místa, kde v roce 1996 během letu vybuchl za dosud nevyjasněných okolností letoun americké společnosti TWA – o život tehdy přišlo 230 lidí. Ve stejné oblasti se také letos v červenci zřítilo soukromé letadlo syna Johna F. Kennedyho. Při neštěstí tehdy zahynuli John Kennedy mladší, jeho žena a švagrová.

(rozšířená správa, Lidové noviny, 1. 11. 1999)

ZMIERENIE NA HOLANDSKOM KRÁĽOVSKOM DVORE

Holandská královna Beatrix, jej manžel Claus a traja synovia Willem-Alexander, Johann Friso a Constantijn tvoria po čase opäť šťastnú rodinu, ktorá pevne drží spolu.

Deti na kráľovských dvoroch sú rovnako nevydarené ako tie naše. A nehody s nimi sú tiež na dennom poriadku. Dôvodom napätaj atmosféry na holandskom kráľovskom dvore boli nehody medzi **Beatrix** a jej najstarším synom **Willemom-Alexandrom**. Doterajší životný štýl následníka trónu sa kráľovnej ani trošku nepozdával. 32-ročný princ žil život plný divokých párty, škandalózných afér s bezvýznamnými ženami a alkoholu. Teraz je všetko inak a z **Willemom-Alexandrom** sa stal skutočný princ hodný trónu. Za všetkým hľadá ženu. Aj za jeho novým životom je jedna mladá dáma, ktorá sa páči princovi a je po chuti aj kráľovnej. Táto nezvyčajná zhoda sa v kráľovských rodinách vyskytuje rovnako sporadicky ako v našich. Je to dcéra argentínskeho diplomata **Maxima Zorreguieta**. Pre ňu mladý princ stratil srdce a všade vyhlasuje, že našiel svoju osudovú ženu. A bola to práve ona, komu sa podarilo z divokého princa urobiť krotkého baránka. Nečudo, že kráľovská rodina je opäť šťastná.

(štýl bulvárnej publicistiky, Story, 26. 2. 1999)

Mějte trochu pochopení

V Norsku neutichá ostrá kritika kráľovské rodiny. Největší rozhorčení vyvolala drahá rekonstrukce zámku. Místo plánovaných 800 milionů se prostavěly v přepočtu dvě miliardy českých korun. Některé technické vymoženosti v kráľovském sídle označili daňoví poplatníci za „zbytečné hračky“. Například šatnu řízenou počítačem (25 milionů Kč), ve které je mimo jiné zvláštní lednice, ze které vytahuje kožichy robot. Král **HARALD** (61) si pořídil delší vanu na zlatých lvích tlapách – to by mu Norové odpustili (do staré se prostě nevešel), ale že si nechal při novoročním lovu nahánět na dostřel krotké bažanty, to bylo příliš! Tisk nazval kráľovský pár „snoby“. Zatím sa jich veřejně zastal jen vědec **Thor Heyerdahl**: „Proč by zámek nemohl být pohodlný? Samozřejmě, že to bylo drahé, mají přece 160 pokojů! Ale vždyť si jinak nic nedopřejí.“

(štýl bulvárnej publicistiky, Story, 1. 3. 1999)

Hedelix: Prírodná liečivá sila z brečtana

Ked' kašeľ trápi

- bez alkoholu
- bez cukru
- bez chemických farbív
- bez umelej konzervácie

- pre dojčatá a malé deti
- pre ťarchavé a dojčiace ženy
- pre dospelých a seniorov
- pre fajčiarov a ľudí s častým ochorením dýchacích ciest

Brečtanko Hedelix, alebo ako les na kašeľ liek našiel

Vyhnali kašeľ z mesta. Keď ráno vyšlo slniečko, stál kašeľ na kraji lesa a hovoril si: „Na koho si teraz sadnem? Kto mi dodá silu? Musím rýchlo niekoho nájsť!“ A tak vošiel do lesa...

Tak sa začína rozprávkový príbeh, ktorý môžete získať ako bohato ilustrovanú knihu i s obrázkami na vyfarbovanie, ak na našu adresupošlete do 30. 4. 2000 štyri bočné strany zo škatuliek Hedelixov (sirup, kvapky), ktoré obsahujú registračné číslo (Reg. č.).

Nezabudnite poslať svoju adresu, kde máme knižku poslať.

Hedelix vylieči kašeľ, rozprávka pohladká dušičku malých pacientov. Lesné zvieratká sa podelia s deťmi o svoje trápenie.

Voľne predajné v lekárni

(reklamný text)

Padajú Vám vlasy?

Vyzkúšajte Regaine!

Regaine je jediný klinicky ověřený lék proti vypadávání vlasů. Regaine je v každé dobré lékárně.

Je řídnutí vlasů Vaší rodinnou dispozicí? Regaine ji překoná. Má prokazatelný účinek? Regaine zastaví vypadávání vlasů v 90 % případů. Jak působí? Regaine urychluje a prodlužuje životní cyklus vlasů. Obnoví se růst vlasů? Regaine ve 40% případů způsobí růst nových vlasů. Jsou zkušenosti ověřené? Regaine s úspěchem vyzkoušelo už více než 5 milionů pacientů. Kdy je účinný? Když Regaine začnete užívat včas (do 10 let), pravidelně a dlouhodobě.

Infolinka:

V léčbě vlasů dokáže i malá změna velké výsledky.

(reklamný text)

Ako štýl situovanej verejnej ústnej komunikácie s persuzívnym (presviedčacím) cieľom, teda rétorickej komunikácie sa vyčleňuje **rečnícky (rétorický) štýl**. Charakter rečníckeho štýlu je určovaný komunikačnou situáciou – asymetrickosťou komunikácie, pri

ktorej stojí individuálny produktor – rečník – oproti väčšiemu či menšiemu kolektívu percipientov – publiku, a funkciou, ktorú postulovala už antická rétorika – získavať poslucháčov na svoju stranu –, a to aj pri informatívno-náučných rečníckych žánroch, ako sú prednášky alebo referáty. Vzhľadom na žánrovú diferenciáciu a príslušnú komunikačnú sféru (politické, súdne reči, náboženské rétorické žánre, náučné žánre, príležitostné žánre) sa formujú aj výrazové prostriedky rečníckej persúázie. V oboch jazykoch sa dnes uprednostňuje tzv. konverzačná rétorika, teda taká rétorická kadencia a konfigurácia jazykových prostriedkov, ktorá je bližšia kultivovanému bežnému spôsobu ústnej komunikácie, pravda, v niektorých príležitostných žánroch ostáva miesto aj pre deklamačný pátos.

Vážení přítomní, milí hostitelia, ctení hostia!

Prihováram sa k vám ako jazykovedec, čiže ako pracovník v tom odbore, v ktorom tak úspešne pracoval aj váš slávny rodák Martin Hattala.

Meno Martina Hattalu ostane navždy späté s osudmi spisovnej slovenčiny.

Po prvej, Bernolákovej kodifikácii spisovnej slovenčiny koncom osemnásteho storočia nastal kultúrny rozkvet, najmä v katolíckej časti konfesiónálne hlboko rozčesnutého národa. Po druhej, Štúrovej kodifikácii spisovnej slovenčiny v štyridsiatych rokoch 19. storočia rozvil sa nový, plnší život na Slovensku, najmä zásluhou evanjelikov. No zjednotiť celý národ sa ani im – štúrovcom – nepodarilo. Až tretia, Hattalova kodifikácia spisovnej slovenčiny v päťdesiatych rokoch minulého storočia stala sa symbolom zjednotenia celého národa, a to nielen vo veciach spisovnej reči, ale aj vo veciach kultúrnej politiky. Preto má Martin Hattala trvalé miesto v dejinách našej vedy a kultúry, ba aj v politických dejinách slovenského národa.

Aj dnes sa k nim hlásime a radi vzdávame poctu ich nehynúcemu dielu. A vraciame sa k nim aj na to, aby sme si z domácej tradície mohli načerpať nové sily do ďalšej prepotrebnej práce „na národa roli dedičnej“.

Bol by som rád, keby všetci Trstenčania s láskou opatrovali toto vzácne miesto.

A bol by som ešte radšej, keby si trstenskú mládež odnášala z tohto miesta vždy toľko chuti do statočnej roboty, žeby si, vás, mladí priatelia – pre dielo vašich rúk a vášho umu – v dobrom mohli spomínať aj budúce pokolenia.

(Jozef Ružička)

Studentky a studenti, vážení hosté,

vítám vás na Pražském hradě.

Je to asi poprvé, kdy Vladislavský sál, místo, které po staletí a právem považováno jako symbolické centrum naší státnosti, je naplněn studenty. Tato poněkud nezvyklá událost má své velmi srozumitelné důvody. (...) Československá demokratická revoluce je dnes, po pěti letech, už minulostí. Její atmosféra se nevrátí, její průběh se stane předmětem historických studií a vzpomínky na ni součástí naší společné paměti.

Přesto si myslím, že 17. listopad ještě velmi dlouho nebude a nemůže být jen takzvaným významným dnem, jak ho definuje oficiální kalendář, to jest jedním z výročí mezi mnoha jinými, která si připomínáme pouze proto, že nezapomínáme na vlastní historii a že ctíme její světlé okamžiky. 17. listopad – podobně jako 28. říjen – ze samé podstaty věci bude ještě dlouho čímsi víc: totiž výzvou k přemýšlení a k sebereflexi, živým impulzem k tázání po našem vztahu k hodnotám, jež pro nás ztělesňuje. Otázce, jak se daří naplňovat ony dobré, byť velmi obecné cíle a ideály, které naši společnost tehdy tak obdivuhodně spojovaly, se prostě nevyhneme. Pokusím se nabídnout vám na ni svou vlastní stručnou odpověď.

(Václav Havel)

V 90. rokoch sa začal hlavne v slovenskej štylistickej teórii vydeľovať **náboženský štýl** (Mistrík, 1991) ako **štýl** (kresťanskej) **konfesionálnej komunikácie**, ktorej základom je náboženská viera, konfesionálnosť. Podobne ako pri predchádzajúcich štýloch môžeme hovoriť o ústnych a písomných náboženských prejavoch. Náboženský štýl je štýlom religiózných prejavov, modlitieb, kázni, cirkevných obradných textov, náboženských piesní. Je typickým vyšším štýlom, vyznačujúcim sa knižnosťou výrazu, archaickosťou – aj preto, že texty, z ktorých primárne vychádza, sú staré niekoľko tisícročí – napokon, náboženský štýl je v oboch jazykových spoločenstvách jedným z najstarších kultúrnych štýlov. Vyznačuje sa špecifickou obraznosťou a poetizáciou výrazu a rétorickosťou. Novšie (Mistrík, 1997) sa už nehovorí o náboženskom štýle, ale s ohľadom na jeho vnútornú (hlavne žánrovú) diferenciaciu dáva sa prednosť osobitným sekundárnym štýlom – rozoznáva sa biblický, homiletický, kazateľský a liturgický štýl. A hoci česká štylistická tradícia s osobitným náboženským funkčným štýlom explicitne nepočíta, je zrejme, že osobitný štýl kresťanskej konfesionálnej komunikácie sa týka aj českého spisovného jazyka.

Možno sa niekto opýta: Patril aj Ježiš do kategórie tých, čo chceli byť úspešní?

Z hľadiska jeho poslania na našej Zemi môžeme povedať, že sa usiloval presadiť. Chcel, aby ľudia uverili, že jeho učenie človeka oslobodzuje a naplňa pocitom radosti. Chcel, aby ľudia pochopili, aký bude zmysel jeho záchranej smrti na kríži. Preto povedal: „A ja, až budem vyzdvihnutý od zeme, všetkých pritiahnem k sebe“ (Jn 12, 32).

Spôsob, akým Ježiš plnil svoje poslanie, bol jednoznačný a suverénny. Ježiš sa však nepresadzoval za každú cenu. Dokazuje to aj správa o jeho pokúšaní diablom. Diabol mu dvakrát zalichotil slovami: „Ak si Boží Syn, povedz tomuto kameňu, aby sa stal chlebom..., vrhni sa stádo dole, veď je napísané: Svojim anjelom dá príkaz o tebe, aby ťa chránili...“ (porov. Lk 4, 1 – 12). Ježiš to mohol urobiť, veď bol naozaj Boží Syn.

A prečo to neurobil? Ježiš svojím postojom chcel zdôrazniť prioritu duchovného pokrmu pred telesným a odmietnuť zbytočné pokúšanie Boha. Druhou príčinou bolo to, že nás chcel poučiť. Ak človek bude vidieť zmysel života len v materiálnych hodnotách, ktorých symbolom je chlieb, a ak bude pokúšať Boha, aby ho stále chránil, napokon skončí pri diabli.

(M. Šuráb, Katolícke noviny)

Přečtený oddíl z Písma patří do té obsáhlé řeči Pána Ježíše, která bývá nazývána Kázání na hoře, tak jak ji máme zachycenou u evangelisty Matouše. Víme, již vícekrát to tady zaznělo, že začátek této řeči, tzv Blahoslavenství, bylo takovým programem Bratří na začátku Jednoty bratrské. V této řeči Pána Ježíše jsou obsaženy skutečně hluboké morální zásady. Někteří vykladači Písem mají za to, že Pán Ježiš na začátku svého pozemského působení zde vytýčil jakýsi svůj program (moderně řečeno). Program, se kterým seznámil své učedníky – tak, jak to máme napsáno na začátku: „...a když se posadil, přistoupili k němu učedníci jeho i otevřev ústa svá, učil je, řka...“.

Skutečně, Pán Ježiš zde mluví o mnoha základních věcech života zbožného člověka. Kromě toho již vzpomínaného "blahoslavenství" mluví o Desateru, manželství, přísaze, almužně, modlitbě (je zde uvedena tzv. modlitba Páně), o odpouštění, postu, o skládání pokladů, pečování o život; o souzení, falešných prorocích... Nakonec uvádí to známé podobenství o dvou stavitelích – jeden stavěl dům na skále, druhý na písku.

Jak sem říkal, celá tato řeč má vysokou mravnou úroveň, a to nejen v tom smyslu, že svědčí o vysoké mravní úrovni řečníka, ale především, že nabádá a vede k morální výši posluchače. Posluchače tehdejší i budoucí po celá staletí až dodnes.

(úryvok z kázne cirkvi Jednoty bratskej)

Pri komunikácii slovesného umenia sa uplatňuje **štýl umeleckej literatúry**, resp. **umelecký štýl**. Popri informačnej funkcii sa v literárnych textoch naplno realizuje estetická funkcia. Umelecký štýl je štýlom textov, ktoré patria do umeleckej literatúry, súčasných i tých starších. Vymedzovanie všeobecných vlastností umeleckého štýlu je pomerne náročné, pretože ide o texty mnohotvárne. Práve variabilnosť a individuálnosť sú azda jeho najdôležitejšími vlastnosťami. Preto sa spoločné označenie štýlov textov so zvýraznenou estetickou funkciou chápe ako označenie súboru singulárnych štýlov umeleckých diel, resp. ako súhrnné označenie autorských štýlov alebo ako súhrnný názov pre samostatné štýly jednotlivých literárnych druhov: lyriky, epiky a dramatiky (porov. M. Krčmová, Současná česká stylistika, 2003). Umelecký text sa vyznačuje poetizáciou komunikátu, teda takým výberom a usporiadaním jazykových, mimojazykových a tematických prostriedkov, ktorý vytvára (resp. sa usiluje vytvoriť) text s esteticko-informačnou hodnotou. Prostriedky, ktoré estetický komunikát vytvárajú, sú najrozličnejšej povahy a v zhode s charakterom štýlu sú značne individuálne.

Špecifickou problematikou umeleckého štýlu vo vzťahu češtiny a slovenčiny je aj česko-slovenský a slovensko-český **preklad umeleckých diel**. Každé prekladové dielo je svojím spôsobom novým umeleckým textom a každý preklad sa od originálu viac alebo menej líši. A. Popovič (1975) rozoznáva štyri typy posunov, vznikajúcich pri prekladaní umeleckých diel: konštitučný, tematický, individuálny a negatívny posun: konštitučné posuny vychádzajú z jazykovotypologických rozdielov medzi slovenčinou a češtinou. Tematické posuny vyplývajú z uprednostňovania pragmatických zložiek a estetickej funkcie pred obsahovou a formálnou totožnosťou, konotácie pred denotáciou. Vznikajú aj pri nahradení neznámych reálií domácimi názvami alebo nahradením frazeologických spojení a idiomov originálu bežnými frazémami v jazyku prekladu. Negatívne posuny vznikajú vtedy, keď prekladatelia nerešpektujú konštitučné a tematické posuny. Individuálne posuny súvisia s existenciou synonymických až tautologických vyjadrení v jazykoch, s idiolektom a individuálnym štýlom prekladateľa, no aj so subjektívnosťou pri interpretácii pôvodného textu a pri jej explicitnom vyjadrení. Individuálne posuny môžu vzniknúť aj pri celkovej koncepcii prekladu, napríklad prekladateľ môže dielo z 19. storočia preložiť súčasnými jazykovými prostriedkami a zachovať tak vzťah diela k pôvodnému čitateľovi z 19. storočia, na ktorého originál pôsobil moderne, ale môže ho preložiť aj archaickými prostriedkami, aby preklad pôsobil tak, ako pôsobí originál na súčasného čitateľa v danom jazyku (Vilikovský, 1984).

Úloha:

Nasledujúce vety preložte zo slovenčiny do češtiny, resp. z češtiny do slovenčiny. Pozorujte, či sa pri prekladaní objavil niektorý z prekladateľských posunov. Vysvetlite príčinu prípadných posunov.

Ráno bolo sivé, bez hlčky, tupé ako starecké oko potiahnuté bel'mom, meravé v jame sveta...

Autá pred panelákmi trochu splývali s vybetónovanými plochami, rozťahnutými a bezútešnými. Vychladnuté motory nezaberali, chrčali – čudná, poranená zver, šoféri za zamrznutými sklami kliali, v rannej špičke sotva stihnú začiatok pracovnej doby. Povetrie bolo nasýtené pichľavými ihličkami, neviditeľnými ostrými šípkami, ktoré prepichovali nozdry, líca a pery...

Žena, vystretá a pružná štyridsiatnička, sa nechala ostreľovať neviditeľným strelcom, uškŕňala sa kovovému revu áut, po jednom z nich márne túžil jej muž a jej synovia. Robila si pomedzi autá skratku k autobusu, škriabala po kapotách krátkymi nechtami, ako keď deti čarbú do piesku, iba tak, pre radosť z hry, pre seba zvláštne kaligrafie, kým od zimy nestiahla ruky do vreciek flaušového kabáta. Vybehla von prostovlasá, s nenaličenou tvárou, poháňaná tempom času... Nad ránom ju

zobudil muž, tvrdé popukané pery jej pritlačil na sluchy, pálivý dych sklzol po ženinom viečku a po líci do pootvorených úst. Napoly precitnutá, napoly ponorená do sna prekvapene otvorila oči. Predsa však v nej zostal pocit chladného sivozeleného svetla, v ktorom sa úzkostný dej sna odohrával. Chvíľu takto strpnutá ležala, až sa v nej zdvihla túžba ako morská vlna a sama sa stala vzopätou vlnou vyhodenu na breh, ktorá sa zasa v kvapôčkach roztriešti do pokoja. Potom znovu zaspala. Spala dlhšie ako obvykle, opantaná rýchlo sa striedajúcimi snami, v krátkych precitnutiach vnímala unikajúcu malátnosť tela a splašené príkazy mozgu precitnúť.

Vstala, chvíľu blúdila po byte, meravá bludička, holé päty tupo búchali o dlážku. Najmladšieho syna našla ešte sedieť v posteli obklopeného časopismi o modelovaní lietadiel. Do priehlbinky vytvorenej chlapcovým hrdielkom a plecom si vtisla tvár, chvíľu cítila vôňu mlieka, vôňu podobnú tráve, vlhkému vzduchu a potom to najzvláštnejšie, nekonečne sladké Nič, ako v prenatalnom veku...

(Jana Bodnárová, úvodné odseky z poviedky Jedno ráno, jedno predpoludnie zo zbierky Aféra rozumu)

Ale pak zemřela matka a otec tu zůstal. Když za ním přijela Agnes dva týdny po pohřbu se svou sestrou Laurou, našly ho sedět u stolu nad kupou roztrhaných fotografií. Laura je vzala do ruky a pak začala křičet: „Jak to, že trháš mamičiny fotografie!“

Také Agnes se naklonila nad tu spoušť: ne, nebyly to výhradně matčiny fotografie, na většině z nich byl otec sám, jen na některých byl spolu s matkou nebo matka sama. Přistižen dcerami otec mlčel a nic nevysvětloval. Agnes zasyčela na sestru: „Nekřič na tatínka!“ ale Laura křičela dál. Otec se zvedl, odešel do vedlejšího pokoje a obě sestry se pohádaly jako nikdy předtím. Laura odjela hned nazítří do Paříže a Agnes zůstala. Teprve tehdy jí otec oznámil, že si našel malý byt uprostřed města a rozhodl se prodat vilu. To bylo další překvapení. Otec se všem jevil jako nešikovný člověk, který odevzdal otěže praktického života matce. Všichni si mysleli, že bez ní nemůže žít, a to nejenom proto, že si neumí nic sám zařídit, ale že ani neví, co chce, protože i svou vůli jí už dávno odevzdal. Když se však rozhodl odstěhovat, náhle, bez nejmenšího zaváhání, pár dnů po její smrti, Agnes pochopila, že uskutečňoval něco, na co již dlouho myslel, a že tedy dobře věděl, co chce. Bylo to o to pozoruhodnější, že ani on nemohl tušit, že matku přežije, a myslel tedy na malý byt ve starém městě ne jako na reálný projekt, ale jako na svůj sen. Bydlil s matkou v jejich vile, procházel se s ní po zahradě, přijímal návštěvy jejich sester a sestřenic, tvářil se, že poslouchá, co si povídají, ale přitom žil v představách sám v mládeneckém bytě; po smrti matky přesídlil jen tam, kde už dlouho v duchu bydlil.

Tehdy se jí poprvé objevil jako tajemství. Proč trhal fotografie? A proč už tak dávno snil o mládeneckém bytě? A proč nemohl uposlechnout matčina přání, aby se do vily nastěhovala její sestra a neteř? Vždyť by to bylo praktičtější: jistě by se o něho staraly v jeho nemoci lépe než nějaká placená ošetřovatelka, kterou si bude musit jednoho dne najmout. Když se ho ptala po důvodech jeho stěhování, dočkala se velmi jednoduché odpovědi: „A co chceš, aby dělal jeden člověk v tak velkém domě?“ Navrhnout mu, že by mohl vzít k sobě matčinu sestru a její dceru, nebylo možné, protože bylo příliš jasné, že to nechtěl. A tak jí napadlo, že se i otec vrací v kruhu, odkud vyšel. Matka: od rodiny přes manželství zpátky k rodině. On: ze samoty přes manželství zpátky do samoty.

(Milan Kundera, Nesmrtelnost, úryvok)

Ukážky textov v 11. lekcii boli čerpané z týchto prameňov:

Bodnárová, J.: Aféra rozumu. Bratislava : Smena, 1990.

Dejmek, B.: Starý Hradec vypravuje. Hradec Králové : Nakladatelství Gramond, 1998.

Kundera, M.: Nesmrtelnost. Brno : Atlantis, 1993.

Jaroš, P.: Jazda na spiacom obrovi. Bratislava : Smena, 1985.

Škvorecký, J.: Prima sezóna. Praha : Galaxie, 1992.

LITERATÚRA:

- Akademický slovník cizích slov I. – II. Praha, 1995.
- BARTÁKOVÁ, J.: Cvičenia zo slovenčiny. Brno : UJEP, 1978.
- BENKO, V. – HAŠANOVÁ, J. – KOSTOLANSKÝ, E.: Počítačové spracovanie jazyka. Časť: Morfológia podstatných mien. Bratislava : Pedagogická fakulta Univerzity Komenského, 1998.
- BĚLIČ, J.: Nástin české dialektologie. Praha : SPN, 1972.
- BĚLIČ, J. a kol.: Slovenština. Vysokoškolská učebnice pro studující českého jazyka. Praha : SPN, 1964.
- BĚLIČOVÁ, H.: Nástin porovnávací morfologie spisovných jazyků slovanských. Praha : Karolinum, Nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998.
- BLANÁR, V.: Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii). Bratislava : Veda, 1996.
- BOSÁK, J. – BUZÁSSYOVÁ, K.: Východiská morfémovej analýzy (Morfematika. Slovtvorba). Jazykovedné štúdie. 19. Bratislava : Veda, 1985.
- BOSÁK, J.: Skúmanie slovenčiny ako sociálno-komunikačného systému v slovanskom kontexte. Slavica Slovaca, 28, 1993, č. 1 – 2, s. 171 – 178.
- BUDOVIČOVÁ, V.: Z konfrontačného štúdia češtiny a slovenčiny. Československý model dvojjazykovej komunikácie. In: Acta Universitatis Carolinae. Slavica Pragensia XXV. Red. V. Budovičová. Praha : Univerzita Karlova, 1985, s. 25 – 38.
- BUDOVIČOVÁ, V.: Dvojjazyková komunikácia v slovenčine a češtine. In: Studia Academica Slovaca. 13. Prednášky XXII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava : Alfa, 1984, s. 115 – 126.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Kontaktné varianty a synonymá v slovenčine a češtine. Jazykovedný časopis, 44, 1993, s. 92 – 107.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Vzťah slovenčiny a češtiny a jazyková kultúra. In: Spisovná slovenčina a jazyková kultúra. Budmerice, 27. – 29. októbra 1994. Konferenčné materiály. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Matica slovenská, s. 28 – 34.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Aspekty kontaktov slovenčiny a češtiny. In: Sociolinguistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Sociolinguistica Slovaca. 1. Zost. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava : Veda, 1995, s. 163 – 183.
- BUZÁSSYOVÁ, K.: Slovenčina ako stredoeurópsky jazyk (Na okraj protikladu domáce/cudzie). In: Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Sociolinguistica Slovaca. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, 1997, s. 69 – 78.
- CUŘÍN, F.: Vývoj českého jazyka a dialektologie. Praha : SPN, 1964.
- ČECHOVÁ, M. – CHLOUPEK, J. – KRČMOVÁ, M. – MINÁŘOVÁ, E.: Současná česká stylistika. Praha : ISV, 2003.
- ČECHOVÁ, M. a kol.: Čeština – řeč a jazyk. 2. rozšířené vydání. Praha : ISV, 2000.
- ČERMÁK, F. – HRONEK, J. – MACHAČ, J. a kol.: Slovník české frazeologie a idiomatiky. Přirovnání. 1983. Výrazy neslovesné. 1988. Výrazy slovesné. 1994.
- Česko-slovenské vztahy v slovanských a středoevropských souvislostech. (Meziliterárnost a areál). Brněnské texty k slovakistice. IV. Editori: I. Pospíšil, M. Zelenka. Brno : Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2003.
- Česko-slovenský slovník. 1. vyd. Hlavný red. G. Horák. Bratislava : Veda, 1979.
- DANEŠ, F. – HLAVSA, Z.: Větné vzorce v češtině. Praha : Academia, 1981.
- DANEŠ, F.: Věta a text. Praha : Academia, 1985.

- DANEŠ, F. a kol.: Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha : Academia, 1997.
- DAROVEC, M.: Z konfrontačnej syntaxe slovensko-českej. In: Studia Academica Slovaca. 17. Prednášky XXIV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrík. Bratislava : Alfa, 1988, s. 87 – 103.
- DOKULIL, M.: Tvoření slov v češtině. 1. Teorie odvozování slov. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.
- DOLNÍK, J.: České slová v slovenčine. In: Studia Academica Slovaca. 21. Prednášky XXVIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava : Stimul, 1992, s. 1 – 11.
- DOLNÍK, J.: Lexikológia. Bratislava : Univerzita Komenského, 2003.
- DOLNÍK, J. – ŽIGO, P. – MLACEK, J.: Princípy jazyka. Bratislava : Stimul, 2003.
- ĎUROVIČ, L.: O slovenčine a Slovensku. Vybrané štúdie. I. Bratislava : Veda, 2004.
- DVONČ, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1925 – 1975). Martin : Matica slovenská, 1987.
- DVONČ, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1976 – 1985). Bratislava : Veda, 1997.
- DVONČ, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1986 – 1995). Bratislava : Veda, 1998.
- DVONČ, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1996 – 2000). Bratislava : Veda, 2003.
- DVONČ, L.: Dynamika slovenskej morfológie. Bratislava : Veda, 1984.
- Encyklopédia jazykovedy. 1. vyd. Red. J. Mistrík. Bratislava : Obzor, 1993.
- Encyklopedický slovník češtiny. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- FAßKE, H.: Grammatik der obersorbischen Schriftsprache der Gegenwart. Morphologie. Bautzen : Domowina-Verlag, 1981.
- FINDRA, J.: Štylistika slovenčiny. Martin : Osveta, 2004.
- FURDÍK, J.: Slovo tvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča : Sivá Brada, 1993.
- FURDÍK, J.: Slovenská slovo tvorba (Teória, opis, cvičenia). Ed. M. Ološtiak. Prešov : Náuka, 2004.
- GIGER, M.: Prechodné miesto slovenčiny medzi západoslovanskými jazykmi z typologického hľadiska: Syntax. In: VARIA VII. Zost. M. Nábělková. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 1999, s. 203 – 215.
- GREPL, M. – KARLÍK, P.: Gramatické prostriedky hierarchizace sémantické struktury vety. Brno, 1982.
- GREPL, M. – KARLÍK, P.: Skladba češtiny. Olomouc : Votobia, 1998.
- HABOVŠTIKOVÁ, K. – KROŠLÁKOVÁ, E.: Frazeologický slovník. Človek a príroda vo frazeológii. Bratislava : Veda, 1996.
- HÁLA, B.: Výslovnost spisovné češtiny. I. Zásady a pravidla – Výslovnost slov českých. Praha : SPN, 1954.
- HAUSER, P.: Nauka o slovní zásobě. Praha : SPN, 1980.
- HAVRÁNEK, B. – JEDLIČKA, A.: Česká mluvnice. Praha : SPN, 1960.
- HAVRÁNEK, B.: Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Praha, 1932, s. 32 – 84.
- HAVRÁNEK, B.: K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka. Časopis pro moderní filologii, 28, 1942, s. 409 – 416.

Historický slovník slovenského jazyka. Red. M. Majtán. Bratislava : Veda. Zv. 1 (A – J) 1991; Zv. 2 (K – N) 1992; Zv. 3 (O – Z) 1994.

HOFFMANOVÁ, J., MÜLLEROVÁ, J., ZEMAN, J.: Konverzace v češtině při rodinných a přátelských návštěvách. Praha : 1999.

HOCHTEL, B.: Slovník slovenského slangu. Bratislava : HEVI, 1993.

HOLUB, J. – LYER, S.: Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím. Praha : Státní pedagogické nakladatelství 1992.

HONZÁKOVÁ, M. – HONZÁK, F. – M. ROMPORTL, M.: Čteme je správně? Praha, 1996.

HORECKÝ, J.: Jazyk a spoločnosť. Bratislava : Veda, 1982.

HORECKÝ, J.: Slovtvorná motivácia ako odraz kultúrneho pozadia. In: Studia Akademica Slovaca. 21. Prednášky XXVIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava : Stimul, 1992, s. 28 – 33.

HORECKÝ, J.: Slovenská lexikológia. I. Tvorenie slov. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1971.

HORECKÝ, J. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. a kol.: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny. Bratislava : Veda, 1989.

HORECKÝ, K. – HORECKÁ, K. – KOTRMAN, B.: Česko-slovenský a slovensko-český slovník rozdílných výrazů. Žilina 1997.

HOSÁK, L. – ŠRÁMEK, R.: Místní jména na Moravě a ve Slezsku. I – II. Praha, 1970 – 1980.

HRBÁČEK, J.: Nárys textové syntaxe spisovnej češtiny. Praha, 1994.

HUBÁČEK, J. : O českých slanzích. Ostrava, 1981.

HUBÁČEK, J.: Malý slovník českých slangů. 1988.

HŮRKOVÁ, J.: Česká výslovnostní norma. Praha : Stientia, spol. s r. o., Pedagogické nakladatelství, 1995.

Slovenský národný korpus. <http://korpus.juls.savba.sk>

CHLOUPEK, J.: Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti. Brno : UJEP, 1986.

CHLOUPEK, J.: Pochybnosti o funkčních stylech? In: Sborník prací Filozofické fakulty Masarykovy Univerzity. A 41. Brno : FF MU, 1993, s. 61 – 71.

CHUDKOVÁ, J.: Učebnice slovenského jazyka. Plzeň, 1992.

IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: Slovník cudzích slov. 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979.

JÄGER, G. – WILHELM, O: Grundkurs Slowakisch I. – III. Leipzig : KMU, 1980.

JEDLIČKA, A.: Spisovný jazyk v současné komunikaci. Praha : Univerzita Karlova, 1974.

JEDLIČKA, A.: Poznámky ke konfrontačnímu studiu češtiny a slovenštiny. Jazykovedné štúdie. XII. Bratislava : Veda, 1974, s. 20 – 29.

KAČALA, J.: Sloveso a sémantická štruktúra vety. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1989.

KAČALA, J.: Syntaktický systém jazyka. Pezinok : Formát, 1998.

KARLÍK, P.: Studie o českém souvětí. Brno, 1995.

KNAPPOVÁ, M.: Jak se bude jmenovat. Praha, 1985.

Komparacja współczesnych języków słowiańskich. 1. Słowotwórstwo. Nominacja. Editorka I. Ohnheiser. Opole : Universität Innsbruck – Institut für Slawistik a Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 2003.

KOPEČNÝ, F.: Slovesný vid v češtině. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1962.

- KOŘENSKÝ, J. a kol.: Komplexní analýza komunikačního procesu a textu. Učební text. České Budějovice, 1990.
- KOŘENSKÝ, J.: Komunikace a čeština. Jinočany : H&H, 1992.
- KOŘENSKÝ, J.: Konstrukce gramatiky ze sémantické bázy. Praha : Academia, 1984.
- KOŘENSKÝ, J.: Proměny myšlení o řeči. Praha : Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1998.
- KRÁL, Á.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. 2. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984.
- KRÁL, Á.– SABOL, J.: Fonetika a fonológia. Bratislava : SPN, 1989.
- Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala a M. Pisárčiková. 3. vyd. Bratislava : Veda 1997.
- KUČERA, J. – ZEMAN, J.: Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména. Hradec Králové : Gaudeamus, 1998.
- LOPATKOVÁ, M. – ŽABOKRTSKÝ, Z. a kol.: Tektogramaticky anotovaný valenční slovník českých sloves. Praha : Universitas Carolina Pragensis, 2002.
- LOTKO, E.: Čeština a polština v překladatelské a tlumočnické praxi. Ostrava : Nakladatelství Profil, 1986.
- LOTKO, E.: Zrádná slova v polštině a češtině (Lexikologický pohled a slovník). Olomouc : Votobia, 1992.
- LOTKO, E.: Synchronní konfrontace češtiny a polštiny (Soubor statí). Olomouc : Nakladatelství UP, 1997.
- MARTINCOVÁ, O. a kol.: Nová slova v češtině (Slovník neologismů). 1. Praha : Academia, 1998; Nová slova v češtině (Slovník neologismů). 2. Praha : Academia, 2004.
- MIKO, F.: Štýlové konfrontácie. Kapitoly z porovnávacej štylistiky. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1976.
- MISTRÍK, J.: Retrográdny slovník slovenčiny. Bratislava : Univerzita Komenského, 1976.
- MISTRÍK, J.: Frekvencia slov v slovenčine. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1969.
- MISTRÍK, J.: Náboženský štýl. In: Studia Academica Slovaca. 20. Prednášky XXVII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava : Alfa, 1991, s. 163 – 175.
- MISTRÍK, J.: Štylistika. 3. vyd. Bratislava : SPN, 1997.
- Mluvnice češtiny. I. Praha : Academia, 1986; Mluvnice češtiny II. Praha : Academia, 1986;
- Mluvnice češtiny III. Praha : Academia, 1987.
- Morfológia slovenského jazyka. I. vyd. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966.
- MOŠKO, G.: Príručka vetného rozboru. Prešov : Náuka, 1997.
- MRÁZEK, R.: Emocionalita slovanské věty. In: Sborník prací FF BU, A 33, s. 51 – 56.
- MRÁZEK, R.: Kontrastivní charakteristika syntaktického systému současné spisovné slovenštiny a češtiny. Slavica Slovaca, 14, 1979, s. 3 – 21.
- MUSILOVÁ, K.: Retrospektivní a perspektivní pohled na komunikaci Čechů a Slováků. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. I. diel. Banská Bystrica – Donovaly 11. – 13. septembra 1997. Banská Bystrica : Pdf UMB, FHV UMB, 1999, s. 199 – 202.
- MUSILOVÁ, K.: Česko-slovenský pasivní bilingvizmus. In: Mesto a jeho jazyk. Sociolinguistica Slovaca. 5. Bratislava : Veda, 2000, s. 280 – 288.
- MUSILOVÁ, K. – SOKOLOVÁ, M.: Funkčnost česko-slovenských kontaktních jevů v současnosti. In: Sborník prací z mezinárodní vědecké konference Jazyk a literatura na Moravě. AUPO, Facultas Philosophica, Studia Moravica 1. Olomouc, 2004, s. 133 – 146.

MÜLLEROVÁ, O. – HOFFMANNOVÁ, J. – SCHNEIDEROVÁ, E.: Mluvená čeština v autentických textech. Jinočany : H&H, 1992.

Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Slovenský jazyk. Red. J. Bosák. Opole : Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 1998.

Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Český jazyk. Red. J. Kořenský. Opole : Uniwersytet Opolski – Instytut Filologii Polskiej, 1998.

NÁBĚLKOVÁ, M.: Vzťahové adjektíva v slovenčine. Bratislava : Veda, 1993.

NÁBĚLKOVÁ, M.: Paralelné slovenské a české texty v meniacej sa jazykovej situácii. In: Sociolingvistické a psycholingvistické aspekty jazykovej komunikácie 2. Red. V. Patráš. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 1996, s. 100 – 108.

NÁBĚLKOVÁ, M.: Slovenčina a čeština dnes. Kontakt či konflikt. In: Slovenčina v kontaktoch a konfliktach s inými jazykmi. Sociolinguistica Slovaca. 4. Bratislava : Veda, 1999, s. 75 – 94.

NÁBĚLKOVÁ, M.: Čeština na Slovensku – pokračovanie príbehu. In: Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu. I. diel. Banská Bystrica – Donovaly 11. – 13. septembra 1997. Banská Bystrica : Pdf UMB, FHV UMB, 1999, s. 190 – 198.

NEČAS, J. – KOPECKÝ, M.: Česko-slovenský a slovensko-český slovník rozdílných výrazů. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963.

NEMCOVÁ, E.: Sémantická analýza verb dicendi. Bratislava : Veda, 1990.

NIŽNÍKOVÁ, J. – SOKOLOVÁ, M.: Valenčný slovník slovenských slovies. Prešov : Slovacontact, 1998.

OHNHEISER, I. – ŠRÁMEK, R. a kol.: Základy české gramatiky s texty a cvičeními. Kompendium určené jazykovým kurzům a k samostatnému studiu. Grundlagen der tschechischen Grammatik mit Texten und Übungen. Ein Kompendium für Sprachkurse und zum Selbststudium. Innsbruck – Brno : Verlag des Instituts für Sprachen und Literaturen der Universität Innsbruck, Abteilung Sprachwissenschaft – Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně, 2003.

OLIVOVÁ, E. – NEZBEDOVÁ, L. – KNAPPOVÁ, M. – MALENÍNSKÁ, J. – MATÚŠOVÁ, J.: Pomístní jména v Čechách. ÚJČ AVČR. Praha : Academia, 1995.

ONDREJOVIČ, S.: Medzi slovesom a vetou. Problémy slovesnej konverzie. Bratislava : Veda, 1989.

ONDRUS, P. – HORECKÝ, J. – FURDÍK, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1980.

ORAVEC, J. Vázba slovies v slovenčine. Bratislava : Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967.

ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E. – FURDÍK, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984.

ORAVEC, J. – BAJZÍKOVÁ, E.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Syntax. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1982.

ORWIŃSKA – RUŻICZKA, E.: Funkcje językowe interjekecji w świetle materiału słowackiego i polskiego. Kraków : Universitas, 1992.

OUŘEDNÍK, P.: Šmírbuch jazyka českého. Slovník nekonvenční češtiny. Praha : Ivo Železný, 1992

PALA, K. – VŠIANSKÝ, J.: Slovník českých synonym. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2000.

PALKOVIČ, K.: Slovenské nárečia. Príručka pre terénny výskum. Banská Bystrica : Krajské osvetové stredisko, 1979.

PANEVOVÁ, J.: Formy a funkce ve stavbě české věty. Praha : Academia, 1980.

PAULINY, E.: Slovenská gramatika (Opis jazykového systému). 1. vyd. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1981.

PAULINY E. a kol.: Čeština. Vysokoškolská učebnica. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972.

- PATRÁŠ, V.: Anketové sondy do bežnej komunikácie v meste. *Slovenská reč*, 57, 1992, s. 10 – 19.
- PAULINY, J.: Funkčné jazykové štýly a ich klasifikácia. *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 6, 1960, s. 229 – 235.
- PAULINY, J.: O funkčnom rozvrstvení spisovného jazyka. *Slovo a slovesnosť*, 16, 1955, s. 17 – 22.
- PEKAROVIČOVÁ, J.: *Slovakistika v zahraničí*. Bratislava : Stimul, 2001.
- PÍSKOVÁ, M.: *Cvičení ze slovenčiny*. Olomouc : PdF Univerzity Palackého, 1990.
- POŠTOLKOVÁ, B. – SOCHOVÁ, Z.: *Co v slovníkách nenajdete. Novinky v současné slovní zásobě*. Praha : Portál, 1994.
- Pravidla českého pravopisu*. Praha : Academia, 1993.
- Pravidlá slovenského pravopisu*. Red. V. Vážný. Praha : Státní nakladatelství, 1931.
- Pravidlá slovenského pravopisu*. Martin : Matica slovenská, 1940.
- Pravidlá slovenského pravopisu*. Red. M. Považaj. Bratislava : Veda, 1991, 1998, 2000.
- Příruční mluvnice češtiny*. Nakladatelství Lidové noviny, 1995.
- POPOVIČ, A.: *Teória umeleckého prekladu. Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava : Tatran, 1975.
- PROFOUS, A.: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, význam a změny. 5 dílů*. Praha : Academia, 1954 – 1960.
- RANGELOVÁ, A.: *Paralelnost českých a slovenských textů ve sféře obchodu*. In: *Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy*. Sociolinguistica Slovaca. 3. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, 1997, s. 191 – 196.
- ROMPORTL, M. a kol.: *Výslovnost spisovné češtiny. II. Výslovnost slov přejatých. Výslovnostní slovník*. Praha, 1978.
- RUŽIČKOVÁ, E.: *Slovesá pohybu v slovenčine a angličtine*. Bratislava : Veda, 1982.
- SABOL, J.: *Syntetická fonologická teória*. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 1989.
- SABOL, J. – SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: *Kultúra hovoreného slova*. 1. vyd. Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1990.
- SABOL, J. – BÓNOVÁ, I. – SOKOLOVÁ, M.: *Kultúra hovoreného slova*. 2. vyd. Prešov : Náuka, 2005.
- SEDLÁČEK, J.: *K otázce slovanské elipsy*. *Slavia*, 57, 1988, s. 378 – 388.
- SEKVENT, K.: *Ako používať francúzske vlastné mená v spisovnej slovenčine. Pravopis. Výslovnosť. Skloňovanie. Odvodzovanie. Slovníček mien*. Prešov : Náuka, 2002.
- SGALL, P. – HRONEK, J.: *Čeština bez příkras*. Praha : H&H, 1992.
- SCHULZOVÁ, O.: *Slovakistika na pražskej Filozofickej fakulte*. In: *Sociolingvistika a areálová lingvistika*. Sociolinguistica Slovaca. 2. Zost. S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, 1996, s. 87 – 92.
- SLANČOVÁ, D.: *Praktická štylistika*. Prešov : Slovacontact, 1994, 1996.
- SLANČOVÁ, D.: *V akých podobách existuje súčasná slovenčina? (K sociálno-funkčnej diferenciacii slovenčiny na konci 20. storočia)*. In: *Studia Academica Slovaca*. 29. Prednášky XXXVI. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava : Stimul 2000, s. 234 – 249.
- SLANČOVÁ, D.: *Základy praktickej rétoriky*. Prešov : Náuka, 2001.
- SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: *Variety hovorenej podoby slovenčiny*. In: *Studia Academica Slovaca*. 23. Prednášky XXX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mlacek. Bratislava : Stimul, 1994, s. 225 – 240.
- SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: *Prostriedky s vokatívny exponentom v slovenčine*. *Slovenská reč*, 63, 1998, s. 210 – 220.

- SLAVÍČKOVÁ, E.: Retrográdní morfematický slovník češtiny. Praha : Academia, 1975.
- Slovenčina a čeština v počítačovom spracovaní. Zborník referátov zo seminára (Bratislava 26. – 27. októbra 2001). Red. A. Jarošová. Bratislava : Veda, 2001.
- Synonymický slovník slovenčiny. Red. M. Pisárčiková. Bratislava : Veda, 1995.
- Slovník slovenského jazyka. I – VI. Red. Š. Peciar. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963 – 1967.
- Slovník spisovného jazyka českého. Praha, 1989.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost. Praha : Academia, 1994.
- Sociolinguistica Slovaca. 1. Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny. Zost. S. Ondrejovič – M. Šimková. Bratislava : Veda, 1995.
- Sociolinguistica Slovaca. 2. Sociolingvistika a areálová lingvistika. Zost. S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, 1996.
- Sociolinguistica Slovaca. 3. Slovenčina na konci 20. storočia, jej normy a perspektívy. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, 1997.
- Sociolinguistica Slovaca. 4. Slovenčina v kontaktoch a konfliktoch s inými jazykmi. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, 1999.
- Sociolinguistica Slovaca. 5. Mesto a jeho jazyk. Ed. S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, 2000.
- SOKOLOVÁ, J.: Sémantika kvalifikačných adjektív. Nitra : Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, 1993.
- SOKOLOVÁ, M.: Český jazyk (Diferenčné javy a cvičenia). Košice : Univerzita P. J. Šafárika, 1991.
- SOKOLOVÁ, M.: Komunikatívna efektívnosť českých kontaktných javov v súčasnej slovenčine. In: Všeobecné a špecifické otázky jazykovej komunikácie. 2. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta, 1991, s. 232 – 242.
- SOKOLOVÁ, M.: Dôsledky fonologických zmien v nových pravidlách pravopisu na skloňovanie v slovenčine. Slovenská reč, 57, 1992, s. 105 – 108.
- SOKOLOVÁ, M.: Sémantika slovesa a slovesný rod. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1993.
- SOKOLOVÁ, M.: Alternácie v spisovnej slovenčine. In: Človek a jeho jazyk. 1. Jazyk ako fenomén kultúry. Ed. k. Buzássyová, Bratislava : Veda, 2000, s. 417 – 444.
- SOKOLOVÁ, M. – MOŠKO, G. – ŠIMON, F. – BENKO, V. : Morfematický slovník slovenčiny. 1. vyd. Prešov : Náuka, 1999.
- SOKOLOVÁ, M.: Hláskoslovné špecifiká v západoslovanských jazykoch. In: Fónické javy v slovanských jazykoch. XII. medzinárodná konferencia Medzinárodnej komisie pre fonetiku a fonológiu slovanských jazykov pri Medzinárodnom komitáte slavistov. Zborník referátov. Prešov 17. – 19. septembra 1996. Red. J. Sabol. Prešov : Náuka, 2002, s. 33 – 44.
- SOKOLOVÁ, M.: Morfematický pohľad na slovesný vid v slovenčine ako cudzom jazyku. In: Slovenčina ako cudzí jazyk. Ed. J. Pekarovičová. Bratislava : Stimul, 2002. s. 75 – 87.
- SOKOLOVÁ, M.: Kulturologisch-komparativer Blick auf die sprachwissenschaftliche Erforschung in kleinen Kulturen (auf dem Beispiel des Slowakischen und Tschechischen) Regensburg 26. 5. 2003.
- STICH, A.: Existuje u nás pocit ohrožení jazyka? Naše řeč, 78, 1995, s. 61 – 73. SVOZILOVÁ, N. – PROUZOVÁ, H. – JIRSOVÁ, A.: Slovesa pro praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves. Praha : Akademie věd České republiky, 1997.
- ŠALINGOVÁ, E. – IVANOVÁ, M. – MANÍKOVÁ, Z.: Veľký slovník cudzích slov. Bratislava – Veľký Šariš : Samo, 1997.
- ŠIKRA, J.: Sémantika slovenských prísloviak. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1991.
- ŠIPKOVÁ, M.: Stavba věty v mluvených projevech. Syntax hanáckých nářečí. Jinočany : H&H, 1993.

- ŠMILAUER, V.: Novočeské tvoření slov. Praha : SPN, 1971.
- ŠVEJČER, A. D. – NIKOLSKIJ, L. B.: Úvod do sociolingvistiky. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1983.
- ŠTÍCHA, F.: Utváření a hierarchizace struktury větného znaku. Praha : Univerzita Karlova, 1984.
- ŠTÍCHA, F.: Současný český jazyk. Význam a konkurence v syntaxi. Praha : Univerzita Karlova, 1989.
- ŠTÍCHA, F.: Česko-německá srovnávací gramatika. Praha : Argo, 2003.
- UHER, F.: Slovenština pro posluchače učitelství v 1. – 4. ročníku ZŠ. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1990.
- VACHEK, J.: Morfonologické poznámky k jazykové typologii. Slovo a slovesnost, 40, 1979, s. 177 – 184.
- VILIKOVSKÝ, J.: Preklad ako tvorba. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984.
- VYCHODILOVÁ, Z.: Elipsa jako jeden ze způsobů neexplicitního vyjadřování obsahových prvků v jazyce (na materiálu současné ruštiny v porovnání s češtinou). Kandidátská disertace. Olomouc : RUP, 1988.
- TĚŠITELOVÁ, M. – PETR, J. – KRÁLÍK, J.: Retrogradní slovník současné češtiny. Praha, 1986.
- ZEMAN, J.: K jazykovým kontaktům mezi češtinou a slovenčinou. In: Funkční lingvistika a dialektika. Linguistika. XVII/1. Praha, 1988, s. 172 – 175.
- ZEMAN, J.: Ke vztahu češtiny a slovenčiny v České republice. In: Innerslavischer und slavisch-deutscher Sprachvergleich. Beiträge zur Slavistik, Bd 27, Frankfurt am Main : Europäischer Verlag der Wissenschaften, 1995, s. 523 – 536.
- ZIMOVÁ, L.: Způsoby vyjadřování větných členů v textu. (Konkurence pojmenování, pronominalizace a elize). Ústí nad Labem : UJEP, 1994.
- ZIMEK, R.: Problematika spony v ruštině v porovnání s češtinou. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963.
- ZIMEK, R.: Sémantická výstavba věty. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- ŽIGOVÁ, Ľ.: Komunikácia v slovenčine. Textová príručka a cvičenia. Bratislava : Univerzita Komenského, 1998.

JAZYKOVÉ PRÍRUČKY, SLOVNÍKY A ĎALŠIE ZDROJE NA ŠTÚDIUM

V spisovnej slovenčine sú kodifikačnou príručkou výslovnosti *Pravidlá slovenskej výslovnosti* od Á. Kráľa (1984). Príručka K. Sekventa *Ako používať francúzske vlastné mená v spisovnej slovenčine* (2002) sa čiastočne venuje aj výslovnosti cudzích proprií.

Výslovnostná kodifikácia v češtine je zachytená v starších príručkách *Výslovnost spisovné češtiny I. Zásady a pravidla – Výslovnost slov českých* (1. vyd. 1955; 2. vyd. 1967) od B. Hálu a od kolektívu vedeného M. Romportlom *Výslovnost spisovné češtiny II. Výslovnost slov přejatých, Výslovnostní slovník* (1978). Okrem toho existuje práca J. Hůrkovej *Česká výslovnostní norma* (1995), slovník výslovnosti cudzích vlastných mien od M. Honzákovéj a M. Romportla *Čtete je správně?* (1996) a príručka J. Kučeru a J. Zemana *Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině* (1998), ktoré sa využívajú aj na Slovensku.

Najnovšou pravopisnou príručkou v slovenčine sú *Pravidlá slovenského pravopisu* (2000). Okrem pravidiel pravopisu existujú v oboch jazykoch ďalšie pravopisné príručky modifikované pre potreby praxe.

Súčasná pravopisná kodifikácia spisovnej češtiny sa opiera hlavne o zmeny, ktoré prebehli v rokoch 1992, 1993 (*Pravidla českého pravopisu*).

Najnovšie poznatky z fonetiky, fonológie a morfonológie v spisovnej slovenčine nájdeme v monografiách *Fonetika a fonológia* od Á. Kráľa a J. Sabola (1989) a *Syntetická fonologická teória* J. Sabola (1989). Morfológickú kodifikáciu spisovnej slovenčiny podrobne zachycuje *Morfológia slovenského jazyka* (1966), vysokoškolská učebnica *Súčasný slovenský jazyk. Morfológia* od autorov J. Oravca, E. Bajzíkovej, J. Furdíka (1984). Pohybom vo formálnej morfológii slovenčiny sa zaoberá J. Dvonč v monografii *Dynamika slovenskej morfológie* (1984). Doteraz neexistuje súhrnná kodifikačná príručka slovenskej syntaxe a tvorenia slov. Ich úlohu sčasti plnia dve vysokoškolské učebnice, a to *Súčasný slovenský jazyk. Lexikológia* od autorov P. Ondrusa, J. Horeckého, J. Furdíka (1980), *Lexikológia* J. Dolníka (2003), *Slovenská slovo tvorba* J. Furdíka (editovaná M. Ološtiakom, 2004) a *Súčasný slovenský jazyk. Syntax* od autorov J. Oravca, E. Bajzíkovej (1982). Pre školskú prax sú užitočné príručky J. Nižníkovej (1988), G. Moška (1987), M. Sokolovej (1995). Okrem toho existujú pre syntax jednotlivé monografie (Kačala, 1989, 1998; Oravec, 1967; Ondrejovič, 1989; Sokolová, 1993). Z posledných gramatických prác sú to kolektívne diela *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Slovenský jazyk* (1998) a *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Český jazyk* (1998). Slovenská štylistika má svoje reprezentatívne zastúpenie v kompendiách J. Mistrika *Štylistika slovenského jazyka* (2. vyd. 1977) a *Štylistika* (3. vyd. 1997), J. Findru *Štylistika slovenčiny* (2004) a literárnovedne orientovaná štylistika zase v početných prácach F. Mika.

Základnou kodifikačnou prácou v češtine je doposiaľ *Česká mluvnice* B. Havránka a A. Jedličku. Najobsiahlejší výklad češtiny podáva *Mluvnice češtiny*, ktorá vyšla v troch zväzkoch. *Mluvnice češtiny I* (1986) obsahuje syntetické spracovanie fonetiky, fonológie, morfonológie, morfematiky a tvorenia slov. *Mluvnice češtiny II* (1986) je venovaná podrobnému spracovaniu morfologickej roviny a tretí diel, *Mluvnice češtiny III* (1987), prináša syntetické spracovanie syntaxe, podobne ako práce M. Grepla a P. Karlíka *Skladba spisovné češtiny* (1986) a *Skladba češtiny* (1998). Najnovšia súborná jazykovedná príručka *Průruční mluvnice češtiny* (1995) sprístupňuje teoretické poznatky o češtine širokej verejnosti. Rovnakú funkciu má jazykovedná príručka *Čeština – řeč a jazyk* (1996). Teoretickým a praktickým otázkam štylistiky češtiny sa venujú mnohé knižné práce. Z klasických štylistických monografií sú to hlavne práce *Základy české stylistiky* (Jedlička, Formánková, Rejmánková, 1970), *Výstavba jazykových projevů a styl* (K. Hausenblas, 1971) a z najnovších syntetické monografie *Stylistika češtiny* (Chloupek, Čechová, Krčmová, Minářová, 1991) a *Současná česká stylistika* (2003) od tých istých autorov.

Slovná zásoba slovenčiny je spracovaná v šesťzväzkovom *Slovníku slovenského jazyka* (1959 – 1968). Nový opis slovnej zásoby slovenčiny obsahuje *Krátky slovník slovenského jazyka* (1987, 1997), ktorý v porovnaní s predchádzajúcim slovníkom prehodnocuje a kodifikuje nové progresívne jazykové prostriedky. Najčastejšie slovenské frazeologizmy sú v slovníku *Malý frazeologický slovník* od E. Smieškovej (1977), najčastejšie slovenské synonymá sú v *Malom synonymickom slovníku* M. Pisárčikovej a Š. Michalusa (1978) a v *Slovenskom synonymickom slovníku* (1995).

K najdôležitejším lexikálnym príručkam patria výkladové slovníky, ktoré zachytávajú súčasnú lexikálnu normu. Takúto funkciu v češtine plní deväťzväzkový *Průruční slovník jazyka českého* (1935 – 1957) a štvorzväzkový *Slovník spisovného jazyka českého* (1958 –

1971; jeho druhé vydanie vyšlo nezmenené v r. 1989). Okrem toho existuje jednozväzkový *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1978, nové vydanie 1994). Pre jazykové porovnanie a pre kritiku a porovnanie prekladov sú nevyhnutné špeciálne slovníky. Pre potreby bežnej jazykovej praxe slúži príručný *Slovník synonym a frazeologismů* (1977) od J. V. Bečku a *Slovník českých synonym* (Pala, 1994). České frazeologizmy podrobne spracúva kolektív pod vedením F. Čermáka *Slovník české frazeologie a idiomatiky* (Přirovnání, 1983; Výrazy neslovesné, 1988; Výrazy slovesné, 1994).

Publikácia *Co v slovnících nenajdete* (Novinky v současné slovní zásobě) od autoriek Z. Sochovej a B. Poštolkovéj (1992) nielen zachytáva príliv neologizmov po r. 1989, ale aj zaplňa dvadsaťročné obdobie od vydania posledného výkladového slovníka češtiny. Najnovšiu slovnú zásobu (hlavne prevzaté slová) zachytáva publikácia *Nová slova v češtině. Slovník neologismů* 1(1998), 2 (2003). Slovník neologizmov v slovenčine neexistuje.

Aj pre slovakistov slúži *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím* (Holub – Lyr, 1992). V poslednom období vznikli špeciálne valenčné slovníky *Slovesa pro praxi. Valenční slovník nejčastějších českých sloves* (Svozilová – Prouzová – Jirsová, 1997) a *Valenčný slovník slovenských slovies* (Nižníková – Sokolová, 1998). Okrem toho existujú v oboch jazykoch morfematické slovníky *Retrográdní morfematický slovník současné češtiny* (Slavičková, 1975) a *Morfematický slovník slovenčiny* (Sokolová – Moško – Šimon – Benko, 1999), retrográdne a frekvenčné slovníky: *Retrográdní slovník současné češtiny* (Těšitelová – Petr – Králík, 1986), *Retrográdní slovník slovenčiny* (Mistrík, 1976), *Frekvencia slov v slovenčine* (Mistrík, 1969); slovníky slangu: *Malý slovník českých slangů* (1988) a *Slovník slovenského slangu* (Hocheľ, 1993). Z aspektu porovnávania češtiny a slovenčiny je dôležitý *Slovensko-český slovník* (1967) od A. Kamiša a Ž. Gašparíkovej a kolektívny *Česko-slovenský slovník* (1979), ďalej *Česko-slovenský technický slovník* (1969) od S. Šalinga, *Česko-slovenský vojenský slovník* (1976) od F. Švarca, *Slovensko-český terminologický slovník z oblasti informatiky* od V. Šimovej (1975). Pomôckou pre jazykovedcov a pre porovnanie jazykovednej terminológie je dvojdielny *Slovník slovanské lingvistické terminologie* (Praha 1977, 1979), v ktorom sa uvádzajú základné lingvistické termíny v štrnástich jazykoch, aj v češtine a slovenčine. Významné kolektívne dielo *Encyklopédia jazykovedy* (1993) obsahuje vysvetlenie základných pojmov z lingvistiky a špeciálne slovakistiky; jeho český pendant vyšiel v roku 2002 (*Encyklopedický slovník češtiny*). Zo slovníkov cudzích slov možno k sebe priradiť český *Slovník cizích slov* (1981) od L. Klimeša a slovenský *Slovník cudzích slov* (1979, 1997) od M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej, najnovším slovníkom je *Akademický slovník cizích slov I. – II.* (1995) a jeho slovenský variant *Slovník cudzích slov* (1997).

Z českých jazykovedných časopisov je najznámejším časopisom *Slovo a slovesnost a Naše řeč*, zo slovenských časopisov *Jazykovedný časopis*, *Slovenská reč* a *Kultúra slova*.

Vzťahmi medzi češtinou a slovenčinou sa zaoberali títo jazykovedci: V. Vážný (oblasť nárečí), V. Šmilauer (*Vodopis starého Slovenska*, 1932), A. Jedlička (konfrontačné štúdie), Š. Peciar (porovnávacie štúdie), O. Schulzová (konfrontačné práce z fonetiky a fonológie), J. Horecký (všestranné vzťahy medzi slovenčinou a češtinou), V. Budovičová (česko-slovenské jazykové vzťahy v súčasnej komunikácii, problematika semikomunikácie) a ďalší (Mrázek, Dvončová, Darovec, Buzássyová, Dolník, Sokolová – kontaktové javy). Okrem uvedených prác prinášajú výsledky konfrontačného štúdia slovenčiny a češtiny tri zborníky Karlovej univerzity: *Slavica Pragensia XVIII*, 1975, *Slavica Pragensia XXV*, 1985, *Slavica Pragensia, XXX*, 1989 a *Jazykovedné štúdie XII*. Významné miesto majú učebnice J. Bělíča a kol. *Slovenština. Vysokoškolská učebnice* (1964) a E. Paulinyho a kol. *Čestina. Vysokoškolská učebnica* (1972); vysokoškolské skriptá F. Uhera *Slovenština pro posluchače učitelství v I. – 4. ročníku ZŠ* (1990), J. Chudkovéj *Učebnice slovenského jazyka* (1992) a M. Sokolovej

Český jazyk (1991), z ktorého vychádza učebný materiál *Renovovaný kurz českého jazyka pre Slovákov* aj *Renovovaný kurz slovenského jazyka pro Čechy*.

SLOVENSKO-ČESKÝ ZOZNAM TERMÍNOV A SKRATIEK

A / akuz. = akuzatív	A / akuz. = akuzativ
adjektívum // prídavné meno	adjektívum // přídavné jméno
kvalitatívne prídavné meno	přídavné jméno kvalitatívni
privlastňovacie prídavné meno	přídavné jméno přivlastňovací
relačné prídavné meno // vzťahové prídavné meno	přídavné jméno relační // přídavné jméno vztahové
vzťahové prídavné meno	přídavné jméno vztahové
adverbium // príslovka	adverbium // příslovce
aktívum // činný rod	aktívum // rod činný
aktuálne členenie vety	aktuální členění věty
alternácia // striedanie hlások	alternace // střídání hlásek
konsonantická alternácia // spoluhlásková alternácia	alternace konsonantická // alternace souhlásková
vokalicá alternácia // samohlásková alternácia	alternace vokalicá // alternace samohlásková
apelatívum // všeobecné meno	apelativum
aspekt // vid	aspekt // vid
dokonavý vid // perfektívum	vid dokonavý // perfektivum
nedokonavý vid // imperfektívum	vid nedokonavý // imperfektivum
vidová dvojica	vidová dvojice
atribút // prívlastok	atribut // přívlastek
nezhodný prívlastok	přívlastek neshodný
zhodný prívlastok	přívlastek shodný
Č = čeština, český	Č = čeština, český
D = datív	D = dativ
deklinácia // skloňovanie	deklinace // skloňování
adjektívna deklinácia // adjektívne skloňovanie	deklinace adjektivní // skloňování adjektivní
menná deklinácia // menné skloňovanie	deklinace jmenná // skloňování jmenné
zámenná deklinácia // zámenné skloňovanie	deklinace zájmenná // skloňování zájmenné
derivát // odvodenina	derivát // odvozenina
derivácia // odvodzovanie	derivate // odvozování
kombinované predponovo-príponové odvodzovanie	odvozování kombinované předponově-příponové
odvodzovanie predponami	odvozování předponami
odvodzovanie príponami a koncovkami	odvozování příponami a koncovkami
diftong // dvojhláska	diftong // dvojhláska
DM = derivačná morféma	DM = derivační morfém
dok. = dokonavý	dok. = dokonavý
femininum / f. / fem. / ženský rod	femininum
futúrum // budúci čas	futurum // čas budoucí
G = genitív	G = genitiv
genus // rod (menný)	genus // rod (jmenný)
mužský rod	rod mužský
stredný rod	rod střední
ženský rod	rod ženský
genus verbi // slovesný rod	genus verbi // rod slovesný
činný rod	rod činný
trpný rod	rod trpný
GM = gramatická morféma	GM = gramatický morfém
gradácia // stupňovanie	gradace // stupňování
nepravidelné stupňovanie	stupňování nepravidelné
pravidelné stupňovanie	stupňování pravidelné

I = inštrumentál	I = instrumentál
imperatív // rozkazovací spôsob	imperatív // způsob rozkazovací
indikatív // oznamovací spôsob	indikatív // způsob oznamovací
infinitív	infinitív
interjekcia // citoslovce	interjekce // citoslovce
jednoslovné pomenovanie	jednoslovné pojmenování
kmeň	kmen
kolektívum // hromadný názov	kolektívum // název hromadný
komparatív // 2. stupeň	komparatív
kompozícia // skladanie	kompozice // skládání
kompozitum // zloženina	kompozitum // složenina
koncovka	koncovka
nulová koncovka	koncovka nulová
variantná koncovka	koncovka variantní
kondicionál // podmieňovací spôsob	kondicionál // způsob podmiňovací
minulý kondicionál // minulý podmieňovací spôsob	kondicionál minulý // způsob podmiňovací minulý
prítomný kondicionál // prítomný podmieňovací spôsob	kondicionál přítomný // způsob podmiňovací přítomný
kongruencia // zhoda	kongruence // shoda
konjugácia // časovanie	konjugace // časování
konjunkcia // spojka	konjunkce // spojka
časová spojka	spojka časová
dôvodová spojka	spojka důvodová
odporovacia spojka	spojka odporovací
podmienková spojka	spojka podmínková
podrad'ovacia spojka	spojka pořadící
porovnávací spojka	spojka srovnávací
príčinná spojka	spojka příčinná
prípustková spojka	spojka přípustková
prirad'ovacia spojka	spojka souřadící
stupňovacia spojka	spojka stupňovací
vyučovacia spojka	spojka vylučovací
vysvetľovacia spojka	spojka vysvětlovací
zlučovacia spojka	spojka slučovací
konsonant // spoluhláska	konsonant // souhláska
mäkká spoluhláska	souhláska měkká
neznělá spoluhláska	souhláska neznělá
obojaká spoluhláska	souhláska obojetná
tvrdá spoluhláska	souhláska tvrdá
znelá spoluhláska	souhláska znělá
koreň	kořen
kvantita // kvantita samohlásky	kvantita // délka samohlásky
L = lokál	L = lokál
mask. / m. = maskulínium // mužský rod	mask. = maskulinum
MM = modifikačná morféma	MM = modifikační morfém
N = nominatív	N = nominativ
názov činiteľa	název činitele
názov deja	název děje
názov konateľ'a	název konatele
názov miesta	název místa
názov nástroja	název nástroje
názov nositeľ'a vlastnosti	název nositele vlastnosti
názov obyvateľ'a	název obyvatele
názov vlastnosti	název vlastnosti
názov výsledku deja	název výsledku děje
nedok. = nedokonavý	nedok. = nedokonavý
negácia // zápor	negace // zápor

slovný zápor	zápor slovní
vetný zápor (zápor vo vete)	zápor větný (zápor ve větě)
neutr. / n. = neutrum // stredný rod	neutr. = neutrum // rod střední
nž. = neživotný	nž. = neživotný
neživotnosť	neživotnost
numeraľe // číslovka	numerales // číslovka
druhovú číslovka	číslovka druhová
násobná číslovka	číslovka násobná
neurčitá číslovka	číslovka neurčitá
radová číslovka	číslovka řadová
určitá číslovka	číslovka určitá
základná číslovka	číslovka základní
numerus // číslo	numerus // číslo
jednotné číslo // singulár	jednotné číslo // číslo jednotné // singulár
množné číslo // plurál	číslo množné // plurál
O = obidva jazyky	O = obojí jazyky
objekt // predmet	objekt // předmět
opisný tvar trpného rodu	opisný tvar trpného rodu
os. = osoba	os. = osoba
pád	pád
bezpredložkový pád	pád bezpředložkový
predložkový pád	pád předložkový
participium // prídastie	participium // причесті
minulé (činné) prídastie	причесті minulé (činné)
trpné prídastie	причесті trpné
pasívum // rod trpný	pasívum // rod trpný
partikula // částica	partikule // částice
pasívum opisné // opisný tvar trpného rodu	pasívum opisné // opisný tvar trpného rodu
reflexívne pasívum // zvratný tvar trpného rodu	reflexivní pasívum // zvratný tvar trpného rodu
PL, pl. = plurál // množné číslo	PL, pl. = plurál // množné číslo // číslo množné
plusquamperfektum // predminulý čas	plusquamperfektum // čas předminulý
pozitív	pozitív
predikát // prídok	predikát // přísudek
predikatívna funkcia	funkce predikativní
prefix // predpona	prefix // předpona
predložková predpona	пředpona předložková
prepozícia // predložka	prepozice // předložka
neslabičná predložka	пředložka neslabičná
slabičná predložka	пředložka slabičná
préteritum // minulý čas	préteritum // čas minulý
prézent // přítomný čas	prézens // čas přítomný
prízvuk	prízvuk
pronomen // zámeno	pronomen // zájmeno
bezrodové zámeno	zájmeno bezrodé
determinatívne zámeno	zájmeno determinativní
neurčité zámeno	zájmeno neurčité
opytovacie zámeno	zájmeno tázací
osobné zámeno	zájmeno osobní
privlastňovacie zámeno	zájmeno přivlastňovací
príslovkové zámeno	zájmeno příslov.
Rodové zámeno	zájmeno rodové
totalizujúce zámeno	zájmeno totalizující
vzťahné zámeno	zájmeno vztažné
ukazovacie zámeno	zájmeno ukazovací
záporové zámeno	zájmeno záporné
proprium // vlastné meno	proprium // vlastní jméno
reflexívum // zvraté sloveso	reflexívum // zvraté sloveso
reflexívne pasívum // zvratný tvar trpného rodu	zvraté pasívum // zvratný tvar trpného rodu

S = slovenčina, slovenský	S = slovenština, slovenský
SG, sg. = singulár // jednotné číslo	SG, sg. = singulár // číslo jednotné
skracovanie	zkracování
skratkové slovo	zkratkové slovo
slovesný spôsob	způsob slovesný
oznamovací spôsob	způsob oznamovací
podmieňovací spôsob	způsob podmiňovací
minulý podmieňovací spôsob	způsob podmiňovací minulý
prítomný podmieňovací spôsob	způsob podmiňovací přítomný
rozkazovací spôsob	způsob rozkazovací
slovesný tvar	slovesný tvar
analytický slovesný tvar	slovesný tvar analytický
neurčitý slovesný tvar	slovesný tvar neurčitý
syntetický slovesný tvar	slovesný tvar syntetický
určitý slovesný tvar	slovesný tvar určitý
slovný druh	slovní druh
neohybný slovný druh	slovní druh neohebný
ohybný slovný druh	slovní druh ohebný
slovo	slovo
neplnovýznamové slovo	slovo neplnovýznamové
plnovýznamové slovo	slovo plnovýznamové
slovosled	slovosled
spojovacia morféma	spojovací morfém
subjekt // podmet	subjekt // podmět
nevyjadrený podmet	podmět nevyjádřený
vyjadrený podmet	podmět vyjádřený
substantívum // podstatné meno	substantivum // podstatné jméno
podstatné meno cudzieho pôvodu	podstatné jméno cizího původu
podstatné meno domáceho pôvodu	podstatné jméno domácího původu
sufix // prípona	sufix // přípona
superlatív	superlativ
súvetie	souvětí
podrad'ovacie súvetie	souvětí podřadné
prirad'ovacie súvetie	souvětí souřadné
syntaktická funkcia	funkce syntaktická
syntax // skladba	syntax // skladba
tr. = trieda	tr. = třída
tempus // čas	tempus // čas
budúci čas	čas budoucí
minulý čas	čas minulý
predminulý čas	čas předminulý
prítomný čas	čas přítomný
transgresív // prechodník	transgresiv // přechodník
prechodník minulý	přechodník minulý
prechodník prítomný	přechodník přítomný
tvorenie slov	tvoření slov
V = vokatív	V = vokativ
verbum // sloveso	verbum // sloveso
dokonavé sloveso	sloveso dokonavé
fázové sloveso	sloveso fázové
modálne sloveso	sloveso modální
nedokonavé sloveso	sloveso nedokonavé
neplnovýznamové sloveso	sloveso neplnovýznamové
nepravidelné sloveso	sloveso nepravidelné
plnovýznamové sloveso	sloveso plnovýznamové
sloveso pohybu	sloveso pohybu
pomocné sloveso	sloveso pomocné
veta	věta

dvojčlenná veta	věta dvojčlenná
jednočlenná veta	věta jednočlenná
jednoduchá veta	věta jednoduchá
neslovesná veta	věta neslovesná
doplňovacia opytovacia veta	věta tázací doplňovací
zist'ovacia opytovacia veta	věta tázací zjišťovací
opytovacia veta	věta tázací
oznamovacia veta	věta oznamovací
slovesná veta	věta slovesná
výzvoová veta	věta výzvoová
želacia veta	věta přací
viacslovné pomenovanie	víceslovné pojmenování
vokál // samohláska	vokál // samohláska
zámer/postoj hovoriaceho	záměr/postoj mluvčího
ž. / živ. = životný	ž. / živ. = životný
životnosť	životnost